

Харьковский областной совет

Харьковское Епархиальное
Управление УПЦ

Харьковский национальный
университет
имени В.Н. Каразина

**К 90-летию Высокопреосвященнейшего Никодима,
Митрополита Харьковского и Богодуховского**

Материалы всеукраинской научно-практической конференции

**ВОЗРОЖДЕНИЕ ДУХОВНОСТИ
В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ: ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ЦЕРКВИ
И ОБРАЗОВАНИЯ**

24-25 марта 2011 года

Харьков – 2011

УДК 2-4(063)
ББК 86.2я431
В 64

Печатается по благословению Митрополита Никодима, управляющего Харьковской епархии Украинской Православной Церкви

В 64

Возрождение духовности в современном мире: взаимодействие церкви и образования : Тезисы Всеукраинской научно-практической конференции, 24-25 марта 2011 г. – Х. : ХНУ имени В. Н. Каразина, 2011. — 392 с.

ISBN 978-966-623-737-1

Конференция посвящена вопросам определения условий формирования ответственного общества; поиску путей объединения воспитательного потенциала церкви и системы образования; определению путей решения проблем воспитания современного молодого человека в духе традиционных ценностей.

Редакционная коллегия:

Алексеев А.П., доктор философских наук, профессор
Дмитренко Т.А., доктор педагогических наук, профессор
Карпенко И.В., доктор философских наук, профессор
Куделко С.М., кандидат исторических наук, профессор
Левчук В.Г., кандидат философских наук, доцент
Панков Г.Д., доктор философских наук, профессор
Посохов С.И., доктор исторических наук, профессор
Ярьсько Е.В., кандидат педагогических наук, доцент

Адрес редакционной коллегии: г. Харьков, 61002, ул. Университетская, 8, Харьковское епархиальное управление Украинской Православной Церкви. Тел.(057) 731-35-23

**УДК 2-4(063)
ББК 86.2я431**

ISBN 978-966-623-737-1

© Харьковское епархиальное управление
Украинской Православной Церкви, 2011
© Харьковский национальный университет
имени В. Н. Каразина, 2011

**Звернення до учасників
Всеукраїнської науково-практичної конференції
«Відродження духовності у сучасному світі:
взаємодія церкви та освіти»
(до 90-річчя Митрополита Никодима),
24-25 березня**

З набуттям незалежності Україна намагається знайти належне місце у світовій спільноті, визначити свій особливий шлях розбудови суверенної держави. Але останні десятиріччя наше суспільство провело й у постійному духовному пошуку. На тлі подій, що стрімко змінюються у ці неспокійні часи, кожному з нас потрібно мати опору, джерело духовних сил, щоб перш за все залишатися людиною, зберегти традиційні моральні цінності і передати їх наступному поколінню.

І з часом ми дедалі більше звертаємося до нашої духовної спадщини, тисячолітніх православних традицій, як до невичерпної скарбниці мудрості та вічних цінностей. Впевнений, саме зараз Церкві має належати роль духовного пастиря, наставника, хранителя вікових духовних та сімейних цінностей.

Попри всі випробування Православній Церкві вдалося не тільки зберегти свій авторитет у народі, а й примножити його прикладами щирого служіння Богу і пастві. Цього року ми відзначаємо ювілей видатної постаті, чия судьба тісно пов'язана з Харківщиною, Владика Никодима, з ким нам пощастило жити в один час, вчитися в нього мудрості та вірі. Важко оцінити внесок, який робить Владика в укріплення Православ'я, збереження церковної єдності, розвиток діалогу між Церквою та інститутами влади.

Від імені Харківської обласної ради хочу висловити подяку організаторам цього важливого для нашого суспільства форуму і привітати його учасників. Впевнений, з Божою допомогою разом ми знайдемо сили подолати духовну кризу у суспільстві, виховаємо молоде покоління морально здоровим і духовно розвиненим.

**Голова Харківської
обласної ради**

Сергій Чернов

ВЫСШАЯ ШКОЛА И ДУХОВНОЕ РАЗВИТИЕ МОЛОДЕЖИ

Бакиров В. С., г. Харьков

Современная эпоха на первый план выдвинула проблему морально-этического воспитания, духовного совершенствования человека. Особенно актуальна эта тема для молодежи – будущего независимой Украины.

В своем выступлении мне хотелось бы рассказать о взаимоотношениях между Харьковским национальным университетом имени В. Н. Каразина и епархией Украинской Православной Церкви на всем протяжении более чем двухвековой истории наших старейших в Харькове учреждений.

Уже при основании Харьковского классического университета церковь сыграла видную роль в поддержке этого, в полной мере, великого начинания. Она пожертвовала деньги и направила учащихся Коллегиума продолжать обучение в стенах университета. Первый Харьковский епископ Христофор (Сулима) сказал в своей речи при открытии университета: «Боже великий, источник премудрости и разума! Ниспошли благоспешествующую благодать Твою на дело учения, за Твоим святым благословением в граде сем начинаемое; и молим Тебя, чтобы юные питомцы, при светильнике истинного просвещения, познавали правильные пути благочестия и добродетели к прославлению великого имени Твоего».

Об этом же мечтал и основатель университета Василий Каразин, когда в своем судьбоносном для университета выступлении перед слободско-украинским дворянским собранием говорил: «Я полагал, Милостивые Государи, что от нас Государство будет заимствовать златоустых наставников в слове Божиим и нравственности». И действительно, из стен Харьковского университета вышло немало блистательных пастырей, которые оставили глубокий след не только в душах своей паствы, но их имена сохранила благодарная память потомков.

Среди этих замечательных тружеников на ниве духовного просвещения народа яркой звездой сверкает имя выпускника университета святителя Иоанна (Максимовича). Этот удивительный подвижник Церкви, за которым закрепился эпитет «на людские нужды отзывчивый», оставил глубокий след в духовной жизни трех континентов. Поистине правдивы слова Евангелия: «Блаженны изгнанные за правду...». Архи-

епископ Шанхайский и Сан-Францисский, епископ Парижский, создатель Голландской Православной Церкви, он уже при жизни многими людьми почитался святым. Я хочу напомнить уважаемому собранию: с Харьковским университетом связаны имена более чем 100 лауреатов Государственных премий Украины, СССР, ряда государств СНГ, 12 лауреатов Ленинской премии, нескольких лауреатов Уваровских и Демидовских премий, 3 лауреатов Нобелевской премии, но только один причислен к лику святых! Святитель Иоанн отмечал: «Долг священнослужителя указывать нравственные основы, на которых жизнь общества должна устроиться и вдохновлять его деятельность».

Нельзя обойти тот наполняющий наши сердца гордостью факт, что дважды Святое Писание переводилось на родные языки людьми, чья жизнь была связана с Каразинским университетом. Первый раз это случилось в начале XIX ст., когда ректор университета профессор Афанасий Стойкович перевел Новый Завет на славяно-сербский язык, а второй раз это произошло в середине XIX ст., когда выпускник университета Филипп Морачевский перевел Святое Писание на украинский язык. Этот перевод, которым в значительной степени украинские православные церкви пользуются и сегодня, был Петербургской академией наук признан лучшим из всех переводов на славянские языки. Не иначе как духовным подвигом мы должны назвать совершенное ими.

В тяжелое время гонений на Церковь, преследования верующих и священнослужителей была закрыта и Университетская Свято-Антониевская церковь. Этот храм был создан на средства университета, преподавателей и студентов. Много важных событий в жизни Харькова, да и всей украинской культуры было связано с этим очагом духовности. Его украшали лучшие художники, и среди них академики живописи В. Л. Боровиковский и А. Г. Венецианов, а сам храм был возведен именитыми зодчими. Достаточно сказать, что одному из них – Д. М. Калашникову – было присвоено звание академика на «родине архитектуры» – Академией св. Луки в Италии. Чудесный хор, лучший в Харькове, пел в этой церкви. И не удивительно, что именно из университетского, свято-антониевского хора, после революции возник Государственный украинский хор имени Н. Д. Леонтовича. Святого Антония иконографическая традиция изображает с крестом, книгой и колокольчиком. Сегодня мы к книге и колокольчику, таким привычным в университетской жизни, добавляем крест как символ духовности. Святой Антоний Великий во все времена вдохновлял деятелей литературы и искусства на создание подлинных шедевров: Г. Флобер написал «Искушение Святого Антония», его изображали Я. Тинторетто, И. Босх, П. Брейгель, Х. Рибера, С. Дали, М. Грюневальд и др. Храмовую икону Святого Антония для университетской церкви выполнил университетский профессор, художник Ф. Ф. Репнин-Фомин. Мы

помним завет Антония Великого: «Никого не учи тому, чего прежде сам не исполнил на деле».

В конце 80-х гг. прошлого столетия вновь оживились контакты между университетом и епархией. Особое значение имело празднование 1000-летия Крещения Руси. Начиная с этого периода, взаимоотношения нашего светского высшего учебного заведения и Харьковского епархиального управления Украинской Православной Церкви становились все более теплыми и тесными. За минувшие 20 лет, благодаря неустанной заботе почетного доктора Харьковского университета, почетного гражданина города Харькова, я бы сказал великого украинца, Митрополита Никодима, университет и епархия стали добрыми друзьями. Немало полезных дел, на ниве воспитания новых поколений отечественной интеллигенции, было вписано в летопись наших взаимоотношений.

Сегодня трудно представить наши университетские праздники: посвящение в студенты, юбилейные и выпускные торжества без отеческих напутствий наших владык – высокопреосвященнейшего владыки Никодима и высокочтимого владыки Онуфрия. Мы с гордостью называем среди наших самых именитых выпускников почетного гражданина города Харькова, викария Изюмского, архиепископа Онуфрия. Именно он в 2002 году освятил храм-комнату в помещении Центральной научной библиотеки, возрожденной в 90-е годы свято-антониевской университетской религиозной общины. Мы выражаем твердую надежду, что храм по праву истории, по праву справедливости, по праву нашего современного украинского законодательства будет возвращен верующим.

Многие новые высшие учебные заведения нашего города сегодня уже создали свои храмы или часовни. Среди них церковь Святой Татьяны Харьковского гуманитарного университета «Народная Украинская Академия», Святого Валентина Национального Фармацевтического университета, Святого Александра Университета внутренних дел и другие.

Почетный доктор Харьковского университета, великий естествоиспытатель XX столетия К. А. Тимирязев, обращаясь к молодежи, сказал: «Я исповедую три добродетели: веру, надежду и любовь, я люблю науку как средство достижения истины, верю в прогресс и надеюсь на вас». Эти слова не потеряли актуальности. Я желаю всем здесь присутствующим крепкой веры, непоколебимой надежды и горячей любви в вашей жизни.

Глубокоуважаемое собрание! Завершая свое выступление, мне хочется процитировать поучительные слова владыки Никодима: «Нашим словом, нашим пером, нашим натхненням – будемо працювати заради майбутньої долі нашого народу і нашої священної історії».

Сегодня мы имеем уникальную возможность свободно и открыто вести плодотворный диалог по самым сокровенным вопросам бытия и духа. Это залог того, что, объединив усилия науки и Церкви, мы сможем поднять духовность нашего народа, открыть новую страницу в жизни нации. В духовном гимне украинского народа, музыку к которому написал воспитанник университета, выдающийся композитор Н. В. Лысенко, есть такие строки: «Боже єдиний, великий, нам Україну храни». Будем же хранить наше духовное достояние, культуру и науку.

СИСТЕМНЫЙ ХАРАКТЕР ДУХОВНОСТИ И ПРАВОСЛАВНАЯ КУЛЬТУРА

Алексеев А.П., Левчук В.Г., г.Харьков

Одной из актуальнейших проблем современного развития человечества является проблема духовности. Особенно остро она проявляется на переломных этапах исторического развития, когда в рамках рефлексии общество пытается в новых условиях, найти паритет между прошлым и настоящим, что бы суметь предвидеть свое будущее. Духовность в XXI веке, так же как и две тысячи лет назад выступает интеграционным фактором общественного прогресса, является его реальной структурной компонентой так как включает в него интеллектуальный потенциал человека во всех его проявлениях. Не случайно, в формировании духовности, а соответственно и общественного прогресса важную роль всегда играли – мораль и образование, политика и искусство, наука и религия.

В науке сложилась парадоксальная дилемма между объемом материала о духовности и качеством его реализации. Анализ литературы показывает, что она далеко не всегда отвечает требованиям времени, задачам теоретической и практической работы общества в различных направлениях культуры и реальной действительности. Становятся традицией попытки обобщить современные представления о духовности в рамках некой единой концепции с определением статуса данного явления и данной категории в рамках определенных философских парадигм.

В данных тезисах мы выделим лишь три момента, характеризующих духовность общества как целостности, которые напрямую связаны с заявленной темой.

Во-первых, духовность является одним из экзистенциалов человеческого существования. Она не просто характеризуют человеческое бытие как бытие именно человека, скорее даже они конституируют его в этом качестве. В этом смысле духовность человека – это не просто

его характеристика, а конституирующая особенность: духовное не просто присуще человеку, наряду с телесным и психическим, которые свойственны и животным. Духовное – это то, что отличает человека, что присуще только ему, и ему одному. Не удивительно, что диапазон определений колеблется от простой констатации факта, что «Духовность» – реальная феноменологическая величина (доктор медицинских наук Казначеев С.В.), до определения «духовности» как того бесконечного пути к формированию внутреннего мира человека, который позволяет человеку не зависеть полностью от контекста, внешней жизни, то есть оставаться себе тождественным. (С. Крымский), и до определения духовности как того, что неразрывно связано с духом человека, с действием Святого Духа, с Благодатью, с тончайшей, высшей энергией в человеке. В любом случае, духовность – не только способ существования человека и общества, это способ их саморегуляции, самосохранения в процессе взаимоотношения с окружающим миром, это внеисторический экзистенциал в человеческом бытии.

Во-вторых, и с другой стороны, духовность содержит в себе историческое как способ собственного существования. На всех этапах истории общества срабатывал фундаментальный принцип; возможности будущего выбора пути развития закладываются сегодня, на базе, которая была сформирована вчера. Без этого фундамента духовность как феномен не существует. Поэтому, имманентным для духовности способом является историческая эстафета, которая и соединяет в духовности вчера и завтра. Закономерно, что важное место в формировании духовности занимает образование и воспитание.

Актуальными остаются взгляды на духовность Н. Бердяева, что с духовностью связано глубинное «я» человека. Именно духовность, идущая из глубины, по его убеждению, и есть сила, образующая и поддерживающая личность в человеке. А, соответственно, формирование и воспитание личности должно осуществляться только на основе базовых структур духовности.

В-третьих, феномен веры, имея религиозную, гносеологическую и экзистенциальную окраску, выступает как важнейшая основа саморегуляции человека, как способа сохранения его целостности на личностном и надличностном уровне. Установка "познай самого себя", которую, согласно легенде, провозгласил дельфийский оракул и которую Сократ сделал основным принципом своей философии, может работать не только как источник нового знания о себе. Она может выступить основой саморегуляции или же ее антипода – самодеструкции. Н. Лосский обращает внимание на позицию русского философа А.С. Хомякова, который рассматривал веру в качестве некоего предела внутреннего развития человека. Он не отвергал науку, не противопоставлял веру и

знание, а иерархизировал их отношение: сначала знание, затем вера. В этих условиях сохраняет свое значение парадигма, высказанная А. Энштейном. Не случайно ее воспроизводит в модифицированной форме В. Поттер, – пока общество не посвятит часть своих усилий поиску мудрости и духовности, научные достижения не принесут желаемой пользы обществу, современной цивилизации в целом. Еще более значимо эта парадигма звучит применительно к образовательному процессу.

Рассматривая духовность как целостность со сложной структурой, мы, с одной стороны, говорим о целостности общественного прогресса, о принципе обратной пропорциональности, которая соединяет между собой структурные элементы духовности, в том числе науку, образование, мораль, религию и общественное производство (воспроизводство культуры). В любом случае, социальная эстафета как способ существования духовности, как способ соединения вчера, сегодня и завтра предполагает не просто воспроизводство базовых структур, а такое воспроизводство, при котором каждая из них является в этой целостности системообразующим экзистенциалом. И в первую очередь таким экзистенциалом является вера.

Социокультурные процессы в современной Украине не исчерпываются проблемами становления демократии, переходом к рыночной экономике и социальными последствиями этого процесса, но и рефлексией духовных оснований дальнейшего общественного развития, сохранения и развития культуры. Что, в свою очередь, предполагает формирование духовности на всех этапах образования. Но осуществлять этот процесс возможно только задействовав такой экзистенциал духовности как веру. Для Слобожанщины, в силу ее исторического формирования и развития, этот экзистенциал выступает в форме православия.

Следовательно, образование и воспитание, как важнейшие факторы формирования и развития духовности, должны включать в себя православную культуру в ее широкой трактовке.

Как показывает опыт Европейских стран, решение задач формирования духовности, невозможно не только без включения религиозной компоненты в этот процесс, но и без тесного сотрудничества государства и церкви, при сохранении светского характера образования в целом.

Актуальность проблемы духовности в ее теоретическом и практическом дискурсах требует не только серьезной научной проработки этой проблемы, ее понимания и объяснения, но и системы практических действий, серьезных усилий общества, которые и должны стать тем мостом в социальной эстафете взаимосвязи прошлого. Настоящего и будущего.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ДУХОВНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ І МОЛОДІ І ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Алексєєнко Т.Ф., м. Київ

Проблема духовності і духовного виховання підрастаючих поколінь в історії людства завжди супроводжувалась гострими дискусіями. Основною причиною цього можна вважати багатовимірність людини і культури як соціальних явищ, та динамічний характер їхнього розвитку, який завжди детермінується численними соціальними факторами різновекторної спрямованості – від позитивних до негативних.

Однак, саме духовність надає смислу життя людини і слугує опорою у пошуку нею відповідей на питання, пов'язані з усвідомленням сутності добра і зла, свого життєвого призначення, свого обов'язку. Вона не дається як щось наперед сформоване, а передбачає велику працю над собою, яка включає інтелектуальний, моральний, емоційний і естетичний розвиток, готовність до співпереживання з іншими та гармонію з природою, безкорисливість.

Феномен духовності розкривається у певній парадигмі моральної поведінки, в тому, що в сучасних умовах розвитку суспільства є не тільки ознакою релігійності, а й світського життя. Принциповим є те, що у духовній діяльності людина реалізує себе як органічна частина світу, у бездуховній – як індивідуаліст.

Через міру духовності людини відображаються її актуальні потреби, ідеали, цінності, інтереси і погляди, ставлення до оточуючої дійсності і до самої себе, її соціальні очікування.

Соціокультурна трансформація цінностей в Україні, яка відбувається вже близько двох десятиліть, є синтезом двох потужних процесів – глобалізаційного (внаслідок інтеграції різних культур, смаків, цінностей, зміщення ментальних характеристик, змішування різних стилів і способів життя) та універсалізації (внаслідок міжпоколінного і етнічного культурного розриву, подолання заідеологізованості культури, створення єдиного інформаційного простору, формування національної ідентичності). Нова реальність породжує і нові можливості, однак, часто недостатньо зрозумілі й визначені, що відображається у конфлікті цінностей та інтересів різних соціальних великих і малих груп, у тому числі між представниками різних поколінь, різних субкультур, у колі близьких і рідних людей. У такому протистоянні і конфліктах відображаються виховні проблеми та уміння їх розв'язувати.

За результатами наших досліджень основними сучасними тенденціями соціалізації дітей і молоді є наступні:

- соціальна дезадаптація сучасних дітей і молоді (вона виявляється у незнанні і недотриманні ними соціальних і моральних норм у поведінці, спілкуванні і виконанні соціальних ролей);

- посилення активізації молоді щодо соціальних домагань (прагнуть до визнання, навіть будь-якою ціною; хочуть більше мати і менше докладати до цього зусиль);

- підміна мотивів у процесі здобування знань (головне не знання, а хороший атестат і диплом про престижну вищу освіту);

- поширення захоплення комп'ютерними іграми серед неповнолітніх, які витісняють інші захоплення і заміщують безпосереднє спілкування та дозволяють зняти певні соціальні бар'єри, що блокують асоціальну поведінку, віртуально проживати різні ситуації, тим самим „уникаючи” труднощів реальних життя, приміряти на себе ролі супер-героїв; (перевіряти це у реальних стосунках, особливо з менш захищеними і слабшими);

- втягнення молоді в індустрію розваг, порноіндустрію, маніпулювання її свідомістю засобами автоматизованих систем;

- зниження рівня референтності для сучасних дітей і молоді батьків та рідних, виокремлення тих, хто вважає себе самотниками;

- криза ідентичності особистості (етнічної, статево-рольової);

- підвищення прагматизму, практичності, раціональності;

- зниження рівня довіри до засобів масової інформації (все більше довіряють соціальному оточенню);

- збільшення внутрішнього розшарування молоді на „активістів” і „опофегістів”;

- еталонності у соціальному становленні молоді зразків агресивної жінки і незалежного чоловіка;

- заміщення одних потреб іншими.

- продовження руйнації інституту сім'ї, кризи провідних сімейних функцій);

Основними проблемами сучасного соціального виховання дітей і молоді є наступні:

- *дити і гроші* (для сучасних дітей і молоді гроші і матеріальне благополуччя мають важливість як: символ життєвого успіху (для більшості); мета, до якої необхідно прагнути; можливість мати житло, отримати освіту (в тому числі за кордоном), достойно утримувати майбутню сім'ю, відкрити власну комерційну справу, гарно відпочивати);

- *дити і батьки* (найбільш гостро вона сприймається підлітками, які у справедливих вимогах батьків вбачають посягання на свою свободу і права. Діти вважають, що їх „не розуміють”, „до них придираються”. Конфліктують з будь-яких привидів: шкільної успішності, виконання домашніх обов'язків, манери спілкування, ставлення до членів сім'ї, різних

захоплень, порядку в кімнаті, одягу, зачісок тощо. Все, що не вкладається у норми життєдіяльності сім'ї і моральні норми, викликає супротив у батьків. Все, в чому обмежується можливість вираження її індивідуальності, викликає супротив у дітей. Часто конфлікти виходять за межі словесних з'ясувань стосунків і супроводжуються рукоприкладством, після чого підлітки йдуть з дому. Розуміння намагаються шукати у колі ровесників, зокрема у різних маргінальних групах, ціннісні орієнтації яких є досить сумнівними, що ще більше поглиблює кризу взаємин);

- *невпевненість у завтрашньому дні* (Серед молоді царюють полярні настрої – від оптимізму, до песимізму щодо майбутнього. Саме з цим, у більшості випадків, пов'язують перепади настрою, страхи, відчуття тривоги, гніву, відчаю. Лише 1/3 частина опитаної шкільної молоді впевнена у тому, що буде жити у матеріальному статку, отримає бажану освіту, цікаву і престижну роботу. Тільки 67% впевнені, що зможуть влаштувати особисте життя);

- *жорстоке поводження і насильство* (ця проблема диференціюється у трьох аспектах: жорстоке ставлення до дітей; жорсткість у стосунках між дітьми; жорстоке ставлення дітей до дорослих. У молодіжному середовищі також зростає злочинність. Вона прослідковується у двох аспектах, залежно від причин, що її породжують: у результаті загрози особистій безпеці чи безпеці рідних – як спроба самозахисту чи захисту; у результаті втягнення у кримінальні структури, зростання злочинності у молодіжному середовищі);

- *проблема дотримання прав* (діти більше знають у думають про свої права і про обов'язки інших відносно них, і значно менше – про права інших. Ця колізія також часто є основою як сімейних, так і позасімейних конфліктів);

- *проблема здоров'я і здорового способу життя* (Об'єктивно відбувається зниження рівня здоров'я населення України взагалі і молоді зокрема. Причиною цього є як погіршення екологічної, техногенної ситуації, нездоровий спосіб життя, так і спадкові хвороби; поширення шкідливих звичок (паління, вживання алкоголю, наркотиків), хвороб, які передаються статевим шляхом (запальних процесів, венеричних захворювань) і їх наслідків, в результаті вживання токсичних і наркотичних речовин (депресії, ВІЛ/СНІД та ін.), ризикованої, суїцидальної поведінки).

Існуючі тенденції і проблеми актуалізують завдання поліпшення загальної соціокультурної ситуації в Україні та підвищення уваги до духовного виховання дітей і молоді. Оптимізація загальної соціокультурної ситуації можлива за умов підвищення якості життя народу і припинення маніпуляцій його свідомістю, вироблення національного ідеалу, розробки генеральної стратегії і тактики у його наближенні, усунення подвійних стандартів моралі і моделей поведінки.

Духовне виховання повинне розгортатись на морально-етичних принципах, ідеалах Людяності і підкріплюватись у різних видах соціально-ціннісної і добродійної діяльності, у партнерській взаємодії держави, церкви і неурядових організацій.

**ДУХОВНІСТЬ, ДУХОВНІ ЦІННОСТІ ТА ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ
ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ
РЯТУВАЛЬНИКІВ МНС УКРАЇНИ**

Архипова С.П., Мукомел С.А., м. Черкаси

Цінуй батьків, бо ти від них,
Шануй померлих і живих
Цінуй матусенку Природу,
Свій рід і честь свого народу
Цінуй від серця, так, як вмієш,
Всяк шанобливості радіє.
Частіше злісне злом вітають,
А шані шану повертають.
С.А. Мукомел

Формування високодуховної особистості було і залишається одним із центральних напрямів виховання громадян, працівників різних професій. Разом із тим, у суспільстві є професії, для представників яких духовні цінності мають особливе значення. До їх числа належать і майбутні фахівці служби цивільного захисту, для яких вони є професійно значущими і являються гарантом успішного виконання функціональних службових обов'язків.

Одним із пріоритетних завдань вищого навчального закладу має бути виховання молоді на засадах формування у курсантів моральних рис та духовних цінностей – доброти, милосердя, толерантності, совісті, поваги, правдивості, справедливості, гідності та ін. Держава, суспільство, освіта повинні об'єднати зусилля та цілеспрямовано формувати внутрішній світ, моральну цілісність індивіда у всій сукупності духовних цінностей.

Підтвердженням актуальності цієї проблеми є її відображення у державних програмах: "Освіта" (Україна ХХІ століття), Конституції України, Концепції "Національного виховання", Указі Президента України від 27 квітня 1999р. "Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян" та інших

законодавчих актах, відомчих і галузевих документах Міністерства освіти і АПН України та наказах МНС України.

Аналіз філософської, психолого-педагогічної літератури з питань духовних цінностей дозволив нам зробити такі висновки: по-перше, не існує одностайного визначення «цінність»; по-друге, переважна більшість дослідників дефініції виокремлюють особливу роль цінностей у структурі особистості, вважаючи їх одним із основних факторів у процесі формування особистості; по-третє, через цінності, які є індивідуальними для кожної людини, особистість пізнає оточуючий світ, своє місце в ньому та взаємини з іншими людьми; по-четверте, на формування духовних цінностей особистості впливає багато чинників серед яких провідну роль відіграють соціальні інститути, до яких можна віднести сім'ю, школу, ВНЗ, найближче соціальне оточення, засоби масової інформації.

А це в свою чергу дозволило нам розглядати духовні цінності рятувальників МНС України як вершинні досягнення людської культури, що являють собою цілеорієнтуючі ідеали для формування особистості. Цілеорієнтуючі ідеали у повсякденному житті трансформуються у ціннісні орієнтації, яким підкоряється поведінка особистості.

Проведений аналіз тлумачень духовних цінностей дозволив сформулювати робочі дефініції духовності та духовних цінностей рятувальників МНС України.

Під духовністю рятувальників МНС України ми розуміємо сприйняття і розуміння загальнолюдських цінностей, підкорення їх вимогам своєї поведінки в ім'я служіння народу і Батьківщині, передумовами якої виступають свідомість, освіченість, активність, моральність та людяність.

Під духовними цінностями рятувальників МНС України розуміємо особистісні якості людини, які своєрідно, у контексті культурно-історичних ідеалів людства, спонукають, регулюють індивідуальні вчинки і поведінку. Загальна схема співвідношення між дефініціями, що розглядаються така: *духовність – духовні цінності – ціннісні орієнтації*.

У вітчизняній психології єдиного визначення ціннісних орієнтацій немає. Наведемо деякі з них.

Ціннісні орієнтації розглядаються як відносно стійке, соціально обумовлене, вибіркоче ставлення людини до сукупності матеріальних і духовних суспільних благ і ідеалів, які розглядаються як предмети - цілі або засоби для задоволення потреб життєдіяльності особистості.

Під ціннісними орієнтаціями найчастіше розуміють соціально детерміновану і зафіксовану в психіці індивіда спрямованість особистості на цілі і засоби діяльності. Вони відображають ставлення людини до соціальної дійсності і визначають мотивацію її поведінки.

У основі функціонування ціннісних орієнтацій лежить ціннісний підхід. Це означає, що усі явища оточуючої дійсності, включаючи вчинки людей, цінності, які відображаються у свідомості людини з точки зору їх можливості задовольнити її потреби і інтереси. Інтереси і потреби у кожної людини різні. Вони утворюють відповідно індивідуальні системи цінностей, які структуруються у певну ієрархію. За ступенем сформованої ієрархічної структури ціннісних орієнтацій можна оцінювати рівень особистісної зрілості.

Зміст ціннісних орієнтацій дає можливість характеризувати змістовну сторону спрямованості особистості, а система ціннісних орієнтацій, визначаючи змістовну сторону спрямованості особистості, *виступає основою її ставлення до оточуючого середовища, людей, до себе. становить основу формування світогляду та мотивації.*

Зміст спрямованості це, перш за все, домінуюче, соціально обумовлене ставлення особистості до дійсності. Саме через спрямованість особистості її ціннісні орієнтації знаходять своє реальне вираження.

Цінність визначається у двох аспектах: *суспільному та особистісному.*

У першому випадку ціннісність виступає як властивість того чи іншого суспільного предмета, явища, які задовольняють потреби, інтереси, бажання. Інакше кажучи, це соціально значущі уявлення про те, що таке добро, справедливість, патріотизм, любов, дружба тощо.

З іншого боку - це ставлення суб'єкта до предметів та явищ реальності, яке виражається ціннісними орієнтаціями, соціальними установками, якостями особистості. Тут вони виступають у ролі певної структури особистості.

Урахування складної природи цінності дає змогу розглядати її як «ядро» особистості, оскільки цінність і створює основу для зв'язку різноманітних стосунків, у яких реально функціонує людина, і визначає її спрямованість.

Людина прагне не до цінностей взагалі, а до цінностей, що мають певні якісно кількісні характеристики, тобто прагне до певного взірця.

Складна структура потреб, мотивів, інтересів, цілей, світогляду, ідеалів, переконань, яка складає спрямованість особистості і відображає ставлення до об'єктивної дійсності, служить ніби «психологічною базою» ціннісних орієнтацій особистості.

Стійка і суперечлива сукупність ціннісних орієнтацій формує такі якості особистості, як цілісність, надійність, вірність певним життєвим принципам та ідеалам, здатність до прояву вольових зусиль заради цих ідеалів і цінностей, активність життєвої позиції, наполегливість в досягненні мети, що є незамінним у професійній діяльності рятувальників.

Укорінюючись у структурі самосвідомості, духовна система є морально значущою і відповідально активною установкою. Вона єдина соціокультурна основа перетворення внутрішніх можливостей особистості у факт здійснюваних нею вчинків і духовно-моральної поведінки в цілому.

Таким чином, духовність – це здатність людини творити, конструювати цінності та смисли життя. Тому процес приєднання до неї стає одночасно і засобом, що дозволяє особистості створювати свій особливий світ і є результатом цього сходження до істинних цінностей. Набуття духовності пов'язане із усвідомленням особистістю недостатності свого звичного існування, яке стимулює до інтуїтивних пошуків більш досконалішого образу життя у сучасних умовах всупереч негативним реаліям, пов'язаним із пануванням споживчої психології, зниження моральних цінностей, ростом агресивних проявів та наркоалкогольних пристрастей у молодіжному середовищі, моральному терорі, що звалився ще не на зміцнені душі, важливо спиратися на пріоритет тих істинних цінностей, які надають можливість визначити людину як істинно культурну.

Термін "духовний" у широкому значенні пов'язаний з внутрішнім станом людини. У цьому контексті "духовне" відображає не тільки ті переживання, які традиційно вважаються релігійними, а й те, що торкається сприйняття та пізнання, всю людську активність та усі функції, у яких загальний підсумок – володіння цінностями, більш високий, ніж загальноприйняті – такі, як: етичні, естетичні, героїчні, гуманістичні та альтруїстичні.

Ціннісні орієнтації є не лише ціннісним ставленням особистості, а тим психологічним механізмом, за допомогою якого формуються її особливості та характер. Даний підхід дає змогу пояснити та дослідити психологічні механізми формування ціннісних орієнтацій.

Джерелом формування ціннісних орієнтацій виступає смисложиттєва активність особистості, що визначає рівень домагань особистості і її орієнтацію в процесі діяльності на досягнення конкретних цілей.

Основу ціннісних орієнтацій складають соціальні (ціннісні) ставлення, що формуються у процесі діяльності і спілкування. Дані ставлення потім трансформуються у соціальні установки, а після ряду перетворень в ціннісні орієнтації.

Також ціннісні орієнтації розглядаються як регулятор самоактивності. Цінності, існуючи як об'єктивне явище, як феномен, незалежний від свідомості й волі конкретного, реального індивіда, водночас мають бути представлені у свідомості і сфері потреб реального суб'єкта самоактивності як те, що є для нього особистісно-суб'єктивно значущим, а тому справляє на нього стимулювальний, зацікавлюючий вплив. Саме цим і пояснюється те, що ціннісні орієнтації і є суб'єктивно значущим утворенням у структурі

свідомості й самосвідомості людини, що зумовлює цілий ряд її сутнісних характеристик як особистості, зокрема, її самоактивність.

Ціннісні орієнтації є однією із важливих детермінант самоактивності, адже цінності є, безумовно, тим утворенням у свідомості й самосвідомості, котре найтісніше пов'язане зі сферою потреб особистості, а значить, безпосередньо стосується мотивів самоактивності індивіда.

Спроба віддати пріоритет одному з таких феноменів як самоактивність та цінність щодо часу їх виникнення у структурі індивіда чи особистості є проблематичною. Найдоцільніше їх слід розглядати залежно від міри їх взаємообумовленості й взаємодії залежно від рівня розвитку кожного з них, від їх якісних характеристик, що детермінують ступінь їх конструктивного взаємовпливу.

Ціннісна система людини це складно побудований регулятор людської життєдіяльності, який відображає у своїй структурній організації і змісті особливості об'єктивної дійсності, що охоплює і зовнішній для людини світ, і саме людину в усіх її об'єктивних характеристиках.

Ціннісні орієнтації розглядаються і як один із компонентів, що входить до структури особистості: ціннісні орієнтації це складне утворення, що вбирає в себе різні і форми взаємодії суспільного і індивідуального в особистості. специфічні форми усвідомлення особистістю оточуючого світу, свого минулого, теперішнього і майбутнього, а також сутності, свого власного «Я».

Наявність сформованої системи ціннісних орієнтацій і забезпечує гармонію внутрішнього світу особистості, сприяє систематизації її знань, норм, стереотипів поведінки та самоствердженню особистості, реалізації соціальних очікувань.

Ми виділяємо такі чинники ефективного формування духовних цінностей майбутніх рятувальників МНС України, а саме:

- 1) мотиваційні (установка на формування ціннісної сфери, інтереси, творчість);
- 2) морально-орієнтаційні (безконфліктні, емпатійне сприймання людини, тактовність, вимогливість до себе);
- 3) пізнавально-діяльнісні (загально-культурний та розумовий рівень розвитку; сформованість пам'яті, уваги, мислення, сприйняття, здібностей);
- 4) емоційно-вольові (емоційне сприймання, оптимізм, ініціативність, самоволодіння, безконфліктність, здатність керувати своїм настроєм);
- 5) психофізіологічні (працездатність, бажання доводити справи до кінця, активність та саморегуляція, врівноваженість, витримка);
- 6) акмеологічні (передбачення, проникливість, мотивація досягнення поставленої мети, саморегуляція).

На наш погляд, характерними складовими духовної сфери майбутніх рятувальників МНС України, якими вони повинні володіти можуть виступати:

- 1) емпатійне сприймання людей, з якими вони спілкуються;
- 2) прояв щирого бажання допомогти людям творчо мислити, активно застосовувати теоретичні знання на практиці;
- 3) досконале володіння різноманітними засобами спілкування, «надихаюча» манера спілкування;
- 4) уміння самокритично оцінювати свої можливості та здібності;
- 5) володіння засобами релаксації – розслаблення під час спілкування, аутотренінг;
- 6) гнучке подолання «технологічних» труднощів, які мають місце під час спілкування з людьми: «інерції включення», «мовного бар'єру», «антипатії до чужих думок», «вольової незібраності».

Ефективність формування ціннісних орієнтацій курсантської молоді зазвичай залежить від:

- *засвоєння та нового осмислення родинних виховних традицій,*
- *духовно-моральних цінностей;*
- *ідеалів;*

– *засобів і форм навчання та виховання, які передаються від покоління до покоління через працю, усну народну творчість, звичаї і обряди. Опановуючи родинні традиції, майбутній рятувальник здобуває ту систему знань про людські цінності, які допомагають йому сформуванню виховний ідеал і керуватися ним у своєму становленні як сім'янина, фахівця служби цивільного захисту МНС України, громадянина.*

Часто курсант потрапляє в таку ситуацію, де оточуючі не бачать його як особистість, індивідуальність. Не можна не брати до уваги те, що актуалізація своєї індивідуальності, «розвиток свого «Я» є важливою ціннісною орієнтацією для молоді будь-якої держави. У суспільстві ринкової економіки особливої ваги набуває саморозвиток особистості, оскільки саме така економіка стимулює в індивіда соціальну активність, самодостатність і самоцінність.

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ УЯВЛЕНЬ МОЛОДІ ПРО РОЛІ ЧОЛОВІКА ТА ЖІНКИ У СУСПІЛЬСТВІ

Байдюк Н.В., м. Черкаси

Сучасне українське суспільство переживає динамічні перетворення, пов'язані зі стрімкою зміною економічної, політичної, соціальної та культурної ситуації в країні, що призводить до зміни ціннісних орієнтацій молодого покоління. Роль цінностей у процесі соціалізації виража-

ється у формуванні духовного світу особистості, визначенні її потреб та мотивів діяльності, норм взаємодії з іншими членами суспільства. Важливе місце у системі ціннісних орієнтацій поряд з нормами та цілями посідають ідеали – зразки досконалості, що визначають спосіб мислення та діяльності людини.

У ході трансформації системи цінностей зазнають змін і ідеальні уявлення про гендерні ролі та зразки міжстатевої взаємодії. На зміну традиційним поглядам про роль та статус чоловіка як годувальника родини, а жінки – як, перш за все, матері, берегині сімейного вогнища приходять погляди, що характеризуються зближенням, взаємовиконанням, а іноді і обміном відповідних соціальних функцій.

Позитивними соціальними наслідками таких змін є зростання активності жіночої частини населення у різних сферах соціального життя, самореалізація творчого та професійного потенціалу жіноцтва. Разом з тим, у ситуації, коли жінка змушена працювати через матеріальні труднощі, це призводить до її фізичного і морального перевантаження, повного виснаження, катастрофічно зменшується час, який може бути приділений вихованню дітей та догляду за ними.

Кризові явища у вітчизняній економіці стали причиною зменшення робочих місць та зниження рівня заробітної плати, що негативно позначилося на становищі чоловіків, фактично унеможливило виконання ними функцій, пов'язаних з забезпеченням матеріального добробуту родини. Соціальна ситуація не може не викликати тривоги – статистичні дані вказують на зростання захворюваності та смертності чоловічого населення працездатного віку, збільшення проявів асоціальної поведінки (надмірне вживання алкоголю, наркотичних речовин, грубість, насильство, протиправні вчинки).

В обох випадках найбільш постраждалими є діти, що відчувають дефіцит уваги з боку матері та досить часто не мають уявлення про позитивну соціальну роль чоловіка.

З метою виявлення уявлень про ролі та цінності у взаєминах чоловіків і жінок у сучасному українському суспільстві нами було проведено дослідження серед учнівської молоді міста Черкаси. Опитування проводилося за допомогою спеціально розроблених анкет та у формі бесід з учнями старших класів. Більшість питань стосувалася ідеальних уявлень про гендерні ролі чоловіка та жінки.

Ідеалом для юнаків є жінка з гарною зовнішністю, розумна, стримана, чесна та віддана. Абсолютна більшість юнаків вказують на важливість таких традиційних жіночих функцій, як уміння смачно готувати, прагнення до створення сім'ї та материнства, уміння підтримати чоловіка. Помітне місце посідає інтимний бік – жінка має бути сексуально звабливою, ніжною та вірною. На жаль, жоден з юнаків не вказав на такі

якості як самостійність, відповідальність, прагнення до самореалізації. Серед якостей, яких не вистачає жінкам, на першому місці опинилися інтелектуальні характеристики: кожен другий юнак вважає, що сучасні дівчата недостатньо розумні та освідчені, невиховані та не вміють себе поводити відповідним чином. Дефіцитом виявилися такі фемінні риси як скромність, терпіння, ніжність, щирість. Лише незначна частина юнаків вказують на нестачу у сучасних жінок сміливості та впевненості.

Натомість серед дівчат образ ідеальної жінки тісно пов'язаний з досягненням життєвого та професійного успіху, впевненістю в собі, цілеспрямованістю. Традиційні цінності, пов'язані з материнством та турботою про чоловіка посіли друге місце. Щиро симпатію викликає у старшокласниць жінка, що здатна змінити стереотипні уявлення та бути успішною як у професійному зростанні, так і у сімейному житті. У цілому, дівчата хотіли б стати сильнішими та впевненішими у власних силах.

Образ ідеального чоловіка у дівчат здебільшого пов'язаний з традиційними уявленнями про відповідальність, рішучість, цілеспрямованість, успішність, можливість захистити жінку та забезпечити родину. Поряд із маскулініними рисами, ідеал чоловіка наділено і такими якостями як доброта, уміння поступатися жінці, зробити приємне для неї. Важливими для дівчат виявилися аспекти відповідального батьківства, прагнення приймати активну участь у вихованні дітей та у веденні хатнього господарства, високі моральні якості. Значна кількість респонденток вказують на відсутність в ідеалі таких негативних якостей як грубість, неконтрольований прояв фізичної сили, агресія. На думку багатьох дівчат, сучасним чоловікам не вистачає мудрості, співчуття та розуміння, бажання мати сім'ю.

У юнаків образ ідеального чоловіка характеризується такими якостями як сила, розум, уміння досягти бажаного, відповідальність, здатність забезпечити родину. Порівняно незначну увагу приділяють юнаки турботі про жінку та фактично зовсім не звертаються до сумлінного виконання батьківських обов'язків. Разом з тим, позитивним є наявність відповідей, що вказують на недопустимість зверхнього ставлення до жінки, бажання захистити кохану людину, виконати свій громадський обов'язок (служба у збройних силах). Серед рис, яких найбільше не вистачає чоловікам, юнаки назвали мужність, витримку, сміливість, значна кількість респондентів звертаються до таких соціальних проблем як фінанси, житло, гарна робота.

У процесі дослідження нами було проаналізовано і негативні аспекти. Найбільшим недоліком для чоловіків дівчата назвали грубість, брутальне поводження, агресію, вживання ненормативної лексики, егоїзм, зверхнє ставлення до оточуючих, лінощі та небажання працювати, а також – слабкість духу, емоційна вразливість. Серед рис, що найбільше не подобаються юнакам у характері та поведінці сучасної жінки – це

відсутність яскраво виражених жіночих якостей («не є жінками»), наявність шкідливих звичок (паління), надмірна балакуність, не уміння доглядати за собою. Занепокоєння викликає і той факт, що юнаки не бажать ні у чому поступатися жіноцтву – яскраво виражену негативну оцінку отримали жінки, що намагаються «втручатися не в свої справи» та прагнуть «бути головними, подібними до чоловіків».

Звідси формується висновок про неспівпадання уявлень молоді щодо ідеального образу та ролі жінки – дівчата є більш гнучкими та значно швидше пристосовуються до змін традиційних ролей, а юнаки, навпаки – залишаються прибічниками традиційних поглядів. Юнаки висловлюють свої сподівання бачити жінку з яскраво вираженою жіночністю, у той час як дівчата прагнуть набути рис, що у системі традиційних уявлень вважаються більш чоловічими.

Образ ідеального чоловіка з точки зору самих чоловіків є яскраво маскуліним, сильним та впевненим у собі, у той час як дівчата вказують на важливість поваги до оточуючих, уміння поступатися, хочуть бачити поєднання рис гарного і турботливого батька, мужнього захисника та людини, що здатна фінансово забезпечити сім'ю.

Таким чином, ми виявили, що ідеальні образи юнаків та дівчат про гендерні ролі у суспільстві не співпадають та є надмірно ідеалізованими, що потребує просвітницької роботи у напрямку набуття більш реальних поглядів та цінностей, які у майбутньому сприятимуть гармонізації гендерних взаємин. Цінностями для обох статей повинні стати взаєморозуміння, повага до оточуючих, доброта, щирість, вірність, відповідальне ставлення до батьківства, здоровий спосіб життя, бажання та уміння підтримати, допомогти один одному.

ДУХОВНОСТЬ И ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ПОДГОТОВКА В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ

Барабаш В.Н., г. Киев

Для разрешения современного кризиса человечества и построения безопасного счастливого будущего главная — *ключевая наука* — психология человека (личностная и коллективная), из которой должны быть практические выходы в педагогику (начиная с периода, предшествующего рождению) и во все прочие научные дисциплины (включая и биологию человека), в художественное творчество и иного рода деятельность людей.

В настоящее время на протяжении жизни одного поколения людей успевают сменить друг друга несколько поколений разнородной техники

и технологий. В отличие от современности, в прошлые времена (ещё в XIX веке) в большинстве отраслей деятельности единожды освоенных знаний и навыков хватало на то, чтобы кормиться на их основе всю жизнь. Соответственно этой особенности жизни общества в прошлом школа была ориентирована на то, чтобы *однократно* «загрузить» в психику человека те или иные определённые знания, необходимые ему для предстоящей взрослой жизни в практически неизменной технико-технологической культуре.

Сопутствующим эффектом такого характера образования является неумение большинства чувствовать Жизнь и быть внимательным к происходящему, *неумение думать*.

В настоящее время многие знания и навыки, которые сейчас представляются актуальными, неизбежно устареют уже к моменту завершения образования, и владение ими перестанет быть жизненно значимым. Это означает, что: Сложившаяся в прошлом и унаследованная нами система образования *всех уровней* зашла в тупик потому, что в случае её сохранения на будущее она будет разрушать наше общество путём подачи неполной, необъективной и несвоевременной учебной информации учащимся.

Нынешней школе не достаёт живой педагогической практики, основанной на осмысленной личностной духовной культуре.

Ребёнок в возрасте от 3 до 7 лет даже в нынешней культуре живёт ещё под Божьим водительством и большей частью не противится ему. Он, под Божьим водительством, готовится к продолжительной жизни, и Бог — лучше малыша и его родителей — знает, что именно потребуется ребёнку во взрослой жизни, и заблаговременно управляет их жизнью. На помощь детям должны придти высокопрофессиональные педагоги именно в дошкольных учреждениях.

Обязательность прикладного психологического по его существу характера образования воспитателей дошкольных учреждений и учителей младших классов состоит в том, что, когда ребёнок задаёт богословско-философские вопросы и прочие мировоззренческие вопросы, **ДОЛЖНО — обязательно — вступать с ним в осмысленные диалоги.** Причём взрослый обязан понимать, что *ответы на эти вопросы значимы* для ребёнка **во всей его последующей жизни.** Но при этом взрослый обязан думать (размышлять, соображать) сам, а не выдавать известные ему готовые мнения по ним в магнитофонно-попугайском режиме.

Дело в том, что процесс мышления — не химические реакции и физиология обмена веществ в тканях нервной системы. В Украине школьник может окончить школу и поступить в ВУЗ, потом окончить ВУЗ и начать

жить по-взрослому, так и не научившись владеть своим духом, своим настроением, не осознавая, что и для чего он делает, для чего живёт.

Главный и принципиальный изъян украинской педагогики — неразвитость психологической теории и психологических практик, ориентированных на определённые возрастные периоды (игровых — для ясельно-детсадовских возрастных групп и младших классов, и деловых — для школьно-юношеских возрастных групп), в которых люди своевременно учились бы:

- быть властными над своим настроением (эмоциями и осознаваемым потоком мыслей);
- быть властным над согласованностью работы чувств, лексического и образного мышления, ассоциативного мышления;
- отличать *истинную память* от бессознательной подмены *истинной памяти* воображаемым прошлым;
- осознанно произвольно обращаться к истинной памяти и к воображению.

Всем этим человек в некоторой минимальной степени должен овладеть до того, как он начнёт осваивать знания и навыки в школе. Это — необходимые предпосылки к успешной учёбе в школе и вузе без переутомления, а так же и к творчеству.

И поскольку названные психологические навыки не являются врождёнными автоматизмами, то им должно учить детей целенаправленно — как до школы, так и в самой школе, чтобы человек вышел из неё готовым к жизни. При этом они не должны обретать характер закрепощающих автоматизмов, но должны становиться основой для дальнейшего личностного развития.

Поэтому первоосновой реформы системы образования должна стать разработка и внедрение в систему педагогического образования адекватной психологической теории и выражающих её *психологических практик, ориентированных на разные возрастные группы детей*, которые должны собственно подготовить детей к успешной и **неутомляющей** учёбе в школе. Нынешняя же школа, не подготовив школьника к взрослой жизни, способна утомить его вплоть до необратимого разрушения здоровья вовсе не потому, что школьник изначально слаб здоровьем или бесталанный, а в следствие системной жизненной несостоятельности школы.

На это никакая школа не имеет права.

Важнейшим фактором в единстве со школой является род, семья. Многим взрослым просто нечего дать чего-либо хорошего своим детям, т.е. они не способны целенаправленно заниматься воспитанием детей — формированием их личности, их культуры, поскольку сами не несут в себе по разным причинам жизненно необходимых психических навыков, которые дети могли бы у них перенять. Главные из необходи-

мых для успешной учёбы в школе и во взрослой жизни психических навыков это:

- личностная культура чувств и мышления и
- произвольное (т.е. подвластное осознанной воле) выявление и снятие барьеров и конфликтов между уровнем сознания и бессознательными уровнями психики человека, а также в самом бессознательном.

Сказанное по существу означает, что государство обязано:

1. Создать такие экономические условия, чтобы семья могла развиваться, решать свои проблемы, рождать и воспитывать детей.

2. Изменить растлевающую политику телевизионного вещания на созидающую соборное гражданское общество.

3. Выработать образовательный стандарт и организовать массовую подготовку в высших педагогических учебных заведениях воспитателей детских яслей и детских садов и учителей начальных классов — психологов-практиков (т.е. носителей психологических практик), разносторонне образованных, которые помогли бы детям дошкольного возраста обрести психические навыки, необходимые для успешной и не утомляющей учёбы в общеобразовательной школе. **Лучшие педагоги психологи-практики должны работать с младшими возрастными группами, поскольку старшие возрастные группы уже способны к саморазвитию, а младшие нуждаются в поддержке и водительстве. Поэтому, чем эффективнее педагоги младших возрастных групп — тем легче работать педагогам в старших возрастных группах, и тем легче учиться и далее жить самим детям, когда они повзрослеют. И если рассматривать этот процесс в преемственности поколений, то наилучшим педагогом самых младших возрастных групп должна стать мать всякого ребёнка.**

4. Ввести в стандарты нынешнего образования обучение в дошкольном возрасте скорочтению и двойному написанию текстов: рукописному и печатному и закреплению их в школе.

ДУХОВНОСТЬ И ДУХОВНАЯ СРЕДА В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ

Бауль И.И., г. Харьков

Культурное наследие Украины поистине богато народными празднованиями, церковными обрядами и национальными традициями. Они передаются уже не одну тысячу лет от дедов к внукам и воплощают характер народа.

Религия Украины ведет человека от рождения до смерти, и связывает его неписанными законами, которые объединяют разных людей в единый народ.

Есть поверье: тот, кто не знает традиций народа своего, является невоспитанным и безкультурным, пусть он будет самым умным человеком на Земле.

Духовную культуру необходимо воспитывать с раннего детства. Когда национальное умирает в детях, то это означает начало смерти всего народа. Чем больше национального в воспитании, тем культурнее и духовно богаче нация.

Сейчас мы по-новому начинаем относиться к старинным праздникам, фольклору, в которых народ оставил самое ценное из своих культурных достижений.

В детских садах разработаны программы по приобщению детей к народной культуре Украины. Благодаря этому у детей формируются представления о древней культуре своего народа. На занятиях они знакомятся с изделиями народного искусства, с традиционными праздниками, играми, песнями, потешками, сказками, загадками.

В младшем школьном возрасте детей продолжают знакомить с традициями украинского народа, но ребята уже сами могут выделить определенный смысл из произведений народного творчества. Поэтому необходимо широко использовать все виды фольклора. Знакомя детей с поговорками, загадками, сказками, мы тем самым приобщаем их к нравственным общечеловеческим ценностям. В пословицах и поговорках метко оцениваются различные жизненные позиции, высмеиваются недостатки, восхваляются положительные качества людей. На основе этого он учится совершать нравственные поступки.

Вначале ребенок совершает их ради одобрения взрослых, само поведение еще не вызывает положительных переживаний. Но постепенно нравственный поступок сам по себе начинает радовать ребенка.

В этом переживании проявляется первоначальная, зачаточная форма чувства долга.

Особенность чувства долга состоит в том, что оно является основным моральным мотивом, который непосредственно побуждает поведение человека.

Зарождение чувства долга наблюдается у детей в старшем дошкольном возрасте. Дети в этом возрасте способны переживать стыд, недовольство собой без всякого влияния взрослых. Аналогично, совершая поступок согласно требованиям чувства долга, ребенок переживает радость, гордость. Именно эти чувства побуждают ребенка совершать нравственные поступки.

Применительно к начальной школе должен быть достигнут уровень, когда ребенок поступает нравственно не только на людей, но и наедине с самим собой. Очень важно учить детей радоваться радостью других, учить их сопереживать.

Особо следует выделить религиозный опыт. Духовное богатство современного человека включает все интеллектуальное, социальное, историческое, этническое многообразие.

Это многообразие еще более увеличивается тем, что каждая личность индивидуальна.

Школа не может игнорировать это и учитель не имеет права навязывать детям религиозное мировоззрение. В начальной школе дети должны получить общую ориентировку в богословских знаниях, иметь представление о задачах, которые решаются с помощью религии. Обязательно необходимо воспитывать уважительное отношение к верующим и к различным видам религиозных воззрений. Дети должны сами сознательно определить свое отношение к религии. Свобода выбора должна остаться за ними.

Приобщение детей к нравственным традициям, способствует узнаванию и укреплению национального самосознания, невероятно важного для сохранения самобытности общества, а самобытность сохраняет историю и определяет будущее.

Для каждого человека должна быть важным его близость к духовной культуре человечества. Чем дальше человек от этих духовных сокровищ, тем он стоит ниже как мыслящее и чувствующее существо.

Ни один народ не исчезает бесследно. Духовный потенциал ушедших из истории народов сохраняется. Он живет и развивается в других народах. Народ не может умереть!

Именно поэтому так важно воспитывать и научать детей народным традициям и обрядам, посвящать их в духовные таинства, презентовать им всю многогранность, искренность, древность, достоинство и любовь, которую несет в себе история Украины, ее духовное наследие и религиозная вера.

РОЛЬ БИБЛИОТЕКИ МЕДИЦИНСКОГО ВУЗА В ДУХОВНО-НАВРСТВЕННОМ ВОСПИТАНИИ ВРАЧА

Белякова Т.В., Камлык И.В., г. Харьков

Духовный кризис — это кризис общественных идеалов и ценностей, составляющих нравственное ядро культуры.

Он сопровождается моральным, экономическим и интеллектуальным хаосом, потерей нравственных приоритетов, резкой поляризацией общества, разрушением национального самосознания. Начинается интенсивный поиск ценностей. Ради чего мы живем? Что передадим последующим за нами поколениям? К сожалению, интеллигенция не понимает меры своей ответственности, когда поддерживает лозунг «Полная свобода и никаких ограничений ни в чем нет!». Мировоззренческой предпосылкой преодоления духовного кризиса является: воссоздание тех ценностей, которые составляют ядро нашей национальной культуры и определяют ее уникальность. Если будет четкое осмысление существования духовного кризиса и понимание того, что мы погружаемся в жизнь вне системы духовных координат, в бесконечную погоню за удовлетворением всевозрастающих потребностей. Тогда намного проще будет понять, в каком направлении должны решаться вопросы образования и инноваций.

Высшее медицинское образование в России, Украине, Белоруссии является одним из самых фундаментальных в системе высшей школы. Медицинские вузы успешно обучают студентов медицинским наукам. Вместе с тем, недостаточно уделяется внимания совершенствованию духовно-нравственного облика будущего врача. Нет системного подхода к формированию его морально-нравственных качеств в период всего обучения в вузе. Только высокопрофессиональные и духовно богатые преподаватели способны привить положительные морально-нравственные качества студентам, и тогда в полной мере усваиваются вековые гуманные принципы и нормы врачебной деятельности. При повседневном духовном воспитании формируются нравственные основы врача: добросовестность, ответственность, милосердие, сердечность, отзывчивость, сострадание, терпение, взаимопонимание и взаимопомощь.

В Харьковском национальном медицинском университете (ХНМУ) работает комиссия по учебно-воспитательной работе, в которую входит и директор Научной библиотеки (НБ ХНМУ). Библиотека активно участвует в воспитательном процессе, что находит свое отражение в проводимых мероприятиях. Разработан «План воспитательной и культурно-просветительской работы НБ ХНМУ», который дополняет аналогичный план университета. Библиотека организывает тематические выставки, помогающие формированию у студентов чувства уважительного отношения к своей культуре, гордости за свою Отчизну и патриотизма. Это такие выставки как «От Киевской Руси до Украинской государственности», «Великие украинцы» и др. Для профессиональной подготовки студентов и воспитания преемственности традиций милосердия — выставки «Имя тебе — Врач», цикл выставок «Воспитываем врача», «Здоровье нации — сокровище Украины», «Святитель, ученый, хирург Войно-Ясенецкий»,

«К 200-летию Н.И. Пирогова». Работа НБ ХНМУ с молодёжью ориентирована на гармоничный, высокопрофессиональный, интеллектуальный, культурный уровень развития личности студента с активной гражданской позицией в обществе.

Сегодня во многих странах мира библиотекам отводится одна из основных ролей в создании информационного общества — общества знаний. В связи с чем деятельность, связанная с поиском и отбором информации, формированием информационной культуры, сохранением культурного и духовного наследия приобретает государственное значение. В настоящее время меняются требования не только к профессиональным, но и к нравственным качествам библиотекарей. Для квалифицированной помощи студентам вузов и другим пользователям становятся важными такие профессиональные качества, как умение собирать информацию для решения различных задач, способность анализировать и обобщать, использовать полученный опыт. Высокая образованность и культура, личностное мировоззрение библиотекаря смогут помочь студентам ориентироваться в глобальном информационном пространстве, которое несет в себе не только положительные аспекты. С помощью новейших информационных технологий усиливается манипулирование общественным и индивидуальным сознанием, навязываются порочные установки, ложные смыслы и ценности, постоянно идет подмена понятий. В хаосе информационного пространства человек легко теряет истинное знание. А т.к. молодежь лишена четких духовных ориентиров, имеет недостаточно опыта и знаний, перед современным библиотекарем вуза стоит задача стать путеводителем в мире информации, развивая критическое мышление студентов. Многие страны вводят ограничения на материалы, не соответствующие политическим, культурным и этическим традициям. Необходимость защиты своих культурных приоритетов зафиксирована в кодексах профессиональной этики многих стран. В кодексе украинских библиотекарей провозглашено стремление библиотекарей обеспечивать сохранность и обогащение духовных ценностей народа Украины, способствовать развитию национальных культур, формировать этический и эстетический идеал личности, способствовать познанию читателями окружающего мира и месте человека в нем. В настоящее время в библиотечной среде существуют две точки зрения на доступность информации: свобода выбора читателями любых документов и необходимость отсеивать социально вредную информацию, противоречащую сложившимся базовым принципам духовности, нравственности и морали. Надо понимать дух времени, в котором мы живем. Какая точка зрения будет выбрана, зависит также от личностных качеств сотрудников, т.е. можно с уверенностью сказать, что нравственность определяет профессионализм в любой сфере деятельности библиотек.

Интенсивное развитие биомедицинских исследований придает медицине принципиально новый характер, формируется биоэтика, как система знания о границах допустимого манипулирования жизнью и смертью человека. Медицина всегда имеет в своём распоряжении арсенал средств, которые могут быть использованы как во благо, так и во вред человеку. Биомедицинские формы вторжения одинаковы во всем мире, но реакции на это вторжение в разных культурах различны.

Существование биоэтики в двух формах - либеральной и консервативной - определяется реальностью несовместимости этих морально-мировоззренческих традиций. Их противостояние именно в пограничных вопросах жизни и смерти делает эту несовместимость особенно драматичной. Всякого, даже непосвящённого, человека не могут не озадачить новые этические «стандарты», сопровождающие практику современной медицины: «дарение органов», «милосердное убийство», «рациональное планирование семьи», «искусственный отбор», «медицинское прогнозирование», моральность «трупного донорства», «репродуктивные права». Поэтому биоэтика как дисциплина, рассуждающая о выборе невиданных дотоле биологических возможностей, не просто необходима к изучению и осмыслению, но и неизбежна для современных людей, живущих в мире, столь легко поддающемся искушению величием и всевластием над природой.

Перед библиотекарями медицинских вузов стоит выбор, какой литературе по биоэтике отдать предпочтение при формировании фондов и рекомендации студентам и здесь личностное мировоззрение библиотекаря может оказать влияние на формирование мировоззрения будущего врача.

Медицинская практика убедительно свидетельствует: чем выше духовный рост и нравственная культура врача, тем ответственнее исполняются профессиональные обязанности, тем выше качество и эффективность лечебно-диагностической помощи, тем реальнее обеспечиваются права и законные интересы граждан современного общества.

ФОРМИРОВАНИЕ ПРАВОСЛАВНОЙ КУЛЬТУРЫ У УЧАЩИХСЯ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛ

Беспалая М.А., Василенко О.Н., г. Харьков

Православная культура по своей глубинной сути основывается на Божественном Откровении для человека и раскрывается в учениях святителя Григория Богослова, святителя Иоанна Златоуста, святителя Феофана Затворника, Василия Великого, через пути духовного становления человека.

Б. И. Гладков, В. Зеньковский, схиархимандрит Иоанн (Маслов), протоиерей Григорий Шестун занимались основами православной культуры; архиепископ Аверкий (Таушев) рассматривал основы формирования православной культуры в контексте изучения Евангельских притч. Проблемы формирования православной культуры у учащихся активно исследовались в светской педагогике: С. Иванова, Н. Шевченко, А. Бородина, Л. Элсунова (методы преподавания православной культуры в школе); Б. Кузик, Л. Литвин (основы православной этики).

Подтверждения того, что православная культура является основой формирования духовной личности, мы находим в творениях святых отцов. Собственно они и сформировали почти полностью законченную теоретическую основу христианского воспитания. Так в рассуждениях святителя Филарета митрополита Московского «О формировании православной культуры в душах детей» подчёркивается: «Если при воспитании не довольно помнят и не довольно употребляют в дело столь важное само по себе, столь же благодетельное для всех отраслей познания, начало учения; начало премудрости – страх Господень; разум же благ всем творящим его познания, благочестие же в Бога – начало чувства (Притча 1.7). Вы обрабатываете в детях будущих граждан, воинов, словесников, писмоводцев, художников, промышленников; хорошо, но блюдите, да не презрите, не пренебрегите того, что ещё лучше, – того самого, в обрабатывании чего хотят помочь вам Ангелы их, которые на небесах выну видят лице Отца вашего Небесного, не пренебрегите образования в них сынов Церкви, приготовления будущих граждан неба». В поучениях святитель Иоанн Златоуст указывает на цель воспитания детей: «Хочешь ли, чтобы сын твой был послушен? С детства воспитывай его в наказании и учении Господнем. Не думай, чтобы слушание Божественных писаний, было для него делом излишним. Там он услышит, прежде всего: чти отца твоего и мать твою, – слова, направленные к твоей пользе». Святитель Феофан Затворник пишет: «Главная цель христианского воспитания, чтобы человек вследствие этого сказал в себе, что он христианин, возникши к самостоятельности, или к своеличному разумному учреждению жизни, он поставит для себя первым существенным делом – самостоятельно хранить и возгревать дух благочестия, в котором ходил прежде, по чужому руководству».

Схиархимандрит Иоанн (Маслов) выделяет аспекты формирования Православной культуры: православное верование (прояснение образа Божия в человеке, явление Его миру посредством духовно-нравственного совершенствования человека в добродетели, в святости, в достижении даров Святого Духа); культурно-исторический (примеры жития святых); этнокультурный (национальные традиции православных, обретение полноты бытия в мире материального и духовного).

В настоящее время для учащихся средних классов вводится факультативный курс «Основы православной культуры», содержание которого направленно на формирование православной культуры через духовно-нравственное становление личности во всех сферах его жизнедеятельности. В современной школе это единственная возможность познания основ Православия как целостного восприятия мира; формирования здорового образа жизни и культуры общения; предупреждения возможных тупиковых проблем личностного развития, выработки этических принципов, определяющих качество межличностных отношений (протоиерей Е. Шестун). Это даёт нам основание считать православную культуру одним из основных элементов духовно-нравственного становления личности учащегося в учебно-воспитательном процессе школы. Однако анализ содержания факультатива показывает, что на уроках учеников знакомят только с вероучительными аспектами. Отсутствие чёткого структурированного культурологического учебного курса (включающего все компоненты православной культуры), согласованности влияния на ребёнка Православной церкви, семьи, образования, государственных учреждений, – ведёт к утрате духовного становления и воспитания ребёнка, утрате семейных функций передаче детям значимых культурных и православных жизненных ценностей. Всё это определяет необходимость введения в учебный курс объектов воспитания духовных ценностных отношений, создание условий для возникновения духовных эмоциональных состояний и чувств (православная педагогика); материальные и духовные объекты, с помощью которых корректируется образовательный процесс и достижение цели обучения (современная светская педагогика).

Схиархимандрит Иоанн (Маслов) в основах русской педагогики отмечает, использование на занятиях средств духовно-нравственного воспитания, направленных на развитие лучших качеств природы ребенка и укрепление добродетелей, даёт возможность «... раскрыть воспитаннику цель и смысл человеческой жизни, высоту назначения человека, указать ему пути и средства к достойному прохождению земного поприща».

РОЛЬ ЦЕРКВИ В СТАНОВЛЕННІ МЕРЕЖІ ЗАКЛАДІВ ДОПОМОГИ СІМ'ЯМ В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Белопіцева О.В., м. Харків

Соціальні зміни, характерні сучасному розвитку української держави, не змогли не відбитися на соціальному інституті сім'ї. На сьогоднішньому етапі трансформації країни українська родина відчуває істо-

тні труднощі у виконанні своїх основних функцій у зв'язку з постійними соціально-економічними, політичними, демографічними змінами, високою емоційною напруженістю, професійними та життєвими стресами. Як наслідок таких умов сучасна сім'я характеризується нестабільністю, зростанням числа конфліктних сімей та сімей, які в яких відсутнє відповідальне ставлення перед суспільством, родин, в яких питання духовного збагачення не актуальне, збільшенням сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах, значна кількість з яких соціально незахищена та потребує допомоги.

Теоретичні проблеми становлення інституту сім'ї та надання їй допомоги займають значне місце в історії світової філософії, соціології, історії, медицини, психології, педагогіки, релігієзнавстві та багатьох інших наук [1]. Історія української держави є свідченням того, що робота з сім'ями завжди була у центрі уваги церкви, громади, благодійників, держави, тому що саме родина перша відчуває на собі деформації процесу становлення суспільства. Слід зазначити, що шляхи впливу різносторонніх змін у світі простежуються на характері зміни рівноваги родини, її сімейних традицій, виконанні сімейних функцій, що згодом призводить до того, що сім'я втрачає здатність до співчуття, співпереживання, готовність відгукнутися на чужу біду, надати допомогу. Такі якості людини є підґрунтям для важливих компонентів в становленні інституту сім'ї, а їх розвиток багато в чому забезпечується церквою, яка на всіх історичних етапах є суб'єктом соціально-педагогічної роботи з родинами.

Історію надання допомоги родинам церквою умовно можна поділити на декілька етапів (первісне суспільство, період «Княжої доби», Литовсько-Польський період, Гетьманська доба, перебування України під владою Російської та Австрійської імперії, Радянський період, Доба Незалежності)

Зародження процесу надання допомоги родинам припадає на період розвитку первісного суспільства. У часи пізнього палеоліту основою роду був шлюб, будь-які статеві зв'язки в межах роду суворо заборонялися. Основу виробничих відносин, допомогу один одному становила спільна власність роду на знаряддя та продукти праці, землю. Такі правила в межах роду вже тоді заклали початок збереження вірності та цінності відносин в родині, допомоги один одному. З роками значний вплив на дотримання функцій в родині здійснює ще і релігія. Релігія не дозволяла ні в якому разі калічити чи лишати життя злодія, він мав заплатити грошовий штраф чи відпрацювати, що звісно позитивно відображалось на родинах, адже вони не втрачали годувальника [1]. Релігійні погляди мали широкий характер і допомога нужденним була в першу чергу (зародження традиції подаяння милостині).

З прийняттям християнства у 988 році в Україні розпочався період церковної благодійності. Зв'язок церкви та родини виявився, перш за все, у вінчанні та розірванні шлюбу. Подружнє життя княжої України, що мало за основу приписи церковного права, повинно було бути чистим і пов'язане зі старими народними звичаями, де міцним фундаментом виступала моральність. Одружуватися не можна було близьким родичам і жити без церковного вінчання, проте старе подружнє звичаєве право не скрізь замінювалося церковною традицією – вінчанням [2]. Такі закони були позитивному у виховній функції родини. Церква не обмежувалася тільки наданням допомоги калікам, а здійснювала найрізноманітнішу підтримку родинам в цілому: від надання матеріальної допомоги до виховання і перевиховання дітей. Крім релігійної і просвітницької діяльності церкви розвивали різного роду ремесла, садівництво, городництво, надавали притулок родинам потерпілим від лиха [3].

За часів литовсько-польського періоду церква поширювала установками чистоти і цілісності сім'ї, любові і шанобливого ставлення до батьків, піклування про дітей і їх повноцінне виховання, засуджувалися подружня невірність і будь-які інші порушення традиційних морально-етичних засад сімейного співжиття [1].

Період гетьманської доби ознаменувався появою при церквах і монастирях шкіл для дітей з бідних родин. Спеціально підготовлені дяки навчали дітей письму старослов'янською мовою, початкам арифметики, молитвам, співу [3]. Кількість таких шкіл постійно збільшується. Завдяки допомозі церкви розвивалося ремесло, збільшувалася кількість ремісників що покращувало економічне становище родин.

Під пильним контролем церкви та громади залишалося питання розлученості і під час перебування України під владою Російської та Австрійської імперії. Розлучення через невміння побудувати сімейні стосунки суворо засуджувалося, бо законними вважались тільки ті розлучення, які були викликані неможливістю мати дітей або серйозною хворобою одного з подружжя. Не забувала церква про бідні родини під час великих релігійних свят. Звичай збирати продукти під час освячення Пасхи для нужденних був започаткований саме в ті часи [3].

За часів правління радянської влади активну допомогу надавало Товариство жінок під покровом Пречистої Діви Марії у Львові, яке у 1905 році ініціювало заснування Товариства вакаційних осель з метою організації літнього відпочинку міських дітей із бідних українських родин. Цю акцію підтримав митрополит Андрій Шептицький [2]. Митрополит Андрій, ніколи не відокремлював служіння Богові від служіння українському народові. Проповідуючи християнське милосердя, митрополит здійснював дієві заходи в цьому напрямку (виступав як ініціатор доброчинних акцій, жертводавцем, меценатом тощо) [2,3]. Нажаль, радянська

влада допомоги церкви сім'ям залишала по за увагою і багато в чому взагалі підривала її авторитет. Наприклад інновацією радянської влади, в порівнянні з минулими століттями, було максимальне спрощення процедури реєстрації та розірвання шлюбу. Релігійне життя в Україні почало входити у нормальне русло з прийняттям незалежності [1].

За роки незалежності України мережа релігійних організацій зроста майже в двічі. Держава схвалює соціально значущу діяльність церкви, спрямовану на моральне вдосконалення суспільства, збереження й розвиток культури, виконання соціально-терапевтичних та соціально-адаптаційних функцій родини. На сьогодні робота церкви у напрямку надання допомоги родині носить комплексний характер, який виявляється у наданні допомоги матеріальної, наданні духовних настанов, відкриття шкіл збереження традицій релігійних свят, звернення уваги до нужденних сімей з боку ЗМІ [1]. Аналізуючи короткий опис історії надання допомоги сім'ям з боку церкви ми можемо констатувати, що на всіх етапах становлення суспільства церква залишалося ключовою у інфраструктурі соціальної допомоги. Історія становлення соціально-педагогічної мережі допомоги родинам повинна бути підґрунтям у роботі сучасних освітніх установ, адже історичний огляд підтверджує соціальну значущість діяльності церкви у становленні та функціонуванні сучасних сімей та підтверджує, що саме співпраця церкви та освітан є фундаментом у духовному вихованні дітей та благополуччі родин.

Література

1. Субтельний О. Україна. Історія. – К.: Либідь, 1992. – 510 с.
2. Суханова З., Сулима-Матлашенко, Н. А.Шептицький: реалії хресного шляху // Дзвін, 1991 - № 1. – 146 с.
3. Мельник Л.Г., В.Д. Баран, О.І. Гуржій Історія України: Курс лекцій у двох книгах - Від найдавніших часів до кінця XIX століття, Книга 1. - Київ «Либідь» 1991. – 570 с.

МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ЯК ЗАСІБ ПРОФІЛАКТИКИ КОНФЛІКТІВ У ШКІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Бєсєдіна М.Ф., м. Харків

З огляду на посилення тенденції до насильства з боку дітей та молоді, а також на постійне збільшення демонстрації насильства в засобах масової інформації, все більшого значення набуває цілеспрямоване сприяння формуванню здібностей залагодження конфліктів самими учнями в школі та на позашкільних заняттях.

Конфлікти в школі різні за спектром взаємодії: типовими є конфлікти горизонтальні й вертикальні. За результатами вони в основному деструктивні, тому що учасники конфліктів характеризуються твердим відстоюванням своєї позиції, небажанням йти на компроміси, зайвою дидактичністю, прагненням до того, щоб опонент неодмінно визнав свою неправоту, причому привселюдно. Основні приводи конфліктів між учнями - брутальність, хамство, жорстокість, озлобленість.

Оскільки педагогічна сфера являє собою сукупність усіх видів цілеспрямованої соціалізації особистості, а суть її - діяльність з передачі й освоєння соціального досвіду, то саме тут необхідні сприятливі соціально-педагогічні умови, що забезпечують щиросердечний комфорт учням, що неможливо в умовах конфліктної ситуації.

У плані досліджуваної проблеми інтерес представляють ідеї А.В.Мудрика щодо корегування спілкування підлітків. На його думку, необхідність у корекцій зростає в тому випадку, коли в підлітка не склалося спілкування в колективі й коли необхідно налагодити спілкування зі старшими або молодшими дітьми. Як правило, корегування спілкування підлітків доцільно проводити непрямыми шляхами. При цьому основним завданням педагога буде створення таких ситуацій, у яких закладені можливості для нового бачення підлітками один одного. Подолання конфліктів у школярів А.В.Мудрик розглядає як особливий випадок цього процесу. Залежно від типу конфлікту пропонуються наступні способи його вирішення: групові дискусії - особливо ефективні при розв'язанні "ціннісних конфліктів"; індивідуальні бесіди, корисні при всіх типах конфліктів; педагогічний маневр - універсальний спосіб, який полягає у свідомому введенні додаткових факторів, що підсилюють суспільно ціннісні мотиви конфліктних змін його змісту, у підкріпленні моральних зусиль окремих учнів у їхніх спробах вирішення конфліктів.

Між учнями в школі виникають різні типи взаємин. Під взаєминами ми розуміємо особистісне-значиме образне, емоційне й інтелектуальне відбиття людьми один одного, що являє собою їхній внутрішній стан. Однією з основних причин того, що дитина обирає конфліктну модель поведінки, є розрив її зв'язків внаслідок того, що оточення, яке є для школяра конкретним його втіленням, виявляються з різних причинах недостатньо для нього авторитетними або навіть несправедливими. Інша причина - недостатнє почуття власної приналежності до суспільства. Іноді початок протиправної діяльності підлітків пов'язано з їхнім залякуванням представниками кримінального світу, з якими в тій або іншій ситуації випадково або не випадково виявилися в контакт. Саме в цей відповідальний момент вирішальним виявляється те, у якому ступені підліток усвідомлює себе членом колективу, суспільства в цілому,

у якому ступені він почуває за собою їхню підтримку, якою мірою він упевнений у собі.

Таким чином, можна говорити про те, що з погляду соціальної педагогіки в процесі виховання на різних вікових етапах можуть виникнути різні конфлікти, в основі яких завжди лежить певна дисгармонія у взаєминах між дітьми, між дитиною і групою.

Ставлення до конфліктів в освітніх закладах особливе, тому що вони відрізняються більшою розмаїтістю, більш прихованим характером і важкопрогнозованими наслідками. Важливим психологічним фактором, що знижує рівень конфліктності, є усвідомлення значимості роботи соціального педагога. Знання особливостей конфліктності, агресивності, стресостійкості учнів дозволяє ефективно здійснювати індивідуальний підхід у керуванні конфліктами в середовищі учнів, знаходити компромісні рішення спірних питань.

Вивчення колективу учнів спрямовано на підвищення якості навчально-виховного процесу, у тому числі на запобігання конфліктів між ними. Соціальний педагог здійснює свою діяльність із метою не тільки одержання інформації й оперативного реагування, але й для проведення профілактичної роботи в учнівському й педагогічному колективі.

Прогресивною формою роботи соціального педагога з профілактики конфліктів у шкільному середовищі є організація шкільних центрів розв'язання конфліктів.

Шкільні центри розв'язання конфліктів - це організація спеціально підготовлених старшокласників, які допомагають своїм одноліткам вирішувати конфлікти, тобто виступають нейтральними посередниками або медіаторами.

Більшу роль у запобіганні конфліктів грає дисципліна - уміння забезпечити дитині необхідну для її повноцінного розвитку волю в рамках розумного підпорядкування встановленому порядку.

У системі соціально-педагогічної роботи з попередження конфліктів між дітьми на ранніх етапах навчання найважливіша роль приділяється моральному вихованню. Завдання морального виховання полягає в тому, щоб соціально необхідні вимоги суспільства педагоги перетворили у внутрішні стимули особистості кожної дитини, такі, як борг, честь, совість, гідність.

Стрижнем виховання, що визначає моральний розвиток, є формування гуманістичних відносин і взаємин дітей. Незалежно від змісту, методів і форм виховної роботи й відповідних конкретних цілей перед учителем завжди повинно стояти завдання організації моральних відносин дітей. Особливе значення для нагромадження морального досвіду має спілкування й спільна діяльність школярів у невеликих групах однолітків (колективні творчі справи), які можуть спеціально створюватися

педагогом або виникати самі. У невеликій групі школяр частіше й глибше випробовує загальні переживання, тут він може не тільки за допомогою вчителя, але й самостійно встановити стосунки з іншими, організувати колективну діяльність, легше усвідомити свою суспільну поведінку. Власний моральний досвід створює умови для ефективного засвоєння досвіду інших людей, що передається у процесі моральної освіти.

У школі на різних етапах навчання з метою профілактики конфліктної поведінки ми часто використовуємо розповідь на етичну тему. Це яскравий емоційний виклад конкретних фактів і подій, що мають моральний зміст. Впливаючи на почуття, розповідь допомагає вихованцям зрозуміти й засвоїти зміст моральних оцінок і норм поведінки. Гарна розповідь не тільки розкриває зміст моральних понять, але й викликає в учнів позитивне ставлення до вчинків, що відповідають моральним нормам, впливає на поведінку. У розповіді на етичну тему кілька функцій: служити джерелом знань, збагачувати моральний досвід особистості досвідом інших людей, служити способом використання позитивного прикладу в розв'язанні конфліктів.

Також соціальні педагоги з метою профілактики конфліктного поведіння учня можуть використати більш складні форми роботи, зокрема соціально - педагогічні тренінги.

Аналіз проведеного нами дослідження дозволив зробити висновки, що за допомогою сучасних соціально-педагогічних методик можливо ефективно впливати на рівень конфліктності учнів загальноосвітнього закладу.

ПРОБЛЕМЫ ВОСПИТАНИЯ МОЛОДЕЖИ НА СТРАНИЦАХ ПЕРИОДИЧЕСКИХ ИЗДАНИЙ ХАРЬКОВСКОЙ ЕПАРХИИ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XIX ВЕКА

Бондаренко А.А., г. Харьков

Во второй половине XIX века в Харьковской епархии издавались журналы «Духовный Вестник» (1862-1867 гг.), «Духовный Дневник» (1864-1867 гг.), газета «Харьковские епархиальные ведомости» (1867-1884 гг.), «Вера и Разум» (1884-1917 гг.). На своих страницах эти газеты и журналы предлагали официальные сообщения и хроникальные известия, статистические сведения, различные материалы богословского, церковно-исторического, политического и экономического содержания.

Однако особое внимание православная пресса обращала на проблемы воспитания молодежи. На страницах указанных изданий публиковались материалы, посвященные наставлениям родителям, обзору

различных мнений о воспитании (но, прежде всего, ошибочных с точки зрения редакций), «жизненным» советам молодым людям. Следует заметить, что материалы подавались в разнообразных жанрах – наставлениях, поучениях и проповедях, острых публицистических статьях. Особенно интересной стала форма – бесед-диалогов с воображаемым оппонентом, который ставил провокационные вопросы, и на которые давался ответ. Очевидно, что в большинстве случаев авторами статей были представители духовенства.

Православная периодика реагировала на актуальные проблемы воспитания молодежи и общества в целом, делала попытку объяснить причины того или иного явления, предлагала свои варианты решения. Так, одной из главных тем стали проблемы религиозного и морального воспитания в семье. Обсуждались также проблемы разводов, разногласий родителей и детей. Особое внимание авторы уделяли порокам общества, которые негативно влияли на молодежь: пьянству, хулиганству, азартным играм, воровству и проч.

Духовенство изучало и пыталось понять причины новых явлений в среде молодежи, таких как нигилизм, индифферентизм, и, конечно, прежде всего, религиозный индифферентизм. Редколлегия изданий неоднократно возвращалась к извечным вопросам смысла бытия и жизненных ценностей, которые во все времена были особо актуальными для молодежи.

Достаточно упомянуть названия статей: Щелкунов А. «О христианском супружестве», Павлов Т. «Христианское семейство - как воспитатель молодого поколения», Архиепископа Амвросия «Ложные мысли, бродящие в нашем образованном обществе», М. Разногорского «Современные неправые взгляды на жизнь», В. Левандовского «Поучение к народу. О кулачных боях», и «Поучение о картежной игре», П. Солнцева «О религиозном индифферентизме», В. Добротворского «Один из духовных недугов в современном образованном обществе» и др.

Среди авторов были такие известные церковные деятели как архиепископы Макарий, Амвросий, священники И. Чижевский, В. Ливановский, В. Линницкий, П. Солнцев, В.И. Добротворский и др. Иногда на такие темы в данных изданиях публиковали свои работы и светские люди, например, проф. П.А. Лавровский и др.

Многие их предложения и сегодня звучат актуально. Так, к примеру, архиепископ Амвросий в статье «Речь к воспитанникам Харьковской духовной семинарии» обращался к молодым людям с назиданием внимательно относиться к своей свободе, как самому ценному Божьему дару. Архиепископ наставлял молодых людей беречься от быстрого принятия решения, зрело обдумывать каждый свой шаг, не поддаваться популярным, неординарным движениям. Просил не идти на поводу

у легкомысленных однолеток, копировать сомнительных кумиров молодёжи, для которых главная задача – нарушить спокойствие разума, посеять сомнения в душе, поставить под сомнение всю жизнь.

Таким образом, с появлением духовной периодики Церковь получила новое средство общественной коммуникации, что дало реальную возможность осуществления диалога с широким кругом читателей. Но, к сожалению, в большинстве случаев эта коммуникация была односторонней, и не повлекла за собой ожидаемых дискуссий. Хотя редакции изданий всячески стремились к максимально широкому охвату различных читательских групп, реально читательская аудитория была представлена в большинстве своем приходским духовенством и прихожанами. Нельзя сказать, что читательской реакции на такие публикации не было совсем, она была, и отображалась в письмах, комментариях вопросах и ответах, предложениях читателей, в частности относительно проблем воспитания, которые время от времени печатались на страницах этих же изданий. Возникали также и дискуссии между светской и духовной периодикой по поводу вопросов воспитания молодёжи. Однако необходимо заметить, что они не имели сколько-нибудь заметного резонанса и зачастую заканчивались ничем, поскольку светская периодика видела иной путь решения проблем и, как правило, не реагировала на позицию духовенства.

Если для авторов церковной периодики корень молодежных проблем нужно было искать собственно в состоянии религиозно-морального воспитания, то светская периодика (особенно либеральная и леворадикальная) чаще акцентировала внимание на социальных и политических аспектах такого рода негативных явлений, а сами негативные явления в среде молодёжи трактовались скорее как «показания барометра социальных болезней», нежели виделись результатом нравственных недугов. Последнее существенно нивелировало роль морального фактора как такового, по сути способствовало легитимизации радикализма и вседозволенности. Реабилитация важности воспитательного процесса произойдет лишь после полосы кровавой гражданской войны и совсем на других основаниях.

БЛАГОТВОРИТЕЛЬНАЯ ЯРМАРКА КАК ВОЗМОЖНОСТЬ ФОРМИРОВАНИЯ ДУХОВНО-ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТИРОВ ДЕТЕЙ

Бритова Е.В., г. Сумы

В воспитательной работе учебного комплекса: детский сад – начальная школа «Сказка», Сумская частная гимназия «Prosperitas» важное место занимают благотворительные ярмарки, приуроченные

к празднику Святого Николая и к Светлому Христову Воскресению. Первая ярмарка проведена в 2001 году.

Благотворительная ярмарка – комплекс воспитательных воздействий:

а) дети под руководством взрослых вкладывают свой труд в общее дело (готовят всевозможную декоративную продукцию);

б) дети видят пример родителей, которые вкладывают деньги (причем речь идет о тройном вкладе: 1 – средства для закупки материалов для работы в школе выделяются из родительской оплаты; 2 – декоративная продукция изготавливается и дома, что требует дополнительных материалов; 3 – родители становятся основными покупателями на ярмарке ;

в) дети учатся зарабатывать деньги на благотворительность; они сами становятся основными продавцами на ярмарке;

кроме основных целей, следует отметить развитие эстетического вкуса (об этом свидетельствует явный интерес взрослых к представленной на ярмарке продукции, постоянные участники отмечают новинки, что год от года появляются в ассортименте); детям при помощи воспитателей и родителей удается заработать 2-4 тысячи гривен;

г) самое, пожалуй, важное – момент передачи купленных на заработанные средства предметов детской гигиены и игрушек воспитанникам Сумского областного «Дома малютки».

Ради этого момента встречи с чужой бедой, с целью оказать сильную помощь, и задумывался весь предыдущий комплекс мероприятий. Старшеклассники приобретают подгузники, кремы, присыпки, другие предметы гигиены для малышей, игрушки и отправляются в «Дом малютки». Там неоценимое воспитательное воздействие оказывают глаза детей, детей оставшихся без родителей, не потому, что они плохие и несут за что-то заслуженное наказание, но потому, что для них так сложились обстоятельства. Глядя в эти глаза, наши современные подростки, уже несущие на себя отпечаток телевизионной рекламы и компьютерных игр, испытывают новые для себя чувства сострадания, кто-то не скрывает своих слез, а кто-то отыскивает укромное местечко, чтобы дать выход эмоциям прикосновения к несчастью. И приходит понимание: мы можем реально помочь, не количеством вложенных денег и принесенных подарков, а частичкой своего сердца, открытым общением, проявлением заботы и ласки.

Заключительный штрих в череде мероприятий под общим названием «Благотворительная ярмарка» – разговор о важности института семьи в нашем современном обществе, которое практически объявило этому институту борьбу. Столкнувшись с теми, кто лишен семьи, наши воспитанники осознают важность их собственной семьи, важность бе-

режного отношения к своим родителям. Вместе с тем подростки задумываются об ответственности перед своими будущими детьми.

Сегодня, когда педагоги учебного комплекса: детский сад – начальная школа «Сказка», Сумская частная гимназия «Prosperitas» имеют десятилетний опыт благотворительных ярмарок, кажется, и трудностей нет. Если раньше необходимо было просить родителей, предъявлять огромное количество аргументов, почему эти мероприятия полезны для их детей. То сегодня есть только один вопрос: «Когда?». Для многих семей подготовка к ярмарке – это общее дело, за которым вся семья собирается вместе, чтобы придумать и сделать что-то новенькое к приближающемуся празднику.

Но трудности все же есть. Первая – это трудность привлечения молодых педагогических кадров, готовых не просто вычитывать своих предметы, но учить детей добру. Вторая – внешние социальные факторы. Наши дети, как и другие, не ограждены от воздействия телевидения, компьютерных игр, виртуальных форм общения, от сверстников, воспитываемых не в целомудрии, негативных примеров поведения взрослых.

Тем более важной мы считаем работу по формированию духовно-ценностной сферы детей, поиск соответствующих воспитательных форм. Среди таких форм представляем благотворительные ярмарки. Опыт их проведения показывает, если образовательная система уделяет воспитанию человеческих качеств неформальное влияние, то результатом станет сформированность у подрастающего человека духовного стержня, позволяющего противостоять негативам современной жизни, делать правильный выбор в распознавание того, что есть добро, а что – зло.

УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ДУХОВНО-ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ СОВРЕМЕННОЙ МОЛОДЁЖИ

Быкова Н.Б., г. Харьков

Развитие гармоничного и духовного становления человека, его земная реализация во многом зависит от среды пребывания, его общения. Статистически подтверждено, что 80% качеств ребёнка приобретаются при взаимном общении его с родителями. Отсюда роль и ответственность родителей за судьбы детей, т.к. они предоставляют условия обучения и гармонизации личности.

В каждом возрастном периоде развития личности прослеживаются свои закономерности. После периода раннего детства, который

длиться до года, ребёнок начинает зарабатывать самостоятельность. С 3-х до 7 лет – период дошкольника. Большую часть этого времени ребёнок находится в кругу своей семьи, где и будут закладываться основы его качественного уровня как личности, что во многом определится законами, традициями, моралью, ценностями, которыми живёт эта семья. Тем более, что с 7 до 10 лет идёт собственное становление личности, наработка привычек, характера. Готовы ли родители к такой ответственности? Насколько богат их душевный склад, насколько развито их самосознание, насколько они являются творцами собственного самопознания? В период взросления, выработке индивидуальности своих детей готовы ли быть родители рядом? Стать другом, помощником и что для этого делает общество, государство. Родители, которые находятся вне развития, вне движения – теряют контакт со своими детьми, тормозят и развитие общества.

Сегодня особенно актуальна работа с родителями; организация для них специальных курсов, лекций, творческих встреч, на уровне «вопрос – ответ», с проигрыванием определённых жизненных ситуаций.

Следующий этап, когда ребёнок продолжает своё становление как личность – средняя школа, которая автоматически берёт на себя ответственность не только за учебный, но и воспитательный процесс. А берёт ли? Как складываются отношения учитель – ученик?

Результаты анкетирования:

Почему дети младших классов просят:

- чтобы учителя не выделяли определённых учеников, уделяя им больше внимания и завышая оценки только за то, что их родители что-то дарят или делают какие-то ксерокопии этим учителям;
- не разбивали свои указки о передние парты;
- были бы более участливы к самочувствию детей и медсёстры чаще бы находились в своих кабинетах, а не два часа в неделю.

Почему старшеклассники говорят, что в школе нет творчества? Всё строго и печально. Контроль, дисциплина. Мало доверия. Не комфортно. Нет уверенности в себе, нет защиты. Каждый сам по себе. Отсюда сопротивление, ответная негативная реакция, раздражительность, жестокость. На этом фоне и процветают так называемые «лидеры», которым некуда деть свою энергию, т.к. кроме «отсиживания» в школе у них отсутствуют другие приоритеты, кроме телевизора и компьютера с просмотром сомнительных программ, ложные ориентиры которых могут вести человека к бездуховности, агрессивности. Они любым способом стараются обратить на себя внимание, вплоть до унижения, оскорбления одноклассников. Так считают ученики. Им также не хватает знаний по вопросам, связанным с законами Природы и Социу-

ма. Психолог, который мог бы помочь в решении некоторых ситуаций, приходит «иногда».

Учеников интересует факт, когда законно положенные каникулы, во время которых ребёнок мог бы заняться любимым делом (творчеством, природой, здоровьем и т.п.), уважаемые учителя превращают в тот же самый учебный процесс с прочитыванием учебников, решением кучи задач. А зачем устраивать дополнительные занятия, факультативы? Сколько это стоит и почему молчат родители?

Угнетение – может в этом причина нежелания детей учиться в школе?

Почему школа не поддерживает творческую жизнь учеников и даже мешает; учителя заставляют оставаться детей после занятий по каким-либо причинам, в то время когда у ребёнка начинаются занятия, например, в художественной школе. Крайне редко учитель произносит вслух о несомненном положительном влиянии творчества на учебный процесс, что ученик стал лучше запоминать, решать уравнения, стал уравновешенным, внимательным, уверенным и т.п.

Итак, назрела необходимость в серьёзных коррективах школьно-образовательного процесса:

- Ввести специальный курс, дисциплину, где была бы направленность на развитие духовного и образовательного потенциала каждого ученика, чтобы и название предмета определяло его суть: «Гармония души и тела», «Экология души» или «Этика и эстетика» (основы понятий которых должны закладываться уже в семье). В этом же спецкурсе будет и направление по оказанию себе элементарной медицинской помощи: где, какую точку на теле активизировать, чтобы остановить кровотечение, боль и т.п. В Японии таким методом владеет каждый первоклассник.

- Провести среди учеников младших и старших классов специальное анкетирование, где они могли бы выразить свои пожелания к ведению урока, к поведению учителя, со всем ли согласны в проведении учебного процесса и т.п.

- Убрать в школах дополнительную нагрузку, учитывая, что есть утверждённые программы по предметам и время, отведённое для них, т.е. конкретное расписание уроков. Если ученикам вынужденно предлагают дополнительные занятия, факультативы – очевидно, что учитель не владеет методикой преподавания своего предмета. Кроме того, не секрет, когда учитель не является творцом своего предмета и вообще развивающейся личностью, т.е. не может заинтересовать учеников, то и интерес к этому предмету резко падает, соответственно и оценки.

- Тестирование преподавателей необходимо, и на грамотность, и на внутреннюю культуру. (Может быть не всех работников образования можно допускать к детям. В России этот вопрос поднят).

– Взять за основу прогрессивный метод обучения В.Ф.Шаталова, известного педагога новатора, народного учителя бывшего СССР, заслуженного учителя Украины, профессора Донецкого института социального образования. Его система показала практически возможность завершить среднее образование уже в 9-м классе без какого-либо искусственного отбора учащихся, при двух выходных днях и 30-ти учебных часах в неделю.

– Проявлять уважение, внимание к ученикам, занимающимся в школах эстетического образования. Хотя бы проявлять интерес к их успехам, способствовать организации выставок, работ этих детей в классе, в вестибюле школы. Это послужит и хорошим примером развития творческого потенциала одноклассникам и их родителям также.

В Древней Греции объединялись эстетические и этические достоинства, т.е. прекрасное и доброе, совершенство телесного и душевно-морального состояний. С красотой и силой объединялись справедливость, мужество, ум. Древнегреческая интеллигенция своим способом жизни старалась приблизиться к такому идеалу. Поэтому система воспитания в начальных школах носила разносторонний характер. Большая роль отводилась музыке, которая была призвана формировать культуру эмоций. Вместе с гимнастикой музыка служила развитию физических и духовных способностей юношей, которые готовились к государственной службе.

Такое гармоничное соединение разных направлений развития индивидуальности актуально в наше время. Но современные наставники часто предлагают спортсмену забыть всё кроме спорта, а молодому музыканту про всё кроме музыки. В результате исчезает здоровый дух не только спортивных арен, но и в многочисленных творческих конкурсах.

Это противоречит и национальным традициям. Система воспитания казака была также разносторонней, мы видим его и с конём, и с саблей, и бандура при нём, и в гармоничном сочетании с природной средой, и петь мастак, и гопака спляшет.

Необходимо развивать программы, посвящённые традициям, фольклору нашего народа, где поэтичности, жизнелюбности, «солнечной» ориентации украинской души способствовала живописная природа нашей страны.

Что касается СМИ, в частности телевизионных программ, необходимо остановить разрушительный процесс в области культуры и морали, заменить на программы, которые раскрывали бы суть человека, его роль в природе, назначение на земле. Это могут быть наши отечественные сказки для детей и взрослых, притчи, легенды, мифы, мультфильмы, спектакли, уроки по расшифровке мудрых книг, например Библии – сколько там важных законов!

Роль искусства не может быть на втором, на третьем планах. Искусство является мощным эстетическим фактором как психического, духовного, так и физического, телесного здоровья. Это нашло отражение в таких общепринятых функциях искусства как компенсаторная, так и оздоровительная.

Это означает, что художник с помощью художественных средств способен создавать иллюзорный мир, в котором творец и воспринимающий субъект (зритель) реализуют свои сознательные и подсознательные устремления, не находящие удовлетворения в реальной действительности. «Мир художественного произведения представляет собой как бы нишу, где человек может укрыться, отключившись от тяжёлой реальности и сохраняя, тем самым, свою психику от чрезмерных перегрузок!» (О.М.Шитова, С.И.Шитов).

Взаимодействие с искусством является механизмом конструирования внутреннего мира личности, становления экологии души. Заботливое отношение ко всему живому, будь то цветочек или птичка, способность воспринимать человека как неповторимую личность, целый духовный мир. Ребёнок через искусство воспринимает и лирическое и величественное. Он уже не встанет на путь разрушения. Искусство способствует развитию самосознания, даёт возможность увидеть в самом себе позитивные и негативные черты и возможность для созидательного процесса духовных начал в себе.

Итак, необходимо вернуть созидательный мир нашим детям: кружки, станции юных техников, клубы. Приветствовать, поощрять занятия музыкой, хореографией, живописью и т.п.

Духовность нельзя отнести лишь к социальному явлению, благодаря развитию общества. Это сугубо внутренний процесс, развивающийся в индивиде при его активном участии. И имея душевный склад от природы (эмоции, переживания) будущая личность не всегда становится духовной.

Поэтому нужно всё делать для того, чтобы воспитание ребёнка было гармоничным с самого рождения до становления его как личности. А развитие общества, в целом, благоприятствует повседневной упорной работе каждого и общества.

ДУХОВНАЯ ПОДДЕРЖКА ЛЮДЕЙ, КОТОРЫЕ ЖИВУТ С ВИЧ, В РАМКАХ НЕМЕДИЦИНСКОГО УХОДА

Велигодская Д.В., г. Харьков

Украина по темпам развития эпидемического процесса ВИЧ-инфекции занимает сегодня одно из ведущих мест среди стран Восточ-

ной Европы. Распространение ВИЧ-инфекции в Украине обусловлено социальными факторами: экономической нестабильностью, бедностью и безработицей. Трудное экономическое состояние мешает проведению эффективных мер по противодействию все более возрастающей угрозе эпидемии ВИЧ-инфекции в стране. При сохранении сегодняшних темпов распространения заболевания можно ожидать, что в ближайшие годы почти 600 тысяч людей будут инфицированы ВИЧ, у 43 тысяч разовьется СПИД, а 46 тысяч детей останутся сиротами.

В Украине приоритетно ведется работа по первичной профилактике инфицирования среди детей и молодежи, но люди, которые имеют ВИЧ-позитивный статус или уже больны СПИДом нуждаются также во внимании со стороны государства. И речь идет не только о медицинской стороне вмешательства. Выявление все новых и новых случаев инфицирования – это всегда большой удар по психической составляющей личности людей, которые узнают о своем статусе. Как правило, человек, который принимает решение пройти тестирование на обнаружение антител к ВИЧ, проходит определенную процедуру дотестового и послетестового консультирования, цель которого максимально предоставить информационную, медицинскую и психологическую помощь. Но после данного общения с консультантом человек остается один на один со своим статусом в нашем обществе, которое все еще стигматизировано относится к проблеме ВИЧ и СПИД.

Обычно люди очень тяжело воспринимают известие о том, что они инфицированы ВИЧ. Самой распространенной реакцией является отторжение: «Этого не может быть, только не со мной!». В первые дни человека бушуют самые разные эмоции – гнев, подавленность, страх, печаль, которые едва ли не ежеминутно сменяют друг друга. Некоторые выплескивают свои эмоции на бумагу, многие предпочитают выплакаться перед друзьями или родственниками, обратиться к психологу или другому специалисту. Другие стараются занять себя делом и не думать о произошедшем. Есть люди, которые находят утешение в религии. Наконец, некоторые занимают активную позицию – пытаются как можно больше узнать о своем заболевании или начинают участвовать в работе общественных организаций, вовлеченных в работу по профилактике ВИЧ-инфекции.

Эффективным инструментом, способным значительно повысить уровень психосоциальной адаптации людей, живущих с ВИЧ, являются группы взаимопомощи. Пребывание в сообществе людей с аналогичным диагнозом не просто придает сил человеку, получившему ВИЧ-положительный статус, но часто открывает внутренние ресурсы для его личностного роста, помогает по-иному взглянуть на себя и окружающий

мир, осознать свою болезнь как стимул для духовного развития, повышения социальной активности.

Первым помощником на сложном пути к адаптации должна стать также семья. Можно выдвинуть предположение, что люди, живущие с ВИЧ, к которым относятся потребители инъекционных наркотиков, женщины коммерческого секса и прочих подобных категорий, к которым общество всегда относилось предосудительно, что и стало источником их стигматизации, в основном имеют неблагополучные семьи, но это далеко не так. На сегодняшний день проблема ВИЧ/СПИДа коснулась и благополучных семей. Разделение на категории «благополучная» и «неблагополучная» в данном случае проблемы не решает - все равны в своих правах, и каждый нуждается в помощи и духовной поддержке. И именно члены семьи, как самые близкие люди, принимают волей или неволей (в силу сложившихся обстоятельств) активное участие в психосоциальной адаптации, поддержке и уходе.

В свою очередь семьи, которых коснулась проблема ВИЧ/СПИД также нуждаются в поддержке, т.к. неразглашение статуса члена семьи, страх инфицирования, постоянный уход и прочие подобные причины являются стрессогенными, и с ними нужно работать. Особенно тяжело становится семьям, где член семьи – умирающий больной СПИДом. Перечислим некоторые проблемы, возникающие в ходе работы:

- отсутствие знаний о специфике паллиативной помощи;
- отсутствие духовной и эмоциональной поддержки как СПИД-больному человеку, так и членам семьи;
- недостаточность материальных ресурсов, которые могли бы быть направлены на уход (лекарственные препараты, питание);
- стигматизация при решении ряда социальных вопросов со стороны органов местного самоуправления;
- несовершенство нормативно-правовой базы касательно ВИЧ/СПИД.

Для возможного решения перечисленных выше проблем необходимо создать новый вид социальной услуги на государственном уровне. Для улучшения качества можно использовать опыт проекта, который реализуется совместными усилиями Харьковского городского благотворительного фонда «Надія є», Харьковского областного центра профилактики и борьбы со СПИДом, областного отделения ВБО «Всеукраинская сеть людей, которые живут с ВИЧ». Проект «Немедицинский и медсестринский уход за людьми, живущими с ВИЧ, на дому», в задачи которого входит содействие уменьшению уровня смертности, облегчению тяжести физического состояния и улучшению состояния здоровья ВИЧ-позитивных людей посредством предоставления медсестринского и немедицинского ухода на дому и доступности к социальным

услугам. Проект реализуется в г. Харькове на протяжении 2010-2011 г.г. В команде проекта – врачи, медсестра, юрист, социальный работник, психолог, которые осуществляют социальное сопровождение целевой группы на дому, т.к. больные СПИДом люди – инвалиды, прикованные к постели, а ухаживающие члены семьи должны постоянно быть рядом с ними для оказания паллиативной помощи.

Отдельно стоит отметить психотерапевтический эффект оказания квалифицированной помощи на дому ЛЖВ, которые находятся в вынужденной социальной изоляции в силу своего недуга. Основная группа участников проекта – это бывшие потребители наркотиков в возрасте от 30 до 40 лет, для которых диагноз «СПИД» стал неожиданным ударом. Примирившись с мыслью о необходимости жить с ВИЧ/СПИД, у ЛЖВ меняется личностная структура ценностей - открывается ценность бытия. И главный помощник в этом личностном перевороте – духовность, которая в любом проявлении – в виде самостоятельных философских раздумий или приобщения к религии, к национальным культурным ценностям – является неисчерпаемым источником силы для многих людей, живущих с ВИЧ/СПИД.

Данную модель оказания материальной, медицинской, духовной помощи людям, живущим с ВИЧ, необходимо совершенствовать, для чего полезным будет привлечение государственных и негосударственных организаций, органов местного самоуправления. Данное взаимодействие позволит сделать услугу более эффективной, увеличить охват нуждающихся в помощи людей и в дальнейшем снизить уровень смертности среди этой категории населения.

ДОТЕСТОВЕ ТА ПІСЛЯТЕСТОВЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ НА ВІЛ, ДУХОВНИЙ АСПЕКТ

Велигодський С.В., м. Харків

На теперішній час ВІЛ-інфекція, останньою стадією якої є синдром набутого імунodefіциту (СНІД), у всьому світі стала однією із основних проблем не тільки системи охорони здоров'я, але й соціального та економічного благополуччя країни. Змінила вона й українську дійсність.

На сьогодні заходи, що проводяться в Україні у відповідь на епідемію ВІЛ, продовжують удосконалюватися, однак вони всі є ще недостатньо ефективними для зниження темпів росту епідемії. Необхідно здійснити координацію різноманітних напрямків, таких як профілактика, добровільне консультування та тестування на ВІЛ, лікування, догляд та

підтримка людей, що живуть з ВІЛ, які повинні здійснюватися послідовно та взаємопов'язано.

Збільшення масштабів профілактичних заходів та допомоги, що надається ЛЖВ, вимагає збільшення доступності послуг по консультуванню та тестуванню на ВІЛ. Одним з вирішальних аргументів на користь широкого введення ДКТ на ВІЛ є його профілактичний вплив, а саме, можливість отримати достовірну інформацію, усвідомити можливі ризики інфікування ВІЛ, оцінити свою власну поведінку й вжити заходи для того, щоб захистити себе та інших. Крім того, знання свого статусу дозволяє людям, інфікованим ВІЛ, своєчасно отримати кваліфіковану медичну і психосоціальну допомогу, в тому числі й безкоштовну антиретровірусну терапію, яка підтримує здоров'я та покращує якість життя людей, що живуть з ВІЛ/СНІД.

Для того, щоб ДКТ досягло своєї мети – як у плані профілактики, так і надання своєчасного лікування для ЛЖВ – перед консультантом стоїть непроста задача: надати якісне консультування у зв'язку з тестуванням на ВІЛ.

Проблема ВІЛ-інфекції наочно продемонструвала, що використання звичних підходів у роботі з пацієнтами не дозволяє подолати це захворювання. Для запобігання розповсюдження ВІЛ необхідно усвідомити, що ВІЛ-інфекція перш за все пов'язана з особливостями поведінки людини, а очікувати швидкої зміни поведінки у людей дуже складно, тому що це має на меті зміну ставлення до себе, свого життя, прийняття й виконання непростих рішень. Прості методи залякування та заборони в даному випадку не спрацьовують. Консультантам слід навчитися вести бесіду з тим, кого консультують, на теми, пов'язані з ВІЛ-інфекцією, надавати інформацію, в т.ч. про ризиковану поведінку, заохочувати людей самостійно приймати рішення про необхідність та можливість проведення тестування на ВІЛ й обов'язково отримувати усвідомлену згоду – незалежно від їх ВІЛ-статусу – виробити прості й доступні кожному моделі поведінки, які дозволяють зменшити ризик передачі ВІЛ й, відповідно, зменшити розповсюдження епідемії. Дану задачу, на нашу думку, повинно вирішити консультування, яке проводиться у зв'язку з тестуванням на ВІЛ.

Згідно з наказом Міністерства охорони здоров'я України від 19.08.2005р. № 415 «Про удосконалення добровільного консультування і тестування на ВІЛ-інфекцію» затверджено Порядок добровільного консультування і тестування на ВІЛ-інфекцію, а також форми первинної облікової документації, які згідно з п.2 наказу повинні бути доведені до відома працівників закладів охорони здоров'я, які забезпечують безпосередньо медичний огляд населення на наявність ВІЛ-інфекції на засадах добровільного тестування з перед- та післятестовим консультуванням. У Порядку добровільного консультування вказані основні мета та

завдання, принципи, процедури, зміст консультування тощо. Також вказано основні вимоги до консультантів: освіта, фах, особливості підготовки до вказаної процедури.

Слід зазначити, що консультант повинен бути обов'язково високодуховною людиною, а це, перш за все, — чисті думки, прагнення, вчинки і совість, це і глибока повага до людей, вміння гаряче відгукнутися на чужий біль, прагнення допомогти, захистити будь-кого. З досвіду здійснення процедури ДКТ можна відчувати, наскільки важливим для людини є духовна підтримка, емпатичне спілкування, можливість поділитися з кимось власними проблемами, отримати пораду і співчуття. Це важливий компонент складного комплексу комунікативних потреб, які за класифікацією американського психолога А. Маслоу, посідають третє за значенням місце після найбільш фундаментальних вітальних потреб. Виходячи з цього суб'єкт консультування, по-перше, виконує функції уважного, розуміючого і співчуваючого співрозмовника, і, по-друге, допомагає вирішенню тієї проблеми, з якою звернувся клієнт. Це може бути проблема поведінки або емоційного стану клієнта, коли консультант допомагає порадою чи користується спеціальним психокорекційним впливом, може бути питання, вирішення якого потребує участі юриста, лікаря або соціально-педагогічних служб.

З огляду на зазначене можна припустити, що завдання консультантів з ДКТ виглядає наступним чином: провести дане консультування так, щоб людина отримала не тільки вичерпну інформацію про тестування на ВІЛ і можливі результати, шляхи передачі та міри профілактики, але й проаналізувала власну поведінку відносно ризику інфікування ВІЛ, відчула реальну духовну підтримку консультанта та бажання допомогти їй. І тоді це може вплинути на рішення людини змінити свою поведінку, а партнеру та членам сім'ї — пройти ДКТ власно. У процесі ДКТ беруть участь дві сторони: консультант — спеціаліст, що володіє необхідними для надання допомоги знаннями та вміннями, отриманими у процесі спеціальної підготовки, та клієнт — людина, що звернулася до нього з приводу проблеми потенційного ВІЛ-інфікування.

Добровільне консультування та тестування на ВІЛ здійснюється у 3 етапи:

1. Передтестове чи дотестове консультування, тобто консультування перед проходженням тесту на ВІЛ.
2. Тестування на ВІЛ.
3. Післятестове консультування при повідомленні будь-якого результату тесту на ВІЛ (негативного, позитивного чи невизначеного).

З погляду на застосування соціально-педагогічних методів для нас цікавими є перший та другий етапи.

Передтестове консультування може здійснюватись у двох формах – індивідуальній та груповій. Завдання індивідуального консультування полягає в оцінці індивідуального ризику інфікування, розробка індивідуального плану зниження ризику та визначення наслідків встановлення ВІЛ-статусу у пацієнта. Доцільним, на наш погляд, є використання методу спостереження, як базового методу оцінки емоційного стану людини. Даний метод дозволяє консультанту виробити подальшу стратегію консультування з людиною, спираючись на її емоційний стан. Відомим є той факт, що людині на початку процедури тестування притаманні тривога, сум, і навіть жажливі передчуття. Все це зможе оцінити консультант під час спостереження за поведінкою людини. Слід зазначити, що й наступні етапи ДКТ потребують уважного спостереження за змінами у поведінці людини.

Знання свого ВІЛ-статусу змінює життя людини і є певною віхою, по якій людина вимірює своє життя «до та після тестування на ВІЛ». У більшій мірі, це пов'язано з існуючим ставленням суспільства до ЛЖВ, ставленням, яке засноване на незнанні, що проявляється у вигляді відчуження та дискримінації.

З метою покращання емоційного стану людини під час консультування, особливо після проведення тестування та отримання позитивного чи невизначеного результату на ВІЛ-інфекцію, ми рекомендуємо застосовувати кризово-орієнтований підхід, що являє собою комбінований метод, у якому поєднані елементи психотерапії, практичної психології і раціональних дискусій. Орієнтований на людину підхід відрізняється від традиційно притаманного медицині патерналістичного ставлення до хворого, за якого спеціаліст визнається головною фігурою діди «лікар-пацієнт», оскільки він є носієм необхідних для надання допомоги знань, отже, лише він може прийняти остаточне рішення щодо адекватної тактики медичної допомоги і на нього покладається відповідальність за результат втручання. Підхід, орієнтований на людину, враховує право і здатність користувача брати участь в прийнятті рішення щодо будь-якого аспекту медико-профілактичної допомоги, якого він потребує. Основні методи допомоги в рамках зазначеного підходу, на нашу думку, слід вважати – вислуховування, розуміння та вираження емпатії (співпереживання, розуміння почуттів і вчинків людини).

Дотестове та післятестове консультування на ВІЛ має великі можливості у напрямі духовної та емоційної підтримки людей, яких торкається проблема СНІДу. З метою збільшення ефективності даної процедури необхідно:

- збільшити кількість навчальних тренінгів з підготовки консультантів;

- проводить професійний відбір майбутніх консультантів з урахуванням особистих якостей;
- для сертифікованих консультантів організовувати супервізійні консультації.

НОВЫЕ ПОДХОДЫ К ОРГАНИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ СТУДЕНТОВ

Веретенко Т.Г., г. Киев

Православное воспитание акцентирует внимание на трех составляющих души – умную, чувственную и вожделенную, каждая из которых в процессе развития личности играет важную роль. Образованию при этом отводится огромная роль в плане влияния не только на умную часть души, но на все части души.

В настоящее время изменения образовательной системы в большинстве стран мира связаны прежде всего с процессами, которые происходят в обществе в сфере знания и сфере информации. Информация меняет человечество, одновременно информация меняет мир. Мы живем в эпоху даже не информационного, а постинформационного общества, которое характеризуется тем, что:

- во-первых, человечество накопило огромное количество информации, которое росло в последние десятилетия в геометрической прогрессии. На протяжении всей своей истории оно не накопило столько информации, сколько за последние десятилетия;

- во-вторых, вся информация в связи с развитием информационных технологий и Интернет-сети стала доступной. Человек оказался в океане информации;

- в-третьих, человек оказался перед необходимостью выделить в этом океане информации то, что необходимо для решения конкретной задачи, для достижения конкретной цели.

Все это ставит новые задачи перед высшей школой не только Украины, но и большинства стран мира. Сейчас просто получение знаний является неактуальным — человек заходит в поисковые системы, набирает нужную ему фразу и получает массу сведений. А вот на вопрос как работать с этой информацией должна отвечать современная система образования. Академическое сообщество первым столкнулось с этой проблемой и первым перестраивается, отвечает на эти новые вызовы, связанные с метаморфозами информации. Современная высшая школа активно ведет поиск новых организационных форм, новых методик, новых подходов, новых технологий в сфере глобального университетского образования.

Реорганизации в университетах Украины в рамках Болонской системы, уделяется большое внимание как раз тому, чтобы научить студентов навыкам ориентирования в информационном мире. До сих пор у нас было представление об информации как о некой совокупности знаний. Однако такое представление сейчас очень быстро меняется. Информация — не просто сумма знаний. Это то, что связано с самой этимологией слова — *in formatio* — я формирую что-то. Информация — это такая сила, которая воздействует на человека самыми разными способами. Информация — это своего рода поле, определенная система, которая человека вписывает в себя, но при усвоении информации и человек изменяет эту структуру. Происходит очень сложное взаимодействие информации и человека. Человек должен пропустить информацию через свое сознание. Так мы сталкиваемся с более сложным представлением о том, что такое знание. Знание — это не просто механическая сумма отдельных сведений, а нечто, что пропускается через субъективное восприятие, через ум и сердце и влияет на формирование умной части души человека.

Для определения взаимодействия человека и знания более уместным кажется употреблять не термин «запоминание» или «заучивание», а «усвоение» — знание для человека становится «своим». Человек пропускает его через себя, видоизменяет его, и знание тоже изменяет человека, влияет на его духовное развитие. Таким образом, происходит тесная интеракция между знанием и человеком. Благодаря интерактивности социальных сетей люди выбирают себе те области познания и информации, которые ближе им. В образовании очень важен этот личный фактор восприятия. Знание для древних греков было не просто учебником, который читали студенты. Это было нечто, что передавалось в качестве традиции от учителя к ученику, что требовало личного восприятия со стороны ученика. Такой подход актуален в новых образовательных парадигмах, которые практикуются в Западных университетах, находя отражение в Болонской системе, которая лежит в основе реорганизации системы образования. Образовательные кредиты, на которые перешла образовательная система, измеряют много параметров, учитывают много аспектов образовательного процесса. Это часы в аудитории, количество семинарских занятий, количество письменных работ, объем усвоенной литературы. Определяется круг чтения, который студент должен освоить. Прочитанный материал оценивается в кредитных единицах. Кредит становится универсальной единицей, определяющей объем знаний, усвоенных студентом.

Если в традиционной системе доминирует лекция, зачитывание конспекта; в лучшем случае преподаватель, если он хороший специалист, то может выходить за рамки конспекта. Этот подход вытекает из

того, что знание есть некое сокровище, недоступное студенту, но им владеет преподаватель, который студентам его раздает. Этот процесс не является, как правило, интерактивным — чаще всего студент пассивно воспринимает объем знаний, который передается преподавателем. Современный студент должен активно участвовать в приобретении знаний, при этом меняется и задача преподавателя: от просто трансляции знаний к тому, чтобы научить студента искать, добывать знания самостоятельно, вернее, ориентироваться в море знаний. Важно научить студента приобретать такие умения и навыки, которые бы помогали ему отбирать в море информации то, что ему нужно. Именно на это сейчас перенацеливается образовательный процесс. Студент должен уметь работать самостоятельно, но в этом ему нужна помощь преподавателя.

Таким образом, более значимым моментом в процессе образования является самостоятельная работа студента. Активизация самостоятельности и активности студентов в процессе обучения достигается путем четко организованной системы самостоятельных заданий, которые разрабатываются преподавателями кафедры социальной педагогики и коррекционного образования Киевского университета имени Бориса Гринченко к каждому модулю и каждой теме изучаемой дисциплины. Оценивание каждого вида самостоятельной деятельности студента и список необходимой и дополнительной литературы для их усвоения дается студентам на первом же занятии вместе с учебно-методической картой дисциплины.

Все материалы, необходимые студентам размещены на сайтах Университета, кроме того студент может получить консультацию у преподавателя не только в четко определенное время на кафедре, но и в режиме он-лайн. Все это поможет активизации самостоятельной деятельности студентов, их самореализации, и как итог — усвоение новых знаний, которые окажут положительное воздействие на формирование умной части души молодого человека.

РОЛЬ МАТЕРІ У ФОРМУВАННІ ХРИСТІАНСЬКОГО СВІТОГЛЯДУ ТА СВІТОСПРИЙНЯТТЯ І. Ю. РЕПІНА

Вовк О.І., м. Харків

Духовні цінності, світоглядні установки — це той фундамент, що закладається з найперших днів життя людини і підтримує її аж до останнього подиху. Безперечно, духовність виробляється протягом усього життя важкою працею душі самої людини за участю її власних вольових зусиль. Ра-

зом із тим не можна принижувати і значення сімейного виховання та батьківського прикладу у формуванні високодуховної особистості.

Яскравим спалахом на зоряному небі особистостей, щиро відданих ідеалам християнства, можна назвати відомого вітчизняного живописця І. Ю. Рєпіна. Тільки глибоко віруюча людина, яка із найперших років життя засвоїла принципи християнської моралі та ретельно їх дотримувалася, могла створити такі шедеври світової культури як «Різдво Христове», «Ісус в терновому вінці», «Миколай Мірлікійський позбавляє від смерті трьох невинно засуджених» та багато інших. Саме Рєпіну належить вислів: «Мистецтво – це краса, воно лише тоді виконує своє справжнє призначення, коли тримається на чесноті, моралі та релігії». Таке чітке уявлення про місію мистецтва могло викристалізуватися у митця лише завдяки міцній Православній основі, закладеній ще з дитинства найріднішою йому людиною – матір'ю.

Мати Іллі Юхимовича, Тетяна Степанівна Рєпіна (уроджена Бочарова) була освіченою жінкою з розвиненим художнім смаком, непересічним розумом та гарною пам'яттю. Вона любила читати, знала напам'ять багато поем В. А. Жуковського. Завдяки самотужки набутій освіті та природному таланту педагога ця жінка змогла стати першою вчителькою не лише для своїх, а й для багатьох сусідських дітей. Разом із тим вона мала уявлення не тільки про світську науку та літературу. Перш за все це була глибоко релігійна жінка, котра намагалася свою повагу до Православних цінностей прищепити й дітям. Тетяна Степанівна знала багато повчань Святих Отців та охоче переказувала їх. Також однією з традицій родини Рєпіних було вечірнє читання Житій Святих. Згодом Ілля Юхимович згадував: «Матуся читає дуже гарно, ясно. І церковна мова така зрозуміла, а незрозуміле слово одразу пояснюється». Вимовлені ненькою слова глибоко западали у дитячу душу. Хлопчик любив, залишившись на самоті, подовгу дивитись на небо і творити молитви, повіряючи Всевишньому свої найпотаємніші думки.

Прищепленню християнських цінностей та художнього смаку маленькому Іллі надзвичайно сприяло відвідування чугувської церкви Різдва Пресвятої Богородиці разом із мамою, а також раннє знайомство із картинами євангелістського змісту – насамперед тих, що зберігалися вдома. Так, з дитинства Ілля Юхимович мав змогу бачити такі сюжети як «Смерть людини грішної та смерть людини праведної», «Страшний суд», «Христос у терновому вінку». Більшість картин була придбана саме матір'ю, що свідчить не лише про її глибоку відданість Православній Церкві, а й про розвинене почуття прекрасного.

Творчо обдарований хлопчик, що був зрощений на духовних ідеалах Православної Церкви і постійно мав за приклад богоугодні діяння матері, не міг не відбити засвоєні ціннісні установки у своєму творчому

доробку. Тому чи не першими художніми роботами юного митця стали Великодні писанки. Багато років потому Ілля Юхимович називав розпис яєць до Великодня найбільш важливим творчим завданням своїх дитячих років і завжди згадував про нього із трепетом. Цікаво, що згодом ці перші кроки в мистецтві дали можливість деяким дослідникам назвати Рєпіна «Великоднім художником», небезпідставно зазначивши, що велика кількість сюжетів релігійної творчості митця присвячена подіям останніх земних днів життя Христа та Його Воскресіння.

Таким чином, закладені матір'ю християнські світоглядні установки та моральні цінності стали міцною основою, що вимостила життєвий і творчий шлях видатного живописця. І хоча відносини митця із Православною Церквою протягом усього життя не можна назвати простими та однозначними, все ж таки людство нині має змогу щиро захоплюватися творами нашого визначного земляка І. Ю. Рєпіна у великій мірі завдяки закладеному з дитинства християнському світоглядові.

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ У СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Войтова Л.В., м. Умань

Людина народжується, зростає, набуває зрілості й життєвого досвіду в цілком конкретних, індивідуально-неповторних для кожного обставинах. Проте виховує особистість, сприяє її становленню насамперед суспільне буття, моральні, естетичні, правові та інші суспільні цінності. Зрозуміло, з розвитком суспільства вони змінюються.

Кожна вихована людина повинна не тільки знати й дотримуватися основних норм етикету, але й розуміти необхідність певних правил і взаємин. Манери багато в чому відображають внутрішню культуру людини, її моральні і духовні якості. Уміння правильно поводитися в суспільстві має дуже важливе значення: воно полегшує встановлення контактів, сприяє досягненню взаєморозуміння, створює гарні, стійкі взаємини.

Слід зазначити, що тактовна і вихована людина поводить себе відповідно до норм етикету не тільки на офіційних прийомах, але й у власному будинку. Справжня ввічливість, в основі якої лежить доброзичливість, зумовлюється актом, почуттям міри, визначає, що можна робити за тих чи інших обставин. Морально і духовно багата людина ніколи не порушить громадський порядок, ні словом, ні вчинком не скривдить іншого, не образити його гідності.

Сформовані норми моральності є результатом тривалого за часом процесу становлення взаємин між людьми. Без дотримання цих

норм неможливі політичні, економічні, культурні відносини, тому що не можна існувати, не поважаючи один одного, не покладаючи на себе певних обмежень.

Норми етикету, на відміну від норм моралі є умовними, вони носять характер неписаної угоди про те, що в поведженні людей є загальноприйнятим, а що ні. Адже, моральність – це відповідність поведінки людей нормам моралі.

Тому завданням виховання є привернення уваги молоді до таємниць і духовних скарбів свого внутрішнього світу, до духовних цінностей, до потреб власної душі, а не тільки тіла. Тому що духовність пов'язана з внутрішнім психічним життям людини, її моральним світом.

Духовні потреби кожної людини унікальні, тому шлях духовного розвитку носить індивідуальний характер. Завдяки індивідуальності досить важко накреслити загальні підходи, розробити універсальні методи, якими міг би користуватися кожний, оскільки „духовне не можна зрозуміти, його можна тільки пережити”. Характерною ознакою успішного духовного розвитку особистості слід вважати трансформацію її свідомості. Розвиток свідомості – явище природне і необхідне для планетарної еволюції. Саме в цьому розумінні людина стає „вінцем природи” і докорінно відрізняється від тваринного світу.

Високосвідома особистість прагне до реалізації загальнолюдських ідеалів і духовних цінностей. Таким чином, розвиток свідомості прямим чином співвідноситься з трансформацією домінантних потреб і цінностей людини у напрямі від нижчих до вищих.

Моральні цінності в усіх сферах життя людини регламентуються моральними нормами й принципами, які можна визначити як певні вимоги та заборони, що регламентують діяльність та поведінку людей, їхню взаємодію та спілкування. Ці норми та принципи, установлені людьми в суспільстві на певному етапі його розвитку, є певним взірцем поведінки та обов'язкові для виконання.

Принципи моралі мають загальне значення і поширюються на всіх людей, уособлюючи основне та первинне, що уможливило ці вимоги та становить ціннісний базис суспільства, взаємовідносини людей. Моральні принципи підтримують і санкціонують в узагальненій формі суспільні підвалини життя, соціальний устрій, спілкування. Вони претендують на абсолютність, не допускають винятків. Будучи узагальненими, моральні принципи відбивають соціально-історичні умови буття людини, її сутнісні потреби.

Важливим складником розвитку будь-якої особистості є виховання. виховання – процес цілеспрямованого впливу на людину з боку інших людей, формування певної системи особистих якостей. Виховання має різноманітні форми: політичне, розумове, трудове, моральне, соціальне,

естетичне, патріотичне та ін. Сьогодні процес виховання ґрунтується на гуманістичних засадах. Гуманізм визначається ставленням до людини, яке пройняте турботою про її благо, повагою до її гідності, людяність.

Перш за все, це стосується формування у молоді відкритості до світу людей як потреби особистості, виховання навичок соціальної поведінки, усвідомленого ставлення до себе як вільної самостійної особистості, та до своїх обов'язків, що визначаються зв'язками з іншими людьми, формування готовності до сприймання соціальної інформації, виховання співчуття, співраді, співпереживання, бажання пізнавати людей, робити добрі вчинки.

Правильно організоване виховання формує повноцінну цілісну особистість, індивідуальність, яка високо цінує свою громадянську, національну і особистісну гідність, совість і честь.

Отже, треба виховувати дитину так, щоб вона була активною, до чогось прагнула, чогось досягала. Переконавання, принципи, життєве кредо не можна передати, кожен має виробити, вистраждати їх сам, спираючись на прочитані книги, на свій життєвий та батьківський досвід. Нове покоління повинно вирізнятися своєю інтелегентністю, високим рівнем свідомості.

СІМ'Я ЯК НОСІЙ ДУХОВНИХ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ

Вольнова Л.М., м. Київ

Сімейне виховання в широкому значенні слова – початкова форма соціалізації та виховання дітей, яка органічно поєднує об'єктивний вплив культури, традицій, звичаїв, вдач народу, сімейно-побутових умов і взаємодії батьків з дітьми, в процесі якої відбувається розвиток і становлення їх особистості. Саме сім'я визнається всіма дослідниками «основним носієм культурних зразків, успадкованих з покоління в покоління, а також необхідною умовою соціалізації особистості» [6, с.3]. Саме в сім'ї людина засвоює соціальні ролі, отримує основи освіченості, оволодіває навичками поведінки.

Водночас вже не одне сторіччя людство намагається відповісти на питання «Що таке сім'я?» Це ключове запитання передбачає вирішення низки часткових: в чому сутність поняття «сім'я», яка його структура і зміст, в чому полягає призначення сім'ї, які функції виконує сім'я для суспільства і людини і багато інших.

«Сім'я – це те місце, де панують любов, щирість і мир у відносинах; шлюб – це залишок раю на землі» – стверджує вислів стародавніх [3, с.12]. Сім'я покликана: сприймати, підтримувати і передавати з поко-

ління в покоління духовні та національні традиції свого народу; збудити духовну потребу особистості в любові до ближнього, Вітчизни, Бога; бути школою здорового відчуття господаря, заснованого на турботі та піклуванні про близьких людей; виховувати самосвідомість особистості, засновану на вільному внутрішньому виборі служіння Добру. Водночас реалізація основних функцій сім'ї не є наслідком яких-небудь біологічних регуляторів або механізмів, а є результатом дії соціальних і культурних процесів, соціальної системи в цілому. Як наголошують А. Р. Лопатін та С. Ю. Свешніков, «сім'я створена для множення життя людства на землі, щоби, беручи участь у житті інших людей, людина мала нагоду з'єднатися зі своєю частиною в любові, справі, дружбі, історії та вічності» [5, с.18].

Життя сім'ї протікає як в матеріальній, так і духовній сферах, саме в її рамках змінюються покоління людей, в ній людина народжується, саме в ній досягається основне біологічне та соціокультурне відтворення людини і людства. Однак зрілість сім'ї визначається не тільки кількістю спільно прожитих років, але, більшою мірою, духовною відповідальністю подружжя один перед одним, дітьми, Богом. Духовно-етична функція сім'ї стверджує її цінність; визначає необхідність виконання божественної заповіді любові; реалізує потребу бути з рідними у всіх життєвих обставинах і мати спільну долю. В сім'ї створюються найкращі умови для розкриття духовного зростання і творчого потенціалу кожної особистості.

Батьки – за рідкісними виключеннями – не тільки застосовують шаблони виховання, прийняті в їх суспільстві, але і власною особистістю відображають соціальний характер свого суспільства або класу. Як підкреслює С. Н. Гавров, вони передають дитині те, що можна назвати «психологічною атмосферою, духом суспільства; передають вже одним тим, що вони такі, які вони є, вони – представники цього духу» [2, с.23]. В такому розумінні сім'ю можна вважати духовним агентом суспільства. І саме відсутність духовних основ у сучасній сім'ї, на думку А. Р. Лопатіна [5], спотворює всю емоційно-сміслову систему внутрісімейних відносин, породжує аморальність, сексуальну нестриманість і вульгарність, негативно впливає на всі функції сім'ї.

Водночас сім'я – найперший, найважливіший соціокультурний інститут суспільства. Сімейний лад, неповторний мікроклімат, особливі внутрішньосімейні відносини, їх етична спрямованість мають неоціненне значення для виховання підростаючої особистості, формування її соціокультурного самопочуття. Н. Д. Алексєєва підкреслює, що «з раннього дитинства в сім'ї, яка є носієм культурної спадковості, дитина часто не свідомо засвоює мову і віру, способи і норми поведінки, способи мислення, картину світу, систему цінностей» [1, с.18]. Культура людства неми-

слима без сім'ї, любові, дітей, подружніх і споріднених відносин. Через сімейно-споріднені відносини люди сприймають соціально-культурний досвід, традиції і звичаї, реалізуючи всесвітній закон спадкоємності та збереження постійності.

Будучи важливим інструментом гуманізації, соціалізації та інкультурації особистості, сім'я не може не відображатися в соціально-культурній сфері, вважає В.В. Леденьов [4]. Як соціокультурний феномен, сім'я визначається спадкоємністю різних зв'язків, відносин, почуттів, ролей і виступає могутнім інститутом соціальної зміни, в якій закладається ціннісний, діяльнісний, культурний потенціал нового покоління. Від оптимального і ефективного функціонування інституту сім'ї залежатиме те, які позитивні або негативні зміни чекають сучасне суспільство.

Сутність соціокультурної функції сім'ї полягає і в тому, що вона зберігає національні традиції; спрямована на естетичне взаємозбагачення родичів; забезпечує виконання соціальних норм поведінки; реалізує бажання у спільному проведенні відпочинку; грає значну роль у підвищенні культурного рівня розвитку суспільства. А. Р. Лопатін наголошує, що «якщо сім'я не живе національними традиціями і не формує власні, то вона не складається як єдина система і живий організм родової спадкоємності» [5, с.21]. Тобто слабкі внутрішньоспоріднені зв'язки не здатні витримати життєвих випробувань і приводять до розлучення.

Первинна сімейна соціалізація та інкультурація сприяють збереженню і відтворюванню національної соціокультурної традиції, оскільки цей процес полягає у відтворюванні наявних соціокультурних зразків. Таким чином, саме початковий етап соціалізації / інкультурації індивіда відбувається, як правило, в рамках сім'ї, є найважливішим для адаптації людини до навколишнього світу. Поряд із цим сім'я є головним агентом духовно-етичного виховання, вона покликана забезпечувати відтворювання суспільно значущих цінностей, а її роль носить визначальний характер і не може бути перенесена на жоден інший соціальний інститут. Вона повинна стати фундаментом духовного відродження українського суспільства.

Література

1. Алексеева Н. Д. Семья как социокультурный институт в историческом и современном контекстах (на примере культуры народов Среднего Поволжья) / Н. Д. Алексеева // Известия РГУ им. А. И. Герцена. – 2008. – № 82-1. – С. 18-24.
2. Гавров С. Н. Историческое изменение институтов семьи и брака : учеб. пособие по специальностям «Социология» и «Социальная антропология» [Электронный ресурс] / Сергей Назипович Гавров. – М. : МГУДиТ, 2009. – 90 с. – Режим доступа к пособию : <http://www.bibliotekar.ru/gavrov-2/3.htm>

3. Культура семьи : учеб. пособие / [сост. Н. Г. Храмова, Г. Г. Алексеева, А. А. Сараева]. – Кострома : ГОУ ВПО КГУ им. Н. А. Некрасова, 2005.
4. Леденёв В. В. Оптимизация социально-культурного уровня семьи [Электронный ресурс] / В. В. Леденёв // Науки о культуре – шаг в XXI век : сб. науч. статей – Режим доступа к материалам : <http://www.earthburg.ru/earthadm/php/process.php?lang=r&c1=10&id=1&file=ledenev.htm>
5. Лопатин А. Р. Семья как социально-культурный феномен / А. Р. Лопатин, С. Ю. Свешников // Вестник ПСТГУ. – 2009. – Вып. 4 (15). – С. 18-27. – (Серия IV. Педагогика. Психология).
6. Федотова Ю. В. Семья как феномен и носитель культурных традиций : Европа с древности до начала XX века : дисс. на соиск. ученой степени канд. культурологии : спец. 24.00.01 «Теория и история культуры» / Федотова Юлия Вячеславовна. – Москва, 2003. – 153 с.

ФОРМИРОВАНИЕ МОРАЛЬНЫХ КАЧЕСТВ ЛИЧНОСТИ В КУРСЕ "ПРАВОСЛАВНАЯ КУЛЬТУРА СЛОБОЖАНЩИНЫ"

Воропаева В. В., г. Харьков

Со времен К.Д. Ушинского среди педагогов господствует убеждение, что школа - это место, где ребенок не только учится читать, писать, считать, рассуждать, но и приобретает твердые нравственно-этические устои. Делая выбор в пользу христианских ценностей и черт характера, человек приближается к образу Бога, принимает решения, которые всегда служат на благо других людей и общества.

Учитель в школе, к сожалению, встречается с детьми, имеющими, подчас, далеко не детские проблемы, к 11-12 годам уже успевшими понять и почувствовать жестокость жизни. В дальнейшем это будут дети, которых называют "трудными". Их жизнь наполнена смыслом: защищаться, бороться, выживать. Они знают, что такое "плохо", но не знают, что такое "хорошо". Немало детей, являющихся для родителей игрушкой. Они до такой степени опекаемы, что не способны к самым элементарным действиям самообслуживания, не говоря уже об умении налаживать отношения, добиваться чего-либо своим трудом. Такие дети испытывают тревогу перед самыми незначительными препятствиями.

Что может предложить учитель, какую поддержку данным детям?

Как помочь детям адаптироваться в этом мире, не потерять себя как человеческую личность, развить способности, данные ему свыше?

Умственное развитие и нравственное воспитание “перекрещиваются и переплетаются между собой” – утверждал А.И. Леонтьев.

Чтобы обеспечить условия, выдвинутые Выготским Л.С. о характере обучения, опережающем развитие ребенка, начинать работу по созданию воспитательной среды необходимо одновременно с систематическим процессом обучения. При этом становится понятна и ведущая роль воспитания, воздействующего на деятельность ребенка, на его отношение к действительности и потому определяющего его психику, его сознание.

Знания детской психологии, возрастных, а, главное, индивидуальных особенностей детей, поможет педагогу строить занятия так, чтобы они имели максимальный развивающий и воспитательный эффект.

В чем же состоит философская основа курса?

Становление личности всегда предполагает восприятие той или иной системы ценностей, определенных этических принципов. Характер человека отражает представление о мире, в котором он живет, и о том, каким должно быть поведение людей в этом мире.

Ни одно общество не могло бы существовать без общепринятых моральных и социальных норм. Однако остается открытым вопрос: на каких нормах и принципах мы остановим свой выбор. Например, принцип “выживает сильнейший” не учит быть сдержанным, честным, щедрым, уметь прощать, проявлять заботу.

Человек по своей природе – сложное и противоречивое существо. Ему присущи способность и потребность быть свободным, целостным и духовным. Эта способность и потребность быть свободным, бесстрашным и бессмертным воплощается в религии. Религия – та сфера, в которой человек живет как носитель духовности, область его упоений и надежд, источник покаяния и очищения, познания своей подлинной сути.

Делая выбор в пользу христианских ценностей и черт характера, человек приближается к образу Бога, принимает решения, которые всегда служат на благо других людей и общества. Внешним нравственным образцом для человека становится Иисус Христос. В отличие от многих учений – традиционных, современных, мистических, христианство по настоящему ценит человеческую жизнь.

Хочется предупредить возможные возражения и опасения. Нашей целью является эмоциональная поддержка маленьких детей, нравственная ориентированность и убежденность в личной свободе выбора, а также самопознание и самовыражение. (И ни в коем случае не имеем цели сделать детей верующими и религиозными, представляем им и здесь свободу выбора).

Специфика преподавания курса заключается прежде всего в том, что он ведется в рамках светской школы, и соблюдение закона Украины является обязательным:

- Необходимо учитывать, что в школе обучаются дети различных вероисповеданий и конфессий, и учебный процесс должен быть построен с предоставлением свободы выбора изучения курса и уважения религиозных чувств каждого.

- Методика преподавания должна быть такова, чтобы дети не просто посещали уроки, но непременно любили их и могли использовать свои знания в жизни. Важно не только дать знания о христианских принципах, но и упражнять детей в совершении благих поступков.

- Занятия должны быть пронизаны светом любви и заботы о ближнем, способствовать формированию у детей положительной самооценки и развивать творческие возможности каждого.

- Важнейшим условием успешного обучения является чуткое реагирование на собственную духовную жизнь детей. Особенно следует помнить об их ранимости и стремлении к защищенности, о потребности истинной и искренней любви и терпимости со стороны окружающих, об объективной оценке их труда и способностей.

Любовь к ближнему – основа любой воспитательной системы. Очень не просто идет осмысление детьми понятие “ближнего”. Переход от пространственного понятия “близкий” к духовной близости для ребенка - шаг к мудрости.

Формирование представлений о своих качествах и свойствах, т.е. знаний о себе, оценки себя, – необходимое условие воспитания социально активной личности. Во многом, именно мера развитости у человека способности осмысливать окружающий мир и себя в нем позволяет ему находить социально-ценные и личностно-значимые нравственные ориентиры.

Важно подчеркнуть, что при изучении курса учитель является полноправным объектом деятельности, заинтересованным, внимательным. Он не управляет и не контролирует. Он является примером искреннего переживания и проговаривания своих чувств. И результат его деятельности - не изменение объекта, т.е. ребенка, а сотворчество, сопереживание нового социального опыта, осознание общественных ценностей и новых общественных отношений, глубины каждой личности ученика и учителя.

Хочется сказать, что дети, находясь в среде размышления о нравственных ценностях, становятся более активны и доброжелательны. И, надеемся, менее конфликтны и агрессивны.

Все качества личности будут изменяться и шлифоваться всю жизнь, но фундамент характера, заложенный в детстве, должен быть прочным и надежным, как “дом, построенный на скале”.

ПРИНЦИПИ ХРИСТИЯНСЬКОЇ МОРАЛІ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Годлевська А.І., м. Київ

На сучасному етапі розвитку людства, який характеризується суперечливими глобалізаційними та інтеграційними процесами, саме гуманістична освіта покликана нейтралізувати їхні негативні впливи шляхом виховання гуманної, високоморальної особистості, здатної об'єднати вкрай поляризовані сектори людської спільноти, подолати не лише міжетнічні та міжрелігійні конфлікти, але й соціальні проблеми.

Останніми роками грані різнобічності формування особистості, а водночас і напрямки її формування розширилися до таких меж, що педагог розгубився, намагаючись звести їх у відповідну систему і комплекс впливів. І, як свідчить практичний педагогічний досвід, гонитва за такою різнобічністю не дає бажаних результатів.

Метою дослідження нашої публікації є соціально-виховний процес вищого навчального закладу, який, на нашу думку, повинен опиратися на принципи християнської моралі у процесі підготовки фахівців соціальної сфери – соціальних педагогів, соціальних працівників.

Мабуть, у даному випадку, більш ефективний шлях розв'язання цієї проблеми — прислухатися до давньої філософської та педагогічної думки, а також послідовників їх і прогнозувати напрямки виховання в триєдиному аспекті [3].

Поширення гуманістичної освіти в багатьох країнах не випадкове: у ХХІ сторіччя людство перейшло з ідеєю гуманізму, яка має глибинне філософське та історичне коріння.

У всі віки в процесі розвитку поколінь мислителів педагогічної думки хвилювало питання про основні складові виховного процесу і їхню ієрархію згідно зі значущістю. У древніх їх було три: на перше місце вони ставили тілесне загартування особистості, а після цього – формування розумових і моральних якостей. Поривання, воля, а також бажання, за Аристотелем, властиві навіть новонародженим дітям, оскільки розум і розсудливість, звичайно, виявляються в них тільки з віком. Тому, вважаючи, що турбота про тіло має передувати турботі про душу, а тоді, після тіла, потрібно подбати й про виховання нахилів, щоб виховання їх сприяло вихованню розуму, а виховання тіла — вихованню душі.

Ще з часів епохи Відродження найкращі здобутки багатьох вчених Європи були, власне, спробою проникнути у таємниці духовного вдосконалення людини, відкрити універсальну математичну гармонію світу, створити гармонійну систему діяльності, нарешті, найсуттєвіше, відкрити таємницю формування гармонійної людини.

Як вважає український філософ і педагог Г. Сковорода, рушійною силою людської діяльності є думка. Тому й першим об'єктом має бути розум людини. Без розуму людина сліпа, без розуму вона не може стати на правильний шлях, служити народові. Проте одного тільки розвитку розуму, одного тільки збагачення його знаннями не досить, зауважував Г. Сковорода, бо самі по собі знання ще не становлять доброчесності. Засвоєння знань треба поєднувати з формуванням високих моральних якостей, без яких навчання буде штучним, удаваним, фальшивим. Правильне виховання — в єдності істини і доброчесності, знань і високих моральних поривань. Другим об'єктом виховання є серце людини. Якщо виховання розумових здібностей — звернення до інтелекту, то виховання моральних якостей — звернення до серця. Треба виховувати, вважає він, чесність, поміркованість, працелюбність, стриманість, зневагу до житейських спокус, до багатства, чинів, моди, лицемірства. Важливим елементом педагогіки Г. Сковороди є вимога виховання волі. Не досить мати розвинутий розум і працювати відповідно до «сродності». Потрібна ще єдність думки і вчинку, слова і діла. А з цього випливає необхідність розвитку і зміцнення волі, яка допомагає людині реалізувати розумне начало в своїй діяльності, протиставляти недостойним пристрастям, негідним пориванням, плотським інстинктам високі прагнення. Єдність розуму і волі, думок, слів і дій — це природне, натуральне «супружество» [1]. Отже, Г. Сковорода був прихильником триєдиного підходу до визначення напрямків змісту виховання.

З розвитком людського суспільства спектр складових напрямків виховного впливу значно розширився. Все це пояснювалося потребою різнобічного і гармонійного розвитку особистості.

Зрозуміло, що поняття «гармонійний, всебічний розвиток особи» нині наповнюється зовсім іншим змістом, ніж у минулі часи. Механічне перенесення «просвітницького» ідеалу в сучасні умови розвитку інформаційного суспільства спрямовує проблему гармонійного розвитку особи до сфери суто теоретичних прогнозів віддаленого майбутнього, не розкриваючи при цьому, якою мірою і в якому об'ємі є можливим досягнення та вирішення цієї проблеми нині.

Гуманізм як культурно-філософська традиція виходить з твердження про самоцінність людини і можливість людського виміру світу. Згідно з цим гуманістична концепція розвитку суспільства повинна передбачати практичну діяльність, мета якої — благополуччя, щастя людей,

утвердження таких цінностей, як досягнення високого рівня інтелекту людини, всього суспільства, високого рівня культури, досягнення права на вільний розвиток як норми суспільного та індивідуального буття.

Основу гуманістичної ідеї складають принципи, що визнають цінність людини як особистості: її права на свободу, щастя, розвиток та прояв своїх здібностей у суспільстві. Критерієм стабільності гуманістичного суспільства є високий соціально-економічний рівень буття людини, а вищою нормою культури взаємовідносин між людьми є: справедливість, чесність, рівноправ'я.

Традиційне поняття гармонії пов'язане з такими рисами, як погодженість, відповідність, злагодженість, співвідносність, упорядкованість, зрівноваженість, цілісність тощо. Зміст поняття «гармонійна особистість» сьогодні обмежений з'ясуванням його загально-концептуального змісту. Згідно з сучасним уявленням — гармонія є найглибший, найорганічніший синтез усіх аспектів закономірної форми неспотвореного розвитку. До останнього входить такий вид єдності протилежностей, коли стає неможливим їх роз'єднання або злиття; оптимальну співвідносність суперечностей та стадій їх розвитку; інтенсивне розгортання сутності процесу, чітку субординованість і скоординованість його головних та другорядних елементів; обмеження впливу випадковостей при певній ролі закономірностей. Всі ці особливості роблять систему гармонії надійною, стійкою, тривалою. Гармонія стосовно особистості в сучасних умовах інформатизації суспільства зберігає всі перераховані вище риси і є чинником її сутнісної характеристики, але з'являються нові особливості. Практично повної гармонії у розвитку особистості не може бути, тому гармонійністю особи потрібно вважати не одночасне співвідношення всіх позитивних компонентів індивіда, а оптимальне поєднання гармонії та дисгармонії в його формуванні. Також гармонійність духовного світу особи нині передбачає особливе співвідношення сфер її духовного життя, при якому система знань не перебуває у суперечності із життєвим досвідом, а відповідає йому (не обов'язково за об'ємом і за змістом, але за сутністю та головною спрямованістю). Необхідною умовою розвитку гармонійної особистості в інформаційному суспільстві є також існування особливого типу зв'язків і відносин між індивідом та суспільством, між сторонами його власної соціальної структури, між різноманітними аспектами його буття та розвитку [2; 5].

Входження України до загальноєвропейського простору вищої освіти передбачає якісні зміни в системі підготовки фахівців, які можна реалізувати або копіюючи форми і кількісні характеристики освітніх європейських реформ, або відтворюючи свій власний потенціал, вибудовуючи свою стратегію реформування вищої освіти.

В основних державних документах освіти підкреслюється, що в епоху державного й духовного відродження України, пріоритетна роль належить розвитку національної системи освіти і виховання, яка має забезпечити вихід молододі незалежної української держави на світовий ринок. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття) головною метою національного виховання визначає: набуття молодим поколінням історичного, культурного, соціального досвіду; успадкування духовних надбань українського народу.

Формування і підготовка фахівця соціальної сфери в університеті є досить складний, багатогранний і тривалий процес, пов'язаний з глибокими та швидкоплинними соціальними змінами, зокрема, із зміною ідеологічних орієнтирів у вихованні студентської молоді і посиленням дії стихійних впливів, що впливають на становлення сучасного студента як соціальної особистості.

Проаналізовані нами проблеми у молодіжній субкультурі, труднощі у гуманістичному вихованні підростаючого покоління пов'язані перш за все, з тим, що особистість формується в умовах глобальної кризи культури, спрямованої у майбутнє. Функціонально неграмотні підлітки, учні та студенти, які зловживають алкоголем, вживають наркотичні та токсичні речовини з метою отримання гострих відчуттів; збільшення кількості підлітків, що не мають роботи, та тих, хто ніде не вчиться; люди, які живуть за рахунок батьків, бабць та дідусів; безробітні молоді спеціалісти; асоціальні молодіжні об'єднання та кримінальні угруповання – це результат розходження між ідеєю та життям, словом та ділом, наслідки відмови від ідеалістичного начала в людині, тобто від загальнолюдських та духовних цінностей. Сучасна молодь важко інтегрується в соціальні структури. Особистий життєвий успіх значна її частина сьогодні пов'язує з матеріальною стороною життя та не готова розглядати його як умову для подальшого духовного розвитку власної особистості. Очевидно, що освіта поступово згортає як свою перетворюючу діяльність в духовній сфері суспільного життя, так і прогностичну функцію, тобто втрачає можливість впливати на процес формування суспільних ідеалів і цінностей.

Знання, не осяяні духовністю, моральністю, високою культурою, не відбиті крізь призму гуманістичних цінностей, можуть завдати невинуватної шкоди як окремій особистості, так і суспільству в цілому. Тому Національна доктрина розвитку освіти в Україні визначає пріоритетним завданням внутрішньої системи освіти формування особистості, здатної будувати свої взаємини з суспільством на засадах високої духовно-моральної культури.

Сучасна система освіти потребує духовно розвинутих, компетентних в житті особистостей, оскільки особистість виховується особистіс-

тю, духовність викликається духовністю. І розглядати освіту підростаючого покоління (освіта + виховання + розвиток) як етап підготовки до життя – значить штучно стримувати його особистісний ріст та процес становлення індивідуальної та соціальної суб'єктності. В сучасній ситуації суспільного розвитку людини важливо реалізуватися в якості творця власної долі та імпровізатора у виборі засобів самопізнання, самоактуалізації, самопомоги.

Враховуючи усі соціальні, економічні, політичні, психолого – педагогічні чинники, що впливають на розвиток особистості молодшої людини, ми визнаємо, що пріоритетна роль має належати орієнтації на полікультурні принципи, вихованню толерантності як засобу профілактики агресивності, екстремізму, національної, расової і релігійної ненависті, жорстокості, на становлення у кожного гуманістичного світогляду.

Духовний світ студента – це першооснова, яка протягом усього наступного життя визначає професійну спрямованість, керує кожною дією, моральним і професійним самовизначенням [4].

Духовність і моральність є важливими, базисними характеристика особистості. Моральність – це сукупність загальних принципів поведінки людей у стосунках один до одного і суспільства. В сукупності вони складають основу особистості, де духовність – вектор її руху (самовиховання, самоосвіти, саморозвитку), вона є основою моральності. Духовність імпліцитно несе в собі оцінний компонент і не може бути зрозуміла поза її аксіологічними характеристиками, вона безпосередньо пов'язана з афективно-емоційною сферою.

Актуальність проблеми духовності підтверджується багатьма дослідженнями у різних галузях науки і практики. Не зважаючи на широке вивчення дослідниками різноманітних аспектів духовно-морального виховання, проблема виховання духовного світу молодшої людини, питання, що стосуються особливостей її морального розвитку, відображено лише в працях педагогічного спрямування, які розглядають духовне зростання особистості: зв'язок моральності та духовності (Е. Бистрицький, С. Мягченко, Л. Попов, Н. Скрипченко); духовний розвиток молодих людей з врахуванням процесів, що відбуваються в сучасному суспільстві (Н. Беґека, І. Геращенко, В. Лекторський); специфіка формування гуманістичних цінностей (Л. Бабенко, О. Вишневецький, А. Грантович, С. Леннок, Л. Орбан).

Відновлення національних традицій висувають на перший план проблему гуманістичного виховання особистості – виховання, зорієнтованого на засвоєння загальнолюдських духовних цінностей. В процесі освіти молода людина переосмислює в реальності культурно-історичні цінності та традиції власного народу, відчуваючи водночас свої потен-

ційні можливості, відповідно до прийнятих цінностей актуалізує свою соціальну діяльність.

Основою духовності слов'янських народів (зокрема, і українсько-го) є християнська духовність, Православ'я, яке визначило духовний образ, мораль, спосіб життя народів, котрі більше тисячі років спові-дують цю віру. Вона пронизує всі сторони побуту, сімейних і суспільних відносин, традиції і звичаї, вплинула на формування національного ха-рактеру нас – українців.

Православ'я визначило нові рамки поведінки людини: що вона мо-же і що не повинна робити, провело межу між праведністю і гріхом, доб-ром і злом. Православ'я на стороні правди, духовної і тілесної чистоти.

Сила віри протягом віків не лише надихала людину на добрі справи, але і стримувала від усього поганого. Це зовсім не означає, що люди в усіх ситуаціях поводити себе згідно віри. Завжди були добро-чинні люди і ті, які не завжди виконували вимоги суспільної моралі. Про-те історія показала: людина без віри – неповноцінна людина.

В основі християнської педагогіки лежить духовно-моральне ви-ховання, яке опирається на духовні цінності Православ'я, ідентичних духовним цінностям людства.

Опитування студентів підтвердили, що очікування сучасної мо-лоді по відношенню до дорослих (зокрема, і викладачів) пов'язані з на-буттям моральних орієнтирів та ідеалів, з наданням умілої і тактовної допомоги у самопізнанні, самовдосконаленні і пошуку правильного жит-тєвого шляху.

Традиційно цінні якості педагога, а саме добре знання предмета, уміння захопити і зацікавити ним, відсовуються на друге і навіть на третє місце. Сучасним студентам потрібний не стільки викладач-предметник, як педагог-духовний наставник, котрий допоміг би їм розібратися в собі та інших людях, стати впевненим в правильності своїх моральних орієнтирів і принципів, котрий, накінець, сам був би прикладом для копіювання.

Педагоги, яких частіше за все згадують із вдячністю вчорашні ви-пускники, переважно викладачі, які проводять з молоддю більше часу, чим інші, і організовують не лише навчальний процес, але і познав-чальне життя. Причому згадують як фахівця, людину, яка прививала любов до навчання, факультету (вузу), вчила добру, закладала основи знань і моральності, поважала погляди і почуття студента, цікавилася їх життям і проблемами, старалася допомогти розкрити в них таланти і здібності, вселити впевненість в собі. Їм дякують за те, що «допомогли пізнати себе», «наставили на шлях істинний», навчили дружити і цінити дружбу, дали поштовх до самопізнання і самовиховання, привили лю-бов до прекрасного. І навпаки, як антиприклад викладачів називаються ті, які намагалися привити погляди, чужі для нашої духовної культури:

«Кожен сам за себе», «Справедливості в житті немає»... тощо. Молодь інтуїтивно тягнеться до педагогів, в яких є ідеали, поруч з якими «соромно і неможливо було б зробити щось погане».

Науково-професійна зрілість викладача морально осмислюється студентами лише до третього курсу як свідоцтво духовної висоти, високої вимогливості до себе, соціальної відповідальності. Виявляється, спочатку позитивно оцінюється не стільки науковий рівень викладача, як його педагогічна манера, особиста привабливість, спілкування, що виходить за рамки навчального. Відповідно професійна перевага студентів починає віддаватися не стільки артистичному чи конвенціональному типу особистості, скільки соціальному.

Отже, гуманістичні за характером взаємостосунки педагога і студентів не повинні протистояти лінії духовного наставництва. Умови здійснення останнього в процесі професійної освіти – зустрічне «сходження» до цінностей один одного через взаємне самовираження, емпатійний характер спілкування, розширення зони вільної взаємодії.

Література

1. Демков М.И. История русской педагогики. – 2-е изд. – М.: Просвещение, 1978. – Ч. 2. – 344 с.
2. Джинчарадзе Н.Г. Інформаційна культура. – К.: «Українські пропілеї», 1999. – 147 с.
3. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання: Навч.посібник. – К.: Вища шк., 1997. – 304 с.
4. Кузнєцова О. Дослідження ціннісних орієнтацій студентів педагогічних вищих навчальних закладів // Початкова школа. – 2003. – № 9. – С.24-26.
5. Петракова Т.И. Сохранение здоровья учащихся в контексте проблем духовно-нравственного воспитания // Проблемы освіти. – К.: Науково-методичний центр вищої освіти Міністерства освіти і науки України, Вінницький соціально-економічний інститут Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна», 2005. – 331 с.

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ ІНСТИТУТУ СІМ'Ї ТА ЇЇ ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МОЛОДІ

Годлевська Д.М., м. Київ

Кінець XX початок XXI століття характеризується масивними і всеосяжними, швидкими та багато в чому стихійними змінами у всіх

сферах життя суспільства: політичній, економічній, ідеологічній, культурній, інформаційній, соціальній тощо.

«Сім'я як фундамент кожного суспільства, його первинний осередок забезпечує відтворення та продовження людського роду, вона є джерелом росту та матеріального добробуту людей, у ній закладаються основи виховання та формування майбутньої особистості, через неї передаються нащадкам духовні цінності історичного й культурного досвіду, трудові навички, національні особливості, зрештою все те, що формує менталітет нації» [4, с.137].

Як зазначено у Державній доповіді про становище сім'ї в Україні, «фундаментальні зміни в політичних, соціальних, економічних умовах та в суспільній свідомості громадян України, привнісши в суспільне життя чимало позитивного, призвели водночас до загострення протиріч у сімейному вихованні дітей» [2, с.18]. «Ці суперечності не є породженням виключно нашого часу, вони трансформувалися з минулого і нині, в період різноманітних суспільних трансформацій, відображають як те, чому не повинно бути місця в майбутньому української родини, так і те, до чого вона прагне в духовному й економічному розвитку, зокрема, у вихованні дітей» [2, с.14].

Мета нашої статті – проаналізувати основні тенденції та проблеми соціально-економічної кризи на рівні інституту сім'ї. Визначити роль сучасної сім'ї у формуванні ціннісних орієнтацій молоді.

Сім'я є мініатюрним відображенням суспільства. Батьківська сім'я є важливим інститутом соціалізації в цілому і формування загальнолюдських цінностей зокрема. По засобам сімейного мікросередовища здійснюється залучення дітей до соціальних цінностей і ролей, введення їх у проблеми і протиріччя сучасного світу та формування ціннісних орієнтацій. Досвід, якого людина набуває у сім'ї, визначає її індивідуальну поведінку, створює внутрішню реконструкцію реальності, на основі якої особа сприймає навколишнє середовище.

На становлення особистості в родинному оточенні впливають різноманітні фактори як зовнішнього, так і внутрішнього характеру, які у своїй сукупності та інтегрованій єдності формують виховний потенціал сім'ї.

Соціально-економічна, політична та культурна трансформація суспільства, діяльність навчальних закладів усіх рівнів акредитації, засобів масової комунікації становлять зовнішні фактори виховного потенціалу сім'ї. До внутрішніх факторів належать сімейні відносини, їхній характер, і саме вони виступають головним ресурсом виховного потенціалу сім'ї.

Сім'я характеризується визначеною структурною життєдіяльністю, в основі якої закладені міжособистісні, внутрішньосімейні та зовнішні

контакти, взаємодія в процесі спільної діяльності, обмін інформацією, виховні впливи, взаємодопомога та індивідуальні особливості кожного члена сім'ї. «Це та система, яка за рахунок взаємного впливу і сумісного рішення життєвозабезпечуючих задач запускає процеси формування особистості, виховання всіх членів сім'ї» [6, с. 5]. Емоційна стабільність, міцні почуття між батьками виступають гарантом духовного розвитку та формування гармонійно розвинутої особистості.

Кризовий період, який протікає в Україні досить складно, позначений суперечливими змінами в системі культури, характеризується кризовими явищами в економіці, новим вектором розвитку суспільства. Зрозуміти характер змін у духовному світі дітей, молоді неможливо без звернення до тих радикальних перетворень, які відбулися в країні за два останні десятиліття.

Проголошення Україною в 1991 році державної та економічної самостійності й незалежності зумовлювало різку зміну координат виховних цінностей особистості в сім'ї, школі, соціальному середовищі. Зрештою це призводило до засвоєння нових норм соціально-економічних відносин особи й соціуму, дитини і батьків, ширшими ставали соціальні та виховні функції сім'ї.

Соціально-психологічні наслідки трансформації українського суспільства виявилися для населення нашої країни, і для кожної сім'ї зокрема, більш трагічними, ніж соціально-економічні проблеми.

Все це викликало в масовій свідомості всього українського суспільства глибокі, якісні зміни, що зачепили його раціональні, вольові і психо-емоційні компоненти. Змінювався звичний уклад життя, змінювалися психологічні й соціальні настрої суспільства, сім'ї, родини, особистості, формувалися нові ціннісні орієнтації дорослих і дітей у їх ставленні до місця людини в житті, сім'ї, праці, до універсальних ідеалів духовності, громадянства, свободи, добра, любові, справедливості, рівності тощо [4].

Як відображення соціальної дійсності, нова соціокультурна реальність характеризується новими відносинами між людьми у сфері культури, новими умовами (зокрема, й матеріальними) їх розвитку, особливою системою цінностей, норм і принципів, потреб і засобів їх задоволення.

Нова реальність характерна й багатовекторністю спрямувань, суперечливістю цінностей і норм, надто радикальним руйнуванням цінностей попередніх десятиліть.

Соціально-економічну кризу в країні на рівні інституту сім'ї можна охарактеризувати такими тенденціями і проблемами, як:

- соціально-економічні: зміна структури доходів сім'ї; зміни структури споживацьких витрат;
- соціально-демографічні: скорочення народжуваності; збільшення кількості неповних сімей; кількості розлучень;

- соціально-психологічні: зневажливе відношення до шлюбу; послаблення потреби мати дітей; відсутність авторитету чоловіка в очах жінки; емансипація дітей від батьків, подружжя, від батьківського оточення; прагнення до ізоляції від всього світу; перевага матеріального над морально-духовним началом в сім'ї; відхід від рішення життєвих проблем і заміна їх алкоголізмом, наркоманією, проституцією, сектантством, релігією, соціальним паразитизмом, різного роду рухами, кримінальним оточенням тощо;

- зміна структурно-рольової структури сім'ї, що проявляється у вирівнюванні статусу не тільки чоловіків і жінок, але й дорослих та дітей, через прискорення ринкових відносин;

- зміна ціннісних орієнтацій в сім'ї, які натеper формуються на прагматизмі і кар'єризмі.

Переважаюча орієнтація на матеріальний успіх як особливу цінність (не без засвоєння західних стандартів) породжує психологію сподівання легкого, не обтяженого працею успіху, споживацький стиль існування окремих груп дітей та молоді. Споживацькі установки все більше поширюються на спосіб життя, культуру, критерії і оцінки, цінності.

«Ціннісні орієнтації» – найбільш гнучка форма включення в механізм діяльності та поведінки особистості, що передбачає вільний вибір та всебічне врахування індивідуальних інтересів, «цінність» – позитивна чи негативна значущість об'єктів оточуючого світу. «Як правило, оцінка визначається не стільки властивостями предмета як такими, скільки включеністю їх до сфери людської життєдіяльності, людськими інтересами, потребами, соціальними стосунками» [5, с. 52].

Терміном «цінність» позначаються як самі явища, так і ціннісні відносини, що породжують цілий спектр похідних від них розрізень: об'єктивних, індивідуальних і соціальних; позитивне чи негативне значення явищ природи, форм суспільної організації, історичних подій, моральних вчинків, духовних витворів людства на конкретному етапі історичного розвитку» [1, с. 130]. «За допомогою ціннісних орієнтацій здійснюється зв'язок між цінностями та поведінкою» [1, с. 133].

Духовний світ молодшої людини, «його цінності, ціннісні орієнтації, інтереси й мотиви, - зазначає О.Кузнецова, - це та першооснова, яка протягом усього наступного життя визначає інтелект, раціональне осмислення навколишньої дійсності, професійну спрямованість, керує кожною дією, моральним і професійним самовизначенням» [3, с. 24].

Проблемам ціннісних орієнтацій особистості достатньо уваги приділяють у працях І.Д. Бех, М.Й. Боришевський, І.С. Булах, В. Вичев, С. Шардлоу, І.А. Зязюн, М.І. Кравченко, А.В. Мудрик, О.М. Олексюк, В.О. Сухомлинський, Л.А. Філоненко та інші науковці. Останнім часом до них все частіше звертаються як педагоги-теоретики (А.П. Аранов,

О.В. Киричук та інші), так і педагоги-практики (А.Й. Капська, В.А. Караковський, М.О. Коберник, В.О. Сухомлинський та інші).

Входження нашої країни у новий історичний період розвитку, відновлення національних традицій висуває на перший план проблему гуманістичного виховання особистості – виховання, зорієнтованого на засвоєння загальнолюдських цінностей.

Сімейне виховання є невід'ємною частиною національної системи освіти і виховання. З його допомогою в сім'ї, як у вічному загальнолюдському мікросередовищі життєдіяльності декількох поколінь людей, дітям передається накопичений людством, родом і батьками досвід, закладаються основи громадянських, трудових, моральних принципів і норм поведінки, цінностей і ціннісних орієнтацій, здійснюється підготовка до самостійного сімейного життя.

Основними завданнями сімейного виховання – є виховання в підростаючого покоління гуманності: співчуття і чуйності, поваги до людей, доброзичливого відношення до них, турботи про їхнє благополуччя, і духовності: прагнення до освоєння багатств вітчизняної і світової культури, до формування загальнолюдських цінностей, ідеалів добра, справедливості, чуйності і порядності тощо; виховання молодшої людини свідомим громадянином-патріотом своєї Батьківщини, чесним трудівником, гарним сім'янином.

Основна відмінність сучасної моделі сім'ї полягає в більшій мірі демократизації, егалітаризації внутрішньосімейних стосунків, яка вплинула на соціальні установки і рольові очікування людей. Загальнонаціональні гуманістичні цінності втрачаються. Одним з найбільших негативних наслідків зміни системи цінностей є різке зменшення цінності батьківства. Все більше молодих людей надають перевагу тимчасовим шлюбам без особливих зобов'язань, без дітей, надають при цьому перевагу кар'єрі і спокійному існуванню без проблем, з якими зустрічається кожен із нормальних батьків.

Поки частина суспільства радіє першим успіхам нашої країни і тішиться великими можливостями, молодь поспішно позбавляється від тягара лишніх знань – так їй легше засвоювати культуру, яку пропонує сучасний світ. Знання історії Вітчизни тільки заважають насолоджуватися «швидко спеченими» історичними романами; лишні знання економіки не дадуть змоги безтурботно радіти інноваційним методам економіки, а знання граматики не дадуть спокійно засвоювати рекламу.

В свою чергу, лишні знання молоді загалом не потрібні теперішньому виробнику багаточисельних товарів і послуг. З молодих людей виробники ігор, комп'ютерів, медіа, мобільних телефонів поспішно створюють суспільство споживання, не залишаючи часу на заняття, що не вимагають додаткового забезпечення, за яке виробники бажають отримати

гроші і нарощувати свої прибутки. Суспільство споживання – соціальний організм, що працює на виробництво, яке можна назвати метою в собі. Воно претендує на репутацію корисного і змістовного. А насправді, саме виробництво вибрало молодь як самий піддатливий прошарок населення і вимагає його економізації. Суспільство не дає молоді можливості бути недоспоживачем, воно робить її механізмом, додатком до комп'ютерів, мобільних телефонів тощо. Молодь готова пожертвувати здоров'ям, щоб потрапити в іншу реальність. Проте справжнє становлення особистості якраз і відбувається в подоланні і перетворенні реальності.

Молодь старається адаптуватися в навчальному закладі, сім'ї, неформальній групі. І одночасно вона прагне розширити своє когнітивне поле, перевірити свої можливості. Проте кожна група висовує свої вимоги.

В цьому випадку молоді люди або змінюють свої цінності, або йдуть на приховане, чи відкрите протистояння. Це пряма дорога до дезадаптації. Дуже важливо вчасно діагностувати приховану чи відкриту дезадаптацію і перевести молоду людину від дезадаптації до адаптації в середовище, тобто гармонізації відносин особистості і середовища.

Для молоді продовження освіти після школи є великою соціальною, моральною і психологічною цінністю. Професійні плани виникають під впливом різних засобів впливу – думки батьків, вчителів, друзів, книг тощо.

Масове прагнення молоді до вищої освіти призводить до того, що власні можливості, схильності і здібності оцінюються не у відповідності з вибраною професією, а по принципу «лише б диплом».

Проте уявлення молодих людей про попит на професію на ринку праці в майбутньому відірване від реальної дійсності. Прийняття рішення про вибір напрямку навчання в конкретному вузі у сучасних випускників середніх навчальних закладів часто буває продиктоване пріоритетом зовнішніх статусних цінностей престижності і корисливості, недостатнім знанням своїх здібностей і можливостей. І саме батькам і педагогам необхідно пам'ятати, що навчаючись у вузі, молода людина отримує не тільки професійні знання, але і формується як особистість.

Саме молоде покоління вбирає в себе ті зміни, що відбуваються навколо, не завжди вміючи дати цьому всьому об'єктивну оцінку. Для більшості сучасної молоді традиційні цінності української культури, в першу чергу сімейні, які передаються із покоління в покоління, втратили актуальність і першозначущий смисл. Вони підсилюються західними орієнтирами, що не відповідають українському менталітету.

Молодь в силу особливостей психологічного і вікового статусу з одного боку, володіє великим потенціалом ентузіазму і оптимізму, з іншого – частіше схильна до паніки, девіацій, деформацій свідомості і поведінки. Регуляція механізмів соціалізації молоді прямим чином ві-

дображається на її ідейних і моральних позиціях, які багато в чому втра- тили свою соціально значиму, мотиваційно–ціннісну орієнтацію.

Виникнення і загострення молодіжних проблем лише посилюєть- ся байдужістю і пасивністю зі сторони владних структур, від відсутності продуманої і дієвої державної молодіжної політики.

Для сучасного періоду характерним є особливий акцент на особи- стісному факторі, який починає набувати все більшого значення. На зміну соціалістичному принципу колективізму приходить особистісний принцип, який багатьма розуміється як принцип індивідуалізму, що зне- важає загальне добро, проявляється у безконтрольності поведінки.

Конфлікт цінностей, який обумовлюється протистоянням інте- ресів, породжує феномен «розколотої особистості», що характери- зується суперечливістю та невідповідністю між її переконаннями і по- ведінкою.

Аналізуючи процеси, що відбуваються у молодіжному середови- щі в сучасному світі, ми змушені констатувати: серед молоді досить ши- роко поширене інакомислення; процвітають різноманітні форми дискри- мінації за груповими, віковими, статевими та іншими ознаками. Тому батькам і педагогам слід стати на перешкоді поширення серед молоді таких небажаних явищ і впливів, сприяти формуванню гуманістичного світогляду, вихованню толерантності, ціннісного ставлення до кожної людини, якої б національності, віросповідання, політичних поглядів та установок вона не була, до якого б соціального прошарку не належала.

«В загальному плані сім'я має унікальні можливості для передачі молоді соціальної програми суспільства – його цілей і цінностей, засо- бів, якими вони досягаються і відтворюються ними як власні. Маючи великий виховний потенціал, сучасна українська сім'я не реалізує його повною мірою, і це залежить від багатьох чинників суспільного, передусім економічного життя, позначених як позитивними, так і негативними тенденціями» [2, с.4].

Суперечності перехідного періоду, який переживає українське су- спільство, гальмують процес формування позитивного сімейного сере- довища для формування особистості. Неблагополучне сімейне оточен- ня, прорахунки у вихованні, погіршення внутрішньосімейних стосунків призводять до збільшення кількості молодих людей, чия поведінка ви- ходить за межі моральних та правових норм.

Ця особливість зумовлює необхідність детального аналізу мож- ливостей та обмежень щодо реалізації виховного потенціалу української родини та забезпечення розвитку особистості молодшої людини в сучас- них умовах. Тому вивчення соціально-економічної та психолого- педагогічної ситуації у процесі сімейного виховання молоді в умовах сьогодення «має стати підґрунтям для подальшого формування та роз-

витку державної політики у сфері виховання підростаючих поколінь, формування в них загальнолюдських цінностей і орієнтирів» [2, с. 4].

Отже, формування концептуально нової національної сімейної політики, яка б передбачала впровадження цілісної системи заходів, спрямованих на підвищення виховного потенціалу сім'ї, одна з найважливіших проблем суспільства. Його реалізація має передбачати не одиничні заходи, а скоординовані дії всіх структур (державних, громадських), робота яких так чи інакше пов'язана з розвитком інституту сім'ї.

Особливої значущості набувають питання духовного відродження сім'ї, основою якого є оволодіння членами сім'ї нормами суспільної моралі, етики, поведінки, культури взаємовідносин, ставлення до громадянських обов'язків, підготовки молоді до соціального, суспільного життя, до праці тощо.

Література

1. Бутківська Т.В. Ціннісний вимір соціалізації учнів // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1. – С. 130-137.
2. Виховний потенціал сім'ї в сучасних умовах: тематична Державна доповідь про становище сімей в Україні за підсумками 2001 р. – К.: Державний ін-т сім'ї та молоді, 2002. – 144с.
3. Кузнєцова О. Дослідження ціннісних орієнтацій студентів педагогічних вищих навчальних закладів // Початкова школа. – 2003. – № 9. – С.24-26.
4. Сім'я в умовах становлення незалежної України(1991-2003р.): Державна доповідь про становище сімей в Україні за підсумками 2003 р. – К.: Державний ін-т сім'ї та молоді, 2004. – 254с.
5. Соціальна педагогіка: категорії і поняття: Словник /За ред. Н.А.Сейко, С.М. Коляденко. – Житомир, 1999. – 55 с.
6. Турченко Н.М. Семья – основа национальной безопасности: проблемы адаптации, перспективы развития // Семья – основа национальной безопасности: проблемы адаптации, перспективы развития: Материалы «Круглого стола» 31 октября 2007 г. – Ростов-на-Дону: АИПНБ, 2007. – 73 с.

РОЛЬ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ У СОЦІАЛЬНОМУ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ-СИРИТ: ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Голубочка І.С., м. Чернігів

Соціальний розвиток сучасних дітей відбувається у досить складних умовах. Найбільші проблеми виникають у процесі соціального розвитку дітей-сиріт, оскільки ситуація з їх суспільним вихованням та

опікою залишається критичною. Актуалізація історичного досвіду виховання та опіки дітей, позбавлених батьківського піклування, може стати одним із сприятливих чинників вирішення їх проблем у сучасному українському суспільстві.

Осередками соціально-педагогічного становлення дітей-сиріт були православні монастирі, де влаштовувалися школи з гуртожитками, притулки. Вони мали велике значення для дітей та підлітків, сприяли їх соціалізації, забезпечуючи найнеобхіднішим: місцем проживання, їжею, одягом; надавали хоча б і мінімальну загальну і професійну освіту, збагачували знаннями про правила і норми поведінки у суспільстві; рятували від пороків, що безсумнівно чекали безпритульних дітей на “вулиці”.

Так, у 1863 р. при Ніжинському Введенському жіночому монастирі завдяки зусиллям ігумені Смарагди були відкриті училище та гуртожиток для дівчаток. Училище було розраховане на дітей, які походили із мало-забезпечених сімей, та сиріт, незалежно від їхнього походження [3, 65]. Авторитет цього навчально-виховного закладу швидко зростає: у 1863 р. у ньому було 5 вихованок, у 1864 р. – 26, а у 1876 р. – 85. Посади вчителів найчастіше займали випускники цього ж училища та випускники або студенти Ніжинського інституту князя Безбородька, які мали непогану педагогічну та спеціальну підготовку. Першочерговим завданням навчання в училищі визнавалося оволодіння навичками рукоділля. Але водночас вивчалися і теоретичні дисципліни: Закон Божий, російська мова, словесність та історія російської літератури, російська історія, всесвітня історія, російська географія, всесвітня географія, арифметика, співи та музика, французька мова. Два останні предмети вважалися необов'язковими [1, 138 – 139, 142 – 143]. У кожному із трьох класів навчання тривало протягом 2 років. На початку XX ст. на базі гуртожитку, що існував при училищі у Ніжинському Введенському монастирі, був створений притулок для дівчаток-сиріт воїнів, які загинули під час війни з Японією. У 1907 р. у ньому виховувалось 7 дітей у віці від 7 до 14 років. 5 дівчаток (окрім п'ятирічної та шестирічної) відвідували монастирську школу. Велика увага у притулку приділялась релігійно-моральному вихованню, яким займалися інокіни. У 1908 р. у притулку проживало 10 дівчаток, які отримували відповідну освіту та виховання, а також достатнє забезпечення [2, 325].

На початку XX ст. в Україні при церквах та монастирях існувало близько 20 притулків та гуртожитків для дітей-сиріт [4, 174]. У цілому можна виділити такі тенденції їхньої діяльності:

- оскільки притулки створювалися здебільшого при жіночих монастирях, то перевага надавалась утриманню та вихованню дівчаток;
- пріоритет релігійно-морального виховання;

– поєднання загальної освіти із засвоєнням навичок рукоділля, що мало стати корисним у майбутньому самостійному житті;

– незважаючи на їхні обмежені фінансові, організаційні, педагогічні можливості, у притулках здійснювалася соціально-педагогічна підтримка дітей-сиріт та дітей, які походили із матеріально незабезпечених родин, котрі не мали інших шансів отримати харчування, житло, виховання, освіту [4, 174].

Загалом Православна церква в Україні у другій половині XIX – на початку XX ст. була одним із тих суспільних інститутів, які надавали допомогу дітям-сиротам у процесі їх соціального становлення.

Література

1. Отчет о состоянии и деятельности женского училища при Нежинском Введенском женском монастыре // Прибавление к Черниговским епархиальным известиям. – 1878. – № 7. – Ч. неоф. – С. 137 – 146.
2. Отчет о состоянии Нежинского приюта для сирот-девочек нижних воинских чинов, умерших в войну с Японией // Черниговские епархиальные известия – 1908. – № 10. – С. 325 – 326.
3. Хойнацкий А. Нежинский Введенский монастырь и участие его в деле служения Красному Кресту / А. Хойнацкий // Прибавление к Черниговским епархиальным известиям. – 1879. – № 7. – С. 65 – 68.
4. Янченко Т.В. Соціально-педагогічна підтримка дітей, позбавлених батьківського піклування, (друга половина XIX – початок XX ст.) / Т.В. Янченко // Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. – 2004. – № 3. – С. 172 – 175.

О ВОСПИТАНИИ УЧИТЕЛЯ

Гринько Т.В., г. Горловка

Образование есть процесс формирования общественной личности человека путем воспитания и обучения. И от того какое образование получит человек будет зависеть каким будет общество.

Из восьми средств, служащих общему развитию человека, вторым средством Я.А. Коменский считал воспитателей, «попечению которых родители вверяют сыновей с той целью, чтобы те вкушали все доброе дарованное еще слабым, но уже предрасположенным к росту, подавали примеры честности, указывали образцы всяких разумных действий и остроумной речи и, таким образом, не упуская ни одного удоб-

ного случая, напечатлевали в них образ Божий и умело вылепливали эти хрупкие произведения, этих своих меркуриев» [1, с. 461].

«Они должны учить учеников своею достойною небес ангелоподобною жизнью, остерегаясь примером какого-либо мирского дела соблазнить кого-нибудь из малих сих» [1, с. 601].

Таких людей – исполненных любви ко всеобщей мудрости, готовых для нее на перенесение трудностей, послушных добрым советам, обладающих тихим нравом, от всего сердца благочестивых – следует, как драгоценные камни, искать для этого Божьего дела [1, с. 532].

Таких людей надо воспитывать, так как успешность процесса воспитания обуславливается, прежде всего, таким фактором, как воспитание самих воспитателей. О необходимости этого писал еще святитель Феофан Затворник: «Прежде всего надо воспитывать воспитателей под руководством таких особ, которые знают истинное воспитание не за теорией, а за опытом. Освящаясь под надзором более опытных воспитателей, они снова передадут свое искусство другим, следующим и все такое. Воспитатель должен пройти все ступеньки христианского совершенствования, чтобы впоследствии в деятельности уметь держать себя, быть способным замечать устремление воспитанников, а потом влиять на них с терпением, успешно, сильно, плодотворно. Это должно быть состояние особ самых чистых, богоизбранных и святых. Воспитание из всех святых дел наисвятейшее» [3, с. 38].

Одним из средств воспитания как учителя, так и других людей Я.А. Каменский считал благодать от Бога. «Чтобы довести до блеска умственное и нравственное состояние того или юного народа, нужно устранить все препятствия, которые находясь между нами и Богом, производят затмение умов; таковы: чрезмерная привязанность к миру и мирским делам и пренебрежение небесным, греховная скверна, оскверняющая и омрачающая души, и, наконец, оскудение в молитвах и вере» [1, с. 462]. Учитель каждое воскресение должен участвовать в богослужении [1, с. 603].

Воспитатели и родители не только должны иметь в самих себе благородные чувства, но при каждом удобном случае показывать свое нелицемерное стремление ко всему доброму и высокому, как в словах, так и по делам служить для воспитанников образцом благородного, истинно доброго поведения. Добрые суждения в сочетании с соответствующими им поступками производят на детей неизгладимое впечатление [2, с. 379].

Учитель должен пытаться через постоянное изучение истин, которые он излагает, глубже понимать их и уметь согревать ими собственное сердце, чтобы его поведение согласовалось с правилами истины и долга. Он должен уметь «оживлять собственную решимость» быть

полезным своим ученикам, чтобы не нужно было делать вид и приспособливаться. Тогда, при полноте сердца, слова будут сами литься из его уст и ни одного слова не останется без пользы [2, с. 384].

Приступая к своей деятельности, подготавливаясь к встрече к учениками, учитель должен взращивать в себе чувство благоговения перед человеком как перед носителем образа Божия и обладателем великого сукровища – святыни души. Учителя такое знание может появиться только тогда, когда он с в своей душевной тьме отыщет свет, образ и подобие Божие. Путь учительства – это путь возрождения души, который для каждого триедин:

- обогащение сознания духовными смыслами («расширение семантического поля») в процессе самопознания;
- покаянное чувство в Боге (не надо путать с обычным раскаянием или сожалением о содеянном);
- восстановление личного благочестия, направление своей жизни в добрую сторону [4, с.532].

Таким образом, средствами воспитания учителей являются пример наставников, благодать от Бога, самопознание, исправление внутренней и личной жизни, стремление к совершенствованию.

Литература

1. Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения /Я.А.Коменский; под.ред.А.А.Красновского. – М.: Министерство Просвещения РСФСР, 1955. – 651 с.
2. Маслов Н.В. Православное воспитание как основа русской педагогики /Н.В. Маслов. – М.: Самшит-издат, 2006. 592 с.
3. Феофан Затворник, свт. Путь ко спасению / Святитель Феофан Затворник. М: Благовест, 2002.
4. Шестун Евгений, протоиерей. Православная педагогика / Протоиерей Евгений Шестун. – М.: Православная педагогика, 2001. – 560с.

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ ВЗАЄМВІДНОСИН У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Гутник О.Є., м. Харків

Однією з актуальних проблем сучасного світу є проблема виховання духовної особистості – особистості, яка з повагою ставиться до оточуючих і може взаємодіяти з представниками інших культур, інших

релігій, інших національностей, іншого способу життя, від чого залежить успіх взаємодії як всередині суспільства, так і між суспільствами. Ця проблема обговорюється на різних рівнях, у різних аспектах, включає різноманітні проблеми, пов'язані з відносинами між людьми.

На думку багатьох учених, які досліджували проблему врегулювання взаємовідносин на різних рівнях, одним з найефективніших шляхів покращення конструктивного діалогу між представниками різних національностей, релігій, культур, соціальних класів виступає формування толерантності як особистісної цінності. Незважаючи на те, що поняття „толерантність” трактується досить широко, на те, що немає єдиного наукового визначення цього феномену у психолого-педагогічній сфері, немає чіткої характеристики за рівнями та формами прояву та по відношенню до багатьох близьких за значенням термінів, у суспільстві існує загальне розуміння його смислу. Толерантність розглядається поряд з миролюбністю, самостійністю мислення, здатністю до вибору в оцінках і вчинках, умінням вести діалог на основі рівних прав, взаєморозумінням і взаємоповагою.

Проаналізувавши праці науковців, які займалися проблемою визначення і формування феномену толерантності, ми дійшли висновку, що перші спроби розглянути це питання з'явилися у філософії й етиці. На той час толерантність була синонімом духовності та вихованості. Незважаючи на визнання важливості існування толерантності, її присутності у людських стосунках як одного з головних чинників гармонійного розвитку взаємовідносин (від міжособистісних до міждержавних), не відбувалося її всебічного вивчення. Феномен „толерантність” не мав широкого розповсюдження і не розглядався на належному науковому рівні до недавнього часу.

Але незважаючи на достатньо пізню визначеність цього поняття, ідея толерантності була актуальною ще за часів створення Старого і Нового Завітів, в яких були проголошені головні принципи морального вчення християнства, що регламентували специфіку соціальної поведінки людей. Коментуючи Нагорну проповідь Христа, П.А. Сорокін наголошує на тому, що зазвичай норми цієї проповіді, які інтерпретуються як ті, що закликають до бездіяльності й пасивності, насправді мають на думці метод активної толерантності – через любов до ворогів своїх, підставлення другої щоки та відсутності опору ненависті і ворожості.

Багато вчених, приймаючи за основу толерантності повагу до особистості і милосердя, які, на нашу думку, є складовими духовності людини, вбачають в ній ідеал людських стосунків, єдину можливість існування цивілізації і її розвитку [А. Морван, П. Ванберген, К. Поппер].

Ось чому головна причина необхідності формування толерантної особистості саме серед молоді полягає в тому, що завдяки своїм віко-

вим особливостям молодь не має достатніх знань, які дозволяють з необхідною глибиною розуміти етнічні, психологічні та багато інших проблем, які існують в сучасному світі, не завжди мають достатню загальну культуру та психологічну готовність до участі у вирішенні цих проблем. В той же час ми можемо сказати, що молоді люди дуже часто не відчують гострої неприязні та нетерпимості до людей інших національностей, з різним соціальним статусом, різного віку, маючи спільні інтереси.

Нагальною потребою є підвищення рівня духовності, формування терпимості особливо у молоді ще й тому, що у процесі дорослішання людина засвоює норми та цінності свого найближчого культурного середовища – так відбувається її становлення як представника певної суспільної групи. Цей процес не обмежується тільки роз'ясненням та усвідомленням суті поняття „толерантність”. Воно складається з багатьох чинників, а саме з навчання способам поведінки та реагування, які не спричиняють шкоди іншим; знайомства з проблемами, які існують в суспільстві, формування толерантних відносин у найближчому середовищі.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З УЧНІВСЬКОЮ МОЛОДДЮ ЩОДО ПРОФІЛАКТИКИ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Данильчук Л.О., м. Луцьк

У період змін і перебудов, які переживає сучасне українське суспільство, більше всього страждають менш захищені верстви населення – жінки, діти, люди похилого віку. Якщо проаналізувати становище жінок в сучасній Україні, то ми побачимо загальні для усіх посттоталітарних країн проблеми: фемінізація бідності, дискримінація жінок на ризикі праці, низький рівень представництва жінок у керівних органах, збільшення насилля щодо дівчат та жінок.

Різні підходи до визначення поняття та причин виникнення такого явища як „торгівля людьми”, теоретичні засади здійснення профілактичної роботи щодо попередження торгівлі жінками, знаходимо у роботах таких науковців як О. Левченко, І. Трубавіна, Л. Савіч, В. Сановська, В. Тарковська та ін. Дослідженнях Українського інституту соціальних досліджень, Міжнародної організації по міграції. Нормативно-правова база щодо попередження торгівлі людьми представлена міжнародним та вітчизняним законодавством у сфері боротьби з торгівлею людьми [4, с. 56].

Торгівля людьми визначається як: “всі дії та відповідні наміри, пов'язані із вербуванням, транспортуванням в межах однієї країни або за її межами, купівлею, продажем, переміщенням, передачею з рук в руки або утриманням осіб: залучених до використання обманним шляхом; змушу-

ванням (включаючи використання або погрози насильства чи зловживання службовим становищем) або борговою залежністю (кабалою); з метою утримання цієї особи, незалежно від того, оплачується її праця чи ні, в підневільному стані (домашньому, сексуальному або репродуктивному), в примусовій праці або в умовах, тотожних рабству” [4, с. 92] .

Основними елементами в акті торгівлі є: ошукування, насильство, боргова кабала, експлуатація заради корисливої мети.

Поняття “торгівля людьми” охоплює широке коло соціальних явищ. Об’єктами цього злочину можуть бути будь-які особи незалежно від статі та віку: чоловіки – з метою понадексплуатації, діти – з метою використання у жебрацтві, будь-які особи – для вилучення та трансплантації органів. Складовою частиною злочину “торгівлі людьми” є торгівля жінками. Метою торгівлі жінками можуть бути: примусовий шлюб, примусова праця, сервітюд, насильницьке використання у домашньому господарстві, насильницьке використання у промисловому або сільськогосподарському секторах, народження дитини примусово або на замовлення, використання у легальному та нелегальному сексуальному бізнесі [1, с. 16].

Соціальна профілактика торгівлі людьми може реалізуватися соціальним педагогом у загальноосвітньому навчальному закладі у таких напрямках роботи: соціальні дослідження з проблеми; інформаційно-пропагандистська робота; соціальне навчання; соціальна реклама послуг суб’єктів соціальної роботи; правова просвіта з проблем торгівлі людьми; допомога у виборі професії, організації дозвілля тощо; сприяння розвитку ініціатив, реалізації інтересів; організація волонтерського руху; робота молодіжних соціальних служб тощо.

Розглядаючи торгівлю жінками як явище соціально-психологічне, ми вважаємо, що просвітницька діяльність соціального педагога повинна здійснюватися за допомогою таких форм і методів, які ефективно можуть вплинути на свідомість та поведінку молоді, є цікавими, доступними, допомагають мислити, сприяють творчому пошуку, надають можливість не лише отримати знання, а й застосувати ці знання на практиці, тобто розвивають вміння та навички.

Однак, на нашу думку, одним із дієвих напрямків торгівлі людьми є залучення молоді до християнських цінностей, формування духовно-морального начала. А також ефективної організації християнсько-просвітницької роботи протидії торгівлі людьми в недільних школах, християнських організаціях, із широким залученням духовенства.

Отже, здійснення соціально-педагогічної діяльності щодо попередження торгівлі людьми має комплексний характер, ефективність її реалізації буде можлива лише за умови високого професіоналізму суб’єктів соціально-педагогічної діяльності (в тому числі соціального

педагога) та духовенства, які діють з метою боротьби з даним асоціальним явищем, а також у взаємодії всіх міжнародних та вітчизняних громадських, державних та недержавних урядових організацій.

Список використаних джерел

1. Анненкова Л. Торгівля людьми – проблема сьогодення [Текст]: виховний захід / Л. Анненкова // Шкільний світ. – 2008. – №40. – С. 10.
2. Возна Т. Діяльність неурядових організацій щодо запобігання торгівлі людьми і надання допомоги потерпілим від неї на їх правовий статус в Україні [Текст] / Т. Возна // Історія в школі. – 2005. – №7/8. – С. 54-58.
3. Власов П. О. Запобігання торгівлі людьми / П.О. Власов, 2002. – 154 с.
4. Гайдук, С. Работоторгівля в третьому тисячолітті [Текст] / С. Гайдук // Берегиня. – 2008. – №4. – С.55-59.
5. Добровінська О. П. Рабство як соціальне явище в історії людства [Текст] / О. П. Добровінська, О.А. Бита // Все для вчителя. – 2009. – №9/10, травень. – С. 47-49.
6. Закон України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю в Україні» // Нормативноправове забезпечення діяльності центрів соціальних служб для молоді. – К.: ДЦССМ, 2002. – 214 с.
7. Запобігання торгівлі людьми: навч. – метод. посібник / Вид. третє, доп. і виправ. – Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справа, 2001. – 137 с.

СВОБОДА ВЫБОРА ПРИ ФОРМИРОВАНИИ ДУХОВНО-ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ МОЛОДЕЖИ

Давыдова Ж.В., г. Харьков

Формирование духовно-ценностных ориентаций молодежи – это сложный, многогранный процесс, результат которого зависит от множества факторов.

Сейчас в эпоху значительных экономических, политических и социокультурных перемен, которые неоднозначно сказываются на духовном климате общества, важнейшая роль в духовном воспитании подрастающих поколений отводится системе образования. Данное положение постоянно подчеркивается ведущими деятелями науки и образования Украины В. Кременем, О. Сухомлинской, И. Бехом и др.

Формирование целостной личности в интегративном развитии его интеллектуальной, эмоциональной и волевой сфер является залогом гармонично развития профессионала, представителя интеллектуальной элиты общества, носителя и творца духовной культуры. Личность и её творческое развитие является важнейшим антропологическим основанием современного высшего образования в рамках гуманистической парадигмы и личностно-ориентированного подхода.

Анализируя теоретико-методологические подходы к формированию духовно-ценностных ориентаций молодежи, считаем, что ключевой основой данного многофакторного процесса должен стать принцип свободы – свободы мысли, свободы высказывания, свободы действий. В современных условиях данное понятие часто приобретает негативный характер, ассоциируясь с некоей анархией, хаосом, безнаказанностью. Такое восприятие является результатом снижения общего духовно-морального уровня общества.

На самом же деле, свобода – это тот дар, который дан Богом человеку для проявления его индивидуальности, уникальности, раскрытия талантов и творческих способностей. Свобода – это антоним рабству, зависимости, манипулированию.

Свобода постоянно провозглашается и декламируется как ведущая характеристика современного бытия. Однако, на самом деле, можно видеть значительную ограниченность истинной свободы. Телевидение, пресса, интернет и т.д., казалось бы предоставляют огромное пространство для выбора, но в действительности большая часть информации – это пропаганда жестокости, насилия, разврата, уродства, что и накладывает на молодежь определенные культурные «предписания» (П. Фрейре).

Провозглашая свободу, забытым остается ещё один дар Божий – совесть, которая именно и является тем внутренним духовно-нравственным мериллом личности. Именно совесть, как глас Божий в человеке, может оценить ту меру и направленность свободы, в рамках которой он может действовать. Как писал Ф.М. Достоевский: "Свобода не в том, чтоб не сдерживать себя, а в том, чтоб владеть собой".

Стремление к свободе, самореализации, проявлению собственного «Я» - это основные характеристики, присущие юношескому возрасту. Именно эти особенности и должны стать ведущими при проектировании целостного педагогического процесса формирования духовно-ценностных ориентаций молодежи. Система ценностных ориентаций, являясь субъективным образованием, не может быть унифицирована и навязана всем в одинаковом виде. Преподаватель может лишь предложить определенные ориентиры и эталоны, которые являются основанием для конструирования индивидуальной системы ценностей для

каждой личности. Такими ориентирами выступают традиционные высшие духовные ценности – Истина, Добро, Красота.

При формировании духовно-ценностных ориентаций в педагогическом процессе вуза основным заданием преподавателя является создание условий для стимулирования деятельности студентов в самопознании, познании реальности и культурно-исторических ценностей, а также осмысленного конструирования собственного духовного мира. Д. Дьюи отмечал, что в педагогическом процессе ценным для воспитания и развития является такое мышление, которое не только отображает реальность, но и раскрывает связи между предметами и явлениями окружающего мира. Таким специфичным видом умственной деятельности является критическое мышление.

Критическое мышление является объектом анализа многих дисциплин, а в частности психологии, логики, педагогики. Обобщая различные подходы к определению данного понятия, охарактеризуем критическое мышление как процесс, который состоит из последовательности умственных действий, направленных на оценку информации, а также проверку её достоверности и возможностей использования в той или иной ситуации.

Осуществление педагогического процесса на основе критического мышления позволит участникам не только поразмышлять над окружающей действительностью с точки зрения духовных ценностей, а к тому же свободно высказать собственное мнение, построить субъект-субъектные отношения на основе диалогического взаимодействия и взаимоуважения. Благодаря критическому мышлению, которое является процессом умственной деятельности для установления индивидуальной ценности определенного объекта, явления, в качестве оснований для оценивания разнообразных проявлений жизнедеятельности человека как личности выступают высшие духовные ценности (Истина, Добро, Красота).

Используя критическое мышление как основу для проектирования личностно-ориентированной технологии формирования духовно-ценностных ориентаций студенческой молодежи, на каждом её этапе (ориентировочно-мотивационном, познавательно-преобразовательном, рефлексивно-деятельностном) используются такие средства, которые обеспечивают максимальное вовлечение студентов в учебный процесс, активизацию умственной, эмоционально-чувственной и деятельностной сфер личности, а также получение личностно-ценного образовательного продукта каждым учеником на основе свободы выбора. В процессе реализации данной педагогической технологии осуществляется переход от прямого управления преподавателем деятельностью студентов через соуправление к самоуправлению.

Таким образом, предоставляя студенту свободу выбора в формировании его индивидуального духовно-ценностного мира, система образования освобождается от авторитаризма и навязывания, которое не является продуктивным в данных вопросах.

ДУХОВНО-МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ РОДИНІ

Демиденко Т.М., м. Черкаси

Розбудова української держави зумовлює потребу у зміцненні сім'ї як першооснови духовного, економічного і соціального розвитку суспільства, відродженні та утвердженні цінностей і виховного потенціалу української родини, піднесенні її ролі у вихованні дітей.

Концепція державної сімейної політики (1999 р.), Національна програма «Українська родина» (2001 р.), інші державні документи визнають і закріплюють пріоритет родини у вихованні дітей. Сім'ї відводиться активна роль у реалізації завдань, проголошених Національною доктриною розвитку освіти в Україні та багатьох інших урядових, освітянських законодавчих і нормативно-правових документах: вихованні особистості, підготовленості до життя і праці у світі, що змінюється, формуванні її духовності та фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, трудової та екологічної культури, створенні умов для творчої самореалізації кожного громадянина України.

Таким чином, нормативно-правові документи декларують духовний розвиток особистості дитини, але не визначають шляхів його реалізації. Основним принципом функціонування системи освіти залишається принцип світського, наукового її характеру, орієнтація на формування в учнів, студентів науково-матеріалістичного світогляду у всіх типах навчальних закладів. Цей принцип відображається і у змісті педагогічної освіти, лежить в основі професійної підготовки вчителів і вихователів. У зв'язку з цим більшість сучасних авторів підручників з педагогіки не включають духовне або духовно-моральне виховання до основних напрямів виховної діяльності в державних установах. У курсі історії педагогіки увага зосереджується, більшою мірою, на педагогічних поглядах, спадщині відомих педагогів, недостатньо глибоко аналізуються їх світоглядні ідеї і орієнтири.

Отже, основним джерелом духовності для дитини має стати родина, батьки і найближчі родичі. Це передбачає науково-педагогічну розробку теоретичного підґрунтя зазначеного напряму виховання, яка може здійснюватись в межах нової педагогічної галузі – педагогіки сімейного

виховання. Основи родинного духовно-морального виховання розроблялися Я. А. Коменським у праці «Материнська школа». Я. А. Коменський характеризував батьківський обов'язок у піклуванні про душу дитини, а не навчання їсти, пити, ходити, говорити, прикрашатися одягом. Підкреслював, що батьки повинні розвивати у дитини: по-перше, істинне пізнання Бога; по-друге, вміння розумно керувати собою, своїми зовнішніми і внутрішніми діями. Система родинного виховання за Я. А. Коменським побудована на триєдиній меті: 1) віра і благочестя; 2) доброчинність, 3) знання мов і наук.

Теоретичні аспекти українського духовно-морального виховання досліджувалися М. Г. Стельмаховичем. Дослідник визначав духовність як сукупність психічних явищ, що характеризують внутрішній, суб'єктивний світ людини, основні риси культурної спрямованості особистості – її життєві інтереси, переконання, погляди, ідеали, світогляд, ставлення до життя, до інших людей, до своїх обов'язків і до самої себе, її осмислення, бажання, воля, естетичні і моральні почуття. За даним визначенням, духовність тісно переплітається із моральністю, пронизує три сфери розвитку особистості: її мислення, почуття і волю.

М. Г. Стельмахович виділяє наступні завдання духовно-морального виховання в родині: формування людини високої духовності та чистої моралі. Реалізація цих завдань здійснюється через світоглядні позиції і переконання батьків, їх поведінку, вчинки, власний приклад.

Духовно-моральне виховання в родині базується на системі ціннісних орієнтацій батьків – їхнього вибіркового ставлення до цінностей матеріальної і духовної культури. Батьківські ціннісні орієнтації відбиваються у цілях сімейного виховання, ставленні батьків до дитини, впливають на вибір методів і засобів сімейного виховання, організацію діяльності дитини в родині.

Як зазначає В.О. Сухомлинський, особливо сприйнятливий для формування моральних почуттів і правил поведінки, таких рис і якостей особистості як слухняність, доброзичливість, чесність – вік раннього дитинства. У цьому віці, на думку педагога, порівняно легко формуються такі моральні цінності особистості, як колективізм, дисциплінованість, працьовитість, почуття обов'язку і відповідальності, дружби, поваги до праці й людей праці. У підлітковому віці на цій основі відбувається формування світоглядних і морально-вольових якостей особистості – ідейні переконання, громадянська зрілість.

Проте, за останні роки сім'я втратила багато цінностей, які століттями вважались основою сімейного виховання. За даними Т. Кравченко, І. Трубавіної, І. П. Підласого сучасні батьки орієнтують дітей на освіту, добробут, професійне ствердження, повагу з боку дру-

зів, сім'ю. Орієнтація дітей на моральні цінності характерна для 11% сімей, на суспільні – для 9 %, на релігійні – для 5% сімей.

Нерозуміння молодими батьками важливості і пріоритетності духовно-морального виховання серед інших напрямів виховної діяльності, низький рівень їх готовності до формування духовно-моральної культури дитини поглиблює кризу виховної функції родини.

ДУХОВНІСТЬ ЛЮДИНИ У ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ З ПРОЦЕСАМИ ІНТЕГРАЦІЇ ТА ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ В ОСВІТІ

Дмитренко Т.О., м. Херсон

У соціальній, економічній, політичній, культурній та освітній сферах широко розповсюджені процеси диференціації й інтеграції. Аналіз визначень: диференціація – поділ, розчленування цілого на якісно відмінні частини; інтеграція – об'єднання в ціле будь-яких окремих частин – показує, що об'єктом диференціації й результатом інтеграції є цілісності, які включають елементи і зв'язки, виконують певні функції і характеризуються емерджентними якостями.

У педагогічних дослідженнях людина розглядається як цілісність; однією з найважливіших якостей її є духовність. Визначення духовності, що міститься у словниках, характеризує її як інтегральну якість. В.О. Мижериков: 1) духовність – вищий рівень розвитку і саморегуляції зрілої особистості, коли основними орієнтирами її життєдіяльності стають неминучі людські цінності; 2) орієнтованість особистості на дії во благо оточуючих, пошук нею моральних абсолютів; 3) з християнської точки зору, сполученість людини в своїх вищих прагненнях з Богом [1]. С.У. Гончаренко: духовність – індивідуальна вираженість у системі мотивів особистості двох фундаментальних потреб: ідеальної потреби пізнання й соціальної потреби жити, діяти “для інших” [2]. У обох авторів перша потреба спрямована на саму людину, її розвиток, самореалізацію, в тому числі в процесі пізнання навколишнього світу. Прийнято вважати цю потребу духовністю людини. Друга потреба спрямована на оточення, на благо інших людей, на процвітання держави, на весь світ (людина Світу – Мати Тереза, лауреат Нобелівської премії Миру). Ця потреба називається душевністю. Третя потреба, яку називає В.О. Мижериков, – це єднання людини з Богом. С.У. Гончаренко зауважує: “Людина духовна в тій мірі, в якій вона задумується над цими питаннями і прагне дістати на них відповідь” [2, с. 106]. Ми погоджуємося з автором, але хочемо додати, що духовність знаходить своє віддзеркалення не тільки в думках, а, перш за все, в діях (діяльності) людини.

Прикладом можна вважати Мати Терезу, яка присвятила своє життя допомозі знедоленим, хворим в Індії, Африці, організації роботи своїх послідовників – сестер милосердя.

Незважаючи на велику кількість прикладів духовності людей, в цілому сучасний світ перебуває в полоні глобальних проблем, зокрема тих, які пов'язані з людиною. Завдання полягає у тому, щоб перетворити людину в більш раціональну, миролюбиву, гармонійну істоту, тобто інтегрувати “розчленовану людину” (М.К. Чапаєв). Рішення цього завдання лежить у площині педагогіки, зокрема питань інтеграції та диференціації. На думку М.К. Чапаєва, дезінтеграційна спрямованість освіти полягає в тому, що її продуктом є людина, переобтяжена знаннями, але відокремлена від культури, з машинократизованою сутністю, пристосованою до “сучасного моменту”, з протиріччями в галузі відношень (наприклад, батьків і дітей), вихована в умовах антропоцентризму, коли особистість не визнає своєї відповідальності ані перед минулим, ані перед майбутнім, ані перед іншими людьми, ані навіть перед собою [3, с. 63]. Хоча проблема інтеграції та диференціації не є новою в педагогічній науці, вона здебільшого була спрямована на зміст освіти (міжпредметні зв'язки, інтегровані дисципліни, блочні заняття тощо), а не на особистість вихованця. Визначення специфіки педагогічної інтеграції – нагальна проблема сьогодення. Вона повинна бути спрямованою на якісну трансформацію всіх сфер особистості: орієнтувальної, пізнавальної, перетворювальної, оцінювальної, духовно-моральної. Найвищою метою педагогічної інтеграції має стати особистість, відновлення її цілісної сутності.

Поставлене завдання має вирішуватися через вибір парадигми, дослідження педагогічної системи як багатовимірної, розробку технології процесу інтеграції. На думку сучасних учених, парадигма – сукупність теоретичних і методологічних передумов, що визначають наукове дослідження і виступають взірцем постановки й вирішення дослідницьких завдань [4]. М.К. Чапаєв розкриває зв'язок парадигми з теоретико-методологічними засадами дослідження: “Парадигма відображає спосіб розуміння (теоретичного відтворення) об'єкта дослідження” [3, с. 64]. У нашому випадку таким об'єктом є педагогічна система, в якій мають місце процеси інтеграції та диференціації, що впливають на формування духовності під час навчання, виховання, розвитку і соціалізації особистості.

Інтегративно-диференційована парадигма реалізується через такі підходи: системний та інтервальний підходи. Системний підхід дозволяє уявити педагогічну систему як цілісний об'єкт, що складається з компонентів: суб'єктів (викладач, студенти), цілей, принципів, змісту, методів, форм спільної діяльності. Система є замкнутою: її структура включає прямі та зворотні зв'язки. Ієрархічна структура відображається сукупністю педагогічних систем (на індивідуальному рівні, груповому, навча-

льного закладу тощо). Отже, як результат застосування системного підходу, обґрунтовано наявність вихідної педагогічної системи інформаційного типу (горизонтальної) і вертикальних педагогічних систем на кожному ієрархічному рівні. Цілісність інтегрованої педагогічної системи забезпечує наявність компонентів системи горизонтального типу, а також особливостей компонентів вертикальних систем. Описана вище модель об'єкта як результат застосування системного підходу є необхідною, але не достатньою. Модель ґрунтується на твердженні, що саме елементи є активними; вони визначають ціле. Інтегративна парадигма проголошує, що ціле визначає свої компоненти.

Інтервальний підхід, розроблений у другій половині XX ст. філософом Ф.В. Лазаревим, ґрунтується на багатовимірному аналізі [5]. Він дозволяє більш глибоко пізнати сутність досліджуваного об'єкта. Відповідно до нього, педагогічна система як органічне ціле включає підсистему організації, підсистему управління і підсистему спілкування між суб'єктами в прямому і зворотному напрямках. М.К. Чапаєв пише: "Щоб "збагнути внутрішні взаємозв'язки органічного цілого", потрібен інший "кут зору", а саме – точка зору органічної парадигми. Головна її особливість – визнання за цілим пріоритетної ролі" [3, с. 67]. Педагогічна система як ціле представляє собою об'єкт, що визначає функції своїх частин – організації, управління, спілкування.

Якщо метою педагогічної системи є формування духовності студентів, то технологія цього процесу має включати етапи: орієнтувальний, пізнавальний, перетворювальний, контрольно-рефлексивний. На орієнтувальному етапі студент має усвідомити: необхідність формування духовності для повсякденного життя, а також у професійній діяльності соціального педагога; можливість формування духовності з точки зору володіння певними якостями, які складають підґрунтя духовності (активність, самостійність, цілеспрямованість, толерантність тощо); послідовність формування: засвоєння знань стосовно духовності, вмінь проявляти цю якість у взаємовідносинах з близьким оточенням (сім'я, академічна група, студенти свого навчального закладу, знайомі тощо).

Пізнавальний етап має на меті вивчення поняття духовності з точки зору філософії, психології, соціології, педагогіки. Результатом цієї роботи є сукупність характеристик складного об'єкта. Засобами управління діяльністю студентів на цьому етапі є проблемні завдання, евристичні бесіди, ситуації спільної продуктивної діяльності, ділові ігри, мозковий штурм. Наведені засоби спрямовані на більш глибоке пізнання духовності, розуміння складності формування цієї якості, необхідності володіння нею майбутніми соціальними педагогами. Перетворювальний етап полягає у застосуванні отриманих знань для формування потреби щодо пізнання характеристик духовності та їх застосування в діяльності для себе й інших людей.

Отже, поняттєвий ряд системного підходу включає поняття зв'язку (духовності з потребами пізнання себе і навколишнього світу, а також діяльності для "інших"), взаємозв'язку і взаємодії між суб'єктами педагогічної системи з метою формування духовності, структури педагогічної системи, компонентів і зв'язків. Поняттєвий ряд інтервального підходу включає поняття інтервалу (аспекту – точки зору на об'єкт як ціле), багатовимірного аналізу об'єкта, педагогічної системи як організації, управління і спілкування. Системний та інтервальний підходи не протирічать, а взаємно доповнюють один одного. Коли розглядається питання диференціації об'єкта, увага дослідника зосереджується на компонентах, їх впливі на об'єкт, а коли мова йде про інтеграцію, навпаки, ціле визначає роль кожного компонента.

Велике значення у формуванні духовності відіграє контрольно-рефлексивний етап. Системоутворювальним фактором на цьому етапі є спілкування між суб'єктами, яке здійснюється в прямому і зворотному напрямках. Для того, щоб формування духовності студентів було ефективним, необхідно реалізувати партнерську діяльність між суб'єктами, яка ґрунтується на співробітництві, повазі, любові: педагог має допомогти людині виявити те, що в ній закладено, а не втискати її у вигадану іншими форму (А. Маслоу).

Висновок. Формування духовності студента як результат здійснення процесів інтеграції та диференціації в педагогічній системі вищого навчального закладу може ґрунтуватися на таких принципах: виховання має реалізовувати єдність процесів взаєморозвитку суб'єктів та їхнього саморозвитку; формами організації виховного процесу мають бути: індивідуальна, групова і колективна; основою спільної продуктивної діяльності суб'єктів має бути гармонія їхніх інтересів, потреб, цінностей (життєвих, професійних).

Список літератури

1. Словарь-справочник по педагогике / Авт.-сост. В.А. Мижериков; Под общ.ред. П.И. Пидкасистого. – М.: ТЦ Сфера, 2004. – 448с.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – Київ: Либідь, 1997. – 374с.
3. Чапаев Н.К. Категориальное поле органической парадигмы интеграции: персоналистско-педагогический аспект / Н.К. Чапаев // Понятийно-терминологический аспект педагогики и образования. – Вып.1 / Отв. ред. Е.В. Ткаченко. – Екатеринбург, 1995. – С. 61-78.
4. Кононенко Б.И. Большой толковый словарь по культурологии / Б.И. Кононенко. – М.: ООО «Изд-во «Вече-2000»», ООО «Изд-во АСТ», 2003. – 512с.

5. Лазарев Ф.В., Трифонова М.К. Философия: учебное пособие для студентов / Ф.В. Лазарев, М.К. Трифонова. – Симферополь: СОНАТ, 1999. – 352с.

ОБЯЗАННОСТИ ХРИСТИАНСКИХ РОДИТЕЛЕЙ

Добош А.Е., Закарпатская обл.

Слово Божие учит нас, что рождение детей есть благословение Божие: **вот наследие от Господа: дети; награда от Него — плод чрева. Жена твоя, как плодовая лоза, в доме твоём; сыновья твои, как масличные ветви, вокруг трапезы твоей: так благословится человек, боящийся Господа! Благословит тебя Господь... и увидишь сыновей у сыновей твоих** (Пс. 127, 3—6).

Множество благ соединено с рождением и воспитанием детей. Во все времена и у всех народов иметь детей считалось особенным счастьем; рождение ребенка было радостным событием. Правда, рождение детей соединено со многими болезнями, трудами и лишениями, оно налагает на родителей важные обязанности, но все это вознаграждается тем радостным чувством, которое наполняет сердца родителей, той любовью, которую не может возбудить ни один земной предмет и которая заставляет родителей забывать о себе ради детей. **Женщина, когда рождает, терпит скорбь, потому что пришел час ее; но когда родит младенца, уже не помнит скорби от радости, потому что родился человек в мир** (Ин. 16, 21). Ничто не может быть так дорого для женщины, как дитя, и ничья любовь на земле не может сравниться с любовью матери. С какою радостью встречает она улыбку дитяти; как счастлива она, когда ребенок ласково отвечает на ее ласки; как радуется ее его несвязный лепет, его нетвердый шаг; забывает она и болезни, и бессонные ночи, и все труды и лишения.

Эта любовь к детям указывает семьянину определенную цель жизни и побуждает заботиться о них.

Дети — одна из целей супружества, и вместе с тем обильный источник семейной радости. Поэтому христианские супруги должны желать и ждать детей, как великого дара Божия **«вот наследие от Господа: дети; награда от Него — плод чрева»** (Пс. 126, 3), и молиться об этом благословении Божиим. «Бездетные супруги действительно суть нечто обиженное, хотя иногда это бывает и по особенным намерениям Божиим» [1].

Дети крепче связывают и самый союз супругов, взаимная любовь которых друг к другу, сосредоточиваясь на ребенке, дорогим для обоих,

еще более крепнет. Как; часто дети своим присутствием удерживают супругов от ссор, от разных дурных поступков, от разрыва; любовь к детям побуждает мужа и жену снисходительнее относиться друг ко другу, извинять разные недостатки, прощать оскорбления, чтобы сохранить семейный мир, чтобы не видеть слезы детей, на которых тяжело действуют ссоры родителей.

«Ребенок, — говорит св. Златоуст, — служит чем-то вроде мостика, так; что тут уже трое составляют одну плоть, потому что дитя соединяет одну сторону с другою. Все равно как два города, разделенные рекою, составляют один город, если есть мост, который поддерживает между ними взаимное сообщение, — и здесь то же или еще больше, так как этот мостик устроен из существа их обоих» [2].

Еще до рождения детей супруги должны готовить себя к тому, чтобы быть добрыми родителями добрых чад. Для этого они должны *«хранить супружеское целомудрие, т.е. трезвенную отчужденность от сладострастия... хранить благочестие, ибо, как бы ни происходили души, а они в живой зависимости от сердца родительского (от нравственного состояния их душ)»* и характер родителей иногда очень резко отражается на детях» [3].

Закон наследственности, как и всякий закон, строгий и неумолимый, иногда бывает ужасен по своим последствиям Человеку приходится страдать всю жизнь с детства, от колыбели за грехи своих родителей, своих предков, мучиться от нажитых ими болезней, порочных склонностей. Но этот лее закон вместе с тем и весьма благотельный для рода человеческого. Он закрепляет все хорошее, нажитое человеком, в потомках, и не только закрепляет, но и развивает, совершенствует. Этот закон делает один род, даже один народ хорошим, честным, даже святым, а другой — плохим, худшим, по крайней мере [4].

«Очень многие родители уже при рождении передают своим детям склонность к чувственности, предрасположение к плотским грехам, к гневливости и др. как печальное и роковое наследство на всю жизнь. Если Личные качества формируются в детях с помощью предков — вследствие наследственности. В детях отражаются не только отцы и матери, но и в какой-то степени дедушки и бабушки и даже те, кого они уже не помнят и о ком не знают. Так, например, положительными родовыми качествами, накапливающимися и передающимися из рода в род, могут быть благочестие, доброта, дружелюбие и заботливость в семье, скромность, простота, трудолюбие и др. Путь к родители с юности предавались чувственным удовольствиям, добрачное время провели в невоздержании и нецеломудрии, если они и в брачном состоянии преступают законную меру, не умея умерять и обуздывать сво-

его плотского сладострастия, то подобная похотливость наследственно переходит и на детей (и все более и более накапливается в роду). Чувственные родители рожают и детей чувственных. Пусть крепко помнят как родители, так и в особенности юноши и девушки, имеющие вступить в супружество: грехи юности родителей часто самым горьким образом отражаются на детях» [5].

Духовная жизнь, зарождающаяся благодатью крещения в младенце, явится в полном своем виде с того времени, когда он, придя в сознание, свободным произволением посвятит себя Богу и жизнью по заповедям Божиим усвоит обретенную в себе благодать Божию.

«После крещения младенца, — пишет свт. Феофан, — очень важное дело предлежит родителям и восприемникам: так вести крещенного, чтобы он, пришедши в сознание, сознал в себе благодатные силы, с радостным желанием воспринял их, равно как и сопряженные с ними обязанности и требуемый ими образ жизни. Это лицом к лицу поставляет с вопросом о христианском воспитании или о воспитании по требованию благодати крещения, с целью сохранения сей благодати» [6].

С первых дней жизни детей, вводя их в Церковь Христову посредством Таинства крещения, христианские родители должны смотреть на них как на новых членов Церкви, как на сынов Отца Небесного и наследников Небесного Царствия (Мф. 19, 14; Мк. 10, 14), как на вверенный им залог, за который они ответственны пред Богом. В связи с этим христианство налагает на родителей высокую задачу воспитывать детей как чад Божиих для Его Царства.

«Дело воспитания — главнейшее дело родителей, многотрудное и многоплодное, от которого зависит благо семейства, Церкви и Отечества» [7] и вечная участь детей.

Доброе воспитание есть лучшее наследство, которое родители могут дать своим детям. Оно имеет гораздо большую ценность, чем все богатства и блага земные. Эту истину хорошо сознавал еще древний мудрец Плутарх и в своей книге о воспитании высказывал ее следующими словами: «Ничего нет выше доброго воспитания детей; оно должно быть началом, серединою и концом всех родительских забот. Все блага этой земной жизни обманчивы и случайны, а доброе воспитание есть постоянное, прочное, божественное благо» [8].

«Все родители, — говорит Златоуст, — должны воспитывать детей своих для Бога» [9].

К прискорбию, в наш час отцов и матерей по плоти много, а истинных родителей по духу очень мало. Сколько встречается таких родителей, которые, по выражению **Златоуста**, «не щадят ничего, чтобы доставить своим детям учителей в удовольствиях и потворст-

воват их прихотям, а чтобы дети были христианами, чтобы упражнялись в благочестии, в благонравии — до этого им мало нужды. Преступное ослепление!»

По словам **Златоуста**, родители, которые не заботятся дать христианское воспитание своим детям, суть «детоубийцы». *«Те отцы, которые не заботятся о благопристойности и скромности детей, — говорит он, — бывают детоубийцами, и жесточе детоубийц, поскольку здесь дело идет о гибели и смерти души»* [10].

Беспечность и нерадение родителей в этом отношении приводит к тому, что дети, впад в безверие и развращение, оставленные небесной помощью, еще здесь, на земле, нередко терпят наказания за преступления и уготовляют себе за нечестивую жизнь здесь вечное осуждение в вечной жизни.

Если бы у нас было надлежащее воспитание, то не было бы такой преступности среди подростков и юношества. *«Если бы родители, — говорит Златоуст, — тщательно воспитывали своих собственных детей (в благочестии и благонравии), то не нужно было бы ни законов, ни судилищ, ни мщений, ни наказаний и публичных казней... Но так как мы не заботимся о них, то и подвергаем их большему злу, и предаем в руки палачей, и постоянно толкаем в пропасть»* [11].

Известный русский педагог **К.Д. Ушинский** говорит *«Нехристианская педагогика есть вещь немыслимая — безголовый урод и деятельность без цели»* [12].

Нам надо твердо помнить, что без веры (религии) и благочестия не может быть устойчивой и доброй нравственности.

Без христианской религии нравственность не имеет основания и висит в воздухе, и в ней вы ничего не найдете, кроме кодекса условных приличий и предписаний естественной морали. Безрелигиозное воспитание в семье и школе — источник развращения юного поколения. Где нет страха Божия и благочестия, там трудно человеку устоять против развращения среди окружающих его соблазнов и пороков. Уклонение от благочестия, по словам Златоуста, губит и расстраивает все: низвергает общественный порядок, губит общее благо и служит причиной бесчисленных бедствий, посылаемых с неба людям. Без веры и благочестия все нравственные уроки родителей бессильны и непрочны. Где нет веры и благочестия и любви ко Христу Спасителю, не может быть продолжения и развития нравственной жизни, как в ветви, отсеченной от дерева; а где нет такой жизни, там не может быть и плодов ее (Ин. 15, 1-5).

Воспитание в вере и благочестии — основа целомудрия детей и послушания их родителям. Где нет этого основания, там родители *«сами же первые и пожинают плоды такого воспитания детей своих,*

видя их дерзкими, невоздержанными, непослушными, развращенными» [13].

Оскудение веры, дух неверия растлевают умственную и нравственную жизнь людей, разрушает жизнь личную, семейную и церковную, извращает общественную, подрывает государственную.

Воспитание детей с младенчества в вере, благочестии и христианской нравственности вот единственное поприще, на котором христианские родители могут бороться с захватывающим их детей духом неверия и всеми притекающими из него печальными последствиями.

Список использованных источников:

1. Свт. Феофан (Говоров), Начертание христианского нравоучения. С. 493.
2. Иоанн Златоуст, свт. Беседа 12-я // Творения. Т. 11. С. 465-466. на Послание к Колоссянам.
3. Свт. Феофан (Говоров). Начертание христианского нравоучения. С. 493.
4. Христианские праздники / Под. ред. М.Н. Скабаллановича. Кн.4. С. 28.
5. С.С. Беседы о воспитании детей. С. 64-65.
6. Свт. Феофан (Говоров). Путь ко спасению. С 23
7. Свт. Феофан (Говоров). Начертание христианского нравоучения. С. 493-494.
8. Цит. по: С.С. Беседы о воспитании детей. С. 13.
9. Иоанн Златоуст, свт. Слово 3-е об Анне // Творения. Т. 4. С 802.
10. Свт. Иоанн Златоуст. О воспитании детей // Творения. Т. 12.
11. Свт. Иоанн Златоуст. Беседа о вдовицах, о воспитании детей и о милостыне // Творения. Т. 3. С 340.
12. Ушинский К.Д. Собрание педагогических сочинений. Т. 1. С 244.
13. Свт. Иоанн Златоуст. Беседа 21-я на послание к Ефесянам / Творения. Т. 11. С. 185.

МОРАЛЬНІ ЦІННОСТІ МОЛОДІ І СОЦІАЛЬНА ТРАНСФОРМАЦІЯ

Докторович М.О., м. Миколаїв

Трансформація українського суспільства відбувається в умовах соціального хаосу, економічної нестабільності, протистояння політичних сил та вакууму влади, права і моралі. Актуальність дослідження моральних цінностей сучасної молоді є очевидною і беззаперечною, оскільки в епоху перетворень у масштабах всього соціуму відбувається зміна мо-

ральних уявлень, руйнування цінностей та втрата соціальних орієнтирів. Духовна дезорганізація поглиблює соціально-економічну нестабільність. Її деструктивність не стільки у швидкості, мінливості та радикальності змін, скільки в їх неузгодженості, яка проявляється у швидкій руйнації політичних інститутів на фоні уповільнених економічних перетворень. Все це обумовило кризу, яка торкнулася усіх сторін життєдіяльності: соціально-економічної, політичної, національної, духовної. Втім криза символізує не лише крах існуючого порядку, а й відкриває нові можливості: спонукає до критичного переоцінювання минулого досвіду, здійснення вибору щодо майбутнього та звільнення від застарілих догм і концепцій. Молодь у цьому процесі посідає провідне місце: в її ціннісних уявленнях найбільш виразно відображено тенденції розвитку суспільної свідомості, тому що саме в цьому віці інтенсивно формуються ціннісні орієнтації, відбувається активне осмислення соціальної дійсності.

Втрата соціальних орієнтирів змушує молодь наново оцінювати соціокультурні норми, випробовувати на «міцність» одвічні життєві цінності у пошуках власного морального кодексу честі. Але його пошук не завжди відбувається соціально прийнятним шляхом та й сам ціннісний репертуар часто є спотвореними. Свідомість молоді спрямована на шлях індивідуального виживання, що орієнтує її на сьогоденні результати і швидкі зиски та обумовлює превалювання матеріальних цінностей над духовними. Сучасна молодь тяжіє до псевдоідеалів та викривлених ціннісних орієнтацій; проявляє споживацькі тенденції й спрямована на отримання задоволення, бажає мати в житті все й одразу, не докладаючи жодних зусиль: лише 38-40% готові самостійно розв'язувати матеріальні та житлові проблеми [4]. Серед життєвих цінностей пріоритетними є індивідуалізм та особистісно-сімейні інтереси. Наявна тенденція до посилення егоїстичних мотивів та морального релятивізму.

Результати соціологічних досліджень свідчать, що 50% опитуваних вважають стан моралі в українському соціумі незадовільним; 37% - задовільним і лише 3,4% - високим; 22% респондентів впевнені, що люди дотримуються моральних норм через бажання добре виглядати в очах оточуючих; 14,9% - для уникнення пересудів оточення; 56% - в силу внутрішніх переконань [4], 64% молодих респондентів та 70% опитуваних старшого віку переконані, що молоді притаманний моральний релятивізм і навіть цинізм, байдужість до будь-яких ідеалів і лише 36% і 28% відповідно вважають, що молодь тягнеться до високих ідеалів [2].

Нами було з'ясовано, що навіть студенти ВНЗ не завжди чітко можуть висловити не лише власну моральну позицію, а й відчують труднощі з визначенням таких категорій як «мораль», «моральність» та «моральна компетентність». Так, лише 13,5% студентів змогли дати більш менш чітке визначення означеним поняттям, 32,4% - змогли дати

визначення лише одному з понять, 23,4% - плуталися; 29,8% - не змогли дати визначення жодному з понять. При цьому 13,5% респондентів вважають себе морально компетентними, 59,4% - вважають себе моральними, але визнають релятивність власних цінностей та необхідність подальшого духовного розвитку і самоактуалізації; 16% - визнають свій низький рівень моральної компетентності; 10,8% - взагалі вважають себе неморальними людьми.

Всі ці дані є віддзеркаленням численних проблем нездорового розвитку соціуму. Враховуючи об'єктивну соціальну ситуацію, змушені визнати, що молодь у нас не може бути іншою, оскільки виросла та шукає своє місце «під сонцем» в умовах нестабільності та правового нігілізму, коли раптове збагачення за рахунок штучно створених економічних проблем та порушення законодавства стало нормою, аморальних прикладів у житті більше, ніж моральних і для досягнення успіху зовсім не обов'язково бути порядною, чесною людиною. Вседозволеність, породжена безкарністю української еліти, копіюється представниками інших соціальних прошарків, зокрема молоддю, і рано чи пізно вдарить по ній бумерангом.

В Україні нівельована більшість цінностей, на яких зазвичай тримається здорове перспективне суспільство. Зі швидкістю калейдоскопу змінюються уявлення про добре та погане, високе та низьке і як наслідок – кардинально змінюється шкала цінностей, принижується сам образ людини та її гідності. Проблема нашої держави в тому, що нові цінності не створюються, а позичаються. Для виходу з духовної кризи та інтеграції у світову співдружність Україні потрібна чітка ідеологічна парадигма.

Література

1. Андреева Г.М. Психология социального познания. – М., 2004.
2. Желуденко М.А. Общечеловеческие ценности как основа современных образов. //www.confcontact.com/okt/36.
3. Кондрашов А.В. Мораль, моральные ценности и идеалы. - Р/д., 2006.
4. УНИАН //cencor.net.ua /Resource/ID/67899.htm.

ДУХОВНІСТЬ І КРЕАТИВНІСТЬ ЯК ПОТЕНЦІАЛИ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Долинська Л.В., м. Київ

Першочерговим завданням на сучасному етапі розбудови України є створення такої національної системи освіти, яка б сприяла відро-

дженню національної культури, трансформації гуманітарної освіти, забезпеченню конкурентноздатності в Європейському і світовому освітньому проторі. Реалізація цього завдання вимагає нових поглядів і підходів до підготовки вчителя. „Освіта – навчання і виховання – є, як підкреслює відомий філософ сьогодення В.П.Андрущенко, - є найбільш благородною і відповідальною сферою людської діяльності саме тому, що тут формується людина як особистість, зрощуються її світогляд і культура, закладаються основи майбутньої професії, кар'єри, життєвого успіху” [2;с.3].

В зв'язку з цим актуальним виступає питання, що визначає, наскільки цілісно, повно, духовно та творчо особистість майбутнього вчителя здатна втілюватися в свою педагогічну діяльність: в її процесах, продуктах, у способах її здійснення. Поняття "втілення" нерозривно пов'язане з поняттям "привласнення". Останнє вказує на ступінь активності особистості в оволодінні культурою, досвідом, соціальними можливостями; воно розкриває міру самостійності, цілісності, духовності та творчості при оволодінні суспільним і педагогічним досвідом, професією, культурою тощо. Вказані аспекти стимулюють майбутнього вчителя до активної участі в творчій педагогічній діяльності. Тільки високо духовний, творчий молодий педагог буде здатний самовиразитися, самореалізуватися і самоздійснитися.

Існує два способи, як вказує С.Л. Рубінштейн, самоздійснення особистості. Перший з них пов'язаний з реалізацією безпосередніх взаємостосунків і зв'язків. Спочатку це стосунки в сім'ї, потім в групі (однолітків), надалі в колективі (співробітників), при цьому, дані взаємостосунки ніяк не пов'язані між собою, не мають наступності на рівні особистості, оскільки вони не удосконалюються, зате досвід взаємодій і спілкування привласнюється особистістю і відбувається їх "автоматичне" перенесення з однієї вікової групи в іншу [8, 344-347].

Другий спосіб самоздійснення пов'язаний зі ставленням до життя в цілому, з вмінням абстрагуватися від його надлишкової конкретики, "специфіки" ставлень, в яких особистість може "зав'язнути" і не розвиватися, не рухатися вперед.

Це під силу лише особистостям з глибоким духовним простором. Певно, що до такого рівня опанування себе в духовній сутності і повинен бути підготовлений сучасний вчитель. „Освіта повинна плекати високу духовність Людини. Ця норма закладена в саму суть освіти: „ось” – українською мовою звучить точніше: „вісь” (стержень, принцип організації тощо), „віта” – життя. Освіта – це вісь життя і оскільки його сутнісною ознакою є духовність, освіта постає у якості основного механізму її формування в поколіннях, які йдуть на зміну попереднім, утримують і продовжують життя у тих вимірах, в яких воно створено Богом” [2, 284]. Ан-

кетування студентів педвузу [4,5], а також врахування власного викладацького досвіду дозволяє прийти до висновку про те, що духовне зростання особистості майбутнього вчителя прямо пропорційне його педагогічній культурі, а також по мірі творчого зростання в процесі опанування всіма нюансами педагогічної діяльності особистість студента все більше наближається до "творчого Я". Відповідно, в психологічному регулюванні творчості визначальним стає рівень естетичного "Я", що реалізує функції культури, зокрема педагогічної.

Вивчення можливостей соціальної адаптації майбутніх вчителів до оточуючої дійсності привело нас до констатації того факту, що значна частина молодого покоління не здатна, на жаль, узгоджувати власний духовний зміст з тими реаліями життя і тими шляхами, у відповідності з якими треба рухатися. Багатьох з них відрізняє невпевненість, підозрілість, сумніви, зневіра у ставленні до суспільства. У цієї частини молодих людей відмічається невизначеність особистісного смислу життя, зокрема, порушення соціального статусу, що викликає ускладнення міжособистісних стосунків з оточуючими (викладачами, батьками, однокурсниками). Такі вищевизначені факти фруструють особистість, викликають в неї внутрішню духовну напруженість. На жаль, така психологічна основа не сприяє формуванню духовності та високої педагогічної культури майбутнього вчителя.

Духовність - це спосіб самопобудови особистості, шлях до вищих життєвих цінностей, пошук та реалізація власного призначення, вибір власного образу життя, своєї ролі і долі, це зустріч з самим собою. Слід зауважити, що духовність не тотожна людській душі. Остання є суб'єктом духовності. Але спосіб буття, що спрямовується духом, завдяки якому органічно поєднуються духовні та матеріальні, природні та соціальні початки, визначає зміст поняття духовності.

Сферою реалізації і розкриття духовності є міжособистісні взаємини. Першоосновою духовності є здатність зрозуміти людину в її сутності, унікальності та неповторності. Тільки через розуміння іншого молодша людина може прийти до розуміння себе, піднятися до розуміння культури свого духу. В.П.Андрущенко зазначає, що „Людська духовність – багатогранне і суперечливе явище. Вона формується як здатність переживати дійсне, минуле і майбутнє як сучасне. Духовність не зводиться до свідомості. Вона є результатом іншого (ніж відбиття) ставлення до дійсності” [2, 284].

Висока духовність та творчий потенціал особистості є основоположними базовими передумовами формування професійної культури майбутнього вчителя.

На шляху здійснення цього процесу є ряд труднощів, які має подолати педагог. В процесі професійної підготовки майбутньому вчителю

лю, з однієї сторони, необхідна самореалізація як постійний елемент практичного вираження свого "Я", а з другої - осмислення власної духовності постійного зворотнього зв'язку між власними вчинками і цінностями, між активністю і самоконтролем, між особисто запропонованими перспективами і досягнутими результатами.

В нероздільній єдності в своїй основі виступають поняття культури, духовності, творчості. За свідченням К.О. Абульханової-Славської, в основі культури, в цілому, лежить здатність особистості будувати своє життя у відповідності з загальнолюдськими цінностями і здатність їх чуттєвого переживання, тобто, можливість психологічного "привласнення" цінності життя, а також, здатність здійснювати пошук та відкривати для себе нові цінності. Таким чином, самореалізація особистості у власному житті, своїх справах, вчинках, взаємостосунках, конкретних ситуаціях може досягати рівня, який відповідатиме цінностям моральності, творчості, естетики в широкому розумінні слова, що й становлять неперехідні принципи духовності як такої [1, с.260]. „Діяльне походження духовності зумовлює її характер: духовність органічно вплетена в діяльність, підпорядковує її цілі свого, здавалося б, автономного розвитку, реалізується в діяльності, охоплюючи і спрямовуючи її своїми людино-творчими орієнтирами. Поза духовністю діяльність втрачає виміри людяності” [2, с.285].

Педагогічна культура за своїм змістом, передбачає широке коло її складових, що пов'язані як з загальноестетичними джерелами (ціннісними орієнтаціями, естетичними ідеалами і смаками, педагогічним досвідом і тактом, соціальними установками та моральними поглядами і переконаннями, духовними витоками, світоглядом особистості майбутнього вчителя), так і з конкретними професійними знаннями, уміннями та навичками. Адже велику соціальну відповідальність приймають ті, хто обрав шлях сприяння творінню духовного змісту іншої особистості. Обрання педагогічної професії вимагає від майбутнього вчителя оволодіти вмінням, насамперед, формувати у собі здатність творити за законами краси, гуманізму і культури, оскільки „істинно людська життєдіяльність здійснюється лише на засадах глибокої духовності і головними домінантами якої є віра, надія та любов” [2, с.285]. У вищих навчально-професійних закладах основне завдання психолого-педагогічних дисциплін полягає, на нашу думку, в тому, щоб майбутній педагог усвідомив значущість духовності і творчості в особистісному зростанні як своїх майбутніх вихованців, так і самого себе.

Багатопланові дослідження українських психологів [6, 7], узагальнення власних результатів з проблем вивчення адаптації особистості до соціуму та підготовки до майбутньої професії в першу чергу, до вчительської роботи, засвідчують, що лише високоінтелегентний викла-

дач-професіонал здатний творчо побудувати навчальний процес на засадах діалогічної взаємодії, захопити студентів спільною творчою діяльністю, сформувати у них потребу в особистісно-професійному зростанні та забезпечити високий рівень умінь і навичок. Не якась одна технологія чи набір технік, а глибокі психолого-педагогічні знання закономірностей розвитку особистості; уміння переносу їх в конкретні життєві ситуації допоможуть майбутньому учителю зорієнтуватися та знайти правильну відповідь у ситуаціях педагогічного спілкування. Високодуховна креативна особистість вчителя формується як результат розвитку когнітивних, операційних та особистісних характеристик індивіда, які можуть бути розвинені по суті у кожного студента при наявності у нього позитивної мотивації до оволодіння вчительською діяльністю. Поєднання набутих знань, умінь та навичок з індивідуальними здібностями та особистісними характеристиками надасть творчості вчителя власного "почерку", індивідуального стилю виконання діяльності, які й роблять педагога неповторною, яскравою, унікальною особистістю.

Водночас, проблема креативності вчителя завжди наштовхується на питання про те, чи не обмежується та подавляється вона навчальними планами, програмами, чіткою визначеністю стандартами освіти об'єму необхідних знань з кожного предмета як в школі, так і у вузі. Слід зазначити, що система вузівської підготовки все ж таки менш регламентована в межах конкретних курсів, тем, лекцій та планів семінарських і практичних занять, аніж шкільна. Проте творчість педагога будь-якої ланки освіти визначається, на нашу думку, не стільки можливістю впровадження власних, не перевірених наукою та практикою новацій, скільки оптимально ефективною відповідно умов і особистості того, хто навчається, подачею нормативних знань. Формуванню творчості передують глибоке і діалектичне засвоєння нормативного, традиційного та інноваційного.

Такий підхід до підготовки майбутнього вчителя зумовлює, на нашу думку, як розуміння студентами мети педагогічної діяльності - забезпечення кожному учневі можливості стати духовно і фізично розвинутою, вільною, відповідальною, творчою і культурною особистістю, так і оволодіння ним засобами педагогічної майстерності та високим рівнем професійної культури.

Слід відмітити тенденцію технократизму та інформатизації педагогічного мислення, які проявляються в тому, що і педагоги, і учні повинні отримувати чітко визначені, формальні знання, уміння і навички, тоді як завдання розвитку особистісних якостей, духовності і креативності майбутнього вчителя залишаються менш значущими. Це призводить до підготовки вчителів з обмеженим кругозором та примітивним соціальним мисленням, бездуховних та догматичних, з установками на передачу знань, яких у них, порівняно з іншими наявними джерелами та засо-

бами інформації, явно недостатньо для забезпечення належного статусу та авторитету. „Серед можливих негативних наслідків обвальної інформатизації освіти є загроза втрати почуттєвості спілкування вчителя і учня в навчально-виховному процесі; своєрідна деінтелектуалізація навчання, його заміщення механічними правилами роботи з комп'ютером; загальна криза творчості, в яку підневільно потрапляють учасники навчально-виховного процесу” [2, 378].

Водночас, гуманістична психологія стверджує, що кожна людина має високий природний потенціал до розвитку своєї самості, сутності, до самоактуалізації, духовного та творчого розвитку і сучасна психолого-педагогічна наука веде інтенсивний пошук шляхів і засобів підготовки вчителів до творчої діяльності.

В зв'язку з цим, важливим є питання про те, що лежить в основі педагогічної креативності та які якості є її ознакою: особистісні чи інтелектуальні, висока сензитивність чи гнучкість та самостійність мислення, чи є якісь особливі, синтезовані характеристики творчого вчителя?

Сучасна психолого-педагогічна наука пропонує ряд концепцій /педагогіка співробітництва, креативна педагогіка, особистісно-орієнтоване навчання/, реалізація яких на практиці і передбачає високий рівень професійної культури вчителя, в основі якої лежить його духовність та креативність. Проте втілюються вони в педагогічній діяльності лише окремими творчими вчителями, оскільки сама підготовка майбутнього фахівця у педагогічному вузі не будується на використанні цих концепцій і обмежується лише їх декларацією без технології оволодіння.

Констатація останнього факту логічно приводить до висновку, що процес підготовки у вузі духовно багатого творчого вчителя з високим рівнем професійної культури має забезпечуватися високодуховними та творчими викладачами, які здатні до креативного мислення не лише як вчені-теоретики, але й як особистості, духовність яких органічно вpleтена в їх діяльність.

Література

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни. — М.: Мысль, 1991. — 299с.
2. Андрущенко Віктор. Роздуми про освіту. Статті, нариси, інтерв'ю. Київ. — Знання України, 2005. — 738 с.
3. Булах І.С. Суб'єктивні аспекти шкільної дезадаптації// Психологія: Зб.наук.пр. - К., 1998. - вип. 1. - с. 69-79.
4. Долинська Л.В- Самопізнання студентів у процесі засвоєння курсів психологіїУ/Науково-методичні проблеми викладання психолого-педагогічних дисциплін./Матеріали ІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції. — Мелітополь, 1997. — с.50 -52.

5. Долинська Л.В., Яремчук С.В. Усвідомлення студентами педвузу завдань та вимог майбутньої діяльності//Психологія: Зб.наук.пр. -К., 1998.-вип. 1. -с. 3-7.
6. Ментальність. Духовність. Саморозвиток особистості /Матеріали науково-практичної конференції. Луцьк, – 1994, част. 1. – розд. 3. – 583 с.
7. Обдарована особистість: пошук, розвиток, допомога /Матеріали доповідей та повідомлень на Міжнародній науково-практичній конференції. – К.: Гнозис, 1998. – 584с.
8. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии. – М., 1976. – с. 344-347.

ОБ УЧАСТИИ ЦЕРКВИ В ИНФОРМАЦИОННОМ ПРОСТРАНСТВЕ СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА

Донской Д.Л., Мовмыга Н.Е., Любченко И.Н., г. Харьков

Уединенное чтение, а также внимательное и усердное слушание святых книг Божественного Писания царствует над всеми добродетелями и ставит человека одесную Бога.

Цветник священноинока Дорофея.

В настоящее время все острее становится вопрос об участии Церкви в информационном пространстве современного мира. Главным аргументом противников такого участия является тезис о необходимости «свободного» выбора человека в области духовных ценностей. Безусловно, такой аспект должен присутствовать в любом обществе, независимо от формы управления государством и любых внешних и внутренних факторов. Однако данный тезис по большей части несет в себе отсутствие ЛЮБЫХ НРАВСТВЕННЫХ ОРИЕНТИРОВ современного человека.

Как показывает практика, современное понятие «свободы» несет всего лишь понятие о внешних свободах при умалчивании об обязанностях человека перед обществом. Таким образом, можно резонно спросить, а существуют ли обязанности отдельного человека перед обществом? Ответ можно найти в редком, однако существующем явлении, как дети-маугли. Известно, что те дети, которые воспитывались в окружении животных либо не выживали вообще, либо до конца жизни не идентифицировали себя с человеческим обществом, не считали себя людьми. Т.е. своей идентификацией человек навсегда обязан обществу.

Возникает второй вопрос, а может ли общество развиваться вне духовных (нравственных) законов, руководствуясь по большей части

(даже не полностью) рациональными «рыночными» или подобными законами. Ответ можно найти на практике. Если обратить внимание на сегодняшнее положение дел, то с легкостью можно увидеть, как рыночные законы, поставленные во главу угла полностью разрушают как общество в целом так и отдельные личности. Материальный интерес, ставший главной целью жизни человека толкает людей на создание продуктов питания, несущих вред здоровью (содержащих антибиотики, эмульгаторы, стабилизаторы и т.д.), несет с собой разрушение системы здоровья (плату за операции, лечение, обследование и т.п.), системы образования (платная форма обучения в вузах), судебной системе (без комментариев) и т.д.

Можно ли проехать карете скорой помощи в современном городе без спора за полосы движения с водителями иномарок?..

Таких вопросов можно задавать десятки и сотни. Однако главный вывод ясен и без особых логических цепочек – общество без духовно-нравственного стержня не способно существовать и постепенно приходит к полной деградации как духовной так и физической.

Какой же институт должен возглавить духовное возрождение общества? Вывод однозначен – Церковь. Церковь всегда ПЕРВОЙ становилась на защиту своего народа, начиная от единения Руси прп. Сергием Радонежским и смутным временем и заканчивая Великой отечественной войной, где несмотря на сложные условия молитвой и постом, а иногда и физически защищала наших воинов.

Нынешняя ситуация сродни военному времени. И Церковь вновь становится на защиту своей паствы. Иначе не может быть.

Но Церковь – это люди. Это мы с вами. Сегодня, независимо от нашего служения и степени воцерковления, хотим мы этого или нет, но являемся миссионерами. Наши близкие по нашим делам будут судить о Церкви. Именно наши дела и поступки будут свидетельствовать о Церкви.

Однако помимо такого свидетельства, существующего помимо нашей воли и желания, есть ряд возможностей, которые можно было бы совершить на том месте, где каждого поставил Господь.

Как же можно участвовать в духовном возрождении всего общества, если чаще всего мы не являемся руководителями? «Спасись сам и вокруг тебя спасутся тысячи» - так говорил прп. Серафим Саровский.

Нынешнее общество отличается тем, что многие (после информационного влияния СМИ) зачастую считают свою систему знаний вполне завершенной и адекватной истинному положению вещей. Православный человек понимает, что такая модель мира может иметь место на существование только в том случае, если в ней присутствует Бог. Но объяснить суть ошибки и последствий такого ошибочного мировосприя-

тия иногда становиться крайне сложно. Сложно без должного образования. Не зря в постановлении Архиерейского совещания 2 февраля 2010 года особое внимание уделяется духовному образованию мирян (п. I.9). Однако и не будем забывать, что «знание надмевает, а любовь назидает.» (1Кор.8:1).

В данном же постановлении (п. III.5) говорится и о создании библиотек при приходах. Если расширить кругозор, то практика показывает, что книги духовного направления пользуются широким спросом и среди людей, которые пока не переступили церковную ограду, но проявляют неподдельный интерес к православию и духовной жизни Церкви. К сожалению нынешняя экономическая ситуация зачастую не позволяет приобрести такую литературу большинству людей, поэтому по возможности необходимо обращать внимание на заполнение не только приходских библиотек, но и школьных, вузовских и районных библиотек, а также созданию библиотек в тюрьмах и больницах. В настоящее время появился целый ряд художественных книг таких авторов как Вознесенская, Торик, Зервас ярко и образно показывающих суть духовного делания. Еще раз хочется вспомнить Дневник священноинока Дорофея: «Но человеколюбивый Бог, жалея человеческий род, даровал нам через Своих угодников святые книги, которыми от всех бесовских уловок и греховных страстей и соблазнов мира сего в нынешнем веке избавляемся».

Безусловно, произведения перечисленных авторов нельзя отнести к числу святых книг, однако они позволяют невоцерковленным людям понять суть православного мировоззрения.

Если администрация населенного пункта идет навстречу жителям населенного пункта, то может попросить о включении операторами кабельных сетей в сетку их вещания таких каналов как «ТВ-СОЮЗ» и «ГЛАС», являющихся мощным информационным помощником в деле понимания, образования а иногда и утешения в человеческих нуждах.

Нынешнее общество называют постиндустриальным или ИНФОРМАЦИОННЫМ, что свидетельствует о главенствующем влиянии информации на все стороны общественной жизни. Только изучая и понимая современные способы влияния и манипулирования можно если не полностью нейтрализовать воздействие, то в значительной степени его ослабить. Кроме того, научившись различать манипулирующие информационные потоки можно помочь защититься своим близким и родным. Хотя знание о защите от информации в нынешнем мире должен знать каждый человек и особенно такое знание необходимо молодому поколению.

Именно молодое поколение чаще всего поддается на манипуляцию, внушающую гордыню и лень – 2 самых важных фактора ограничивающих познание духовной составляющей человека. Именно эти 2 гре-

ха наиболее часто пропагандируются СМИ. Если вспомнить, как обращаются к потенциальным покупателям, что только Вы достойны определенных благ и рекламу различного рода отдыха (от туризма до шоу), после чего человек не хочет оставлять комфортную зону расслабленности и напрягаться умственно и духовно, становится понятным причины данного явления.

P.S. «...когда исполните все повеленное вам, говорите: мы рабы ничего не стоящие, потому что сделали, что должны были сделать.» (Лук.17:10).

ПРОБЛЕМА ФОРМИРОВАНИЯ ДУХОВНО-ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ СОВРЕМЕННОЙ МОЛОДЕЖИ ЧЕРЕЗ РАЗВИТИЕ ВОЛОНТЕРСТВА

Дроздова Т.В., г. Харьков

В XX веке, в процессе трансформирования общества от тоталитарного типа к демократическому, была утрачена одна из главных составляющих гармонического воспитания личности – наличие сформулированной идейной государственной концепции воспитания детей и молодежи. На смену «октябрятско-пионерско-комсомольскому», партийно-ориентированному общественному воспитанию пришло время анархично-беспредельному самовоспитанию молодежи. Отсутствие государственной стратегии воспитания подрастающего поколения, засилье злобы и насилия на экранах телевизоров, искусственная популяризация и «модность» силы, а не ума; экстравагантности, а не красоты; распушенности под видом свободы – все это и многое другое привело к плачевным результатам в плане духовно-ценностных ориентаций современной молодежи. То, что происходило в начале 90-х годов прошлого века, словно под копирку воспроизводит известный план Аллена Даллеса 1945 года, выдержки из которого необходимо привести: «Посеяв там хаос, мы неизменно подменим их ценности на фальшивые и заставим их в эти фальшивые ценности верить. Как? Мы найдем своих единомышленников, своих союзников в самой России. Эпизод за эпизодом будет разыгрываться грандиозная по своему масштабу трагедия гибели самого непокорного народа, окончательного, необратимого угасания его самосознания... Литература, театры, кино – все будет изображать и прославлять самые низменные человеческие чувства. Мы будем всячески поддерживать и прославлять так называемых художников, которые станут насаждать и вдальбывать в человеческое сознание культ секса, насилия, садизма, предательства, словом всякой безнравственности... Национа-

лизм и вражда народов, прежде всего вражда и ненависть к русскому народу – все это расцветет махровым цветом. И лишь немногие, очень немногие будут догадываться или даже понимать, что происходит. Но таких людей мы поставим в беспомощное положение, превратим в посмешище, найдем способ их оболгать и объявить отбросами общества. Будем вырывать духовные корни, опошлять и уничтожать основы духовной нравственности. Мы будем братья за людей с детских, с юношеских лет, главную ставку будем делать на молодежь. Станем разлагать, развращать, растлевать ее. Мы сделаем из них циников, пошляков, космополитов» («Размышления о реализации американской послевоенной доктрины против СССР», 1945 г.)

А что же мы имеем на самом деле, какую молодежь? Действительно ли из нее уже успели сделать циников, пошляков и космополитов, или же не все еще потеряно? Чтобы ответить на этот вопрос, следует оторваться от экранов ТВ и от обывательских разговоров перейти к конкретным фактам. Лично мне, исходя из собственных наблюдений, исходя из общения с молодым поколением Украины школьного и студенческого возраста, в неформальной обстановке, в различных жизненных ситуациях, становится ясно, что современная молодежь еще не потеряна, более того, молодые люди возмущены тем, как их образ представляют старшему поколению и обществу в целом. Молодежь не согласна с тем вульгарным и звериным обликом, который ей зачастую приписывается, и в котором она предстает нашему обществу с экранов пошлых сериалов и желтой прессы. Но голос этого несогласия заглушается разрушительными реформами в сфере образования, бесчеловечными экспериментами в области семейного права, нищенскими стипендиями и высокой безработицей.

И при всем этом молодое поколение Украины готово служить своей Родине и своему народу! Отрадно видеть, что сегодня в нашей стране существует совсем другая молодежь, нежели, чем та, которую нам рисует телевидение. Это поколение, трепетно относящееся к культурно-нравственному и духовному наследию страны. Наша молодежь готова воспринять все самое светлое и полезное, что существует в родной культуре, истории, религии, языке, литературном наследии, проявить почтение к традициям предков. Для этого старшему поколению стоит проявить любовь и уважение к молодым людям, передать им положительный опыт всего самого лучшего, что накоплено нашей наукой, культурой, образованием.

Сегодня молодые люди амбициозны, решительны, социально активны. Зачастую это воспринимается обществом, педагогами и родителями как проявление самоуверенности, гордости, даже неуважения к старшим. Но справедливы ли такие оценки? Очевидно, что пора ото-

доть от таких, ничем не мотивированных штампов и навязанных стереотипов в отношении нашей молодежи. Нужно удовлетворять здоровые амбиции молодого человека, правильно развивать в нем качества лидера, поощрять за достижения, не подавляя в нем свободу личности и творческого самовыражения, направляя горячую энергию молодости в правильном, созидательном русле.

Одним из путей решений этой проблемы может стать популяризация и развитие волонтерского движения в молодежной среде. Волонтерство – добровольное, социально-полезное движение, осуществляемое гражданами бескорыстно, на благо обществу. В настоящее время волонтерство можно классифицировать по таким направлениям:

- экологическое (расчистка лесов, полей и рек, посадка деревьев),
- археологическое,
- реставрационное и ремонтное,
- сельскохозяйственное (работа на фермах и в полях, помощь в организации фермерских фестивалей),
- социальное (работа с детьми, уход за больными и инвалидами) и другие.

Волонтерство (добровольчество) - известно с древнейших времён. Но наше современное «цивилизованное» общество берёт начало в индустриализирующихся империях второй половины XIX века, и волонтерство как феномен социальной организации, социального механизма тоже появляется именно тогда. В зависимости от общественной ситуации оно принимало разные формы, но, что понятно, не могло основываться изначально на чем-либо ином кроме как на идеологии. В этом отношении объективным фактором выступала идея служения ближнему, а субъективным – заинтересованность государства. Принцип, по которому работают волонтеры, один – проект должен быть социально-значимым, полезным людям.

Опыт работы центров социальных служб для семьи, детей и молодежи (ЦСССДМ) по подготовке волонтеров к социальной работе насчитывает более 10 лет и за это время системой ЦСССДМ разработана жизнеспособная программа воспитания социально-активной, морально-устойчивой молодежи, ориентированной на активное участие в жизни страны.

Благотворительная деятельность помогает молодым людям понять важность служения обществу, развивает чувство гражданской ответственности, воспитывает потребность помогать другим, создает условия для рефлексии и анализа индивидуальной идентичности, ценностных ориентаций и этики. Волонтерская деятельность рассматривается как один из реальных путей нравственного развития молодежи, воспитания гуманизма. На университетском уровне волонтерская деятель-

ность определяется как ценностно-значимая и жизнеспособная альтернатива другим видам внеаудиторной деятельности студентов. Участие в добровольчестве молодых людей особенно важно. Этот факт постепенно начинает осознаваться не только членами благотворительного сообщества, но и педагогами вузов, а также представителями СМИ.

Таким образом, развитие молодежного добровольчества, волонтерства создает почву для гуманизации отношений в обществе, изменения устаревших, препятствующих развитию стереотипов в отношениях между подростками и взрослыми, условия для развития партнерских ответственных отношений.

ДЕТИ И ТЕЛЕВИЗОР: ТОЧКА НЕВОЗВРАТА

Дягилев В.Н., г. Харьков

XX век вошел в историю человечества как век информационных технологий, которые изменили мировосприятие человека. То, что было доступно лишь избранным, стало достоянием миллионов.

За полвека телевидение трансформировалось из наиболее убедительного информатора в исключительно мощный инструмент воздействия на массы, оно становится орудием неограниченной власти над общественным сознанием, пропагандируя определенные нравственные нормы и ценности как основу повседневной жизни. В первую очередь, это выражается в стремлении к активному подражанию киногероям, к фантазиям, замене реальной жизни воображаемыми событиями, в которые люди начинают искренне верить. Поэтому роль масс-медиа в воспитании не может не являться объектом для особого внимания.

В начале 1990-х годов децентрализация телевизионного вещания привела к созданию в стране коммерческого телевидения. Оставаясь мощным институтом формирования мировоззренческих взглядов социума, коммерческое телевидение отказалось от своих просветительских функций в ущерб высшим интересам общества, и его дальнейшее развитие уже происходит без учета ценностных ориентиров, моральных и этических кодексов отечественной культуры, особенностей национального менталитета.

Новые телевизионные стратегии на рынке с высокой конкуренцией разрабатывались и продолжают разрабатываться без учета такого важного фактора как содержание передач. Упрощение стало символом эпохи. В эфире стали преобладать легкие для восприятия формы и жанры, которые не требуют ни интеллектуальных усилий, ни душевных

затрат: телеигры в «буквы» и «слова», викторины сомнительного развлекательного свойства, передачи, над юмором которых смеется лишь присутствующая в кадре массовка, боевики, детективы, триллеры, телесериалы, программы, изобилующие ужасами, катастрофами и трагическими происшествиями.

При этом ориентация исключительно на коммерческий успех приводит к обесцениванию традиционных ценностей, накопленных человечеством в тяжелой борьбе между долгом и желанием, к исчезновению критериев добра и зла, красоты и безобразия, допустимого и запретного, справедливого и несправедливого.

Начиная с 1990-х гг. и по сегодняшний день мы находимся в беспрецедентной ситуации полного рассогласования культурных ценностей и норм, существующих в общественном сознании.

Практически исчезли с телеэкранов детские программы, внутри которых украинское законодательство запрещает размещать рекламу. Исчезли из эфира культурно-просветительские и образовательные передачи. Без них оказалось невозможным противостоять суррогатам массовой культуры, девальвирующим моральные императивы общества: ценности человеческой жизни, категории любви, добра, красоты, ответственности, справедливости, совести, долга.

К сожалению, вопрос о дефиците качественной детской телепродукции в Украине в последние годы поднимают лишь психологи и родители, обеспокоенные обилием на экране сцен жестокости, убийств и насилия. Стагнация отечественной киноиндустрии для детей и молодежи, пришедшей в упадок после распада СССР, привела к ее подмене зарубежными аналогами, в основном американского производства, чьи культурные ценности не соответствуют нашему национальному самосознанию.

В условиях отсутствия зрелого и влиятельного гражданского общества остаточные формы детского ТВ погрузились в стихию анонии и достаточно быстро трансформировались в орудие интервенции безнравственности в жизненный мир детства. На телеэкран выплеснулись и мгновенно легализовались в телепространстве брань, скандалы, демонстрации всех видов непристойностей, сексуальные сцены, всевозможные формы агрессии, насилия и демонизма. Телевидение превратилось в одного из главных растлителей нации, в орудие деморализации детей и взрослых, в рупор пропаганды смертных грехов и собирателя мировой коллекции всевозможных пороков. Совершенно чуждое чувству нравственной ответственности, ТВ подорвало духовное здоровье народа, лишило несколько поколений молодых людей этического иммунитета, который позволял бы им успешно сопротивляться воздей-

ствию темных соблазнов, противостоять напору деструктивных умонастроений.

За последние 40 лет в мире было проведено более 1 000 исследований, посвященных влиянию телевидения и кинематографа на детей. Исследования проводились во многих странах мира, среди мальчиков и девочек, принадлежащих к различным расам, национальностям, социальным группам. Тем не менее, результаты исследований были практически идентичны: агрессия на экране делает детей более агрессивными по отношению к людям, животным и к неодушевленным предметам. Дети воспринимают насилие как легитимный способ разрешения конфликтов.

Особого внимания заслуживают мультипликационные фильмы, поскольку они представляют собой мощное психологическое средство прививания необходимых установок и стереотипов в целях формирования заданной модели функционирования общества.

Замещение отечественных мультфильмов западными аналогами приводит к разрушению естественного механизма национальной самоидентификации. Персонажи американских мультфильмов часто позволяют себе употребление жаргонизмов, оскорблений и ругательств, что не может не сказываться на грамотности ребенка, на умении строить фразы, на общей культуре ребенка.

Наиболее уязвимой частью населения в этом плане является молодое поколение, родившееся в постсоветский период, которое растет и развивается в принципиально новом информационном пространстве. Дети 90-х годов, воспитанные на американских мультфильмах и компьютерных играх, стремительно теряют связь с историей своей страны и своих предков, что подрывает преемственность в сфере культурных и нравственных ценностей.

Уже давно пора обратить особое внимание на политику выбора мультфильмов для детских телепередач. Ребенку не стоит показывать невнятные компьютерные истории, с сомнительными героями в лице монстров, мутантов и пр. Философия добра и зла должна четко определяться для детского сознания. Ребенок должен понять «кто хороший, а кто плохой» безо всяких условностей.

Недопонимание роли телевидения и другой продукции визуальной культуры в социализации личности пагубно отражается на подрастающем поколении. Пока что агрессивная, криминальная, низкопробная и примитивная культура берет верх. Сегодня остро необходимо изменение отношения к этой проблеме со стороны общества и государства. Во всех развитых странах мира именно государство озабочено проблемой усиления единства страны, просвещения населения, обеспечения доступа детей и взрослых к ценностям мировой культуры, включая

культуру для детей и юношества. Иначе в ближайшей перспективе вместо образованных сограждан нас будет окружать гораздо больше людей, активно использующих примитивные штампы из рекламных роликов, обладающих ценностями и моделями поведения, почерпнутыми из криминализованной культуры. Можно также прогнозировать увеличение числа подростков с асоциальным поведением, многие из которых сегодня стали объектами «телевоспитания».

Возрождение детского телевидения на новом этапе должно означать ориентацию подрастающего поколения на ценности отечественной культуры, формирование у него любви к Родине, ее прошлому, привитие детям чувства гордости за свою страну, уважения к языку и народным традициям.

ПІДЛІТКОВА ЗЛОЧИННІСТЬ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ПАДІННЯ ДУХОВНОСТІ СУСПІЛЬСТВА

Євланова О.А., м. Полтава

За останні десятиліття, як у цілому світу, так і в нашій країні, зокрема, стрімко зросла кількість підлітків, які намагаються досягти матеріального статусу в будь-який спосіб. Метою життя стає матеріальний добробут, на фоні якого діти намагаються якнайменше працювати і вчитися. Усе це є чинником зростання рівня підліткової злочинності. Разом із тим, підлітки скоюють злочини не через бажання задовольнити свої потреби злочинним шляхом, а отримують задоволення від самого процесу скоєння злочину, щоб не видаватися одноліткам боягузом, іноді прагнуть у такий спосіб самоствердитися. Через зайнятість батьків діти позбавлені контролю, не знають куди себе подіти і чим зайнятися, відчують свою непотрібність. Такі діти найчастіше акумулюють свій протест через делінквентну поведінку та скоєння різних видів злочинів чи правопорушень.

Серед чинників виникнення делінквентної поведінки багато дослідників розглядають несприятливу ситуацію розвитку дитини та комплекс психологічних властивостей (особливості характеру, особистості, темпераменту). Особливої уваги потребують діти з «групи ризику» – вихідці з неповних сімей (кількість яких постійно зростає), напівситоти, постраждалі від жорстокого ставлення батьків, від фізичного, психологічного чи сексуального насильства. Великий вплив на поведінку підлітків мають і засоби масової інформації, а саме – телебачення. Особливо негативно діють фільми про різні злочини: вони породжують злочинність, жорстокість, провокують агресію та насильство в суспільстві.

Останнім часом діти позбавлені з боку батьків належної психологічної і педагогічної підтримки. Так, молодші школярі у своїй більшості мають обмежений словниковий запас, недорозвинену моторику рук, неадекватні емоції та способи їх вираження, дефекти мовлення.

Нині все частіше говорять про відродження духовності суспільства як одного зі шляхів попередження підліткової злочинності. При цьому актуалізується роль навчальних закладів як центрів соціальної стабільності. Поряд із сім'єю, школа – найважливіший інститут соціалізації. Вона надзвичайно сильно впливає на повсякденне життя та перспективи підлітка, оскільки цей вік характеризується перебудовою системи соціальних зв'язків дитини. Ось чому необхідно створювати нові та відроджувати і розширювати вже існуючі позашкільні навчальні заклади, де проводиться різноаспектна виховна робота з дітьми. Щодо профілактики та попередження безпритульності та насильства в родині, слід більше звертати увагу на роботу дитячих притулків, центрів соціальної реабілітації для постраждалих від насильства в сім'ї, координувати і об'єднувати роботу педагогів і психологів, які працюють на лінії «телефонів довіри», соціальних працівників і працівників правоохоронних органів.

Особливе місце серед навчальних закладів, основним завданням яких є не лише освіта, виховання і розвиток дітей, а й робота з перевиновиховання та соціальної реадaptaції підлітків, схильних до правопорушень, і тих, які вже скоїли злочини, займають школи соціальної реабілітації та професійні училища соціальної реабілітації. Ці заклади мають напівзакритий характер, направлення до них є примусовим заходом виховного характеру. Застосування цього заходу обумовлюється рівнем педагогічної занедбаності неповнолітнього, послабленням родинних зв'язків із сім'єю, а також характером та ступенем тяжкості вчиненого злочину чи правопорушення.

Основним завданням шкіл і професійних училищ соціальної реабілітації є: створення належних умов для життя, навчання і виховання учнів, підвищення їхнього загальноосвітнього і культурного рівня, професійної підготовки, розвитку індивідуальних здібностей і нахилів; забезпечення соціальної реабілітації учнів, їхнього правового виховання та соціального захисту. Особливості педагогічного режиму в школі соціальної реабілітації та професійному училищі соціальної реабілітації визначаються: спеціальним режимом дня і системою навчальної і виховної роботи; постійним наглядом і педагогічним контролем за учнями; унеможливленням вільного виходу за межі території школи без дозволу адміністрації.

Ураховуючи психолого-педагогічні аспекти організації та гуманізації педагогічного процесу в навчальних закладах даного типу, особливого значення набуває педагогіка співробітництва, яка утверджує особ-

ливий стиль взаємодії вихователя і вихованців, спрямований на створення в об'єкта виховання позиції активного, свідомого суб'єкта суспільно корисної діяльності. Для досягнення позитивного результату виховання необхідно дотримуватися таких принципів, як індивідуальний і диференційований підхід до неповнолітніх, комплексний характер заходів із перевиховання, поєднання вимогливості до підлітків з повагою до їхньої особистості, гуманне і водночас справедливе ставлення до них.

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ: АКСІОЛОГІЧНІ ОРІЄНТИРИ

Завацька Л.М., м. Чернігів

Студентство в Україні є однією з найактивніших категорій населення. За останні роки відбулося значне зростання кількості молодих людей, які здобули або здобувають вищу освіту, що позитивно впливає на економічний та культурний розвиток України. У той же час студентство має безліч проблем, які потребують вирішення. В освітянських колах досить активно вивчається питання взаємозв'язку та відповідності між рівнями соціалізації в контексті індивідуального усвідомлення значення людських цінностей та професійного становлення студентської молоді й сучасними потребами українського суспільства, а також про необхідність надання соціально-педагогічної допомоги студентам для забезпечення оптимальних умов підготовки таких кваліфікованих спеціалістів, які здатні успішно адаптуватися не тільки на українському, але й на європейському ринку праці.

Реалії сучасного суспільства потребують особливих педагогічних підходів до осмислення нових цінностей та вироблення найбільш адекватних професійних цінностей соціального педагога, механізмів їх передачі та засвоєння. Формування цінностей пов'язане з особливостями потреб і реалізації інтересів суб'єкта. Деякі цінності сприймаються людиною об'єктивно, але в різних контекстах їм надають різного значення. Від того, як саме цінності увійдуть у свідомість молодого спеціаліста, залежать зміст та цілі його життя.

Соціалізація та виховання майбутніх спеціалістів потребує професійної підготовки в умовах гуманістичного освітнього простору, основою якого є педагогічна аксіологія. Саме аксіологічний підхід у підготовці фахівців соціальної сфери, на нашу думку, надає процесу їх підготовки ціннісну спрямованість. Для того, щоб визначити як саме повинен відбуватися процес соціалізації студентів у вищих навчальних закладах та розробити вірну концепцію соціально-педагогічної роботи з ними необ-

хідно окреслити проблеми, що характерні для даної категорії населення та створити оптимальну систему соціальної, соціально-педагогічної та психологічної допомоги.

Студентська молодь як соціальна група є особливою частиною суспільства. По-перше, це категорія населення, яка має дуже високий внутрішній потенціал та рівень соціальної активності. По-друге, студенти мають відносно низький ступінь соціального захисту з боку держави. По-третє, в силу дії зовнішніх факторів (зайнятість навчанням, висока оплата за навчання, відсутність стабільного заробітку, роботи, житла) студенти не можуть реалізувати той великий потенціал який мають, ефективно соціалізуватися в сучасному суспільстві, самореалізуватися як особистість.

Отже, для повноцінного виховання особистості майбутнього фахівця необхідно одночасно звертати увагу й на розвиток аксіосфери професіонала. В системі ціннісної педагогічної сфери особливого значення надають професійно-педагогічним цінностям фахівця: інформаційним, комунікативним, прогностичним, діагностичним, аналітико-оцінним та дослідницьким. Інформаційні цінності виступають у ролі джерела знань різноманітної інформації. Комунікативні цінності пов'язані з впливом авторитету соціального педагога на клієнтів. Комунікативна діяльність включає в себе прояв гуманності до людини, яка потребує допомоги, інтерес до неї, що в сукупності характеризує зміст соціально-педагогічної діяльності. Прогностичні цінності проявляються в умінні соціального педагога «бачити» проблемні ситуації, визначати їх у потоці подій соціального процесу, аналізувати та знаходити правильне рішення. Діагностичні цінності, у свою чергу, пов'язані з вивченням психологічних і характерологічних особливостей об'єктів соціально-педагогічної діяльності. Аналітико-оцінні цінності виявляються в аналізі соціально-педагогічного процесу, виявленні його позитивних сторін і недоліків, порівнянні й оцінці результатів. Дослідницькі цінності полягають у самореалізації творчого потенціалу соціального педагога, його індивідуальної неповторності та здібності до індивідуального пошуку.

Проте суспільні норми, вимоги, ідеали, цінності культури сприймаються і привласнюються особистістю індивідуально і вибірково. Щоб зрозуміти механізм становлення особистості та засвоєння нею суспільного досвіду, цінностей та норм необхідно визначити соціально-педагогічні аспекти процесів соціалізації та виховання людини. Місце і роль процесів соціалізації та виховання у формуванні особистості можна зрозуміти, зіставляючи та аналізуючи поняття «формування особистості», «соціалізація особистості» і «виховання». Ці процеси відбуваються завдяки засвоєнню гуманітарних дисциплін, виховному впливу сім'ї, школи, суспільства, взаємодії з мистецькими явищами, здатності

людини пристосовуватись до зовнішнього оточення, участі у громадському житті, свідомій її підготовці до самостійного дорослого життя.

А відтак, провідним суб'єктом формування особистості її соціалізації та виховання, а також державним інструментом, через який здійснюється соціальне виховання громадян, є освітні заклади. Особливу роль відіграють педагогічні вищі заклади освіти. Слід зазначити, що хоча студентів і виділяють в окрему групу населення, що має певні ознаки, та їм притаманні такі ж особливості, як і молодим людям, що не здобувають вищої освіти. Оскільки студенти є найбільш творчим та лабільним прошарком молоді – вони надто чутливо реагують на зміни, що відбуваються в суспільстві. Кожне нововведення сьогодення, а відповідно і моральні норми, студент прагне перевірити та відчутити на собі, що не завжди призводить до позитивних або хоча б нейтральних наслідків.

У системі вищої школи студентство проходить два етапи соціалізації відповідно до двох основних періодів становлення. У період визначених етапів соціалізації відбувається не тільки включення молоді до системи вищої школи, прилучення до нового соціального статусу студента, але й своєрідний соціально-груповий синтез цінностей, привнесений студентами різного соціального походження, що виступає як найважливіший момент становлення соціальної однорідності.

Таким чином, нинішні процеси соціалізації і виховання у ВНЗ характеризуються як такі, що перебувають під впливом глибокої суспільної кризи і тому потребують вдосконалення. Виходячи з цього – вони мають забезпечуватись відповідно до основних завдань і принципів сучасної державної молодіжної політики, яка передбачає здійснювати «допомогу молодим людям у реалізації і самореалізації їх творчих можливостей та ініціатив». Враховуючи те, що соціалізація є процесом безперервним, молодь у вищій школі, окрім примноження знань, має постійно набувати нового соціального досвіду, змінювати переконання та ціннісні установки, виробляти позитивні звички та риси характеру.

Література

1. Анненков В.П. Особливості ціннісних орієнтацій учнівської молоді в умовах промислово-економічного коледжу. Монографія. / В.П. Анненков – К., 1998. – 137 с.
2. Лавриченко Н.М. Педагогіка соціалізації: європейські абрисы. / Н.М. Лавриченко – К.: Віра інсайт, 2000. – 444 с.
3. Лукашевич М.П. Соціалізація. Виховні механізми і технології: Навч. метод. посібник. / М.П. Лукашевич – К.: ІЗМН, 1998. – 112 с.

ДУХОВНІСТЬ ЯК ОСНОВА ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

Заверико Н.В., Запоріжжя

Проблема духовності молоді є актуальною і має явно виражений соціальний характер, оскільки пов'язана з таким фундаментальним поняттям, як формування особистості. Формування духовного світу молоді, духовності як провідної якості особистості – велике і складне завдання, що стоїть у центрі уваги педагогів, батьків, широкого педагогічного загалу.

У науковій педагогічній літературі духовність тлумачиться як:

- специфічно людська риса, особи, її ерудиції, розвинутих інтелектуальних та емоційних запитах, моральності [1];
- ядро культури особистості є її духовність. Духовний розвиток характеризується багатством інтелектуального й емоційного потенціалів особистості, високим моральним розвитком, що веде до гармонії ідеалів людини із загальнолюдськими цінностями та достойними вчинками, в основі яких лежить потреба служити людям і добру, постійне устремління до самовдосконалення [2];
- як складний психічний феномен самоусвідомлення особистості, внутрішнє сприймання, привласнення нею сфери культури, олюднення, вrostання в неї і розуміння як власного надбання [3];
- як вищий рівень самосвідомості людини й емоційно диференційованого ставлення до явищ оточуючого життя [4];
- як прагнення і здатність людини до спрямованого пізнання істини, Добра, краси, любові і ствердження у своїй життєдіяльності загальнолюдських етичних та естетичних цінностей, усвідомлення своєї єдності зі Всесвітом [5].

Останні документи у галузі освіти серед головних завдань сучасної вищої та середньої школи визначають «виховання духовної культури особистості, духовних ціннісних орієнтацій, виховання моральної свідомості», «формування основ духовності особистості». Великі можливості для реалізації цих завдань лежать в організації волонтерської діяльності студентів та молоді, яку більшість вчених розглядають як «доброчинну діяльність, що здійснюється фізичними особами на засадах неприбутковості, без заробітної платні, просування по службі, заради добробуту та процвітання суспільства» Волонтерська робота студентів – це ресурс філантропії, благодійної діяльності, соціальної підтримки, заступництва й захисту знедолених громадян через милосердя.

Сьогодні майже в усіх вищих навчальних закладах існують волонтерські загони студентів, які спрямовують свої сили, натхнення, активність для реалізації основних людських потреб, покращення якості життя, економічного та соціального розвитку спільноти.

Аналіз діяльності студентських волонтерських груп дозволяє виокремити основні напрямки їх роботи:

1. Соціально-реабілітаційна робота, попередження та подолання негативних явищ у молодіжному середовищі (робота з молоддю, схильною до асоціальної поведінки; профілактика та подолання вживання алкогольних напоїв; профілактика та запобігання тютюнопалінню; профілактика та запобігання вживанню наркотичних речовин; профілактика інфекцій, що передаються статевим шляхом та ВІЛ/СНІД; підтримка дітей та підлітків, що постраждали від психічного, фізичного, сексуального насильства; підтримка дітей та молоді, що перебувають у кризовому стані; соціальна робота з «дітьми вулиці»).

2. Соціальна опіка та захист найменше захищених категорій молоді (підтримка та сприяння розвитку творчих здібностей молодих інвалідів; соціальна допомога молодим сім'ям; соціальна робота з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування; соціальна робота з жіночою молоддю; соціальна допомога самотнім матерям, неповним сім'ям, багатодітним сім'ям; допомога у вирішенні соціальних проблем учнівської та студентської молоді).

3. Соціальний супровід молоді, допомога її інтеграції в суспільство: сприяння самовихованню, самовизначенню та самовдосконаленню дітей та молоді; формування та розвиток якостей творчої особистості; соціальна підтримка безробітної молоді, сприяння в працевлаштуванні, розвиток та підтримка обдарованої молоді; організація змістовного дозвілля дітей та молоді як шлях профілактики дитячої бездоглядності та правопорушень.

4. Допомога соціально незахищеним людям, що включає комплекс послуг на базі соціальних центрів, благодійних організацій тощо (допомога одягом, безоплатне харчування, побутові послуги, допомога медикаментами тощо).

5. Проведення оцінки потреб громади, пошук та аналіз інформації про стан громадського здоров'я, збір та систематизація інформаційних ресурсів з питань громадського здоров'я, проведення рекламно-інформаційних кампаній щодо сприяння громадському здоров'ю.

Педагогічно спрямована волонтерська робота студентів не лише розширює діапазон професійного становлення студентів соціально спрямованих спеціальностей, а й сприяє формуванню у них загальнолюдські цінності: толерантність і плюралізм, довіра, взаємна повага, свобода, які забезпечуються законом, автономія особистості, самостійність, вільний вибір, компетентність, відповідальність тощо.

Література

1. Педагогічний словник / за загальною редакцією М. Д. Ярмаченка. - Київ: Педагогічна думка. - 2001. - С. 166.
2. Методика воспитательной работы / Под ред. В. А. Сластенина. - М.: Педагогика, 2002. - С. 9.
3. Цінності християнської культури як фактор морально-етичного формування особистості. Зб. наук. ст./ За заг. ред. В.М. Оржевської. - К.: 2002, - 120 с.
4. Собчик Л.Н. Проблема духовности в психологии// Московский психологический журнал. - 2003. - №7.
5. Оржеховська В.М. Духовність і здоров'я. Навчальний посібник. Черкаси, 2007.- 216с.

ВПЛИВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ДУХОВНО-МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

Захарчук Т.В., м. Кременець Тернопільської обл.

Сучасний світ характеризується вагомим зростанням кількості та значення інформації, що супроводжується появою нових мас-медіа, а також становленням інформаційного суспільства. Процеси глобалізації сприяли прозорості кордонів – культурних, релігійних, інформаційних. У такій ситуації особистість опиняється сам на сам із величезною кількістю інформації, у якій зорієнтуватися без попередньої підготовки дуже складно [3].

Телебачення стало невід'ємним елементом середовища, у якому функціонує людина, його впливу уникнути неможливо. Оскільки надзвичайно активно погляди й позиції особистості формуються в підлітковому віці, вплив телебачення на ці процеси може мати особливо важливе значення і бути не лише позитивним, але й негативним.

Гострота цієї проблеми сьогодні поглиблюється. Усе це – на тлі низького рівня духовності, нівелювання моральних якостей. У “хворому” суспільстві, де ігноруються моральні норми, не може формуватися моральна особистість з гуманістичною спрямованістю світогляду.

На негативні наслідки перегляду дітьми кінопродукції звертали увагу українські педагоги Г. Ващенко, В. Жуковецька, І. Карай, А. Макаренко, М. Пушкар, Я. Чума. Вплив телебачення на особистість дитини, зокрема на її моральне становлення, розглядалися в працях А. Гриценка, В. Ліщенко, Л. Кулагіної, В. Лизанчука та ін. [3].

Ціннісні орієнтації педагога дозволяють з великим ступенем ефективності протистояти впливу ЗМІ. В інформаційному полі, яке давно

вже втратило моральну систему координат, де добро і зло – все стало тінню, заблукати неважко не тільки дитині, а й дорослій людині. Абсолютні цінності розмиваються, виявляються не настільки вже й абсолютними, а цілком відносними – народжується мода на зраду (Євангеліє від Іуди), відбувається девальвація всіх таємниць (Код да Вінчі). Встояти за такої масованої атаки засобів масової інформації здатна людина з міцним моральним стрижнем. Саме такі люди можуть зміцнити дитячі душі в протистоянні приманок інформаційних технологій, проповідуванні брехні і тиражуванні пороків.

Однак духовно-моральне виховання підлітків, виховна робота з духовно-морального розвитку в юнацьких організаціях, з дітьми за місцем проживання, з армійської молоддю також передбачає професійну підготовку фахівців. Ця обставина обумовлює необхідність розробки комплексної програми професійної підготовки педагогів до духовно-морального виховання дітей, підлітків та молоді не тільки в освітніх установах, а й у системі додаткової освіти, в соціально-педагогічних, корекційних установах, в умовах паломництва, літнього відпочинку тощо. Вже розроблені та апробовані навчальні програми з духовно-морального виховання школярів для студентів педагогічних спеціальностей, підготовлений ряд посібників з православних основ педагогіки (С. Ю. Дівногорцева), елементів православної психології (Л. Ф. Шеховцова, Ю. М. Зенько). Широко у професійній підготовці майбутніх учителів застосовуються навчальні посібники для педагогів з православної педагогічної антропології, етики та аксіології православного педагогічного служіння, соціальної педагогіки Православ'я.

Багаторічне дослідження С. Мінкиним ціннісних орієнтацій вчителів сільських шкіл дозволило йому зробити висновки про істотний вплив православної культури на активізацію мотиваційно-ціннісного компонента особистості вчителя [2] що є, на нашу думку, основою його професійної підготовки.

Визнаючи важливу роль мас-медіа в процесі освіти молодого покоління, маємо системно і грамотно вибудовувати відносини юних споживачів інформації з величезними ресурсами преси, кіно, телебачення, Інтернет-мережі. Потрібна комплексна програма медіа-освіти, яка охоплювала б різні категорії дітей, підлітків, студентської молоді, враховувала різні умови їх навчання і виховання.

Насамперед споживачі інформації повинні знати й розуміти свої інформаційні потреби, те, що саме їм необхідно подивитися по телебаченню, почути по радіо, прочитати в газеті, що слід пошукати в Інтернет-мережі для здійснення власних функцій у соціумі (для виконання службових обов'язків, навчальних завдань, підтримання контактів з іншими людьми і т. ін.). У здатності задовольняти інформаційні інтереси

та бажання, не допускаючи надмірного переважання інтересів над потребами чи навпаки. І, тим паче, не допускаючи домінування інформаційних потреб та інтересів над своїми соціальними потребами й інтересами. Така гармонія – основа селективного підходу до споживання медіа-інформації, дисгармонія є і чинником, і показником нерозбірливого її отримання. У свою чергу здатність підпорядковувати інформаційні потреби своїм соціальним ролям (учня школи, студента, батька, працівника та ін.) – один із суттєвих бар'єрів для медіа-девіацій (ігроманій, телеманії тощо) [3].

Окрім того, ефективність морального виховання засобами телебачення зростає, а негативний вплив нейтралізується, якщо враховані психологічні особливості сприймання телевізійної інформації підлітками; сформована стійка внутрішня позиція підлітків на базі загальнолюдських цінностей, що дозволяє адекватно сприймати та аналізувати пропаговані вартості; медіаосвіта підлітків поєднана з суспільною моральною цензурою на телебачення та формуванням "імунітету" самої дитини щодо негативної інформації ЗМІ; має місце творча співпраця дітей та дорослих у процесах формування самозахисту від шкідливої інформації [3].

Так, британський дослідник і медіа-педагог Л. Мастерман вважає, що, оскільки продукція засобів масової комунікації є результатом свідомої діяльності, відразу ж досить логічно визначаються щонайменше чотири напрями подальшого аналізу: 1) на кого покладається відповідальність за її створення, хто володіє засобами масової комунікації і контролює їх? 2) як досягається необхідний ефект? 3) які ціннісні орієнтації створюваного в такий спосіб світу? 4) як його сприймає аудиторія? Тобто бачимо прагнення Мастермана орієнтувати аудиторію на розвиток "критичного мислення", аналіз механізмів впливу і цінностей тієї чи іншої інформації [5].

Таким чином, вплив засобів масової інформації на духовне виховання молоді орієнтований насамперед на усвідомлення сучасною молоддю своїх інформаційних потреб, орієнтованих на навчальні, професійні, культурні та соціальні аспекти. Окрім того, повинна бути розроблена комплексна програма професійної підготовки майбутніх учителів до духовно-морального виховання підлітків, яка передбачала б широке застосування відповідно підібраних засобів масової інформації.

Список використаних джерел

1. Медиаобразование // Российская педагогическая энциклопедия. / гл. ред. В. В. Давыдов. — М. : Бол. рос. энцикл., 1993. — Т.1. — С. 555.
2. Мінкін С. І. Вплив православної культури на формування ціннісних орієнтацій вчителів сільської школи. Автореф. дис. на соиск. уч. ст. канд. педагогічних наук. М., 2005. — С. 10

3. Невмержицька О. В. Розважальні програми центральних каналів телебачення України як чинник морального виховання підлітків : дис. канд. пед. наук: 13.00.07 / Херсонський держ. ун-т. — Херсон, 2006.
4. Спичкин А. В. Что такое медиаобразование / А. В. Спичкин. — Курган : Изд-во Ин-та пов. квалификации и переподготовки работников образования, 1999. — 114 с.
5. Федоров А. В. Медиаобразование в педагогических вузах / А. В. Федоров. — Таганрог : Изд-во Кучма, 2003. — 124 с.

ДУХОВНЕ ВИХОВАННЯ У СІМ'Ї ЯК ФАКТОР ПРОФІЛАКТИКИ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ

Золотова Г.Д., м. Луганськ

Сучасне суспільство переживає стрімке зростання вживання молоддю психоактивних речовин: тютюну, алкоголю, наркотиків. Особливе занепокоєння викликає розповсюдження таких нехімічних адикцій як залежність від азартних ігор, від комп'ютеру, від Інтернету, від мобільних телефонів тощо. Формування згаданих видів адиктивної поведінки спотворює моральні орієнтири дітей та молоді, заважає природному розвитку особистості, проявленню різноманітних видів її активності, руйнує традиційні сімейні та духовні цінності.

Термін “Адиктивна поведінка” (від англійської addiction – “хибна звичка, пристрасть до чого-небудь, порочна схильність”) був уведений В. Міллером в 1984 році [2]. У вітчизняній наркологічній практиці цей термін був поширений С.А. Кулаковим (1989) та А.Є. Личко (1991). Продовжили вивчення проблеми адиктивної поведінки та її профілактики Бітенський В.С., Херсонський В.Г., Братусь Б.С., Сидоров П.І., П'ятницька І.М., Шевердін С.Н., Колесов Д.В., Оржеховська В.М., Удалова О.А., Пилипенко О.І., Максимова Н.Ю., Толстоухова С.В., Пихтіна Н.П. та інші.

Різке зростання темпів адиктивної поведінки молоді і необхідність привернення до проблем подолання цього явища саме інституту сім'ї дозволило сформулювати тему статті наступним чином: «Духовне виховання у сім'ї як фактор профілактики адиктивної поведінки дітей та молоді». Мета статті – розкрити напрямки духовного виховання у сім'ї, які можуть стати факторами профілактики адиктивної поведінки.

Зауважимо, що саме сім'я – це основний інститут соціалізації особистості, тому до кола завдань духовного сімейного виховання можна віднести такі завдання, які протидіятимуть розповсюдженню адикцій. Батьки ефективно можуть:

- створити соціальні умови для усунення умов та факторів адиктивної поведінки дітей;
- роз'яснити сутність і зміст впливу на організм людини психоактивних речовин та шкоду нехімічних видів адикцій;
- сформувати у дітей навички відмови від пропозицій уживання психоактивних речовин;
- формувати моральні релігійні цінності як фактор протидії адиктивної поведінки, адже духовні основи православної релігії є несумісними з тютюнопалінням, уживанням алкоголю, наркотиків та нехімічними залежностями особистості.

Перш ніж переходити до розв'язання наступних завдань, батькам необхідно пройти інструктаж, отримати багатопланову інформацію в рамках системи профілактики, при необхідності щодо них застосовуються дії психолога щодо корекції адиктивної поведінки. Координатором підготовки батьків може виступити також і школа. Саме завдяки діяльності класних керівників, соціальних педагогів і психологів батьки можуть активно залучатися до участі в тематичних заходах, допомагати в організації та проведенні екскурсій, туристичних походів.

Допомога школи у вихованні дітей може містити наступні заходи. Уже в листопаді, на перших планових батьківських зборах уводяться міні-лекції “Види психоактивних речовин”, на яких учителі розповідають не тільки про їх види, а й про ознаки їх уживання молоддю, про способи вживання і шляхи придбання. Педагоги також повідомляють адреси психологічних служб та медичних установ, куди можна звернутися за анонімною допомогою, якщо батьки підозрюють, що їх дитина вживає (зложиває) алкоголь чи наркотики або хоче позбавитися від шкідливої звички тютюнопаління. Наступною міні-лекцією у ході планових батьківських зборів у січні є лекція “Причини вживання психоактивних речовин”. Вона викликає великий інтерес, тому що батьки по-справжньому зацікавлені в тому, щоби їх діти не палили, не вживали наркотики. Батьки повинні самі зробити висновки, що адиктивна поведінка не формується сама по собі, є великий спектр умов та факторів, які її викликають, і саме в сім'ї є можливість нейтралізувати і мінімізувати більшість із них.

У квітні до плану проведення батьківських зборів уходить повідомлення психолога “Особливості вікової психології”. У ході повідомлення висвітлюються психологічні новоутворення і здобутки основних вікових періодів, їх особливості, переваги і недоліки. Це дозволяє батькам краще зрозуміти своїх дітей, їх мотиви і вчинки, загалом позитивно впливає на сімейний мікроклімат.

І напередодні літніх канікул, коли діти будуть проводити більше часу в сім'ї, увагу батьків потрібно звернути на те, яким прикладом вони самі є для своїх дітей: як зменшити власне вживання психоактивних

речовин, як поводити себе за святковим столом, як можна організувати свята без спиртного.

Корисним буде запрошення на бесіди з батьками і учнями представників духовенства для розкриття напрямків формування духовності і моральних цінностей. Важливо не випустити з поля зору напрямок морального виховання, адже моральність – це одна з основних характеристик особистості, що є передумовою звернення до здорового способу життя. У рамках морального виховання особистості може бути організована систематична допомога геріатричному центру: збір і передача фруктів, овочів, теплих речей та інше. Тут можливі й інші варіанти: допомога дитячому будинку, шпиталю ветеранів тощо. Змістовне проведення сімейного дозвілля є механізмом протидії впливу негативної молодіжної субкультури.

Таким чином, духовність і традиційні сімейні цінності є тим базисом, який сприяє гармонійному розвитку дитини, дозволить запобігти розповсюдженню всіх видів адиктивної поведінки.

Подальші перспективи розробки даної теми полягають у вдосконаленні форм і методів сімейного духовного виховання і у розширенні співпраці сім'ї, школи та православної церкви.

Література

1. Максимова Н. Ю. Соціально-психологічний аспект адиктивної поведінки підлітків та молоді / Н. Ю. Максимова, С. В. Толстоухова – К., 2000. – 200 с.
2. Пихтіна Н. П. Формування професійно-педагогічної готовності майбутнього вчителя до профілактики адиктивної поведінки : дис. ... кан. пед. наук : 13.00.01 / Ніна Порфирівна Пихтіна. – К., 2000. – 210 с.
3. Семке В. Я. Основы персонологии / В.Я. Семке – М. : Академический проект, 2001. – 469 с. Хьелл Л. Теории личности / Л. Хьелл, Д. Зиглер – СПб, 1997. – 396 с.

ПРОБЛЕМА ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ С.І. МИРОПОЛЬСЬКОГО

Золотухіна С.Т., м. Харків

Духовно-моральне виховання особистості належить до актуальних науково-педагогічних проблем. Одним із ефективних напрямів розробки теорії і практики духовно-морального виховання є неупереджений аналіз творчої спадщини педагогів минулого, плеяду яких яскраво презентує постать С.І. Миропольського.

Видатний педагог, освітянин другої половини XIX століття Сергій Іринейович Миропольський народився у 1842 році в сім'ї священика у Воронізькій губернії. Після закінчення духовної семінарії у Воронізі Миропольський був рекомендований (як здібний учень) до Московської духовної академії, яку закінчив у 1867 р., одержавши ступінь Магістра Богословія.

Вивчення архівних джерел, історико-педагогічної літератури дозволило встановити, що свою педагогічну діяльність Сергій Іринейович почав у 1867 р. у Харківській духовній семінарії.

Спогади про перші кроки його трудової діяльності у Харкові залишилися у Миропольського як свідчать історико-педагогічні матеріали, на все життя. У червні 1868 р. відбувалася перебудова Харківської духовної семінарії. Це була одна з перших семінарій, при якій відкрилася недільна чоловіча школа (1867 р.), де було започатковано педагогічний курс, що давав знання з теорії та історії виховання, а також практичні навички педагогічної справи.

В якості викладача духовної семінарії Миропольський звернув на себе увагу місцевої влади, місцевих товариств своєю гарячністю, любов'ю та захопленістю семінарською недільною школою і успішним веденням її, навіть при самих поганих умовах. Призначення С.І. Миропольського завідувачем цієї школи і викладачем педагогіки свідчило про визнання його високої ерудиції, авторитета, бо курс містив також і психологію, і огляд філософських систем.

Педагогічна діяльність С.І. Миропольського в м. Харкові була високо оцінена громадськістю. Як людина «даровита, володіюча пером і усним словом, розуміюча в навчально-виховному процесі і працююча», заслужив любов, довіру і повагу у представників Харківської інтелігенції. У червні 1870 р. С.І. Миропольського переводять до Санкт-Петербурзької духовної семінарії, де він продовжував готувати народних вчителів: керував і викладав педагогіку у недільній і щоденній школі. У цей же час його призначають помічником редактора «Журнала Министерства Народного Просвещения». У 1872 р. як талановитого педагога С.І. Миропольського призначають членом-ревизором навчального комітету при Святейшому Синоді. На цій посаді він працював двадцять років.

У 1892 р. С.І. Миропольський стає помічником Управляючого Синодальної Канцелярії. Не зважаючи на збільшення обсягу роботи, він завжди знаходив час для написання педагогічних, теоретико-методичних праць. З 1896 - 1907 рр. він виконував обов'язки редактора журналу «Народное образование», що видавався на кошти Святейшого Синода.

Спадщина С.І. Миропольського щиро презентує такі проблеми: історія розвитку народної школи, методика навчання грамоті, письмо;

музична освіта народу, дидактика початкової школи (сутність, принципи, методи, форми навчання, контроль за навчально-пізнавальною діяльністю), зміст освіти у народній школі, питання виховуючого навчання; сутність, зміст методи виховання, сім'я, як «перший виховний інститут», учитель, вимоги до його особистості, форми і зміст підготовки.

Аналіз творів С.І. Миропольського педагогічного спрямування дозволяє визначити пріоритетні позиції щодо проблеми духовно-морального виховання особистості. Так, педагогічний досвід, теоретичні знання дозволили йому науково довести важливість виховання: виховання можливо і необхідно; виховання повинно починатися з дитинства і з віри, яка переходить у справу життя, «поза відвертістю та вченням Спасителя справжнє виховання неможливо».

У роботі «Ученик и воспитывающее обучение» (1890 р.) педагог розкрив своє розуміння поняття «виховання» як цілеспрямованого збудження природного процесу розвитку людини. З точки зору педагога, «залишити дитину без виховання – це залишити її на свавілля доля, а дати дурне виховання – значить принизити її».

Як істинний християнин він звертав увагу на те, що у фундаменті усякого християнського виховання знаходиться церковне, домашнє, шкільне, суспільне виховання, іншої основи бути не може. Таким чином, вважав педагог, «людське виховання» як і все життя, повинно бути діяльністю свідомою та цілеспрямованою, передбачати необхідність поставлення чіткої та конкретної мети виховного процесу, визначаючи його закономірності та відповідні виховні засоби.

С.І. Миропольський справедливо вважав, що саме з дитинства необхідно закладати основи морально-релігійного виховання, яке б пронизувало всі види діяльності. Зазначимо, що педагог все своє життя був людиною глибоко релігійною і не уявляв процес виховання без учення Спасителя. За його переконаннями, релігія відіграє велику роль у «загальнолюдському вихованні», що має велике значення для підростаючого покоління. Він був упевнений, що релігія не може заперечувати науковим основам виховання, а навпаки виступає як доповнення педагогічної теорії. За С.І. Миропольським, вся система виховання міститься у слові Божім «Я – шлях, істина, життя» (Іоан XIX-6) і з такою системою не може рівнятися жодна система виховання. Джерелом такого виховання є «Священне писання», а ознайомлення з ним «подібне джерелу, яке сприяє зростанню душі». За думкою С.І. Миропольського, слід якомога ширше доповнювати зміст навчально-виховної роботи необхідними засобами формування загальнолюдських якостей дитини. Наприклад, для розвитку волі та характеру необхідні початкові молитви; навчання віри та християнської моралі; ознайомлення з богослужінням.

С.І. Миропольський погоджувався з основними засобами морального виховання, що практикувалися у той час: настанови, нагадування; переконання, прохання, попередження. Але він був переконаний, що ці засоби «не дають у повній мірі дійсного формування моральних якостей». На його думку, саме релігія і церква мають педагогічне значення у моральному вихованні і сприяють формуванню моральних якостей.

На наш погляд, актуальним для сучасного часу є погляди С.І. Миропольського на роль дисципліни у моральному вихованні. У книзі «Народная школа по идеям Коменского» (1873); у статтях «Из школьной жизни», «Не зевай!» (1873); «Дисциплина» (1876) педагог розкрив головну сутність формування свідомої дисципліни та культури поведінки. Наголошуючи на значенні дисципліни, він звертався, як і Я. Коменський, до чеського прислів'я: «Школа без дисципліни, що млин без води». Головна мета дисципліни – це обов'язкове і свідоме підпорядкування суспільним правилам, відповідно християнській моралі. Звідси і завдання: розвивати почуття закону, виховувати розумність та порядок, поступово формувати у дітей «дійсно людський характер». Крім того, педагог виділив основні умови для виховання дисципліни у школі: особистість вчителя, його «розумна любов» до дітей, правильна організація обстановки у школі, використання «розумних заходів» покарань та заохочень, врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей.

Таким чином, С.І. Миропольський розробив цілісну систему теорії виховання, в якій представлено мету, завдання, принципи, зміст, методи і умови. Його погляди на процес виховання у школі мали прогресивний характер для другої половини XIX століття, вони відображували гуманно-демократичний підхід до процесу всебічного виховання особистості. І сьогодні особливо актуально лунають його слова: «Майбутнє дітей залежить від виховання... Від того, як буде вихований майбутній громадянин нашої держави залежить багатство суспільства, благо Вітчизни, благополуччя сім'ї, народна моральність».

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ ФАКТОРІВ НА ПРОТИПРАВНУ ПОВЕДІНКУ НЕПОВНОЛІТНІХ

Зубрицький І.Я., м. Дрогобич

Стан та подальший розвиток українського суспільства, особливо у сучасних складних і повних суперечностей процесах, напряду залежить від виховання його поколінь. Забезпечення повноцінного розвитку учнівської та студентської молоді, охорони й зміцнення її духовного, психічного та фізичного здоров'я є необхідною складовою виховання

покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя, оберігати і примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати українську державу як невід'ємну складову європейської та світової спільноти.

Саме тому, одним із аспектів виховання є диференціація та індивідуалізація виховного процесу, що передбачає врахування у виховній роботі рівнів соціального, духовного, інтелектуального, психічного і фізичного розвитку дітей та молоді.

Актуальність цих завдань посилюється тим, що з кожним роком зростає кількість кризових явищ у дитячому та молодіжному середовищі. Констатуємо негативний вплив на молодь сучасних проблем, пов'язаних із загальною бездуховністю, тотальною бідністю більшості громадян, високим рівнем насильства, значним зростання обсягів безробіття, особливо серед молоді, відсутністю змістовного дозвілля.

Однією з найгостріших проблем на сьогодні є злочинність та правопорушення неповнолітніх, і ця проблема, на жаль, є проблемою глобальною та стосується всіх країн. За даними міжнародних організацій, кількість молодих людей, які вчиняють правопорушення, неухильно зростає. Так, на частку молоді до 18 років у США їх припадає понад половину, що дає нам підстави припускати, попри дані офіційної статистики, що цей відсоток у нас не менший [1]. Як свідчить практика, значна частина злочинів неповнолітніх розглядається дорослими як прояв вікової незрілості, бешкетництва. Тому про багато з них не повідомляють до правоохоронних органів, що призводить до збільшення їх латентності. З року в рік підліткова злочинність молодшає. Офіційна кримінологія розглядає злочинність неповнолітніх, як сукупність злочинів у суспільстві, вчинених особами у віці від 14 до 18 років, однак вкрай настожують факти скоєння правопорушень і злочинів різного ступеня тяжкості дітьми віком 7-10 років. З кожним роком, в Україні зростає кількість молодих осіб, що перебувають на обліку в медичних закладах із діагнозом наркоманія, що у свою чергу тісно пов'язане з поширенням епідемії ВІЛ/СНІДУ, оскільки серед загальної кількості ВІЛ-інфікованих ін'єкційних споживачів наркотиків складає 80%.

Таким чином, формування моральних якостей та виховання у підростаючого покоління поваги до правових норм і загальноприйнятих правил поведінки в суспільстві, формування позитивного погляду на здоровий спосіб життя має бути не декларативним, а справді пріоритетним напрямом діяльності держави, її органів та служб, громадських, релігійних організацій, та суспільства в цілому.

Прояв негативних явищ в середовищі неповнолітніх напряму залежить від вкрай нестабільного соціально-економічного, політичного розвитку сучасного суспільства. Причинами таких явищ є: практично

безконтрольний вплив засобів масової інформації, через які здійснюється пропаганда насильства, наркотизації, алкоголізації, легкого життя, злочинної діяльності, проституції тощо; вади сімейного виховання; негативний вплив мікросередовища; підбурювання з боку дорослих до вчинення злочинів; тривала відсутність соціально-корисної діяльності, зокрема навчання, роботи; недостатня увага з боку держави і громадськості до дитячих та молодіжних проблем. Як наслідок, неповнолітнім часто властиві істотні викривлення моральної та правової свідомості, що впливається у: тлумаченні совісті, виходячи із особистих бажань; орієнтації на одержання тимчасового задоволення; байдужості до переживань і страждань інших людей; формального підходу до законодавчих, моральних заборон; неадекватного розуміння дозволеної та недозволеної поведінки; формування ворожо-недовірливого ставлення до органів влади тощо.

Поряд із цим, формуванню асоціальної мотивації та її криміногенного прояву в злочинності неповнолітніх сприяють соціальні фактори:

- значний розрив у матеріальному забезпеченні дітей, зумовлений соціальним розшаруванням;
- бездоглядність, як брак належного контролю з боку сім'ї й освітніх установ за поведінкою, зв'язками, проведенням часу неповнолітніх;
- безпритульність неповнолітніх;
- низький рівень роботи освітніх установ;
- розпад системи працевлаштування підлітків;
- відсутність дієвої мережі клубних, спортивних і громадських установ для підлітків;
- збільшення частки дітей і підлітків із відставанням в інтелектуальному, вольовому та психічному розвитку [2, с. 172].

Зрозуміло, що стан злочинності в підлітковому середовищі спонукає до пошуків нових протигаг щодо її запобігання, вжиття дієвих заходів з боку державних органів та установ з метою профілактики і скорочення протиправних проявів. Щоб виправити ситуацію неодмінно мають бути застосовані заходи профілактики, які передбачають:

- вирішення проблем сімейного виховання та бездоглядності;
- підвищення ефективності та вдосконалення діяльності всіх суб'єктів державної системи соціального та правового захисту неповнолітніх;
- посилення індивідуальної результативної профілактики протиправної поведінки неповнолітніх;
- організація теоретичних і методичних досліджень з проблем профілактики правопорушень молоді і впровадження в практи-

ку найефективніших методів цієї роботи, підготовка та підвищення кваліфікації фахівців з даної проблеми;

- активне залучення громадськості до профілактики злочинності неповнолітніх;
- більш дієве використання педагогічного потенціалу закладів освіти;
- прийняття дієвої, а не популістської і формальної нормативної бази для вирішення або пом'якшення економічних, духовних і правових проблем неповнолітніх та жорсткий контроль за виконанням законів;
- забезпечення умов змістовного дозвілля, а також посилення морально-духовної направленості виховної роботи та правового виховання [3].

Втілення вище названих профілактичних заходів дасть можливість усунути причини скоєння підлітками протиправних дій і разом з тим суттєво пом'якшити або ліквідувати таке негативне явище нашого суспільства як підліткова злочинність.

Література

1. Благута Р. І. Профілактика делінквентності неповнолітніх: психолого-правові аспекти: Монографія. - Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2008. - 176 с.
2. Кримінологія: Навч. Посіб. / За заг. Ред.. О. М. Джужи. - К.: Прецедент, 2006. - 198 с.
3. Русанова О. С. Соціально-педагогічні аспекти попередження правопорушень серед підлітків. - <http://s-journal.cdu.edu.ua>

БАРОКОВЕ ПРОПОВІДНИЦЬКЕ СЛОВО М. ГОГОЛЯ ПРО СУТНІСТЬ ДУХОВНОГО ЖИТТЯ

Зуєнко М.О., м. Полтава

Релігійні та художньо-літературні начала гармонійно співіснували у гоголівській свідомості. Письменник відчував себе, перш за все, людиною духовною. Життя праведника невід'ємне від діяння словом. Часто в життях святі отці проповідують, так і своїми творами повчає М.Гоголя читача про власне розуміння «духовного життя»: «Ми звані в світ не для того, щоб знищувати й руйнувати, але, подібно до самого Бога, все наставляти до добра, - навіть і те, що вже зіпсувала людини та обернула на зло». М.Гоголь сповнений бажання стати не лише письменником, але й духовним авторитетом. Він вчить свої сестер та радить матері, як по-

водити себе по-християнськи. На сторінках своїх творів він впевнено веде дидактичну лінію, зокрема у «Вибраних місцях», що бере свій початок в естетиці барокового проповідницького слова: «Друг мой, я действовал твердо во имя Бога, когда составлял эту книгу; во славу его святого имени взял перо; а потом и расступились предо мною все преграды и все, останавливающее безсильного человека» [1, с.443]. Проблематика проповідей М.Гоголя пов'язана з християнською концепцією моралі, спрямованої на вдосконалення внутрішнього «я» людини.

Відчуваючи протиріччя між тілесним і духовним, багатством і бідністю, життєвими благами й моральними нормами, він прагнув до аскетичного самообмеження, духовного життя, хоча й не заперечує розкошів і насолод світу. Як пише А. Макаров у книзі «Світло українського бароко» [3], ідеал бароко — «аскет-філософ», тобто людина, якій близька і зрозуміла антична любов до всього живого і земного, але чию душу переповнює водночас жага небесного, вічного, неминущого». Митці того часу, хоча й усвідомлювали двозначність людини, вірили в можливість її духовного прозріння, по-новому розкриваючи її та світ довкола. Митці бароко мали на меті викликати не спокійне релігійне чи естетичне почуття, а розбурхати, пробудити людську душу, спонукати її до пошуку вічних істин, себе, Бога. Барокові твори залишають враження неспокою, бентежать розум і серце, хвилюють уяву. Цьому сприяє система тропів, символів, алегорій, перебільшень, іносказань тощо. Твори бароко відзначаються підкресленою метафоричністю й символічністю, їх не варто сприймати розумом, бо вони розраховані не на логічне сприйняття, а передовсім на роботу уяви.

В. Мильдон, автор статті „Отчего умер Гоголь?“, наголошує на тому, що усією своєю творчістю Гоголь мав за мету боротьбу з „мертвою субстанцією“, у якій опинився увесь світ. Суть життя у спасінні, і художник рятує, розширюючи зону життя, обмежує монархічне всевладдя смерті [2, с.678]. Гоголь прагнув врятувати світ словом. Дослідник Ю.В. Манн зауважував, що робота письменника над твором невідривно пов'язана з роботою душі письменника. Гоголь зумисне нарікав себе на неминучий творчий неспокій, на безкінечність художнього вдосконалення, що втілювалось у такий же безкінечний процес удосконалення морального. На підтвердження і розширення даної думки наведемо розповідь Гоголя із „Щоденника“. Гоголь говорить про духовне життя англійця, який шукав шлях до духовного життя і сумнівався в тому, що вибрати собі за опору. Часом він побачив покійника, якого несли повз нього і сказав: „Так ось, що найвірніше! Вірніше смерті нічого немає“ [2, с.561].

Отже, сакралізація «Вибраних місць», цитування Святого Письма у творах пізнього періоду творчості є, власне, зразками до наслідування щодо художнього збагачення та духовного самовизначення читача.

У творах пізнього періоду М. Гоголь наголошує на значущості християнських постулатів, які вказують на правильність життєвої дороги героїв, разом з тим автор підкреслює позачасовість, вічність, універсальність біблійних формул.

Література

1. Вересаев В.В. Гоголь в жизни. – Х., 1990.
2. Гоголь Н.В. Собрание сочинений в шести томах. – Т.5. – М., 1949.
3. Макаров А. Світло українського бароко. – К., 1994.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ФОРМИРОВАНИЮ МОРАЛЬНО-НРАВСТВЕННОЙ КУЛЬТУРЫ ЛИЧНОСТИ

Игнатьева О.Л., г. Сумы

Актуальной проблемой морального воспитания сегодня является приведение в соответствие моральных потребностей, сформированных современным обществом, и моральных знаний, необходимых студентам для успешного взаимодействия с данным обществом.

Воспитание растущего человека как процесс формирования высоморальной личности составляет одну из главных задач современного общества. Реальная возможность развития человека как личности обеспечивается всей совокупностью материальных и духовных ресурсов общества.

Моральные потребности современного молодого человека характеризуются отличительными чертами, несвойственными предыдущим поколениям, к которым, в частности, можно отнести усиление роли первичных (по А. Маслоу) потребностей.

Моральная культура личности является важнейшим фактором, который определяет культуру личности в целом. Моральное – это то, которое отвечает установленным эталонам мышления и поведения индивидов и социальных групп. Понятие моральной культуры личности имеет отражает принципы и нормы нравственности, которые регулируют взаимоотношения людей, их отношения к обществу.

Моральная культура есть важнейшей составляющей понятия культуры в целом, развивается и существует в соответствии с принципами и закономерностями развития культуры.

Среди разных путей решения поставленных задач много педагогических коллективов выбирают путь приобщения молодежи к миру прекрасному, к миру духовных ценностей, мира эстетичной культуры человечества.

Осознание необходимости этих превращений нашло свое отражение в появлении "нетрадиционных" дисциплин. "Нетрадиционным" мы называем любой предмет, который выходит за рамки типичной программы. В настоящий момент это понятие определить значительно труднее, чем в "период перестройки". Тогда сурово придерживались однотипных программ, четко определенного набора предметов. Только в порядке эксперимента в программу вводились кроме традиционных физики, химии, литературы и нетрадиционные предметы: "мировая художественная культура", "эстетика", "человековедение"...

Создание "нетрадиционных дисциплин" сегодня является одним из действующих средств совершенствования воспитательной работы, налаживания контакта "преподаватель-студент". Кроме того, "нетрадиционные дисциплины" стоят как бы на грани между учебной и внеучебной жизнью студентов. Это утверждение становится возможным благодаря следующему обстоятельству: именно в программах курсов нетрадиционных дисциплин можно встретить среди поставленных задач задачу подготовки студентов к самостоятельной организации своего досуга, наиболее производительного использования этой сферы.

Это обусловлено, на наш взгляд, взаимодополняющими обстоятельствами: осознанием ограниченности рационального объяснения мира, возникновением необходимости преодоления взгляда на человека только как на носителя суммы «знаний, умений и навыков», выявлением мотивирующей функции культурных ценностей в становлении личности; в условиях идеологического вакуума именно через культурные ценности происходит в основном передача духовного опыта человечества; растущее понимание того, что культурные ценности наиболее эффективно помогают молодому человеку создать целостную картину мира, интенсифицируют развитие ее самосознания, способствуют гармонизации эмоционально коммуникативной сферы, формируют чувство причастности к мировой культуре и социальную позицию, основанную на гуманистических ценностях.

В современной научной литературе встречается более чем 250 определений культуры. Моральная культура, как значимая часть культуры в целом также может быть рассмотрена с разных точек зрения: как совокупность морального опыта людей, традиций и верований; как образ жизни индивида, обусловленный его социальным окружением; относительно эталонов морального поведения конкретной группы людей, рассмотренная в контексте материальных и социальных ценностей групп людей, их институтов, обычаев, реакций поведения и др.

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНИХ ЦІННОСТЕЙ ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Кабусь Н.Д., м. Харків

Однією з багатьох проблем дітей, які зростають в умовах відсутності батьківського піклування, є проблема збереження духовного здоров'я особистості. Наслідком перебування дитини в інтернатному закладі є цілий комплекс відхилень і розладів, зокрема: невизначеність життєвих цілей та цінностей, відсутність позитивного ідеалу, схильність до саморуйнуючої й асоціальної поведінки, агресія, несформованість таких цінностей як повага, чесність, дружба, ввічливість, відчуття обов'язку, відповідальність.

В результаті втрати життєво важливого сімейного оточення у дитини об'єктивно формується сприйняття себе як жертви: зневіра у власних силах й відмова від пошуку можливих шляхів виходу з кризової ситуації, оскільки особистість вважає, що зовнішні обставини не залежать від неї і вона нічого не може зробити задля їх зміни, а отже, не використовує всіх можливостей і ресурсів для вирішення як конкретної ситуації, так і проблеми в цілому. Все це поряд з невпевненістю у власному майбутньому спричиняє відчуження, пасивність, песимістичний погляд на життя, жорстокість один до одного й навколишнього світу в цілому.

У зв'язку з цим основною метою діяльності педагога в інтернатному закладі є збереження особистості дитини в складних, а іноді драматичних життєвих обставинах, а також активізація особистості на самореабілітацію – формування здатності до самостійного творчого здійснення власного життя. В цьому контексті дієвим може бути робота з біографією – ознайомлення з конкретними прикладами життя людей, які долали будь-які життєві труднощі на своєму шляху, не втрачаючи здатності до активних дій – шукали й реалізовували різні варіанти всупереч усім невдачам та розчаруванням й досягали мети, їх девіз “Ніколи не здавайся!”. Такі приклади дозволяють дитині зрозуміти, що між позитивними діями й позитивними результатами спостерігається чіткий зв'язок, що допомагає вибудовувати власні позитивні цілі та життєві перспективи. Це сприяє подоланню негативного сприйняття світу й усвідомленню того, що життєва ситуація може бути змінена завдяки власним зусиллям.

Наступними важливими кроками є розвиток творчого потенціалу особистості й формування позитивної системи цінностей вихованців. Відзначимо, що проведення окремих виховних і профілактичних заходів переважно виявляється недостатньо для формування життєстверд-

жуючої позиції самих дітей – небагато з них виявляють почуття любові до ближнього та стверджують себе через позитивні вчинки. Це потребує організації системи роботи з формування ціннісного ставлення до себе, інших, природи, культури й на основі цього творчого ставлення життєдіяльності. Ми вважаємо, що розвиток творчого потенціалу є важливою умовою духовного становлення особистості – творча особистість здатна знаходити безліч варіантів вирішення життєвих труднощів, може приймати самостійні рішення й нести за них відповідальність, й завжди усвідомлює, що її майбутнє залежить від неї самої, отже, вона здатна жити в злагоді з собою, іншими людьми й навколишнім світом. Причому саме від якості організації діяльності з розвитку творчих та духовних якостей особистості залежить її подальший вихід на рівень соціального успіху.

Так, розкриттю величезних потенційних можливостей кожної особистості сприяє проведення творчих тренінгів: “Знайди себе”, “Мої досягнення в майбутньому”, “Цінність і неповторність людського життя”, “Минуле, сьогодення й майбутнє. Ми обираємо своє життя”, “Мистецтво жити”, диспуту “В чому щастя?”, конкурсів гумору, малюнків “Зміни світ на краще”, “Мої мрії” та інших заходів, що сприяють усвідомленню власної унікальності, формуванню ціннісного ставлення до результатів власної діяльності та діяльності інших.

Ознайомлення з традиціями українського народу, національними святами і звичаями, організація свят, міні-постанов, інсценування казок, п'єс, драматичних творів, проведення конкурсів “Я вмію складати добрі казки”, фестивалів “Казкова галактика”, новорічних карнавалів, конкурсів фантастичних проєктів, юних талантів та інших заходів дозволяють залучати дітей до світу культури й надають можливість стати її суб'єктом під час здійснення творчих проєктів, участі в конкурсах і виставах, що дуже подобається дітям. Крім того, спільна творча діяльність згуртовує колектив, сприяє встановленню відносин взаємодопомоги та співпраці, формуванню поваги й доброзичливого ставлення до інших. Це також створює умови для підвищення самооцінки дітей – почувавши себе впевнено, вони будуть здатні діяти задля поліпшення власного життя, адже людину, котра перебуває у злагоді із собою та іншими, розуміють і підтримують; вона діє, самоорганізується й здатна до активної креативної діяльності з реалізації власного потенціалу.

Формуванню ціннісного ставлення до природи сприяє проведення занять на теми: “В природі я люблю...”, “Світ прекрасний”, “Що я можу зробити для природи, щоб зберегти її красу”, “Стан навколишнього середовища в Україні, на планеті Земля. Що залежить від мене?”, організація конкурсу малюнків “Вернісаж весняних барв”, “Квітковий дивограй”, “Я і природа” та ін., що дозволяють усвідомлювати власну причет-

ність до збереження життя на планеті й формують гуманістичну спрямованість особистості вихованців.

З метою розвитку ціннісного ставлення до суспільства й світу в цілому можлива реалізація творчих проєктів “Мій слід в історії закладу”, конкурсів на кращу презентацію своєї країни “Моя батьківщина – моя гордість”, написання міні-творів “Я і моя Україна”, творчих бесід “Щоб не загинути в морі зла, спішіть добро творити, діти”, “Заради чого варто жити і як треба жити. Наслідки негативного ставлення до світу”, “Що таке дружба”, “За себе відповідаю”, дискусії “Добро і зло. Я обираю добро, тому що ...” та ін. Відзначимо, що наповнення творчої діяльності змістом, пов’язаним з категоріями добра і зла, морального і аморального, байдужості, агресії, жорстокості та доброзичливості, взаємодопомоги і поваги, щастя, дружби, свободи, злагоди та ін., дозволяє формувати позитивні якості вихованців не через вплив, нав’язування певних норм та правил, а через взаємодію – актуалізацію, розкриття і розвиток внутрішнього творчого та духовного потенціалу дітей, надання можливості вільного вибору лінії власної поведінки й усвідомлення відповідальності за свій вибір.

Таким чином, залучення дітей до активного творчої діяльності сприяє розвитку духовності, свідомого ставлення до праці і творчості, формуванню позитивних ціннісних орієнтацій як значущого елементу внутрішньої структури особистості, системи установок, відповідно до якої людина сприймає ситуацію і обирає відповідний спосіб дій. Усвідомлення ж того, що життєві обставини можуть бути змінені завдяки власним зусиллям, стимулює до пошуку внутрішньої цілісності, нових можливостей саморозвитку й самореалізації й сприяє позитивній соціалізації особистості в цілому.

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ З ВАДАМИ РОЗУМОВОГО РОЗВИТКУ З ВИКОРИСТАННЯМ ПОТЕНЦІАЛУ ЕТНОКУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ

Кайдєнко Ю.С., м. Харків

Найбільшою цінністю кожної країни, кожної нації є діти – її майбутнє. Одним із найблагоденніших вчинків людей є захист і виховання дітей, які з будь-яких причин залишилися без батьківського піклування. Тільки протягом 1999 року за статистичними даними в Україні потребувало влаштування 20665 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. На жаль, з роками ситуація все більш ускладнюється і на даний мо-

мент за даними Держкомстату в нашій державі налічується понад 100 тисяч дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, хоча і ця цифра дещо сумнівна, оскільки державна статистика враховує лише кількість дітей, відносно яких є рішення державної влади.

Понад 50 тисяч дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування перебувають у державних виховних закладах, становище в яких за останні роки значно погіршилось внаслідок кризової ситуації в економіці та нестачі коштів у бюджеті. До того ж морально-психологічний клімат у таких закладах не сприяє повноцінній соціалізації дитини та підготовці її до самостійного життя у суспільстві. Спеціальними психологічними дослідженнями (І.В. Дуровіна, Т.М. Землянухіна, М.І. Лисіна, В.О. Толстих) підтверджено, що вихованці інтернатних закладів відрізняються від дітей, які виховуються в сім'ях за станом здоров'я, розвитком інтелекту та особистості в цілому. Дослідження, що проводилося в Україні 2004 року Благодійним товариством „Джерела” показало, що в інтернатних закладах більшість особистих прав людини не дотримується. Тематичне дослідження щодо причин інституціалізації дітей, проведене у 2001 році Інститутом соціальних досліджень виявило, що специфічні умови утримання дітей в інтернатних закладах не забезпечують набуття навичок незалежного проживання. У дітей не стимулюється пізнавальна діяльність, вироблення стратегій суспільної поведінки та спілкування. Велика залежність від персоналу та догляду в закладі спричиняє неприйняття оточення поза інтернатом. Особливо складним є протікання процесу соціалізації для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які мають вади в розумовому розвитку від народження.

Виховна робота соціального педагога спеціалізованої загальноосвітньої школи-інтернату— надзвичайно важкий та складний процес, оскільки спеціаліст несе величезну відповідальність за майбутнє не лише однієї дитини, групи чи класу, а й суспільства в цілому. В сучасному світі проблема виховання дітей-сиріт і дітей позбавлених батьківського піклування та формування духовної культури є однією з особливо гострих.

В теорії та на практиці спеціалістами було запропоновано безліч засобів, які б сприяли успішному вихованню й соціалізації дітей, однак, на жаль, серед запропонованих засобів можна виділити лише обмежену кількість, які були б адаптовані до умов спеціальних закладів.

Етнокультурне виховання як етносоціальний процес формування особистості забезпечує етнізацію дітей, як невід'ємну складову їхньої соціалізації.

Зміст етнокультурного виховання полягає, по-перше, у засвоєнні рідної національної мови, по-друге, у засвоєнні культурних традицій і їх

розвитку. Родина, загальноосвітні і професійні заклади освіти та інші соціальні інститути беруть участь у цьому процесі з дитинства. Соціальний педагог як спеціаліст виховного закладу зобов'язаний у своїй діяльності враховувати національні аспекти виховання підростаючого покоління, особливо коли він формує духовну культуру особистості.

Саме тому нами було розроблено технологію формування толерантності як важливого аспекту виховання духовної культури вихованців спеціалізованої школи-інтернату для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування з недоліками розумового розвитку. Зазначена технологія є комплексною і передбачає реалізацію соціально-педагогічної діяльності в трьох напрямках: 1)соціально-педагогічна робота з дітьми ; 2)методико – інформаційна робота з персоналом школи-інтернату; 3)координаційна робота соціального педагога з громадськими організаціями та центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

В кожному напрямі діяльність реалізовується через чотири взаємопов'язані етапи.

1.Етап розробки (підбір комплексу необхідних засобів, спрямованих на формування толерантності вихованців інтернатного закладу засобами народних традицій, корекцію батьківських методів виховання, а також ознайомлення персоналу закладу з потенціалом народних традицій і його використанням у педагогічній діяльності).

2.Діагностувальний етап , спрямований на виявлення запиту на необхідність та своєчасність проведення соціально-педагогічної діяльності та підбір індивідуальних засобів для безпосередньої роботи (тестування, анкетування,бесіди, робота з документацією).

3.Експериментальний етап, який включає в себе дослідження впливу низки факторів на соціалізацію дітей старшого шкільного віку , а також проведення заходів для батьків та персоналу школи-інтернату (ігрові методики, лекторії, круглі столи, розробка рекламної продукції).

4.Контрольно-корекційний етап (проведення повторного діагностування для виявлення ефективності результатів попередньої діяльності; порівняння результатів констатувального та контрольного аналізу; у разі необхідності проведення корекційної роботи; підведення підсумків та визначення ефективності обраної технології; підготовка методичних рекомендацій щодо можливостей використання технології).

Додаткового дослідження потребує розв'язання проблеми наступності соціально-педагогічної діяльності з випускниками спеціалізованих закладів з формування духовної культури, що є невід'ємним елементом процесу успішної інтеграції дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в соціум.

РОЛЬ РОДИТЕЛЬСКОЙ ОБЩЕСТВЕННОСТИ В ПРЕОДОЛЕНИИ ДУХОВНОГО КРИЗИСА В ДЕТСКО-ПОДРОСТКОВОЙ СРЕДЕ

Каневский А.А., г. Харьков

Сегодня часто приходится слышать о том, что мы вступили в новую эру – эру «свободного человечества».

«Наш бог – свобода», – заявляют идеологи очередного «светлого будущего».

Но, как известно, всякое божество требует поклонения, требует жертвы. Оно предписывает для человека определенные нормы поведения и утверждает соответствующую систему ценностей.

Что же представляют собой ценности новой эры, о которых сегодня говорят, как о ценностях «общечеловеческих»?

Отметим лишь некоторые из них.

В новой системе ценностей **моногамный брак** объявлен «пержитком прошлого».

Семейные обязанности – «предрассудками».

Дети – «обузой».

Скромность и стыдливость – «комплексом неполноценности», с которым нужно усиленно бороться (рецепты прилагаются).

Нормы приличия – «некоммуникабельностью».

Супружеская верность – «отсталостью от жизни».

Список можно продолжать, но, думается, и этого вполне достаточно, чтобы убедиться в том, что **сегодня ломается традиционная для нашего народа система ценностей**.

Искажаются понятия добра и зла.

Размываются границы, во все века отделявшие свет от тьмы.

Правда и ложь, духовность и бездуховность, культура и бескультурие, сегодня находятся в одной плоскости и имеют равные права.

Исторически традиционные для нашего народа духовные добродетели всё чаще становятся предметами шуток и подвергаются глумлению.

Женщины и мужчины, юные и пожилые, учатся подавлять стыд и всячески попирают скромность.

Девство и целомудрие спешат растлить или всячески скрыть, как признак «несовременности».

Угасают в народном сознании настоящие представления о чести и достоинстве, об ответственности и добросовестности, о бескорыстии и великодушии, о почитании старших и патриотизме.

Ещё более неведомыми становятся эти понятия для подрастающего поколения.

В сфере искусства и культуры царствует **антиэстетика**.

В теле- и радиопроодукции всё меньше красоты, доброты, любви, гармонии, правды, и всё больше – пошлости, агрессивности, чужеродности и деструктивности.

Улицы украинских городов заполнены пошлой и циничной рекламой. Повсюду пестрят плакаты с изображением психически ненормальных людей, которые преподносят хамство, пьянство, разврат и наркоманию, как норму жизни.

Табачные и пивные компании беспрерывно проводят рекламные акции, вовлекая в них огромное количество детей и подростков.

Несмотря на то, что в настоящее время **Украина занимает первое место в Европе по масштабам курения** (данные ВОЗ за 2008 г.), объемы производства табачных изделий в нашем государстве за последние 5 лет увеличились вдвое.

40% украинцев трудоспособного возраста являются никотинозависимыми – это более 12 миллионов человек, из которых 4 миллиона – женщины.

Среди женщин 20-39 лет курит каждая третья (данные Главного управления здравоохранения Киева).

Кроме того, **никотинозависимыми являются почти 30% украинских подростков**.

Впрочем, курение детей, девушек и молодых мам в присутствии малышей сегодня никого уже не шокирует и воспринимается обществом как нечто нормальное.

За последние годы в нашем обществе возникло такое социальное явление, как **детский пивной алкоголизм**, который, как утверждают детские наркологи, в настоящее время уже приобрел характер эпидемии.

Растет и омолаживается детская преступность, детская проституция, детская наркомания.

Всё больше детей втягивается в сферу порно- и наркобизнеса.

С каждым годом наблюдается стремительное снижение у детей интереса к чтению классической литературы, которая во многом способствует формированию у молодого человека высоких нравственных идеалов.

Катастрофически низкого уровня достигла **музыкальная и речевая культура** подростков.

Массовое использование детьми ненормативной лексики в наши дни также приобретает характер нормы и уже никого не пугает.

Следствием нездорового образа жизни значительной части украинской молодёжи является общее ухудшение здоровья подрастающего поколения.

Детские клинические психологи всё чаще заявляют о стремительном росте всевозможных психических расстройств у детей и подростков, большинство из которых имеют диагноз: «задержка психического развития».

Сегодня, как никогда ранее высок **уровень детских самоубийств**, причину которых многие специалисты видят в отсутствии у современной молодежи достойных жизненных ценностей и идеалов.

Родители и педагоги повсеместно жалуются на чрезмерную расторможенность и неуправляемость детей, на отсутствие у них интереса к учёбе, на их нежелание трудиться, на их подчас откровенное хамство, цинизм, неуважение к старшим, на их чёрствость и жестокость, на их невероятный эгоцентризм.

В апреле 2006 года социологическая группа Харьковской областной общественной организации «**Родительский комитет**» опросила **650 детей в возрасте 15-16 лет** (288 девушек и 362 парня) из числа учащихся самых престижных харьковских лицеев и колледжей.

Опрос проводился с разрешения местных администраций и носил анонимный характер в форме анкетирования.

Результаты социологического исследования показали следующее: основательно пристрастились к табаку (дневная норма более 10 сигарет) – 50%

регулярно употребляют алкоголь – 76% (из них 15% с 10-летнего возраста)

знают где и как можно достать наркотики – 43%

среди 15-летних девочек, живущих половой жизнью, уже сделали аборт – 26%

противоправные и хулиганские действия регулярно совершают – 31%

Многие социологические опросы и исследования показывают, что большинство молодых украинцев не собираются в будущем трудиться в сфере отечественного производства и сельского хозяйства, не собираются служить в армии, не хотят создавать полноценную семью, не хотят заводить детей.

Они желают лишь «жить для себя».

Они хотят и ищут «необременительных», «лёгких» отношений, предполагающих частую смену половых партнеров.

Так, в ходе опроса, организованного в 2008 году Киевским Институтом проблем управления имени Горшенина на базе Международного детского центра «Артек», в котором приняло участие 1600 детей в возрасте от 10 до 16 лет, выяснилось, что:

11,3% из них мечтают стать юристами,

11% модельерами,

10% экономистами,

8,6% врачами,

6,2% актёрами.

1,5% опрошенных детей «видят» себя работниками правоохранительных органов,

2,1% - спортсменами и

2,1% - дипломатами.

Самыми невостребованными среди подростков оказались рабочие специальности – лишь 1,3% молодых респондентов желают в будущем трудиться в сфере производства.

Кризис нравственности в молодёжной среде закономерно усиливается на фоне усиливающегося кризиса института семьи и брака.

Если в 1985 году в УССР лишь 20% браков завершалось разводами в «первой пятилетке» совместной жизни, то в настоящее время, **по данным Госкомстата Украины, 70% – т.е. 7 из 10! – заключённых браков распадаются в течение первых 5 лет супружества!**

При этом их сегодня заключается на треть меньше, чем 20 лет назад.

ИТОГ: неполные семьи, искалеченные детские судьбы, развитие у детей различных психических и сексуальных аномалий.

Еще одним следствием общего ухудшения здоровья народа вследствие нездорового образа жизни и внедрения в общество «контрацептивной идеологии», является проблема женского бесплодия, которая также уже принимает массовый характер.

Численность населения Украины неуклонно снижается со скоростью в среднем около **300 000** человек в год (население Полтавы).

1 января 1992 года в Украине насчитывалось 51 989 400 жителей. Многие из нас помнят популярную телезаставку того времени: *«Нас 52 миллиона»*.

За годы независимости – **без войны, голода и репрессий – нас стало меньше на 6 миллионов – 46 022 000** человек (по состоянию на 1 августа 2009 года).

Как утверждают представители Мирового банка, в Украине самые плохие демографические показатели среди государств бывшего Советского Союза и Восточной Европы.

Правда многие наши соотечественники как раз в этом усматривают позитив – дескать, «меньше народа – больше кислорода», и пытаются доказать, что чем меньше населения тем выше качество жизни.

Однако подобным «умникам» следовало бы поглубже рассмотреть проблему сокращения коренного народонаселения.

Ведь если рождаемость неуклонно снижается, это значит, что увеличивается не только число стариков, но и налоговое давление на оставшееся трудоспособное население. А если повышаются налоги – значит, растёт теневой бизнес. А с ростом последнего неизбежно растёт и коррупция, и преступность, и беззаконие.

И эта **связь между демографическим кризисом в государстве и его тотальной криминализацией** – совершенно объективна, хотя на первый взгляд и не заметна, т.к. этот процесс растянут во времени. А ведь уже сегодня каждому пятому украинцу – за 60 лет.

Есть над чем задуматься, не правда ли?

Кстати, на сегодняшний день в Украине наблюдается один из самых низких в мире *естественный* прирост населения.

Демографический коллапс сдерживается пока в основном благодаря *миграционному* приросту – в основном за счёт лиц азиатской национальности.

Иными словами нас становится всё меньше, а мигрантов всё больше. И если в ближайшие годы тенденция демографического развития Украины кардинально не изменится, то мы, украинцы, уже в недалёком будущем, рискуем превратиться в национальное меньшинство в собственном государстве.

Процессы наркотизации и алкоголизации молодежи, разрушение института семьи, ужасающая динамика числа разводов, брошенных и беспризорных детей, сопровождаются разрушением национальной экономики и некогда лучших в мире систем образования и здравоохранения.

Гигантские заводские корпуса, в которых некогда ковалась индустриальная слава наших городов, сегодня превращены в торговые центры и увеселительные заведения.

И всё это происходит на фоне беспрецедентной для Украины пропаганды алкоголизма, курения, разврата, порнографии, жестокости, насилия и всякой безнравственности при полной неспособности органов государственной власти защитить подрастающее поколение от интеллектуального, нравственного, психического и физического растления, и каким-либо образом изменить сложившуюся ситуацию.

Средства массовой информации, манипулируя сознанием человека, целенаправленно определяют сегодняшнюю социальную ситуацию, формируя:

1. Потребителя наркотиков;
2. Демографическое сдерживание;
3. Антисоциальный тип личности;
4. Различные субкультурные группы.

Кино, телевидение, радио, Интернет, печатные издания и компьютерные игры усиленно навязывают молодёжи моду на уродство, культы смерти и суицида.

Совершенно очевидно, что современные технологии манипулирования сознанием направлены, в первую очередь, на **разрушение психологической защиты** личности – в первую очередь, тех устоев, на которых держится способность человека к критическому восприятию информации.

ИТОГ: меняется, *обезображивается* сам внешний вид наших детей, их речь, одежда, мимика, жесты.

Словно чьей-то невидимой злой рукой сметаются в детских душах моральные заслоны, призванные защищать юные создания от порока и нравственной грязи.

Многолетняя информационная невидимая война против нашего народа привела к ситуации, когда все оборонительные заслоны в лице государственных служб и организаций, некогда защищавших детство, оказались разрушенными.

И сегодня между огромной армией растлителей всех мастей и нашими детьми остался последний оборонительный заслон – Мы, их родители.

Без нас наши дети окажутся один на один с этой гигантской машиной растления – один на один с целой армией щедро проплаченных извращенцев, самостоятельно противостоять которым они просто не в состоянии.

В эпоху формирования в украинском государстве **общества потребления**, ни один государственный институт, ни одна общественная или международная организация, не способны по-настоящему защитить детей, как наиболее уязвимую во всех отношениях часть общества.

Сегодня это могут сделать только те, кто связан с детьми самыми тесными узами кровного и духовного родства.

И по этой причине **именно родители должны стать главной движущей силой по духовному оздоровлению и нравственному обновлению украинского общества.**

Основание идеи родительского Движения лежит в понимании главной сути общества потребления – **в исключительной подчинённости всего и всех интересам бизнеса.**

Открываем современный экономический словарь и читаем: «Общество потребления – общество, в котором преобладают чисто потребительские интересы... Оно характеризуется массовым потреблением материальных благ и формированием соответствующей системы ценностей и установок»

«**Власть денег!**» – именно так, в буквальном смысле в двух словах, можно выразить «символ веры» общества потребления – его суть и главный лозунг.

Именно по причине подчиненности практически всех государственных структур интересам мировой финансово-политической олигархии, **деятельность большинства отечественных организаций**, которые по своему назначению должны были бы заниматься защитой семьи, материнства и детства, направлена не на выполнение своих функциональных обязанностей, а на **лоббирование интересов тех или иных финансово-политических структур**.

«**Власть денег!**»

Именно по этой причине в нашем государстве процветает табачный и алкогольный бизнес, в который сегодня втянута, по меньшей мере, треть молодого и половина взрослого населения Украины.

«**Власть денег!**»

Именно по этой причине государство не препятствует коммерческим структурам зарабатывать на здоровье нации и её будущего.

«**Власть денег!**»

Именно по этой причине в систему образования постоянно пытаются внедрить и внедряют различные программы, духовно дезориентирующие, нравственно растлевающие и психически повреждающие детей.

«**Власть денег!**»

Именно по этой причине в Украине совершенно отсутствуют механизмы контроля СМИ и рекламной продукции в контексте детства.

«**Власть денег!**»

Именно по этой причине в нашем государстве отсутствуют действующие механизмы защиты самого общества от интеллектуального и духовно-нравственного растления.

«**Власть денег!**»

Именно по этой причине в Украине отсутствует целенаправленная государственная политика в интересах детей, предусматривающая, в первую очередь, защиту подрастающего поколения от вредной, растлевающей информации.

«**Власть денег!**»

Именно по этой причине в украинской образовательной системе производятся ничем не обоснованные изменения, вымывающие многолетний положительный опыт отечественной педагогики – педагогики, ориентированной не на формирование космополита (бездушного и бездуховного человека-*потребителя* без роду и племени), а на формирование нравственной, всесторонне развитой личности, на формирование человека-*гражданина*, человека-созидателя, человека-патриота.

Таким образом, в настоящее время только родители, как люди, связанные со своими детьми самыми тесными узами духовного и кровного родства, растящие и воспитывающие их не в интересах меркантильности, а на основе бескорыстной любви и семейных ценностей, могут их должным образом защитить от всего негатива потребительского общества.

СІМ'Я – ДЖЕРЕЛО ДУХОВНОСТІ І БАГАТСТВА ДУШІ

Капська А.Й., м. Київ

Сім'я – це школа життя. У родині закладаються основи виховання та формування майбутньої особистості, через неї передаються нащадкам духовні надбання, життєвий досвід, трудові навички, національний менталітет.

На сільську сім'ю як соціально-педагогічний інститут покладені наступні *завдання*:

- у сім'ї діти мають навчитися шанувати гідність людської особистості та її життя, усвідомити важливість родини, її стійкість і єдність, громадянство та його закони, духовні покликання, цінність праці;
- у сім'ї здійснюється підготовка дітей до життя в суспільстві, їх навчання, захист інтересів, передача із покоління в покоління культурних і духовних цінностей;
- родина є запорукою розвитку українського народу, основою формування здорового покоління і здоров'я окремої дитини.

Центральним у родинному вихованні сільського соціуму залишаються духовно-моральні цінності та ідеали, пов'язані з народним світоглядом, мораллю та релігією українського народу. Передусім звідси беруть початок основні принципи родинного виховання: культуровідповідності, гуманізму, природовідповідності, систематичності, узгодженості впливів, залучення до праці, оптимізму, урахування статевих, вікових та психологічних особливостей дітей. На основі цих принципів можна визначити основні напрями:

- глибока повага до матері, батька, старших членів родини, шанування рідного дому;
- виховання працелюбності, чесності, людської гідності, доброти, милосердя;
- формування готовності оберігати рідну природу, любові до тварин;
- спрямування діяльності на засвоєння традицій, звичаїв, обрядів свого народу, вироблення поваги до культурних традицій інших національностей.

Протягом останніх років сільська сім'я в Україні переживає глибокі зміни, які стосуються оновлення економічної та соціальної структури і характеризується негативними соціальними процесами. Сьогодні сільська сім'я є фундаментом структури суспільства вона дуже вразлива до реформаторських змін. Матеріальні і психологічні труднощі, які переживає сільська сім'я призвели до виникнення раніше невідомих, нетипових для України проблем виховного характеру.

Зокрема, батьки втрачають свій авторитет, перестають бути взірцем для наслідування для своїх дітей; діти часто вважають своїх батьків невдахами. Таке ставлення дітей до батьків зумовлене певними факторами:

- збільшення неповних сімей (в наслідок розлучення, або окремого проживання батьків);
- різке погіршення матеріального стану сімей (неспроможність батьків отримувати прибутки в сучасних соціально-економічних умовах);
- масовий від'їзд батьків із сіл у пошуках заробітку за кордон.

Такий стан речей призводить до того, що дітей виховують бабусі та дідусь чи інші родичі.

Специфікою становлення дитини у сільському соціумі є те, що родинне виховання відбувається у контексті життя і потреб не лише сім'ї, а й усієї місцевості. Як результат активними вихователями дітей у родині виступають, окрім батьків, інші родичі: бабуся, дідусь, дядько, тітка, куми (діти перебувають у центрі уваги усіх членів родини).

Сільська сім'я як соціально-педагогічний інститут характеризується ще й такою особливістю: в кожній дитини виробляється необхідність знати свій родовід, вивчати своє генетичне коріння як по материнській, так і по батьківській лінії. У сільській сім'ї є культ Бабусі, Дідуся, Тітки, Дядька, Хрещених (кумів)... – тобто культ родоводу. За спостереженнями науковців саме у віці від 1 до 6 років діти, що проживають у сільській місцевості, перебувають у центрі уваги усіх членів родини. Дитина поступово знайомиться із широким колом родичів, поступово виробляється потреба знати своє генетичне коріння. Таке знайомство з родинною історією і традиціями виховує у дітей гідність, честь, гордість за своїх предків, прагнення і готовність наслідувати кращі приклади життя і творчості членів своєї родини. Так формується ідеал Матері, Батька, глибока повага до них, виховується шана до Бабусі, Дідуся, культ роду і всієї родини, прагнення наслідувати та примножувати усі здобутки родини.

Сільська родина володіє певними *особливостями* щодо функціонування. Зокрема:

- тісний зв'язок із місцем проживання;
- наявність особистих землеволодінь;

- дотримання сімейних традицій та народних звичаїв;
- вагома роль родинних стосунків;
- існування системи неформальної підтримки;
- існування між сімейного духовного зв'язку.

Можна визначити три групи завдань, які повинні реалізовувати соціальні педагоги у роботі із сільською сім'єю. А саме: сприяння виживанню сім'ї; допомога у підтримці функціонування сім'ї; сприяння розвитку сім'ї. Основну мету соціально-педагогічної роботи із сільськими сім'ями можна охарактеризувати як активне сприяння забезпеченню соціального благополуччя, її духовного, морального, психічного та фізичного здоров'я.

Соціально-педагогічна робота включає: соціально-педагогічну реабілітацію; соціально-профілактичну роботу; соціальний супровід; соціальне інспектування.

У своїй діяльності із сільською сім'єю соціальний педагог повинен користуватися певними принципами, які сприяють її активізації. До цих принципів належать:

- принцип превентивності;
- принцип адресності;
- принцип територіальності;
- принцип натуральних джерел допомоги;
- принцип соціального партнерства;
- принцип самодопомоги і самозабезпечення.

У професійній соціально-педагогічній діяльності вагому роль відіграє процес виховання дитини. Тому соціальному педагогові необхідно вивчити особливості виховання дитини у сільській сім'ї. На селі побутові традиції є значно міцнішими, ніж у містах, зокрема спостерігається залежність розвитку та виховання дитини від патріархального укладу стосунків. Низький рівень матеріального добробуту, необхідність ретельної та важкої праці у присадибному господарстві практично не залишає батькам часу на процес виховання своїх дітей. Через неможливість досягнути високого рівня фінансового забезпечення можна спостерігати, як батьки витрачають власний авторитет в очах дітей, що породжує безліч конфліктних ситуацій у спілкуванні між батьками та дітьми. Нові економічні перетворення на селі, відсутність продуманої та виваженої концепції перебудови та відновлення села сприяють зниженню рівня духовності, поширенню невпевненості у майбутньому. Така ситуація потребує нових підходів щодо процесу виховання дітей у сім'ях селян. Діяльність соціального педагога засвідчує, що сільська сім'я у процесі виховання власних дітей має дотримуватися певних умов, а саме:

- батьки повинні показувати позитивний приклад для своїх дітей;
- налагоджувати здоровий мікроклімат між усіма членами родини;

- користуватися незаперечним авторитетом у вихованні для своїх дітей;
- мати належний рівень культури;
- володіти високим рівнем усвідомлення відповідальності за виховання своїх дітей.

Вважаємо, що найважливіше, що повинен зробити соціальний педагог – це допомогти сільським сім'ям зберегти власні сімейні традиції, акумулювати та захистити родинні і духовні цінності, сприяти формуванню національної свідомості людини, відновити віру в Україну, свій рід і родину.

РЕЛІГІЯ ЯК ЗАСІБ ДУХОВНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ЗАСУДЖЕНОГО В ПЕНІТЕНЦІАРНИХ ЗАКЛАДАХ

Караман О.Л., м. Луганськ

Уже більше десяти років пенітенціарна система України є відкритою для громадських та релігійних об'єднань. Такі зміни у філософії пенітенціарної системи у 2003 році були закріплені в новому Кримінально-виконавчому кодексі України, у якому окрема стаття 128 має назву «Богослужіння і релігійні обряди в колоніях», відповідно до якої засудженим гарантується «свобода сповідувати будь-яку релігію або виражати переконання, пов'язані із ставленням до релігії»; право на проведення богослужіння і релігійних обрядів в колоніях за проханням засуджених або за зверненням релігійної організації в неробочий час; право на придбання і користування релігійною літературою, іншими предметами і матеріалами релігійного призначення тощо [2, с. 67].

Такий поворот пенітенціарної системи до релігії як засобу духовного відновлення особистості засуджених є закономірним процесом і має міцне історичне підґрунтя. Сама назва системи «пенітенціарна» у перекладі з латинського poenitentia – каяття, poenitentiamus – покайний свідчить про те, що основний наголос у виправленні злочинця повинен робитися не на покарання, а на свідоме покайння та повернення в нормальний людський соціум. І перша тюрма під назвою «пенітенціарій» була відкрита у 1776 році у Філадельфії (штат Пенсільванія, США) саме релігійною сектою квакерів, яка була переконана в тому, що злочинність породжує боговідступність, тому злочинця треба примусити розкаятися й примирити із Всевишнім. Безмовне одиночне ув'язнення та постійне читання Біблії було розраховано на здібність людини до безкінечного вдосконалення, переконання віруючої душі в тому, що самотність побуває до каяття й повертає до добра.

Витоки ж особливого ставлення християн до тюремних закладів слід шукати в єврейській історії, коли мали місце багаточисленні випадки масштабного полонення патріархів (наприклад, Йосифа) та пророків; самого Ісуса Христа та перших апостолів (Петра і Павла); керівників християнських общин в епоху гонінь (I-II ст. н. е.) тощо. Отже, коли сьогоднішня церква йде в пенітенціарні заклади, треба пам'ятати, що в неї надзвичайно багатий досвід служіння в місцях позбавлення волі та допомоги в задоволенні як духовних, так і матеріальних потреб засуджених [1]. Тому метою нашого повідомлення є розкрити основні напрями і сфери використання релігії як засобу духовного відновлення особистості засудженого в пенітенціарних закладах.

Сучасній світській людині досить важко уявити, яким великим потенціалом володіє релігія, коли допомагає засудженим стати на шлях духовного зцілення, виправлення та відновлення життя. Також складно аналізувати те, що відбувається під час богослужіння із засудженим на духовному, психологічному, соціальному рівнях. Тому дослідники впливу релігії на особистість засудженого (І. Парфанович, М. Галагузова, В. Трубніков А. Піщелко, Е. Тищенко та ін.) діяльність християнських конфесій в пенітенціарній системі умовно класифікують за різними ознаками, найбільш доцільними з яких ми вважаємо три: 1) за видами релігійної діяльності, 2) за сферами впливу на особистість, 3) за обсягом релігійної діяльності.

Відповідно до першої класифікації можна виділити наступні **види релігійної діяльності** християнських конфесій у пенітенціарних закладах: *просвітницька, кериґматична, катехизаторська, догматична, sacramентальна, дияконська*. Звичайно, ці види діяльності охоплюють майже всі **сфери особистості** людини (друга класифікація): *духовну, соціальну, психологічну, політичну* та інші. Згідно з третьою класифікацією – **за обсягом діяльності** – вплив релігії здійснюється на *мікро-, мезо- та макрорівнях*. Охарактеризуємо кожну із класифікаційних одиниць, виділених нами.

Просвітницька діяльність релігійних конфесій в пенітенціарних закладах полягає в просвіті контингенту і персоналу стосовно загальнолюдських та загальнокультурних цінностей, знайомстві з різноманітними прошарками людської культури (матеріальної і духовної – живопис, музика, література тощо).

Кериґматична діяльність (від грецького *kerygmata* – проповідь) – це діяльність проповідницька, що спрямована на проголошення істин християнського віровчення, життя та учіння Ісуса Христа, звернення грішників до покаяння. Кериґматична діяльність здійснюється як у богослужбній проповіді, так і засобами радіопередач, розповсюдження християнської літератури тощо.

Катехизаторство – це шлях до хрещення – свідоме введення світської людини в уклад церковного життя.

Догматичний вид діяльності побудований на закріпленні віри у християн, розуміння догматичних положень віри (як теолого-догматичних, так і морально-догматичних). Досягається це шляхом поглибленого вивчення текстів Священного Писання, праць з питань біблейської та моральної теології тощо.

Сакраментальна функція релігії проявляється як у свідомості священнослужителів, так і прихожан, коли здійснюються основні таїнства (хрещення, причастя, сповідь). Участь у таїнствах церкви дуже важливе для ув'язнених, оскільки вона надає їм реальне почуття того, що вони такі ж самі, як і люди на волі.

Дияконське служіння церкві (від грецького *diakonia* – служіння) полягає саме в служінні фізичним потребам засуджених. Розповсюдження гуманітарної допомоги, ліків, полегшення побуту засуджених – усе це прояви дияконського служіння християнської конфесії. Саме воно дає ізольованим від суспільства людям відчуття рівну турботу й увагу, тепло й ніжність, що проявляються в простих практичних діях.

За впливом на різні сфери буття засуджених робота християнських конфесій у пенітенціарному закладі поділяється на *духовну, соціальну, психологічну й політичну*.

Церковна проповідь, спілкування з прихожанами, таїнства й молитви задовольняють одну із самих потаємних та малодосліджених потреб людини – потребу в *духовності*. Взагалі, основою роботи християнської конфесії в пенітенціарному закладі є спрямованість саме на духовну сферу засуджених.

Християнські конфесії у своїй роботі торкаються й *соціальної* сфери засуджених. На певному етапі в умовах колонії формується соціум віруючих, що мають спільні інтереси, і, таким чином, задовольняється потреба особистості в соціалізації.

Психологічні потреби засуджених задовольняються через встановлення глибоких, довірливих стосунків (часто на основі сповіді) із служителями церкви, прихожанами, іншими ув'язненими. У науковій літературі вже не раз описувався процес глибокого психологічного зцілення у результаті благодатної дії молитви та сакраментальних дій церкви.

Християнська община впливає й на *політичні* сторони життя в пенітенціарному закладі. Під її впливом міняється політика ставлення до ув'язнених, можуть утворюватися нові структури в пенітенціарному закладі (піклувальні ради, клуби та гуртки, об'єднання засуджених) тощо.

За обсягом своєї діяльності християнська община діє на мікро-, мезо- та макрорівнях. На *макрорівні* відбувається особистісна взаємодія

із засудженим, на *мезорівні* формуються малі групи, на *макрорівні* спілкування із засудженими здійснюється через засоби масової інформації, публічні проповіді тощо [3, с. 126 – 153].

Таким чином, релігійна діяльність конфесій у пенітенціарних закладах спрямована, перш за все, на духовне відродження особистості засудженого, а в цілому, володіє досвідом і механізмами сприйняття людини як цілісної особистості, створеної за образом та подібністю Божою. Такий підхід дозволяє реалізовувати основний принцип соціально-виховної роботи в колонії – комплексність у перевихованні, виправленні та ресоціалізації засудженого.

Література

1. Караман О. Л. Репресивний та філантропічний етапи розвитку соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми засудженими в історії зарубіжних і вітчизняних пенітенціарних систем // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2010. – № 1. – С. 72 – 80.
2. Кримінально-виконавчий кодекс України. – Х. : ПП «ІГВІНІ», 2007. – 96 с.
3. Социальная работа с осужденными: Учебное пособие / Под ред. В. И. Жукова, М. В. Галагузовой. – М. : Издательство МГСУ, 2002. – 256 с.

ВПЛИВ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА НА ОСОБИСТІСНЕ СТАНОВЛЕННЯ МОЛОДІ

Карпенко О.Г., м. Київ

Особливе призначення соціально-педагогічної науки – це здійснювати пошуки нових шляхів і механізмів у соціальному становленні особистості, соціальної групи, громади, суспільства. Особливий інтерес викликають ідеї щодо розгортання процесу розвитку соціальної активності молоді. Зокрема, це стосується ідей: взаємозв'язку молоді і старшого покоління, спільної роботи над загальною справою, розгортання соціальних форм життєдіяльності молоді, розвитку свободи ініціативи молоді, розгортання соціально-виховної роботи серед молоді за здоровий спосіб життя, виховання молоді так, щоб їй «до всього було діло», створення умов для творчої праці, допомоги і підтримки у здобутті освіти і професії тощо.

Безперечно, необхідно зважати на те, що всяке соціокультурне середовище має свою специфіку: особливості способу життя; сезонність, циклічність сільськогосподарського виробництва; специфіку умов

праці, побуту; циклічність у відтворенні соціально-демографічної і професійної структури населення, норми поведінки і форми спілкування жителів села; можливості культурних і освітніх установ села [2, с. 62]. Тому можна сказати, що соціокультурне середовище – це все, що оточує молоду людину і з чим вона взаємодіє: освітнє середовище, виховне, сімейно-побутове, трудове, середовище громади, культурно-просвітницьке середовище, управлінсько-координаційне та ін.

Безперечно, означені типи соціокультурного середовища не рівноцінні, але кожен із них може бути значущим для індивіда на певному етапі його життя і відповідно стимулювати його розвиток у певному напрямку. Усе вище висловлене дозволяє говорити про те, що соціокультурне середовище – це досить складний комплекс, що поєднує в собі різні соціально значущі для виховання фактори: соціально-економічні, національні, конфесійні, майнові, вікові. Соціокультурне середовище – це і школа, і будинок культури з його гуртками, клубами за інтересами і спортивно-оздоровчий комплекс з різними

секціями, і церква, і родинно-побутові взаємини, і природа, і традиції, це і половіковий склад населення, і тип поселення (село, місто), це всі фактори, що впливають на соціальне виховання молоді і розвиток її соціальної активності.

Метою нашої статті є дослідження соціального середовища як соціально-педагогічного феномену. При цьому ми повинні виходити із розуміння того, що його позитивний вплив на життєдіяльність і соціальну активність молоді можливий за умови функціонування міжособистісного простору, в якому кожна особистість відчуває себе комфортно в емоційному плані і стабільно у плані самореалізації. І тому, говорячи про соціокультурне середовище села, ми вважаємо за доцільне підкреслити, що важливим фактором у його позитивному впливі на молодь є формальність у взаємодіях, особистісна значущість, емоційна насиченість, високий рівень включення у спільні справи. Все це створює умови для позитивного розвитку особистості.

Розкриваючи особливості соціокультурного середовища, ми розділяємо його на світ дітей, світ молоді і світ дорослих, які постійно взаємодіють один з одним чи всі разом. Водночас світ молоді можна розділити ще на кілька сфер:

- сфера відносин молодих людей зі своїми близькими друзями;
- сфера відносин молодих людей з дорослими (педагогами, батьками, соціальними працівниками, адміністрацією села тощо).

Вивчення сфери взаємовідносин молодих людей і дорослих повернуло нашу увагу до того, хто ж є об'єктом наслідування для молоді. І з'ясувалося, що останнім часом дорослі як агенти соціального виховання втратили свою значущість у житті молоді. Частково це пояснюється

втратаю їхнього соціального статусу, саме серед дорослих спостерігаються мінімальні показники соціальної активності, що призводить до переорієнтації молодими людьми зі своїх батьків чи педагогів, як традиційних вихователів, на інших, більш успішних людей. При цьому міра поваги молоддю залежить в основному від „успішності” дорослих, що, на нашу думку веде до пасивності і низького рівня соціальної активності.

Водночас у молоді постійно проявляється потреба у спілкуванні, участі в дискусіях, досить часто з тими, хто готовий їх слухати. Тому найчастіше молодь, за результатами нашого дослідження, іде туди, „де вона відчуває себе найбільш впевнено” – 58%. На жаль, молодь часто не може проводити свій час з друзями, ровесниками без вживання спиртних напоїв, вживання наркотиків (це приблизно 53% хлопців і дівчат).

Соціальне середовище, в якому перебуває, наприклад, сільська молодь висвітлює невпевненість у собі, стресову нестійкість, високий рівень роздратування, змушує молодь пристосовуватися до різних сфер взаємовідносин, де інші допомагають вирішувати згадані проблеми, засвоювати певні стереотипи поведінки, прив'язуючись до груп завдяки солідарності, розумінню і відкритості відносин.

Зважаючи на вищесказане, слід акцентувати увагу на думці, що соціокультурне середовище – це системне явище, яке може швидко зникати, якщо ми зосередимось лише на одній сфері життєдіяльності молоді людини. Адже вплив різноаспектних сфер (освітньої, виховної, сімейно-побутової, трудової, громади, культурно-просвітницької, управлінсько-координаційної) не можна розглядати окремо, незалежно одну від другої, оскільки в реальній ситуації вони не можуть функціонально діяти, а в контексті соціокультурного середовища села ці сфери життєдіяльності молоді набувають нового смислу. Це і спонукає нас розглядати їх у єдності.

Як показує практика, одне і те ж соціокультурне середовище може по-різному впливати на розвиток соціальної активності молодих людей. Від чого це залежить? Перше, на що варто звернути увагу, - це наскільки взаємодіють особистість і середовище і якого характеру ця взаємодія. Соціокультурне середовище впливає на людину, її особистісне становлення, соціальну активність за умови їх взаємодії. Причому, як зазначає Л. Виготський, „ставлення людини до середовища завжди носить характер активності, а не простої залежності. Тому пристосованість до середовища може означати досить жорстку боротьбу з окремими елементами середовища, але завжди при цьому наявні активні взаємовідносини з нею. Отже, в одному й тому ж соціальному середовищі можливі „абсолютно різні соціальні установки індивіда, і вся справа в тому, в якому напрямку буде вихована дана активність [65, с. 41]”.

Без сумніву, позиція молодшої людини в соціокультурному середовищі обумовлена суб'єктивністю її сприйняття. Це *другий* важливий момент, на який слід звернути увагу. Скажімо те, що для однієї молодшої людини чи мікрогрупи є цінним і важливим, має чітке окреслення і смисл, то для інших воно може бути незрозумілим, не відповідати їхнім запитам, інтересам і може не стати їхнім позитивно спрямованим середовищем. Від такого суб'єктивізму у сприйнятті соціокультурного середовища села молодшою людиною залежить роль і міра його впливу на особистість. Проте наявність зазначених позицій дає право на припущення, що їх різнорівневість і різноаспектність дозволяють прогнозувати можливий перехід суб'єкта від однієї позиції до другої, більш продуктивної, більш змістовної і більш переконливої.

Незаперечним є факт, який ми довели в теоретичному аспекті: соціокультурне середовище села є простором для самореалізації молодшої людини, оскільки основні завдання соціального виховання полягають у створенні різних соціосередовищ, в яких відбувається формування соціальної активності молоді, самореалізації її творчих сил. Враховуючи те, що інтереси і потреби сільської молоді є досить різноманітними і динамічними, соціокультурне середовище села має бути достатньо багатогранним. Молодь в основному зайнята роботою чи освітою і, що є незаперечним, обмежені у коштах, тому доцільно створити у селі такі умови, щоб максимально наблизити до молоді поле задоволення їх інтересів, щоб молоді люди мали змогу вибрати таку нішу їх діяльності, яка б не лише приносила задоволення, але й давала змогу бачити перспективу свого розвитку. І, як стверджує у своєму дослідженні Н. Щуркова [10], чим ширшим є середовище, яке відкриває людині доступ до загальнолюдських і культурних цінностей, чим воно багатогранніше і чим воно більше надає можливостей для саморозвитку молодій людині, тим більше воно відповідає вимогам і умовам, необхідним для соціального становлення особистості.

На користь соціокультурного середовища у вирішенні проблем особистісного становлення і соціальної активності молоді свідчать докази різних вчених [4; 6; 9; 10]. По-перше, розвиток соціальної активності особистості в середовищі відбувається природним шляхом, оскільки організація середовища в цілому завжди є ефективнішою, ніж організація окремих заходів. По-друге, досвід, набутий у соціокультурному середовищі, є результатом діяльності індивіда, оскільки він сам проходить етап ініціації дій. По-третє, джерелом активності у середовищі виступає сама молода людина, її життєві інтереси, а також об'єктивні компоненти інституційального характеру.

Сьогодні склалася тенденція, що найбільш ефективними у соціальному становленні молоді є фактори освітнього середовища (навчан-

ня, виховання, просвітництва, дослідницької діяльності), особливо це стосується учнів старших класів, студентів навчальних закладів різного типу. Освітнє середовище, безперечно, стає важливим засобом особистісного становлення молоді не лише в руках педагога, але й у руках громадських організацій, академгруп, класів, органів місцевого самоуправління села. При цьому молода людина, котра попадає під вплив педагогічних факторів у різних соціальних інститутах, допомагає їй зрозуміти, що „знання потрібні людині не самі по собі, а для оволодіння наявними умовами даного соціокультурного середовища, громадського життя і діяльності, успішного виконання своїх соціальних ролей, реалізації життєвих цілей [7, с. 38]”.

Це дозволяє нам стверджувати, що багатогранність факторів освітнього середовища сприяє формуванню у молоді таких якостей, як інтелектуальна мобільність, готовність засвоювати нову інформацію, рівень освіченості, культури і почуттів, об'єктивне і наукове пізнання світу. На нашу думку, фактори освітньої сфери, як правило, допомагають молодій людині продуктивно взаємодіяти з іншими сферами життєдіяльності і з іншими соціальними інституціями. У розвиненому соціокультурному середовищі координатор соціально-виховної роботи на селі завжди продуктивно використає творчий та інтелектуальний потенціал освіченої молоді з метою розширення зони духовного і морального впливу на інші категорії жителів села.

Помітним фактором впливу соціокультурного середовища на формування соціальної активності молоді є, також, її інформаційне оточення. Молода людина потребує постійного розширення інформаційної сфери, оскільки вона повинна орієнтуватися у широкому інформаційному полі. На нашу думку, формування інформаційної культури молоді села є обов'язковою умовою розвитку особистості загалом. Поінформованість сільської молоді – це не „нав'язування” певних передач, фільмів, преси, літератури, політичних поглядів, це ще й підтримка народних традицій, це формування світоглядної цілісності, це збереження мовної культури, сприйняття державної атрибутики, позитивне ставлення до громадянства, прояв етнічної толерантності, терпимості до релігійних конфесій. Загалом у молодіжному середовищі села домінують інформаційні поля і проблеми, які є найбільш дотичними до проблем, як самої молоді, так і жителів села загалом.

Визначаючи різні фактори впливу на формування соціальної активності молоді, ми спираємося на конкретні соціальні сфери, які у своїй сукупності і становлять соціокультурне середовище. Безперечно, в кожній із означених нами сфер життєдіяльності сільської молоді домінують ті чи інші фактори. Так, скажімо, у культурно-просвітницькій чи фізкультурно-оздоровчій сферах особливо значущим є фактор спілкування,

який допомагає формуванню у молоді навичок мовленнєвої взаємодії, прояву ставлення до інших людей. Завдяки сформованому спілкуванню молода людина вибудовує відносини зі своїми ровесниками чи з референтними групами. А відтак, завдяки пізнанню інших людей, вона пізнає і саму себе, сприймає впливи інших учасників того чи іншого соціального проекту як можливість проявити власне „Я” у взаємодії з ними, здійснити корекцію власної позиції чи намірів тощо.

Ми не ідеалізуємо силу соціокультурного середовища у становленні соціально активної особистості, але водночас органічне й адекватне конкретній сфері використання соціально-педагогічних факторів – все це створює духовно-моральну атмосферу в молодіжному мікросоціумі.

Звичайно, такий фактор, як спілкування у середовищі діє по-різному. Адже спілкування у соціально-побутовій сфері й у сфері професійної діяльності відрізняється не лише своїм стилем, культурою мовлення, а й емоційним забарвленням, оскільки відбувається не лише обмін певною інформацією, а й емоційна взаємодія, що сприяє формуванню у молоді комфортних відносин з соціумом і взаємопорозуміння.

Як засвідчує практика, найбільш невимушено й органічно формується і проявляється соціальна активність молоді у культурно-просвітницькій сфері. З одного боку, молодь має змогу провести вільний час, відпочити, включитися в діяльність за інтересами, а з другого – організатори соціального виховання в сільському середовищі мають змогу змодельовувати таку культурно-просвітницьку сферу, в якій кожна молода людина матиме змогу не лише задовольняти свої інтереси і потреби, але й бути активним учасником у створенні і реалізації соціальних проєктів, які є важливим фактором формування соціальної активності.

Чітка система культурно-просвітницької діяльності – це міцна соціально-педагогічна платформа для розгортання просвітницької діяльності: клуби за інтересами, клуб молоді сім’ї, клуб любителів природи, мистецька вітальня, клуб любителів народної пісні. Завдяки таким формам роботи в мікроколективах живе стійкий клімат доброзичливості, толерантності, поваги, зникають стресові напруги, а творча діяльність піднімає людину на нову сходинку від споживача духовно-культурних цінностей до творця. Саме завдяки організації культурно-просвітницької діяльності забезпечується реалізація внутрішніх, суб’єктивних умов для особистісного становлення молоді (здоров’я, настроїв, бажання займатися різними видами соціально значущої діяльності тощо) та для формування її соціальної активності.

Важливими факторами у середовищі є не лише ті, що знаходяться у соціально-побутовій сфері. Звичайно, на початку ХХІ ст. не лише можна говорити про те, що у сільському середовищі повністю зберегли-

ся одвічні традиції, побут, звичаї, хоча і не слід відкидати певні закономірності життя старшого покоління, норм у взаємовідносинах з молодими, родинних зв'язках. Певний злам негативних тенденцій життєвого рівня і деяке його підвищення за останні 2-3 роки, на жаль, майже не торкнулося незаможних і малозабезпечених сімей, яких у сільській місцевості значна більшість [8]. Тому у кожній сім'ї на певному етапі простежується відмежування молоді від родинних зв'язків, посилюються сподівання на власні сили у пошуках роботи, здобутті освіти. Це водночас є і позитивною тенденцією, оскільки психологічна стресова ситуація є сворідним «стимулом» у розвитку соціальної активності молоді: самостійний аналіз, взаємозв'язок з виробничими структурами на селі і в найближчих центрах, консультування у соціальних службах, центрах зайнятості, використання джерел інформування (теле-, радіореклами, пресс-релізи, буклети тощо).

Безумовно, «соціальне становлення сучасної молоді, як і молодого покоління в цілому, не потребує патерналізму, надмірної опіки з боку дорослих, держави. Їй, передовсім, необхідно лише створити належні умови для плідної праці, навчання і відпочинку, допомогти відчувати власну гідність, віру у свої сили, реалізувати бажання власною працею досягти кращого життя, а не пасивно очікувати його [9, с. 193]». Тому у цьому плані суттєву роль відіграє управління і координація життєдіяльності молоді на селі. Ця сфера має свої важливі змістові складові, які дозволяють оперативно, гуманно і на демократичних засадах втручатися у життя сільської молоді (концепція соціально-виховної роботи серед молоді, концепція розвитку матеріальної бази для працевлаштування молодих, план розвитку соціокультурного середовища села, форми організації і надання освіти сільській молоді, розгортання діяльності творчих груп, ініціативних молодіжних груп «патріоти рідного села», створення структури самоуправління та залучення до участі молоді в управлінських структурах села та ін.).

У даному випадку значну роль відіграє створена при місцевих органах самоуправління села комісія у справах молоді і яка допомагає молоді вийти на проектування соціокультурного середовища села, оптимізувати цей процес, змодельовавши структуру соціокультурного простору з врахуванням його відкритості для жителів села, у тому числі як для шкільної молоді, так і для молоді, котра залишилася жити у селі після закінчення навчання.

Особистісне становлення молоді як соціально активної особистості не може бути вирішене лише завдяки дії одного якогось фактора, зокрема, фактори освітньої, соціально-виховної, трудової, фізкультурно-оздоровчої, соціально-побутової, управлінсько-координаційної сфер соціокультурного середовища села. Це обумовлено тим, що соціокуль-

турне середовище села є інтегрованим соціальним простором, в якому всі притаманні для села сфери взаємодіють у вихованні молоді і взаємодоповнюють одна одну. А у своїй сукупності вони є водночас і комплексним фактором саморозвитку особистості. При цьому сила впливу усіх факторів залежить як від суб'єктивного сприйняття, так і від ставлення сільської молоді до соціокультурного середовища в цілому.

Література

1. Арефьева Г.С. Социальная активность: Проблемы субъекта и объекта в социальной практике и познании. – М.: Мысль, 1974. – 230 с.
2. Гур'янова М.П. Сельская социальная среда как педагогический фактор: Дисс. ... канд.пед.наук: 13.00.01. – М., 1994. – 179 с.
3. Василец О.И., Симон Ю.С. Социализация человека: перспектива индивидуальности // Человек: перестройка мышления и поведения. – К.: Наук. думка, 1991 – С. 216-221.
4. Головкин А.В. Развитие научно-технического творчества молодежи как фактор повышения социальной активности личности в современных условиях: Автореф. дис... канд. филос. наук: 09.00.02 / Высшая комсомольская школа при ЦК ВЛКСМ. — М., 1990. — 24 с.
5. Карпунин О.П. Самооценка молодежи как индикатор ее социокультурной идентификации // Социс. – 1998. – №12. – С. 89-94.
6. Крючков В.Г. Социокультурная среда как детерминанта духовного развития личности: Дисс. ... канд. филос. наук: 17.00.08. – М., 1991. – 133 с.
7. Ластовченко І.О. Зміни соціокультурного середовища в Україні як фактор формування системи цінностей молоді // Наукові праці. — К., 2002. — Вип.4: Соціально-психологічні проблеми вдосконалення управлінської діяльності. — С.34–36.
8. Сільська молодь: проблеми і перспективи: Матеріали доп. і виступів учасників всеукр. конф. / за ред. М.П. Іщенко. — К. : Знання України, 2003. — 111с.
9. Смагин Б.И. Социокультурная городская среда и развитие личности // Город и культура / Под ред. П.А. Подболова. – СПб., 1992. – С. 35-42.
10. Суська О.О. Соціокультурне середовище і проблема самореалізації людини // Уряду України. Президенту, законодавчій, виконавчій владі. — К., 1999. — Т.14. — С.336–338.
11. Щуркова Н.Е. Воспитание: Новый взгляд с позиций культур. – М.: Новая школа, 1997. – 77 с.

РОЛЬ УЧИТЕЛЯ В ОРИЕНТАЦИИ СОВРЕМЕННОЙ МОЛОДЕЖИ НА ДУХОВНЫЕ ЦЕННОСТИ

Касьянова С.П., г. Харьков

Один индейский вождь девятнадцатого века высказал такую мысль: "Стремитесь к мудрости, а не к знаниям. Знание - это прошлое, мудрость - это будущее."

И все-таки чтобы быть мудрым, обязательно нужны знания, но какие? Если мудрость - это будущее, значит нужны знания, позволяющие видеть будущее реальным во всех отношениях. Как вы думаете, можно ли найти такие знания?

В безудержном потоке разнообразнейшей информации в современном мире практически невозможно стало ориентироваться даже человеку, умудренному серьезным жизненным опытом. А что тогда говорить о современной молодежи, чей острый и пытливый ум молниеносно реагирует буквально на все, что его окружает, при этом не в состоянии правильно ориентироваться, что есть истина и добро, а что есть ложь и зло. Неужели нет выхода?

Выход есть. Существует идеальный эталон, относительно которого просто жизненно необходимо рассматривать все, что нам навязывают сегодня извне. Этим единственным идеальным эталоном является Библия. Только она даст нам те самые знания, которые сделают нас мудрыми.

В своей знаменитой Нагорной проповеди наш Господь и Глава Христианской Церкви Иисус Христос, объясняя людям, как к ним относится Бог Отец, сказал (Мф 6:11): Итак, если вы, будучи злы, умеете даяния благие давать детям вашим, тем более Отец ваш Небесный даст блага просящим у Него.

Действительно сейчас современной наукой доказано, что физиологически каждый человек в своем мозге имеет больше негативных центров возбуждения. Мы, к сожалению, очень легко реагируем на негативную информацию. И это происходит непроизвольно. Именно эту реакцию нужно каждому из нас держать под контролем, потому что именно эта реакция управляет нашим поведением и нашими мыслями. Что может помочь нам управлять этой реакцией?

В той же Нагорной проповеди Иисус Христос дал нам очень важное наставление (Мф 6:13): Входите тесными вратами, потому что широки врата и просторен путь, ведущие в погибель, и многие идут ими; потому что тесны врата и узок путь, ведущие в жизнь, и немногие находят их.

В этом наставлении и содержится ответ на вопрос о том, какие знания нам помогут приобрести мудрость. Это именно те знания, которые поведут нас по узкому пути к вечной жизни.

Это и есть идеальный эталон, который должен управлять нашим поведением и нашими мыслями.

Вот в чем состоит роль учителя в ориентации современной молодежи на духовные ценности: давать знания каждому молодому человеку для созидания себя как духовной личности, знания, ведущие в вечную жизнь.

Чему бы молодые люди ни захотели учиться, они будут искать себе учителей, которые помогут им удовлетворить жажду познания в каждом интересующем их вопросе.

В вопросе поиска современной молодежи ориентиров на повышение своего духовного уровня нужны действительно мудрые учителя, которые будут давать честные знания о том, что есть истина и добро, а что есть ложь и зло.

Перед нами стоит нелегкая задача: как учителя мы должны постоянно повышать свой собственный духовный уровень, чтобы быть уверенными, что наши усилия в вопросе духовного воспитания современной молодежи давали только добрые плоды. На сколько нелегка стоящая перед нами задача, на столько же она благородна и побуждает к активному духовному образу жизни. На этом нелегком, но во истину творческом пути нас ждут многие преграды. Но преодолевая их, мы получим возможность закаляться духовно, доказывая своим жизненным опытом, что и в современном мире молодежь сможет найти себе достойных духовных наставников.

Будем же тверды в своих намерениях показать нашей молодежи тот узкий путь, ведущий в вечную жизнь, где уже никогда не будет места злу, насилию и лжи. Откроем райские врата в своих душах и научим, как это сделать нашу молодежь. Тогда мир станет теплее для всех.

Да осилит дорогу идущий!

ЗНАЧЕННЯ ДУХОВНИХ І МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ У РОБОТІ ІЗ ДІТЬМИ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ

Клочко О.О., м. Суми

Професійна діяльність соціального педагога має будуватися на моральних законах життя суспільства і людських взаємовідносин. Морально-етичним базисом роботи таких спеціалістів з дітьми адиктивної поведінки стають релігійні і моральні догмати.

Великого значення у роботі з дітьми адиктивної поведінки набуває використання вищих моральних цінностей і так званих спеціально-професійних моральних норм і цінностей. Наявність у майбутніх спеціалістів вищих моральних цінностей сприятиме підвищенню ефективності роботи з подолання проблеми адиктивної поведінки, а також висуватиме моральну вимогу у формуванні таких якостей у дітей «групи ризику». У межах професійної діяльності із дітьми адиктивної поведінки важливості набувають ті якості, що характерні саме для соціально-педагогічної роботи. Тому виходячи із специфіки професії соціального педагога, до категорії спеціально-професійних норм і цінностей відносимо любов до дитини, привітність, коректність, милосердя тощо, що для усіх інших людей будуть визначатися як загальнолюдські якості.

Особливу роль у позитивній мотивації майбутнього спеціаліста стосовно проблеми подолання адиктивності повинно відігравати прагнення до визнання і орієнтація на успіх. Відповідно цьому – відбувається процес формування такої позитивної мотивації і у дитини [1].

Зрозуміло, що для ефективної роботи майбутніх соціальних педагогів з дітьми адиктивної поведінки необхідними є наступні професійно значимі особистісні якості:

- 1) емпатія як здатність до співпереживання проблеми адиктивних проявів у поведінці дитини;
- 2) толерантність як терпимість до особистості з її недоліками, труднощами у роботі з такими дітьми;
- 3) професійна компетентність як сукупність професійних знань, умінь та навичок, вміння збільшувати кількість варіантів вибору;
- 4) віра у цінність кожної особистості, віра у здатність дитини до змін і до самостійного вибору у житті;
- 5) духовність;
- 6) емоційна врівноваженість, привітність, щирість, любов, гуманність тощо.

Особливого значення для майбутніх соціальних педагогів набуває використання у практичній роботі (у нашому випадку – в роботі з дітьми адиктивної поведінки) «золотого правила» моральності. Головне моральне і релігійне правило знане у світі завдяки багатьом літературним, фольклорним, історичним, біблійним тестам та різному формулюванню. Основна ж думка якого полягає у тому, що кожна людина повинна поводитися з іншими так, як вона бажала б, щоб вони поводитися з нею.

Майбутні фахівці повинні вміти аналізувати історичні, релігійні, народні пам'ятки багатьох народів. Результатом такої роботи має стати усвідомлення того, що зустрічаються різні формулювання одного й того ж самого основного морального правила – золотого правила моральності:

1) у Конфуція (Стародавній Китай): «не роби іншим те, чого не бажаєш собі»;

2) у Біблії: «У всьому, як бажаєте, щоб з вами чинили люди, так і ви чиніть з ними. Бо в цьому – Закон і Пророки» (як загальне правило відносин із іншими людьми);

3) У слов'янській народній творчості: «не плюй у колодязь – настане час води з нього напиться»; «не рубай гілку на якій сидиш»; «не рий іншому яму – сам до неї потрапиш» і т.д.

Згідно з цим принципом майбутні соціальні педагоги повинні діяти таким чином, щоб моральні вимоги однаковою мірою поширювалися на усіх людей незалежно від їхнього соціального статусу та умов життя. В особистісному і професійному плані цей принцип передбачає, що при оцінюванні поведінки дітей адиктивної поведінки фахівці мають виходити з тих самих вимог, які вони висувають до себе.

Осмислення майбутніми фахівцями «золотого правила», як одного із провідних християнських законів, є невід'ємною частиною духовної лінії в розумінні інших біблійних положень. Зауважимо, що важливим показником посилення якісної, кваліфікованої роботи щодо подолання проблеми адиктивності у поведінці дітей стане прийняття наступних християнських законів буття:

1) намагання чіткому слідуванню заповідям Закону Божого та християнським заповідям, що встановлюють домінування принципу любові, а також шанобливості, правдивості, щирості, відсутності користюлюбства тощо;

2) визнання за джерело християнського морального вчення заповідей блаженства, що стануть основою для формування милосердя, лагідності, правдолюбства, толерантності у майбутніх соціальних педагогів [2].

Питання формування духовності та моральних якостей особистості спеціаліста тісно пов'язане із професійною деонтологією. Сучасне наукове тлумачення даного поняття полягає у розумінні деонтології соціально-педагогічної діяльності як комплексу професійних, правових, моральних норм і правил про обов'язок, відповідальність фахівця.

Майбутнім соціальним педагогам слід розуміти, що первинне значення деонтології носило морально-релігійний зміст і мало на увазі обов'язок особистості перед Богом, релігією [3].

Зауважимо, що пріоритетним завданням для майбутніх фахівців виступає усвідомлення свого професійного обов'язку перед дитиною адиктивної поведінки, її сім'єю. Важливою стає відповідальність перед суспільством, державою, професією, Богом за результати своєї роботи з дитиною адиктивної поведінки.

Отже, можемо констатувати той факт, що сприятиме підвищенню ефективності роботи з подолання проблеми адиктивної поведінки у дітей формування у майбутніх соціальних педагогів духовних і моральних якостей.

Список використаних джерел

1. Вступ до соціальної роботи : [навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів] / за ред. Т. В. Семигіної, І. І. Миговича. – К. : Академвидав, 2005. – 304 с.
2. Закон Божий / [сост. Протоиерей Серафим Слободской]. – 773 с.
3. Медведева Г. П. Этика социальной работы : [учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений] / Г. П. Медведева. – М. : ВЛАДОС., 1999. – 208 с.

ДУХОВНО-НРАВСТВЕННОЕ ВОСПИТАНИЕ В СЕМЬЕ

Кобзарь В.П., г. Харьков

Долгие годы считалось, что семья – это главная и основная ячейка общества, без которой это общество существовать не может. Семья – это та основа, которая поддерживает человека в жизни. Было важно поддерживать традиции семьи, да и просто беречь свои семьи. Однако сейчас отклонения от традиционных православных ценностей привели к духовному обнищанию, упадку религиозного духа, падению нравов. Сейчас институт семьи практически находится на грани исчезновения. Разрушены нравственные представления о браке и семье. Утрачен традиционный уклад семейной жизни.

Деформирована сфера семейного воспитания. Семейное воспитание утратило свой добровольный, жертвенный характер. Родители относятся к детям как к приложению, как к нечто такому, что просто должно быть. При этом родители, которых практически не бывает дома пытаются живое общение заменить дорогими подарками, компьютерной и иной техникой.

Следствием кризиса семьи являются многочисленные проблемы детства. Среди них, нарушение физического, психического здоровья ребенка, духовно-нравственная неразвитость, отсутствие четких представлений о пороке и добродетели, этических нормах и правилах, детский алкоголизм, наркомания, проституции, подростковая преступность.

Однако мы можем обратиться к богатому духовно-нравственному опыту нашей страны.

Императрица Александровна Федоровна вела дневники, в которых выписывала цитаты, которые ясно показывают, что было близко ее сердцу, что ее мучило и беспокоило в повседневной жизни.

Вот некоторые выдержки из записей Императрицы. «Главным центром жизни любого человека должен быть его дом. Это место, где растут дети – растут физически, укрепляют свое здоровье и впитывают в себя все, что сделает их истинными и благородными мужчинами и женщинами. В доме, где растут дети, все их окружение и все, что происходит, влияет на них, и даже самая маленькая деталь может оказать прекрасное или вредное воздействие».

«Родители должны быть такими, какими они хотят видеть своих детей – не на словах, а на деле. Они должны учить своих детей примером своей жизни».

«Дети должны учиться самоотречению. Они не смогут иметь все, что им хочется. Они должны учиться отказываться от собственных желаний ради других людей. Им следует также учиться быть заботливыми. Беззаботный человек всегда причиняет вред и боль, не намеренно, просто по небрежности. Для того, чтобы проявить заботу, не так уж и много нужно – слово ободрения, когда у кого-то неприятности, немного нежности, когда другой выглядит печальным. Вовремя прийти на помощь тому, кто устал. Дети должны учиться приносить пользу родителям и друг другу. Они могут это сделать, не требуя излишнего внимания. Не причиняя другим забот и беспокойства из-за себя. Как только они немного подрастут, детям следует учиться полагаться на себя, учиться обходиться без помощи других, чтобы стать сильными и независимыми.»

Паисий Святгорец говорит следующее: «Детей нужно принимать с добром, потому что у нынешних детей много эгоизма и они совершенно не реагируют на ругань. Если мы начинаем их ругать, душа их сразу же наполняется дурными помыслами. Они не могут понять, что мы ругаем их для их же блага, поскольку мы их любим. Нужно «связать» детей с Богом и развивать у них понимание, что необходимо творить добро».

Как важно сей час духовно-нравственное воспитание. В подрастающем поколении необходимо формировать нравственные чувства: совести, долга, ответственности, патриотизма. С большим вниманием нужно подойти к становлению нравственной позиции – способности к различению добра и зла. И результатом духовно-нравственного воспитания должно стать нравственное поведение: готовность служения людям, проявления послушания, доброй воли и т.д.

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У ПРОЦЕСІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Колбіна Т.В., м. Харків

В умовах глобалізації й інтеграції усіх сфер життя одним з пріоритетних завдань освіти визнано підготовку студентів до співпраці з представниками інших народів, що означає необхідність формування у них національних та загальнолюдських цінностей, культивування ідеї розуміння «Іншого» (іншої системи цінностей, комунікативної поведінки тощо), виховання міжкультурної толерантності.

Ціннісні орієнтації, що формуються під час навчання, мають вирішальне значення у формуванні людини як особистості. Завдяки їм вона осмислює сенс свого життя, цілі діяльності в будь-якій життєвій або професійній ситуації, обирає засоби їх досягнення.

Формування ціннісних орієнтацій і стереотипів поведінки відбувається, як правило, завдяки засвоєнню системи цінностей національної культури. Американський дослідник Е. Т. Холл (E. T. Hall) культуру порівнює з айсбергом, основу якого складають культурні цінності та норми, а його вершиною є індивідуальна поведінка людини, що ґрунтується на них і виявляється, насамперед, у процесі соціальної комунікації, однією з форм якої є міжкультурна комунікація (МКК).

У процесі міжкультурної комунікації відбувається порівнювання цінностей рідної культури з культурними цінностями іншої, що, з одного боку, сприяє національній само ідентифікації людини, а з іншого – усвідомленню нею особливостей культури інших народів.

Процес МКК у системі цінностей людей займає неоднакове місце. Одні задовольняють свій інтерес до інших культур, ознайомившись з ними опосередковано (через Інтернет, засоби масової інформації, телебачення, радіо); для інших МКК стає необхідністю, оскільки дозволяє вирішувати особисті або професійні проблеми з представниками різних країн.

Людина, знаходячись у «полі» культурних цінностей іншого народу, обирає з них ті, які відповідають її потребам, нахилам, рівню освіти і виховання, індивідуальному досвіду. Необхідність задоволення потреби в МКК для професійної діяльності або приватного життя мотивує її до знайомства з іншою культурою, вивчення мови її народу, а через мову – особливостей його менталітету, цінностей, зразків комунікативної поведінки тощо. Ці знання дають людині можливість обмінюватися продуктами матеріальної і духовної діяльності, збагачувати свій досвід, досягати особистих цілей.

У процесі навчання у ВНЗ студенти мають усвідомити існування культурно зумовлених відмінностей, що виявляються у побуті, виробництві, традиціях, системі соціальних, естетичних і культурних норм, особливостях поведінки її носіїв. Студенти набувають певних ціннісних орієнтацій, якщо відібраний зміст навчального матеріалу спонукає їх до порівняння і аналізу різних аспектів життя представників інших народів, системи цінностей своєї й іншої культур. Актуальний і корисний за інформацією навчальний матеріал має викликати у них бажання обговорювати його, виявляти свої думки та емоції, виробляти певну позицію стосовно «пережитого», інтегрувати найважливіше у свій досвід. Такі усвідомлені знання допомагають студентам орієнтуватися в цінностях матеріального і духовного світу.

Для успішного здійснення МКК студентам необхідно не тільки ознайомитися з культурними цінностями іншої культури, а й набути досвід ціннісної орієнтації в її культурному просторі. Засвоєння знань щодо культурних особливостей і способів діяльності, характерних для іншої національної спільноти, допоможе їм «пройти шлях» інкультурації й соціалізації в іншій культурі. Такі особистісні якості, як відкритість до сприймання іншої культури, толерантність та емпатійне ставлення до проявів «інакшості» забезпечують успішність процесу МКК.

Набуті ціннісні орієнтації у мультикультурному світі сприяють формуванню світогляду студентів, становленню у них високого рівня культури комунікації з представниками інших культур.

ДИТЯЧИЙ РУХ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ФАКТОР ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ

Коляда Н.М., м. Умань

Питання духовності, духовно-морального багатства особистості є одними з основних серед великої кількості проблем, які сьогодні хвилюють українських учених і практиків: філософів, соціологів, педагогів, психологів і т.д. Проте особливе місце, на думку акад. О.В. Сухомлинської, проблема духовності посідає в педагогіці – «... науці, яка має завдання не лише виробити, окреслити, визначити шляхи, засоби і методи формування певних компетентностей, знань, умінь, а ще й, що дуже важливо, прищепити і розвинути певні якості, здатності, риси характеру і поведінки людини. Завжди й усі часи вона займалася питаннями, які прямо або опосередковано стосувалися духовності, вкладаючи в них різні смисли, в залежності від історичної епохи, вимог суспільства, напрямів соціального розвитку тощо» [6, с. 3].

Відповідно до дефініції, поданої в „Енциклопедії освіти” (2008) духовність – це „категорія людського буття, якою виражається його здатність до самотворення та творення культури. Духовність є вищим рівнем розвитку особистості, на якому основними мотиваційно-смысловими регуляторами її життєдіяльності є вищі людські цінності. Це рівень найбільш зрілої і відповідальної (перед собою та ін.) особистості, здатної не тільки пізнавати та відображати довколишній світ, а й творити його” [3, с. 244].

Проте, як свідчить практика, сьогодні серед умов соціальної необхідності на перший план виступає зростаюча турбота станом дитячого середовища: в “зайнятій постійними реформами” країні діти позбавлені ознак морально-ціннісних орієнтирів, зразків соціально схвальної поведінки. А це у свою чергу призвело до того, що перед дітьми та підлітками як ніколи гостро постала проблема: „Що розцінювати як підлість – що як порядність?” [5, с. 347].

У контексті зазначеного вище набуває актуальності дослідження соціальних інститутів, спрямованих на формування зрілої та відповідальної особистості, розвиток у неї вищих людських цінностей, особистості, здатної пізнавати, відображати та творити довколишній світ. В умовах кризи традиційних інститутів соціалізації особистості (сім’ї, школи) значне місце в житті дитини займають дитячі об’єднання, організації, в які дитина приходить добровільно, маючи надію задовольнити там свої власні інтереси і потреби, реалізувати свої ідеї в корисних справах, або залучитися до вирішення суспільних завдань, розібратися в сенсоутворюючих моментах такого непростого життя. Дитина приходить в дитяче співтовариство, щоб жити: жити сьогодні і зараз, не очікуючи, поки життя стане краще влаштованим та надасть їй більш широкий спектр можливостей для успішної самореалізації. Тому саме через дитячий рух (об’єднання, організацію) дитина входить у суспільство і саме дитячий рух стає важливим інститутом її соціалізації [5, с. 294–295].

Дитячий рух – це складна динамічна система, різнопланова категорія, багатоаспектне поняття. Про це свідчить, зокрема, відсутність єдиного підходу до його визначення. У чому ж полягає сутність поняття “дитячий рух”? Дитячий рух є своєрідним інститутом соціалізації, унікальним феноменом соціально-громадянського виховання підростаючого покоління; формою активного вираження дитинства, що заявляє дорослим про дитячі потреби, проблеми, можливості, особливості, нагадує про себе, захищає свої права. Дитячий громадський рух – це природне, самостійне, поступове входження дітей у світ дорослих завдяки різноманітним сферам дитячої діяльності: освітній, родинній, ігровій [1, с. 4].

Вагома доля завдань, які ставить перед собою соціокінетика як наука про дитячий рух, спрямована на подолання сучасної кризи духовного виховання, на формування духовності, розвиток духовно багатого

особистості, підростаючого покоління в цілому. На думку дослідників, фактична цінність дитячого руху для дитини полягає саме у наданні їй унікальних можливостей для самореалізації в суспільно-ціннісному просторі життя. Цінності дитячого руху – це "... об'єкти матеріального та духовного життя дітей та дорослих, що володіють винятковою значимістю для дитячого руху в контексті розвитку сучасного суспільства" [7, с. 301].

На шляху розвитку сучасного дитячого руху сьогодні зустрічається багато проблем. Так, дослідники відзначають, що нове покоління незалежної України розколоте на велику кількість громадських молодіжних і дитячих організацій, але вони не є ні впливовими, ні популярними, ні дієвими. Дитині завжди цікаво знайти групу, де б вона могла сказати "ми", де б знайшла товаришів і змогла зайнятися з ними спільною справою. Громадські організації надають таку можливість, але чомусь цією можливістю користуються не всі юні українці [4].

За результатами досліджень, найбільш суттєвими проблемами дитячих організацій є фінансові: організації, де кількість членів перевищує тисячу, не збирають членських внесків; комерційні ж структури та приватні особи вкладають гроші у великі організації, вважаючи, що кількість визначає якість. Те саме відбувається і з дотаціями органів місцевого самоврядування – нечисленні організації практично втрачають матеріальну підтримку і цих структур. Через недостатність фінансування дитячі організації нерідко звертаються за допомогою до політичних сил, і в результаті отримують ідеологічну залежність [4].

Аналіз сучасної практики виявив, по-перше, проблеми професійної некомпетентності дорослих (соціальних педагогів, організаторів) у питаннях взаємодії з дитячими об'єднаннями, а також відсутність кадрів, які здатні підтримати дитячу соціально та особистісно значущу ініціативу й самодіяльність. Одна із причин – новизна ситуації, що склалася в дитячому рухові: демонополізований, варіативний за цілями, цінностями, спрямованістю діяльності, різноманітний за формами, він має поки що незначний соціальний і виховний вплив та потребує підготовки відповідних висококваліфікованих спеціалістів – організаторів дитячого руху. Педагоги кажуть, що "... двері, через які дитина входить у суспільство, – це громадські організації. Вони схожі на маленькі держави, в яких діти мають усе те, що є в дорослому житті, але діють вони в цих державах під захистом дорослих" [4]. Але дорослих, справжніх професіоналів у роботі з дитячими організаціями і об'єднаннями, в Україні якраз і бракує.

Таким чином, процес формування духовності, духовно-морального виховання дітей та підлітків крізь призму такого соціального інституту, як дитячий рух – це діалектичний процес набуття досвіду соціальних відносин і засвоєння нових соціальних ролей, що відбувається в різних сферах діяльності, спілкування і самопізнання шляхом засвоєння, привласнення,

збагачення і передачі дитиною досвіду соціальної взаємодії дітей і дорослих; процес формування зрілої та відповідальної особистості, розвитку у неї вищих людських цінностей, особистості, здатної пізнавати, відображати та творити довколишній світ. Вивчення теорії та практики дитячого руху як формування духовності особистості є актуальною проблемою, дослідження якої сприятиме розвитку сучасної теорії і практики виховання та удосконаленню педагогіки дитячого руху, соціокінезики як науки про соціальний рух у дитячому середовищі.

Список використаних джерел:

1. Дитячі громадські організації. – Х. : Вид. гр. „Основа”, 2004. – 192 с.
2. Дитячі об'єднання України у вимірах минулого та сучасного: Довідник-посібник / Р. М. Охрімчук, Л. В. Шелестова, О. В. Кравченко та ін. – Луганськ : Альма-матер, 2006. – 256 с.
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Рябоконт Л. Дефіцит лідерів? Чому в Україні непопулярні дитячі та молодіжні організації / Л. Рябоконт // День. – №114, четвер, 30 червня 2005
5. Социокінезика. Стратегия и тактика детского движения нового века. – М. : Ассоциация исследователей детского движения, 2002. – 512 с.
6. Сухомлинська О. В. Духовно-моральне виховання дітей та молоді: загальні тенденції й індивідуальний пошук. – / О. В. Сухомлинська. – К. : Всеукраїнський фонд „Добро”, 2006. – 44 с.
7. Ценности детского движения // Социокінезика. Лидерство в детском движении: время и ценности / Сост. и ред.: Т. В. Трухачёва, А. Г. Кирпичник. – М. : Ассоциация исследователей детского движения, 2004. – С. 301–307

СИМ'Я ТА ЦЕРКВА У ВИХОВАННІ БЕЗПРИТУЛЬНИХ ДІТЕЙ У 20-30-ТИХ РР. ХХ СТ.

Коробова Л.О., м. Умань

Напрочуд суперечливим та руйнівним для української родини та церкви був період 20-30-тих рр. ХХ ст. Заперечення важливості сімейного виховання, жорстоке переслідування церкви, значна кількість безпритульних дітей, створення системи соціального виховання, яка мала за-

мінити сімейне – все це призвело до нівелювання ролі сім'ї та церкви як виховних чинників.

Мета нашої статті полягає в дослідженні проблем інститутів сім'ї та церкви у вихованні безпритульників у 20-30-тих рр. XX ст.

Можемо сміливо заявити, що основними причинами безпритульності дітей були економічні та соціальні умови країни, які спричинили: важкий матеріальний стан сім'ї, голодування, велику смертність, експлуатацію дітей як робочої сили, змушування дітей до жебракування, жорстоке поводження з дітьми.

Проте, говорячи про соціально-економічні чинники безпритульності, ми забуваємо про культурно-ціннісні. Адже головними цінностями українців у всі часи були сім'я і віра. У 20-30-ті рр. XX ст. були практично знищені духовенство і селянство, які вважали основами свого існування продовження роду, сімейні зв'язки, повагу до старших. В основі взаємин між поколіннями в селянській родині того часу завжди лежала повага до старших – до батьків, дідів і прадідів, до людей похилого віку в общині. Громадська думка різко засуджувала осіб, які дозволяли собі зневажливе ставлення до старших [1, с.143].

Сім'я була організуючим началом у багатьох явищах духовного життя селян. Вона не тільки виховувала дітей та вела спільне господарство, але й була берегинею колективного досвіду, носієм глибоких традицій, що пов'язують людину з навколишнім світом. За православними поняттями, сім'я була "малою церквою", тобто закликала дотримуватися основ християнського життя кожного свого члена [1, с.143].

В умовах, коли церква жорстоко переслідувалась і винищувалася радянською владою, відбувалося катастрофічне руйнування важливої опоро та прихистку безпритульників. Адже відомо, що церква завжди займалася доброчинністю, а в тогочасних умовах це було майже неможливим.

І в цих нових умовах функції виховання взяла на себе держава. Вирішення проблем безпритульності вимагало спеціальних заходів від тодішньої влади. У результаті було прийнято Закон "Про організацію відділу боротьби з дитячою безпритульністю". Серед основних заходів, спрямованих на вирішення цієї проблеми, стали такі: влаштування безпритульних у дитячі будинки; призначення їм опіки; передача дітей на договірних засадах у селянські сім'ї, ремісникам і кустарям; направлення підлітків на виробництво в державний сектор економіки; надання адресної матеріальної допомоги дітям, що перебували на межі бідності та безпритульності; захист прав та інтересів дітей і підлітків; позашкільна робота за місцем проживання за активного сприяння піонерських організацій і комсомолу. Безпритульних активно залучали до шкільних занять, гуртків самодіяльності, піонерських заго-

нів. Для одиноких матерів надавався гуртожиток та одноразова матеріальна допомога. Народний комітет освіти узаконив на виробництві резервні місця роботи для підлітків з дитбудинків [2, с. 28].

Аналізуючи сказане вище, можемо зробити висновок, що у 20-30-тих рр. XX ст. держава намагалася знищити такі виховні інститути, як сім'я та церква, перекладаючи виховання дітей (у тому числі і безпритульних) на державні установи. Та історія доводить, що зробити це практично неможливо. Цінності сімейних зв'язків та віри надто глибоко живуть в серцях українського народу.

Література:

1. Громыко М. М. Мир русской деревни / М. М. Громыко. – М. : Политическая литература, 1991. – С. 143.
2. Коваленко О. О. Соціальне сирітство як соціокультурний феномен : дис. канд. соціол. наук: 22.00.03 / О. О. Коваленко. – К. : НАН України; Інститут соціології, 2006. – 243 с.

ТЕАТРАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО ЯК ЗАСІБ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ

Короткова Р.І., м. Київ

Обов'язковою умовою прогресу суспільства є духовно-моральне виховання дітей та молоді. Важливе місце в загальній системі виховання молодого покоління посідає театральне мистецтво. Мистецтво театру – засіб пізнання світу і людини, але водночас воно здатне вести людину за собою, викликати співпереживання, виховувати емоційну сферу, встановлюючи духовну єдність творця і глядача. Адже театр – це видовишна організація процесу педагогічного впливу, одна з форм формування і розвитку гуманної, творчої особистості. І те, наскільки високою буде професійна підготовка соціального педагога, як організатора-керівника театального колективу, настільки ефективним, успішним і творчим буде цей вплив. Театральний самодіяльний колектив виконує дві найбільш характерні функції: соціально-виховну та художньо-творчу.

Соціально-виховна функція полягає в організації змістовної освітньо-дозвілдової діяльності дітей та молоді; у зміцненні та розвитку театального колективу, де у процесі постановки та показу вистави відбувається процес соціального виховання – діагностика та корекція міжособистісних стосунків і розвиток духовних, високо моральних, творчих якостей особистості вихованця.

Театр як інструмент пропагування сприяє об'єднанню молоді і зміцненню спільних дій, спрямованих на вирішення проблем, що постають перед ними. А також надає можливість контролювати та вдаватися до конструктивних дій, маючи справу з широкою аудиторією.

Основною ознакою взаємодії театрального мистецтва з людиною є глибока емоційна основа цього процесу. Емоційне мислення виникає як результат зустрічі з мистецтвом, має безпосередній вихід на дії людини, їх змістовне і емоційне наповнення. Емоції здійснюють вплив на вчинки, мотиви поведінки, набувають видимі форми прояву.

Надзвичайно важливий вплив мистецтва на морально-етичне виховання молоді. Адже, як казав М.В. Гоголь, що театр – це така кафедра, з якої можна сказати світу багато доброго.

Театральне мистецтво активно формує суспільно-естетичний ідеал, виражаючи його в художніх образах, за допомогою яких соціальні ідеї, моральні норми, естетичні цінності суспільства перетворюються в особистий досвід людини, яка сприймає цей образ, в органічні набутки характеру. Разом з тим, сценічне мистецтво є засобом пізнання інших людей, їхніх почуттів, прагнень, тому створює умови для людського єднання, зближення. Дає змогу заглянути в чужу душу, пережити її горе, радість, викликає інтерес, зацікавлення до інших людей і їх духовного життя, що так необхідно майбутньому соціальному педагогу. Розвиваючи такі якості як гуманність, доброту, терпимість, тактовність, справедливість, відповідальність тощо. Організує поведінку людини на майбутнє, спонукає до самовдосконалення, самокритичності, самоаналізу, що є складовими духовності.

На сьогоднішній день, коли молодь потребує соціальної допомоги, підтримки, поради, саме театральне мистецтво, як синтез більшості мистецтв, приходить на допомогу соціальним педагогам, учителям, соціальним працівникам, психологам, психотерапевтам тощо, як видовищна форма організації процесу соціально-педагогічного впливу, як інструмент соціального пропагування, сприяє об'єднанню молоді і зміцненню спільних дій, спрямованих на вирішення проблем, що постають перед нею. А також надає можливості профілактики кризових ситуацій у молодіжному середовищі, навчає вдаватися до конструктивних дій у складних життєвих ситуаціях.

Дружні зв'язки, доброзичлива атмосфера, взаємодія в роботі і на сцені не з'являються самі по собі, а формуються. І саме від соціального педагога як керівника мікроколективу залежить організація комфортного спілкування в цьому колективі, що потребує оволодіння прийомами цього спілкування.

Соціальний педагог – керівник театрального колективу не тільки режисер, художник, організатор і педагог-психолог, а перш за все люди-

на яка володіє моральними загальнолюдськими якостями, що є складовими духовності. Його завдання – підтримка та зміцнення позитивних почуттів юних виконавців: стимулювання, творчого ентузіазму, взаємоповаги, спроба робити емоції учасників усвідомленими та керованими, а отже, не лише особистими, але й соціальними; підтримка бажання виконавця змінити себе під впливом позитивних рис характеру образу, втіленого на сцені; навчити здійснювати самооцінку власної творчості; формувати навички бачити себе в колективі, діяти цілеспрямовано, відчувати впевненість у власних силах.

Безумовно, сцена прищеплює свободу, розкутість, вміння природно триматися. Це важливо для всіх, і особливо в підлітковому віці, коли проявляється невпевненість в собі, страх показатися смішним, незграбним. При цьому важливо, щоб підготовка вистави стала однією з активних форм самоосвіти і самовиховання. Тому цінним є не стільки результат творчості, а те, що формує здібності і потреби, які мають вихід у процесі оволодіння сценічним образом. І тут головне не самопрояв, не бажання демонстрації самого себе, а розкриття перед глядачами створеного образу, бажання нести пізнання і радість іншим. Це вже не гра в мистецтво, а спілкування, вплив на іншого за допомогою засобів мистецтва. Адже не тільки оволодіння текстом драматичного твору, але й читання матеріалів про автора, історії створення п'єси, пізнання епохи, відображеної в ній, відвідування музеїв, вивчення костюмів, правил сценічної гри, музики, законів декоративного мистецтва, використання звуку - і світлоапаратури дають учасникам багатогранні знання.

В результаті оволодіння цими знаннями і навичками учасники театрального колективу можуть поступово відчувати зріст своїх інтелектуальних можливостей, комунікативних якостей, поліпшення культури мовлення, суспільної активності, розширення загальної культури – естетичної, морально-етичної та духовної.

Звичайно, все це набувається не миттєво, а в результаті систематичної праці і не менше, ніж за два роки за умови активної діяльності колективу і кожного його учасника.

Театральний колектив розвиває моральне - емоційне сприйняття, людей, світу, пробуджує великий інтерес до світу почуттів ровесників, дорослих, здатність до співпереживання. Ця сфера моральних проявів актуалізує естетичні переживання – від почуттів помірної задоволеності до дійсно естетичного захоплення.

Більшість підлітків приходять до театру з прагненням певним чином прилучитися до справжнього дорослого життя. Вони багато чому вчаться один у одного, дорослішають у конкретних справах і на конкретному драматичному матеріалі, пізнаючи самих себе. Отримуючи від творчої праці в театральному колективі задоволення, радість подолання труднощів, удо-

сконалюючи уміння у ході осмислення літературного матеріалу, відчуття колективу - все це збагачує як самих юнаків та дівчат, так і глядачів.

Головне завдання соціального педагога як керівника – навчити учасників колективу відрізнати справжню дію від награної, імітації, правдиво жити і діяти в запропонованих обставинах (перевіряючи магічним “якби” за визначенням К.С.Станіславського). А саме гра спонукає до логічної дії в умовних обставинах, прояву уяви та фантазії, до перевірення, спілкування з партнерами і врешті - досягнення поставленої мети. Що пробуджує в учасників зацікавленість, почуття радості від творчого процесу.

Отже, театр як художнє явище, як творчий організм, де неодноразово переплетені різні прояви людської діяльності – художньої, виробничої, комунікативної, організаторської, ігрової надає необмежену можливість соціальному педагогові у створенні необхідних умов для гуманного, освітнього, морального, культурного фізичного та духовного виховання особистості.

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Коршун Т.В., м. Херсон

Проблема дослідження соціальної адаптації студентства є досить актуальною, тому що якісна соціальна адаптація має значення для активного пристосування студента до нових для нього соціальних умов життєдіяльності, до умов ВУЗУ, попередження соціальної дезадаптації. Ряд науковців присвятили свої дослідження пошуку шляхів розв'язання даної проблеми. Серед них А. Капська, Л. Дябел, М. Гурьянова, І. Тисячник, Р. Хмелюк, І. Гігант, В. Стародубцева та інші [1: 98].

Молоді люди, вступивши до вищого навчального закладу, стикаються з багатьма труднощами: дидактичними (новизна у процесі навчання, нові методи і організація навчання, відсутність навичок самостійної роботи тощо); соціально-психологічними (зумовлені входженням індивіда в нове середовище (умови життя, оточення, норми поведінки, незвичний режим діяльності, неналагодженість стосунків у групі, на курсі, на факультеті, незнайоме місто); особливості самостійного життя, ведення власного бюджету і подолання можливих матеріальних труднощів тощо; професійними (невміння зорієнтуватися у професійній спрямованості процесу навчання; необхідність вчитися працювати з людьми; складність у формуванні організаторських вмінь і навичок тощо). Ці труднощі студенти долають протягом місяців, поступово пристосовуються до нових умов і спрямовують свої сили на здобуття знань [2: 54].

Подоланню означених труднощів сприяє спеціально організована робота вищого навчального закладу з адаптації, тобто активного і творчого пристосування студентів нового набору до умов вищої школи, в процесі якого формується колектив, особисті навички і вміння раціональної організації розумової діяльності, а також покликання до обраної професії, вибудовується система професійної самоосвіти і самовиховання професійно значущих якостей особистості тощо [3: 67].

Для досягнення успішної соціальної адаптації студентів було розроблено методичні рекомендації для кураторів до успішного пристосування студентів до умов вищого навчального закладу. Методична розробка включає у себе такі види роботи: тренінги, масові заходи (концерти, екскурсії), просвітницька робота та організація інформаційних послуг, допомога у працевлаштуванні у випадку необхідності, соціально-психологічна та соціально-педагогічна консультативна допомога, пропаганда здорового способу життя, організація дозвілля, вирішення проблем спілкування за інтересами, залучення до роботи громадських організацій, організація різноманітних заходів щодо подолання проблем адаптації студентів всіх курсів. Таким чином, традиційними формами соціально-педагогічної допомоги в адаптації студентів до умов навчання є соціально-психологічні тренінги, лекції, дискусії, консультації. Одним з інноваційних підходів до вирішення проблем адаптації студентів є запровадження інформаційних сесій як одної з інноваційних форм роботи, яка передбачає поєднання різних технік та прийомів, котрі передбачають інтегрований вплив на різні канали сприйняття інформації.

Таким чином, подоланню труднощів у процесі соціальної адаптації повинна сприяти спеціально і правильно організована робота вищого навчального закладу. Вищий навчальний заклад повинен докласти усіх зусиль для створення оптимальних умов для адаптації студентів.

Література:

1. Андреева Д.А. О понятии адаптации. Исследование адаптации студентов к условиям учебы в вузе // Человек и общество: Уч. Записки XIII. - Л.: ЛГУ, 1990. - С. 245.
2. Дябел Л.І. Особливості соціально-педагогічних умов оптимізації педагогічних впливів на соціалізацію студентів-першокурсників // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 11 Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління: 36. Наукових праць. К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2007. - Випуск 5. (Частина 1) - С.183.
3. Новакова В.С. Просвітницька та профілактична діяльність серед студентської молоді // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. - 2006. - №4. - С. 138.

ВИКОРИСТАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ТРАДИЦІЙ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ МОЛОДІ ДО СТВОРЕННЯ СІМ'Ї

Костюшко Г.О., м. Київ

Актуальність питання про духовний розвиток особистості пов'язана з усвідомленням того, що духовність має велике життєве значення як для окремої особи, сім'ї, так і для всього суспільства в цілому. Тому дана тема давно привертала увагу дослідників різних напрямів: філософів, психологів, педагогів, релігійних діячів, соціологів, культурологів тощо. Історичний аналіз причин виникнення духовної кризи нашого суспільства за останній час поступово наводять на думку, що необхідне широке залучення громадськості, науковців, представників духовенства і просто всіх верств населення до обговорення та розв'язання цієї проблеми.

Як писав Г. Сковорода, людина народжується двічі: фізично й духовно. Духовне народження Г. Сковорода вважав істинним, оскільки людина досягає «божественне в собі», а зародки її духовності є в серці від народження («філософія серця»), але вони не одразу усвідомлюються, бо їй протистоять могутні сили темної тілесності. Духовну людину великий український мислитель вбачає як творця на шляху добра: через пізнання свого власного внутрішнього світу, усвідомлення й розуміння своєї істинної духовної природи, свого призначення в світі [1].

Філософ-просвітитель Г. Сковорода був одним із перших педагогів, який на практиці застосував народну педагогіку, в якій вбачав основи появи духовності: добра, краси, справедливості, гуманізму, честі, совісті, працелюбства тощо. Джерелом педагогічних поглядів Г. Сковороди були народні традиції.

Як відомо, «традиції (лат. tradition – передача, переказ) – це досвід, звичай, погляди, смаки, норми поведінки, що склалися історично і передаються з покоління в покоління». [2,44] Традиції об'єднують у собі всі сфери життя людини - духовні, моральні, естетичні, трудові, сімейні.

Особливо актуальним у наш час стало повернення до витоків традицій, пов'язаних із формуванням та розвитком української сім'ї, родини. За останній час стрімко зростає кількість неповних сімей, збільшується відсоток кризових сімей, значно падає рівень культури подружніх взаємостосунків, втрачаються взаємозв'язки між членами родини, між батьками й дітьми, між старшим поколінням і молоддю. Все це врешті-решт відбивається в «...духовному зубожінні молоді, втраті високих ідеалів української родинної педагогіки, що найповніше визначає ідеал сім'ї та людини, умови, форми й методи його досягнення».[3, 2]

Сім'я – це унікальна спільнота, де закладаються основи норм моральності, коріння духовності; це могутній соціальний феномен, від якого залежатиме подальший шлях становлення особистості. “Народна мудрість вчить, що найкраще молодь готується до родинного життя в буденності батьківської сім'ї, на прикладі батьків. У батьківській сім'ї закладаються підвалини майбутньої молодої сім'ї, юнак і дівчина за-своюють основні норми, критерії відносин, поведінки для створеної ними сім'ї”.[4, 101]

Культ сім'ї, родинних стосунків завжди існував серед українського народу. Протягом віків була сформована цілісна система звичаєво-правових норм щодо створення сім'ї, шлюбного життя. Вони мали певні регіональні відмінності, але в той же час залишалися незмінними в основній своїй меті – створенні та укріпленні української родини.

В основі формування свідомого ставлення до майбутнього подружнього життя лежали моральні цінності: (взаєморозуміння, повага, відповідальність); соціальна зрілість: (цілеспрямованість, професійна підготовленість); статева зрілість: (фізіологічний розвиток, статева свідомість).

Виховання у сім'ї сприяло орієнтації на створення сім'ї, що було *справою не тільки молодих, а й їх батьків, рідних, громадського оточення*. У кожній сім'ї формувалося свідоме ставлення до вибору супутника життя, розуміння важливості події, відповідальність за майбутнє своєї родини, дітей.

Досліджуючи історію сімейного виховання у громаді, ми виявили невичерпні виховні можливості, закладені в традиції дошлюбного спілкування в парубочих і дівочих громадах (*вечорниці, досвітки, вулиця*), які були тими умовами, де розгорталася соціалізація підлітків та молоді.

Традиції молодіжних громад склалися таким чином, що молодь, не тільки розважалася (влаштовувала ігри, співали, танцювали), а й вчилася налагоджувати взаємостосунки з протилежною статтю, працювали, виконували певні громадські зобов'язання. Так наприклад, дівчата переймали досвід у вишиванні, готуванні страв, піклувалися за людьми похилого віку, немінними, доглядали самотні могили на цвинтарях, прикрашали храми перед святами, парубки – приймали участь у толоках, займалися підготовкою та організацією громадських свят (колядували і щедрували на Різдво, Щедрий вечір, вирубувала на річці хрест перед Водохрещами, розкладали багаття на свято Івана Купала) та інше.

Саме така форма дозволяла формувала позитивні взаємостосунки між молоддю, надавала можливість засвоєння відповідних норм поведінки з протилежною статтю, відкривала особисті якості, як під час роботи, так і під час відпочинку, виховувала товариськість, чесність, поряд-

ність, сприяла зародженню високих почуттів, закладала основи майбутніх шлюбно-сімейних стосунків.

Аналіз значення українських виховних традицій засвідчує величезний потенціал соціально-педагогічного досвіду народу щодо підготовки дітей та молоді до сімейного життя і пояснює необхідність їх використання на сучасному етапі.

Напрацьовані віками народні традиції і звичаї виховання дітей та молоді доводять сучасному поколінню свою актуальності, вагомість, перевіреність часом і їх життєвість в сьогоденні. В той же час, ми не можемо механічно наслідувати досвід попереднього покоління, не враховуючи реалії сучасності.

Адаптуючи українські традиційні підходи щодо духовно-морального виховання дітей і підготовки молоді до сімейного життя в сучасних умовах зупинимосся на таких положеннях:

- Аналіз і вивчення історичного досвіду, народних традицій і звичаїв щодо підготовки молоді до сімейного життя;
- Пропагування кращих сімейних звичаїв і традицій українського народу (проведення бесід, лекцій, диспутів, вечорів-спогадів, вечорів-розповідей).
- Формування високої педагогічної культури батьків з метою передачі індивідуального досвіду щодо створення сімейних стосунків (консультації, диспути, психолого-педагогічні практикуми, рольові ігри тощо).
- Сприяти залученню дітей та молоді до кращих традицій духовного, морального, трудового виховання. В процесі трудової діяльності діти оволодівають різноманітними знаннями, уміннями і навичками необхідними для майбутнього самостійного життя.

Отже, потреба дослідження витоків походження народних традицій формування шлюбно-сімейних відносин сприятиме, на нашу думку, відродженню традиційного статусу української родини, дотриманню духовно-моральної свідомості молоді в підходах укладання шлюбу, прагнення до створення повноцінних і відповідальних сімейних взаємостосунків.

Література

1. Григорій Сковорода. Твори. В 2 т. – К., 1961.
2. Стельмахович М. Українська народна педагогіка. – К.: ІЗМН, 1997.
3. Постовий В., Щербань П., Алексєєнко Т., та ін. Сім'я і родинне виховання. Концепція // Рідна школа. 1996. № 11-12.
4. Родинно-сімейна енциклопедія. За заг. ред.. Ф. С. Арвата та ін. – К.: Богдана, 1966. – 438 с.

СТРАТЕГИЯ ФОРМИРОВАНИЯ И ЗАЩИТЫ МОРАЛИ УКРАИНСКОГО ОБЩЕСТВА

Котенко Д.В., г. Киев

В последние два десятилетия наша страна переживает глубокий кризис, охвативший все сферы общественной жизни. Проявлением этого выступает болезненный и не проясненный по целям процесс становления качественно иной социальной системы. Переход Украины к иному состоянию общества осуществляется через стремительную дезинтеграцию общественных групп и институтов, утрату личностной идентификации с социальными структурами, ценностями и нормами. При этом кристаллизация новой системы духовных и моральных ценностей до сих пор проблематична. Особенно неопределенными, размытыми и неустойчивыми являются ценностные позиции современной молодежи.

В поисках путей выхода из этого кризисного состояния в общественном сознании укореняется мнение, что основополагающим средством преодоления кризиса является формирование духовного базиса нации в условиях, когда сама идея духовного воспитания, одухотворения человека будет приобретать исторически объективный для Украины смысл.

Объективный опыт исторического развития показывает, что таким духовным базисом для Украины является Православие. Именно Киев является историческим центром зарождения и развития Православной Церкви всего восточного славянства. Именно Православие являлось духовным базисом украинского народа, позволившим ему сохранить свою национальную идентичность в неблагоприятных условиях исторического процесса на протяжении столетий.

Однако, в начале прошлого века украинскому народу в качестве духовного базиса была насильственно навязана коммунистическая идея. К большому сожалению среди поистине многочисленных исследований о причинах победы коммунизма на территории Украины до сих пор без должного внимания остается главная причина. Ведь коммунизм по своей сути также является верой, в основе которой лежит христианство, частично искаженное наукообразными послылками атеизма. Так, библейский рай переносится на землю в виде счастливого коммунистического будущего, а моральный кодекс строителей этого будущего практически однозначно отражает христианские заповеди. Как раз христианские корни и явились, по-видимому, главной причиной того, что коммунистическая идея была принята в качестве национальной украинским народом, духовный базис которого составляло Православие.

Гениальность основоположников коммунистической идеи, прежде всего, заключалась в том, что при ее создании, по сути, впервые была предпринята попытка синтеза возможностей науки и религии. Сознательно они предприняли эту попытку или нет – остается только догадываться. Фактом является то, что коммунистическая идея, объявленная ее авторами чисто материалистической, на самом деле несет в себе значительный элемент идеализма, причем идеализма довольно сомнительного, с научных позиций, толка. Попытка загнать христианскую веру в тесные для нее рамки довольно сырой теории классовой борьбы привела в конечном итоге к формированию идеи, в которой за фасадом искаженных христианских ценностей проступал кровавый лик диктатуры и непримиримой политической (классовой) борьбы. Именно этот фасад обеспечивал и обеспечивает популярность коммунистической идеи в массах. Однако, неизбежное понимание скрывающейся за этим фасадом сути данной идеи рано или поздно обязательно отталкивает от нее народ. Это произошло на Украине. Коммунистическая идея, выступавшая в роли национальной, потерпела крах. Последовавший за этим государственный кризис выдвинул на первый план объективную необходимость формирования новой национальной идеи, способной возродить государство. Достаточно очевидно, что Православие, оставаясь духовным базисом народа Украины, не в состоянии самостоятельно решить эту задачу. Достаточно сильны еще позиции атеизма и неверия, оставшиеся в наследство от периода господства коммунистической идеи. Это требует вмешательства государственных институтов управления, образования и науки. Способны ли современные образование и наука самостоятельно решить данную задачу? Оказывается - нет. Сейчас, как никогда, становится ясным, что современные образование и наука, ставя во главе угла «специализацию» процесса познания по научным областям и направлениям, не в состоянии обеспечить понимание глубинных законов Мироздания и тайн духовного бытия. Видимо поэтому в последнее время все большее число сторонников приобретает мнение о необходимости комплексного применения в процессе познания науки и религии. Этот путь может быть основным и при формировании новой национальной идеи. Проведенные в данном направлении исследования [1,2,3] показали, что опираясь на образование и одновременно являясь духовной философской основой научных исследований, Православие при поддержке государства способно решить задачу формирования духовного базиса, который выступит идеологической основой процесса возрождения Украины. Основным условием эффективного решения данной задачи является формирование морали и нравственности украинского общества, основанной на православных христианских принципах. С этих позиций особое значение при-

обретает проблема защиты морали и нравственности. Исключительная важность решения этой проблемы на современном этапе в первую очередь объясняется бурным развитием информационных технологий, оказывающих возрастающее влияние практически на все сферы жизнедеятельности украинского общества. Население государства и особенно подрастающее поколение все чаще оказываются беззащитными перед мощными информационными потоками, оказывающими деструктивное воздействие на процесс становления морали и нравственности. Если рассматривать мораль как иммунную духовную систему государства [3], то защита морали должна являться одной из основных функций системы государственного управления. С этих позиций исключительное значение приобретает создание органа государственной власти (в ранге министерства), организующем решение проблемы защиты морали на принципиально новом качественном уровне. В первую очередь это относится к организации противодействия угрозам морали. При этом, необходимо учитывать, что угроза морали является многогранным понятием, включающим комплекс составляющих, к которым относятся: политические, правовые, философские, нравственные, религиозные, эстетические и т.п.

Таким образом, можно прийти к выводу, что наиболее приемлемая стратегия формирования и защиты морали украинского общества включает: 1) формирование морали под эгидой Украинской Православной Церкви; 2) организацию защиты морали путем создания органа государственной власти (в ранге министерства), организующем решение проблемы защиты морали на принципиально новом качественном уровне.

Библиографический список

1. Котенко Д.В. Стратегия формирования количественной оценки качества образования с позиций теории виртуального познания. Образование и виртуальность 2002. Сб. научных трудов 6-й Международной конференции. Харьков-Ялта: УАДО, 2002. С.22-26.
2. Котенко Д.В. Количественная оценка качества образовательных систем с позиции виртуализации процессов творчества и познания./ Успехи современного естествознания. 2004. № 11. С. 81-82.
3. Котенко Д.В. Природа терроризма с позиций виртуализации познания./ Информационное противодействие угрозам терроризма: Науч.-практ. журн., 2004, №2. С.2- 4.

ІДЕЇ ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛІША СТОСОВНО ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Кравченко О.О., м. Умань

Початок третього тисячоліття відзначається значною увагою до проблем духовної культури, визнанням її ролі у розвитку сучасного суспільства. Культура – головний стимул соціальних нововведень, вона стала невід’ємною частиною усіх акцій, спрямованих на те, щоб підтримати сім’ю і дитинство, водночас, культура проникає і впливає на всю соціальну сферу. Суспільство визнало благотворну роль освіти у формуванні моральних, духовних основ особистості. Утім, на протязі всієї історії людства зміст і спрямованість освіти були неоднозначними, що характеризує цей процес неоднорідним та багатовимірним. Це вмотивовує актуальність і своєчасність аналізу творчої спадщини видатних вітчизняних педагогів другої половини XIX століття, що дозволить цілісно відтворити освітні процеси в Україні та виокремити ідеї духовно-морального виховання особистості у національній педагогічній думці.

У цьому контексті заслуговує на увагу творча спадщина видатного українського педагога-просвітника Пантелеймона Куліша (1819–1897). Своєю багатогранною діяльністю П. Куліш охопив літературу, філологію, етнографію, а також перекладацьку, видавничу, педагогічну справи. Головним завданням своєї творчості він вважав збереження національних традицій, розвиток рідної мови і культури, утвердження почуття національної самосвідомості, збагачення духовного арсеналу українського народу здобутками світової цивілізації. Окремі аспекти педагогічної діяльності П. Куліша досліджували у різні історичні періоди Б. Грінченко, А. Кирпач, В. Лазарева, Н. Побірченко, М. Стороженко, В. Терлецький та ін., але освітньо-виховні аспекти його творчої спадщини залишалися поза увагою науковців.

Виховання П. Куліш вважав безперервним процесом, який необхідно розпочинати з перших днів життя дитини. Саме дошкільний вік є сенситивним періодом формування багатьох здібностей і якостей дитини, які входять у число необхідних передумов формування моральної і всебічно розвиненої особистості. У дошкільному дитинстві відбувається оволодіння загальнолюдськими знаннями, уміннями. Сформовані у цей період якості й здібності визначають загальний характер поведінки дитини, її ставлення до світу, значною мірою є основою її життєдіяльності у майбутньому.

Вивчення педагогічної спадщини П. Куліша показало, що він значну увагу приділяв теорії та практиці дошкільного виховання. Його педа-

гогічні думки з цього питання викладені у статті „Виховання дітей” (1869) [2], де предметом аналітичних роздумів стало дошкільне виховання дітей у сім’ї від народження і до вступу до школи.

Особливу роль, на його думку, у цей період відіграє сім’я. У сім’ї дитина одержує перші уявлення про себе та навколишній світ, у неї пробуджуються необхідні для життя соціальні почуття, навички спілкування та спільної діяльності. Унікальні виховні можливості сім’ї впливають на людину протягом усього її життя. Адже саме в родині плекається духовність, у сімейному середовищі створюється атмосфера теплоти, чуйності, взаємної турботи, – все, що необхідно для формування характеру й особистості дитини. У родині утверджується і зберігається мовна культура, свобода, незалежність, гідність і самоповага до цілісності та єдності роду, подружжя вірність, любов і взаємоповага людей [1, с. 126].

Аналіз поглядів П. Куліша на сімейне дошкільне виховання свідчить про глибоке розуміння ним значення виховного впливу сім’ї на розвиток особистості дитини, а особливо в період від народження і до вступу в школу. Цьому етапу вчений надавав особливого значення. Адже виховання в сім’ї – міцний фундамент цілісного процесу формування в особистості моральних якостей і соціальної поведінки: „Хата мусить бути першою школою і першою церквою человека. Тільки такому буде праведна користь із шкільної і церковної науки, хто вийшов із хорошої хати” [2, с. 4].

Погляди П. Куліша на сімейне дошкільне виховання, основою яких є народна мудрість, і сьогодні не є застарілими і можуть бути використані у практиці сучасної сім’ї. Важливими з питань дошкільної педагогічної теорії є такі його думки: виховання повинне розпочинатися із перших днів життя дитини; у період від народження і до вступу в школу батькам необхідно приділяти особливу увагу розвитку дитини, оскільки від цього залежить її життєдіяльність у майбутньому; з раннього віку батьки повинні виховувати дитину фізично, морально, розумово, що є головною умовою її фізичного і духовного здоров’я; великою є роль ігрової діяльності у розвитку дитини, становленні її світогляду; відповідальність батьків за виховання дітей, уникання всездозволеності, любов і повага до дитини, відсутність тілесних покарань – важлива умова правильного виховання; дитина схильна наслідувати дії та вчинки дорослих, тому визначним виховним впливом може стати правильно організована поведінка батьків; сформовані у дитинстві світогляд, переконання і моральні якості залишаються на все життя.

Отже, усвідомлюючи складність процесу виховання особистості, П. Куліш висловив конструктивні погляди на дошкільне дитинство як важливу передумову становлення особистості, формування її духовних і моральних якостей, які визначатимуть життєдіяльність людини протягом усього життя.

Список використаних джерел:

1. Кравченко О. Погляди П. Куліша на дошкільне дитинство як передумову становлення особистості / О. Кравченко // Гуманітарний вісник ДВНЗ „Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди” : наук.-теорет. зб. – Переяслав-Хмельницький, 2008. – Вип. 14. – С. 126–129.
2. Куліш П. Виховання дітей // Інститут рукописів Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського.– Ф. І, № 28542, 4 арк.

**ПОСЛЕДНИЙ СТАРОСТА УНИВЕРСИТЕТСКОЙ СВЯТО-
АНТОНИЕВСКОЙ ЦЕРКВИ Г. ХАРЬКОВА АКАДЕМИК А.И. БЕЛЕЦКИЙ
(К 180-ЛЕТИЮ ХРАМА)**

Куделко С.М., г. Харьков

В 2002 г. усилиями верующих был возрожден старейший в Украине университетский православный Свято-Антониевский храм УПЦ. Епископ Изюмский Онуфрий, викарий Харьковской епархии, освятил храм-комнату в помещении Центральной научной библиотеки Харьковского национального университета имени В.Н. Каразина (ул. Университетская, 23). С тех пор в храме регулярно проводятся богослужения, которые проводит священник, выпускник духовной академии и исторического факультета ХНУ протоиерей о. Владимир (Швец).

С момента своего создания в 1831 г. и до закрытия в 1921 г. церковь была центром духовной жизни университета. С ней были связаны многие выдающиеся события Харькова. Достаточно напомнить, например, что из церковного университетского хора усилиями выпускника историко-филологического факультета Ф.М. Соболя был создан Государственный украинский хор, которому позже было присвоено имя Н.Д. Леонтовича.

Среди настоятелей храма было немало выдающихся церковнослужителей: П. Лебедев, И. Зимин, В. Добротворский, Т. Буткевич, Н. Стеллецкий и др.

Наш рассказ посвящен последнему перед ее закрытием старосте Свято-Антониевской церкви – Александру Ивановичу Белецкому (1884-1951 гг.).

Первоначально церковных старост избирали из числа профессоров университета. Первым из них был, происходивший из духовного сословия, профессор чистой математики Н.М. Архангельский.

Во второй половине XIX, но особенно с 70-х годов, старостами становились в большинстве своем купцы или отставные военные. Эти

люди славились своими личными моральными качествами, часто жертвовали на нужды церкви крупные суммы. Старост избирало правление университета и, первоначально, их утверждал попечитель Учебного округа, а затем – епархиальные архиереи.

До 1918 г. церковь содержалась на средства университета, а позже – за счет религиозной общины, которая насчитывала более 200 человек. Последним перед закрытием храма ктиторм (старостой) был выдающийся филолог, впоследствии академик, заслуженный деятель науки Украины А.И. Белецкий. Его преподавательская деятельность в университете началась в 1912 г., но уже в 1909 г. появились его первые печатные работы. В обширном (более 300 печатных трудов) творческом наследии ученого немало страниц посвящено церковным сюжетам. Так, в 1914 г. он напечатал серию статей о деятельности Симеона Полоцкого.

После отъезда из Харькова в Киев, А.И. Белецкий преподавал в Киевском университете, был директором Института украинской литературы им. Т.Г. Шевченко. В 1939 г. он был избран академиком АН УССР, а в 1958 г. – АН СССР. Академическая деятельность Александра Ивановича нашла признание и в избрании его вице-президентом АН УССР.

Сегодня немало споров идет вокруг письма А.И. Белецкого в ЦК Компартии Украины по поводу новых материалов о жизни Христа на земле. Высказываются разные точки зрения. По нашему мнению, хотя и не прямым, но существенным аргументом в пользу подлинности этого документа является деятельность ученого в качестве старосты религиозной общины Харьковской университетской Свято-Антониевской церкви.

К ВОПРОСУ О ПОЛНОТЕ СОДЕРЖАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ

Купенко Е.В., г. Сумы

Одиннадцатиклассники 2010-11 учебного года первые, кто получил полное общее среднее образование в новом веке, в условиях сверхвысоких темпов роста информации. Успели ли авторы учебников и учителя в содержании школьных предметов соответствовать этим темпам? Наверняка можно сказать только то, что нагрузки и на взрослых, и на детей возросли. При этом количество информации продолжает увеличиваться в возрастающем темпе.

Чтобы оценить нынешнее общее среднее и профессиональное образование по критерию полноты, обратимся к концепции содержания образования В.В. Краевского и И.Я. Лернера [1]. В соответствии с ней содержание образования должно включать в себя не только знания, но и опыт деятельности, а также опыт творческой деятельности. И здесь

на первый план (в условиях роста количества технологий в разных отраслях) выступает сама деятельность в ее наиболее общем виде. Речь идет не о введении новой учебной дисциплины или новых информационных блоков, но о разнообразии используемых методов. Понятия «проект», «технология», «рефлексия» в их взаимной связи становятся ключевыми элементами содержания образования [2]. Речь идет о новом уровне организации деятельности, обеспечивающем ее целенаправленность и продуктивность через ориентацию на перспективу того, что нужно сделать («проект» – от лат. «брошенный вперед»), анализ того, что уже сделано («рефлексия» – от познелат. «обращение назад»), а между ними – последовательность этапов достижения поставленной цели («технология» – от древнегреч. «способ производства»).

Наш мир изобилует экономическими, политическими, психологическими, социальными, культурными угрозами. Как тут не вспомнить о четвертом элементе содержания образования, по Лернеру-Краевскому, – опыте эмоционально-ценностных отношений. И здесь вынуждены отметить действие современного общества как фактора дестабилизации. Сегодня культивируется идея личной свободы (с оговоркой «не ущемить свободу другого»). Однако представления о том, где должна закончиться свобода одного, чтобы не ущемить свободу другого, у каждого свои. Как отмечает митрополит Иларион (Алфеев) общественным сознанием искусственно манипулируют заинтересованные круги, оно изменчиво и зависит от позиции наиболее влиятельных СМИ. Подчеркивает он и непостоянство норм нравственности, о которых заботиться государство, эти нормы легко изменяются внесением поправок в действующее законодательство. Даже традиционные семейные ценности подвергаются сомнению [3].

Что же предложим сегодняшним школьникам и студентам в качестве четвертой составляющей содержания образования – опыта эмоционально-ценностных отношений? Ведь именно от этого зависит во благо либо во зло воспользуется молодой человек полученными знаниями, новым уровнем продуктивности своей деятельности.

Современная цивилизация предлагает шокирующие темпы трансформации ценностной сферы, например, пропагандируя терпимость к однополым союзам или концепцию ювенальной юстиции, ведя скрытую борьбу с институтом семьи. За темпами трансформации «ценностей» угнаться сложнее, чем за темпами роста информации. Да и зачем? Поверхностный анализ показывает их несостоятельность в том, чтобы помочь человеку стать лучше.

Христианские нравственные заповеди вечны и неизменны. Там, на горе, отмечает протоиерей Александр Торик, Христос указал всему человечеству стандарты отношения к себе самому и окружающему миру [4].

Чтобы обеспечить овладение молодым поколением содержанием образования в его полноте, опыт эмоционально-ценностных отношений должен быть обязательным элементом этого образования. По мнению автора, этот опыт должен строиться на православных ценностях. Причем важно увидеть возможность включения такого опыта в содержание каждой учебной дисциплины без деления на «физиков» и «лириков».

Использованная литература и источники

1. Теоретические основы процесса обучения в советской школе [Текст] / Под ред. В.В. Краевского, И.Я. Лернера. – М. : Педагогика, 1989. – 320 с.
2. Новиков А.М. Постиндустриальное образование [Текст] / А.М. Новиков. – М.: Эгвес, 2008. – 132 с.
3. Митрополит Илларион (Алфеев). Имейте в себе соль : Лекция в Далласской теологической семинарии [Электронный ресурс] / Митрополит Илларион (Алфеев). – Режим доступа: <http://www.mospat.ru/ru/2011/02/13/news36219/>
4. Протоиерей Александр Торик. Культура общения произрастает из настоящей христианской жизни [Электронный ресурс] / Протоиерей Александр Торик. – Режим доступа: <http://www.pravoslavie.ru/put/44758.htm>

ПРОФЕСІЙНА МІСІЯ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА В РОБОТІ ІЗ СІМ'ЄЮ

Луганцева О.Г., м. Луганськ

Значення сім'ї в житті кожної людини неможливо переоцінити. Сімейний спосіб життя є універсальним. Сім'я є однією з головних загальнолюдських цінностей. Від рівня життєдіяльності сім'ї, від повноти її функціональності й ступеню її благополуччя та здоров'я залежить не тільки якість життя кожного її представника, але й рівень розвитку сучасного українського суспільства. Недаремно забезпечення сприятливих умов для всебічного розвитку сім'ї та її членів, найповнішої реалізації сім'єю своїх функцій і поліпшення її життєвого рівня, підвищення ролі сім'ї як основи суспільства задекларовані у якості головної мети державної сімейної політики.

Сучасна сім'я є не просто головним виховним інститутом, що закладає фундамент особистісного розвитку й забезпечує проходження початкових стадій духовно-морального, естетичного, інтелектуального, трудового, фізичного та інших напрямків виховання дитини. З точки зору теорії соціалізації особистості, сім'я розглядається в якості найважливі-

шого інституту соціалізації, який діє протягом усього життя – від дитинства до старості. Саме ця обставина визначає особливу роль сім'ї в соціально-педагогічній теорії та практиці в якості об'єкту і суб'єкту й позиціонує роботу із сім'єю як пріоритетний напрям професійної соціально-педагогічної діяльності.

Головним суб'єктом зазначеного виду професійної діяльності є кваліфікований спеціаліст – соціальний педагог, від сумлінного й відповідального виконання ним своїх професійних обов'язків залежить кінцевий результат надання допомоги й підтримки сім'ям, які опинилися в складних життєвих обставинах. Успішне виконання професійних функцій будь-якого спеціаліста будується на відчутті власної професійної суб'єктності, тобто реалізації активності в професійній діяльності, прояві ініціативи та відчутті відповідальності за власні дії. Вступаючи до взаємодії із сім'єю, соціальний педагог бере на себе розширену відповідальність – моральну відповідальність за реальні людські долі, за подальший розвиток подій родинного життя на певному проблемному етапі. Стійка позитивна мотивація професійної діяльності у цьому випадку повинна підкріплюватися розумінням високої соціальної значимості надання своєчасної професійної соціально-педагогічної допомоги сім'ям у поєднанні з усвідомленням особистісного смислу власної професійної діяльності. З осмисленням власної професійної діяльності зокрема й своєї життєдіяльності в цілому неподільно пов'язано досягнення спеціалістом високого рівня професіоналізму. Таке ціннісно-смісловіє самовизначення особистості в професії стикається із розумінням і прийняттям своєї професійної місії.

На сьогодні поки що немає загально визначеного поняття «професійна місія». Дослідники, крім названого, застосовують терміни «місія організації», «місія окремого спеціаліста», «місія професіонала», «особиста місія», «індивідуальна місія» тощо. За словниками первинний сенс слова «місія» охоплює значення «доручення, завдання», «призначення до будь-чого важливого, високого», «відповідальна роль». В основі визначення професійної місії можуть бути закладені як поняття смислу, специфіки, соціального та філософського обґрунтування професійної діяльності суб'єкта, так і поняття призначення, основних соціальних зобов'язань, вираження бачення та цінностей власно суб'єкта професійної діяльності. Необхідно зазначити, що «професійна місія спеціаліста» в жодному разі не дорівнює «меті професійної діяльності»: місія – поняття більш об'ємне, більш загальне, більш перспективне.

Ми визначатимемо місію соціального педагога в роботі із сім'єю, спираючись на власну інтерпретацію поняття. У нашому розумінні професійна місія спеціаліста – це ствердження, яке визначає особливість призначення спеціаліста та розкриває смисл його професійної діяльності. Професійна місія може формулюватися у двох варіантах – узагальненому

та індивідуальному. Узагальнений варіант професійної місії є соціально обумовленим, засновується на об'єктивному значенні професійної діяльності для суспільної практики, поступово складається за час існування певного виду професії, формулюється професійним співтовариством у термінах ефективності виконання професійної діяльності та існує як деякий стандарт. Індивідуальний варіант формулюється спеціалістом на основі з'ясування узагальненого у ході професійного становлення.

На наш погляд, процес «відкриття», знаходження смислу майбутньої діяльності, усвідомлення й прийняття (або неприйняття) професійної місії в її узагальненому варіанті повинен розпочатися на етапі професійної підготовки. На подальших етапах професійного становлення таке ствердження уточнюється або переформулюється спеціалістом, тобто узагальнений варіант професійної місії трансформується в індивідуальну професійну місію. Згодом місія перетворюється на невід'ємний атрибут суб'єкта професійної діяльності і починає благотворно впливати на підтримання професійної мотивації.

Отже, для визначення професійної місії соціального педагога у роботі із сім'єю за допомогою опису її ефективності ми звернулися до розробок І.М. Трубавіної (української дослідниці проблем соціально-педагогічної роботи із сім'ями різних типів) щодо визначення рівнів, критеріїв і показників сімейної життєдіяльності. Виходячи із цього, ефективність соціально-педагогічної діяльності повинна визначатися підвищенням якості життя сім'ї, тобто її переводом (а точніше – організацією умов для самостійного переходу) на більш високий рівень життєдіяльності на момент завершення роботи: для кризової сім'ї, що знаходиться у складній життєвій ситуації, – це вихід із кризи й відновлення повноцінного функціонування, тобто збереження сім'ї, для ззовні благополучної, але внутрішньо проблемної сім'ї – це створення умов для вирішення нагальних проблем і відкриття перспективи подальшого розвитку.

Виконання сім'єю найголовнішої з точки зору соціальної педагогіки соціалізуючої функції обумовлює специфіку розгляду сім'ї одночасно у якості об'єкта й суб'єкта професійної діяльності соціального педагога. Звідси узагальненим варіантом професійної місії соціального педагога в роботі із сім'єю, на нашу думку, є збереження і розвиток сім'ї як найважливішого інституту соціалізації особистості, який діє протягом усього життя.

Таким чином, професійна місія соціального педагога в роботі із сім'єю обґрунтовує, визначає усвідомлену активну участь конкретного спеціаліста в професійній діяльності цього напрямку, незважаючи на обсяг організації рівня або «складність» роботи з певним типом сім'ї, робить його повноправним суб'єктом діяльності, який осмислено проявляє ініціативу та бере на себе відповідальність за результати перед сім'єю, колегами, громадою, державою і, в решті решт, перед самим собою.

ДУХОВНА КРИЗА: ІСТОРИЧНИЙ ЕКСКУРС

Любарська О.М., м. Миколаїв

На даному етапі розвитку суспільства багато пишуть про духовну кризу в нашій країні. Дійсно, більшість людей відчуває втрату сенсу життя. Філософи, соціологи, психологи шукають причину цього явища. В багатьох теоріях аналізуються часи тоталітаризму, в якому вбачають причину усіх негативізмів в суспільстві. Інші вважають причиною духовної кризи політичні та соціально-економічні негаразди. Тобто, обидві сторони вважають, що суспільство так чи інакше негативно впливає на духовний стан особистості. «Мы так безнадежно расчеловечелись...» - відмічав письменник Солженицин, характеризуючи стан духу сучасної людини.

Зробимо деякий аналіз основних понять. Згідно словника С.І. Ожегова «дух - 1.свідомість, мислення, психічні здібності, що спонукають до дії, до діяльності, початок, який визначає поведінку, дієвість. 2. Внутрішня, моральна сила». Тобто, характеризуючи духовну кризу, ми маємо на увазі кризу сили духу, тобто кризу свідомості, спотворене мислення, небажання діяти або діяльність, яка має протиправний вимір. На індивідуальному рівні духовна криза виявляється в станах зневіри, зростаючої тривоги, песимізму, відчутті приреченості, втраті ідентичності і веде до деградації особистості. Духовна криза - це криза суспільних ідеалів і цінностей, що утворюють моральну основу культури і суспільства, внаслідок чого знижується загальний рівень культури, втрачається інтелігентність і знецінюються культурні надбання, порушується зв'язок поколінь, загострюється соціально-культурна ситуація, розвивається злочинність, відбувається викривлення цінностей [5, с.148].

З того часу як виникло суспільство, його взаємовідносини з особистістю завжди хвилювали науковців. Зрозуміло, що особистість залежить від суспільства, криз, яке воно переживає, але чи існує зворотній зв'язок, наскільки він впливовий? Саме на ці питання намагались відповісти Еміль Дюркгейм (суспільство, домінуючи над людиною, виступає як зовнішня сила, що тисне на індивіда, в той час він сам впливає не суттєво, не змінюючи суті соціальних фактів), Талкотт Парсонс (людина сприймає та вбирає в себе загальні цінності в процесі спілкування і живе за загальноприйнятими у суспільстві стандартами), Макс Вебер (соціальна дія – осмислена, направлена на досягнення мети індивідом поведінка) та інші класики соціології, належачи до різних течій надали суперечливі, але об'єктивні відповіді.

Філософи французького Просвітництва були праві, коли почали розглядати людину «як вищу мету», як «самоціль», відкинули погляди на неї як на засіб здійснення зовнішніх і постійних цілей, якими б високими доброчинними вони не були. На суспільство треба дивитись перш за все як на систему зовнішніх умов, всередині якої відбувається накопичення всіх інтелектуальних, моральних і фізичних сил – діяльнісних здібностей людини і, завдяки цьому, поступово змінюються самі умови її існування. Соціальна система тим досконаліша, чим повніше забезпечує розквіт усіх індивідуально-людських сил, розгортання всіх закладених в людині можливостей та чим для більшої маси людей відкриває простір для розвитку.

З іншого боку, особистість, яка не має можливості проявляти себе у важливих, причому не тільки для неї, а й для оточуючих діях, намагається стверджувати себе в споживанні. Чим нижче роль індивіда в значних соціальних діях, тим активніше він намагається переконати, перш за все – себе та інших у власній неповторності. Бо життя людини «...не може бути "прожите" шляхом простого повторення моделі свого виду... Він повинен розвивати свій розум, поки не стане володарем над природою та самим собою» (Е. Фромм). Таким чином, розвиток особистості в якості головної умови висуває необхідність і можливість творіння яке не знає меж.

Були зроблені спроби вивчення проблем духовного розвитку людини в Україні в епоху гуманізації та реформації. Суспільна думка формувалась по двом напрямкам: а) активний пошук самобутнього розвитку традиційних культурних форм з урахуванням культури західноєвропейських країн та виклику латинського заходу; б) відстоювання максимальної замкненої української культури у вузьких візантійських рамках, неприйняття іноземного політичного впливу. Про це свідчить розвиток ідей ренесансного антропоцентризму, створення нового ідеалу людської доброзичливості, заклик саморегуляції людини в земному житті, розквіт гуманітарних знань. Не зважаючи на різницю у поглядах гуманістів і реформаторів того часу, все одно, акцент робився ними на особистість, на людину як духовного індивіда. Роздуми діячів Острожського культурного центру, Києво-Могилянської академії, різних братств, утвердження гуманістичної культури гуманістичних наук, які спроможні впливати на становлення цілісної особистості, глибоко ерудованої, чемної, з почуттям власної гідності, здатної розуміти і співпереживати. Діалектична єдність національного і загальнолюдського в особистості і допоможе сформувати її багатий ціннісний світ, легко адаптуватись до умов, що повсякчасно змінюються.

П. Наторп, Е. Борнеманн, Ф. Шлипер вважали, що слід розглядати методи і засоби виховання людини в суспільстві і через суспільство. П.Наторп вважав, що соціальне середовище має велике значення для формування особистості. За його теорією виділено три основні компо-

ненти: сім'я, школа (формує емоційні, моторні, соціальні здібності), спільнота (формує розум). Спільним результатом є солідарність, громадськість молоді. Спираючись на цю теорію, проаналізуємо вплив цих компонентів: відомо, що інститут сім'ї теж переживає кризу (неповні, дистантні, бездітні сім'ї тощо). В школі спостерігається стандартизація виховного процесу, підміна гуманістичної педагогіки випадковим набором виховних заходів, перевага повчального тону. Часто учень не розглядається як найбільша цінність, суб'єкт соціального життя, саморозвитку, самовизначення. Формування розуму спільнотою при зростаючому розшаруванні суспільства є проблематичним. Саме тому, в більшості своїй, молодь відчуває духовний вакуум (вакуум ідеалів), який є свідченням кризи соціальної і національно-культурної ідентичності.

Історик Е. Комарова дає своє трактування причин духовної кризи: в епоху середньовіччя діяли чіткі регулятори поведінки (борг по відношенню до батьків, общини; постійне повторення звичних типів поведінки, традицій, додержання церковного канону, прив'язаність до свого села, округу тощо). Ці мотиви поведінки або зникли або були послаблені. Людина постала перед вибором без гарантій та общинної підтримки. Не стало прошарку, в якому йому було обумовлено перебувати з народження, зникли традиційні професії, корпоративна підтримка (гільдії), тощо. Культурний ідеал, який обирався (селянин – працєю, дворянин – не працєю, але будь воїном) зник. Людині завжди важко обирати, не всі здатні самостійно обирати свій ідеал. Тому краще приєднатись до якоїсь групи і жити за її правилами, ніж брати на себе відповідальність. Звідси і духовна криза. Е. Комарова відмічає, що тоталітарна держава у вигляді головного керманіча людськими долями багатьох влаштовувала так як брала на себе відповідальність за людину і її життя.

Зараз народжується демократична система і тому більшість людей знаходиться в стані розгубленості, бо розпались цінності, якими ілюзорно жили люди. Неможливістю знайти позитивний сенс життя, відсутність культури, пояснюють такі соціальні патології як приступність, алкоголізм, наркоманія. Австралійський психоаналітик доктор Віктор Франкл вважає, що людині притаманний потяг до осмисленого життя. Загального сенсу життя не може бути, він унікальний для кожного. Сенс життя, вважає він, не можна придумати, винайти; його треба знайти, він існує об'єктивно поза людиною. Напруга, яка виникає між людиною і зовнішнім смислом, – нормальний, здоровий стан психіки. Людина повинна знайти і здійснити цей смисл. Для того, щоб зробити життя осмисленим, Франкл виділив три групи цінностей: цінності творчі, цінності переживань і цінності відносин. Людина, засвоюючи нові вільні форми життя, поступово буде виходити із кризи і активно відтворювати засвоєний нею соціальний досвід.

Література

1. Мудрик А. В. Введение в социальную педагогику. – М., 1997.
2. Комарова Э. Личность как субъект социального развития. // Социально-полит. науки. № 4, 5, 1992.
3. Соціальна педагогіка: словник-довідник /За аг. Ред.. Т.Ф.Алексєєнко, - Вінниця: Планер – 2009, - 542с.

Анімаційна підготовка соціальних педагогів як механізм трансляції духовних цінностей суспільства

Максимовська Н.О., м. Харків

Динаміка сучасного суспільного розвитку зумовлює активізацію наукових досліджень в гуманітарній сфері, зокрема в соціальній педагогіці, з метою підготовки фахівця нової генерації, здатного у своїй діяльності мотивувати особистість до духовного саморозвитку та реалізації позитивного ціннісного потенціалу. У суспільстві, що трансформується, є потреба в особистостях, вихованих для майбутнього, для нового соціокультурного середовища, але традиційні виховні системи, зокрема духовні, мали здобутки у напрямі розкриття духовно-ціннісного потенціалу особистості, зокрема у сфері соціальної творчості. Таким чином, сучасна соціально-педагогічна практика, як механізм педагогічного вдосконалення соціального простору, потребує підготовки спеціаліста, який може створювати умови для розвитку суто людських духовних якостей особистості, вдихати життя у процеси взаємодії між людьми та групами на всіх рівнях соціального середовища. Відтак, майбутніх соціальних педагогів необхідно готувати до здійснення анімаційної діяльності в галузі соціального виховання.

Надзавданням сучасної соціальної педагогіки є розробка механізму трансляції духовних та соціальних цінностей суспільства. У цьому зв'язку соціальний педагог, як світський духовний наставник, виконує роль фахівця, який надихає особистість на реалізацію власного духовного потенціалу через одухотворення, олюднення соціального буття.

Не є таємницею, що людина ставала людиною завдяки залученню до духовних джерел на протязі розвитку цивілізації. Душа, почуття, емоції людини розкривалися в духовності. З давніх часів анімація (душа, одухотворення) супроводжувала людське просування до вершин прогресу та самовдосконалення, зокрема через різні види духовної діяльності, в якій оживають у різних формах людські стосунки, особистість пізнає себе та соціальне оточення.

Останнім часом увагу вчених привертає анімаційний (animation – одухотворення) напрям педагогічної, соціокультурної, соціально-педагогічної діяльності. Підвищення інтересу до такого виду фахової практики цілком виправдано тим, що триває пошук нових моделей педагогічного вдосконалення процесу розвитку особистості в соціальному просторі. Відразу зауважимо, що використовуватимемо поняття анімації, яке позначає процес, що пов'язаний з духовною гуманізацією соціального життя, надиханням особистості, стимулюванням її до ціннісного саморозкриття, тобто з педагогічним, зокрема соціально-педагогічним, змістом.

Так, дослідник соціокультурної анімації в процесі фахової роботи з людьми з особливими потребами Л. Тарасов вважає анімацію реалізацією духовних потреб особистості. Аніматор, на думку дослідника, це суспільний лідер, що здатний власним прикладом надихати людей на ствердження духовних цінностей у повсякденному житті і діяльності.

Досліджуючи подолання негативних соціальних відхилень, Л. Сайкіна визначає сутність соціокультурної анімації як сукупність процесу виховання (особистості й групи) та процесу духовно-соціальної творчості (створення, розвитку та збереження системи продуктивних соціальних зв'язків особистості й групи), що спрямовані на комплексне вирішення різних проблем та й сприяють розвитку внутрішніх ресурсів саморозвитку особистості й групи

Т. Дедуріна обстоює таку думку, що анімація водночас характеризує мету анімаційної діяльності, виявляє її одухотворюючий, консолідуючий характер та позначає духовний аспект взаємовідносин, що сповнені дійсним співчуттям, співпереживанням, співдією в процесі анімаційної діяльності, а також визначає психолого-педагогічні підходи, котрі засновані на зверненні до найвищих духовних цінностей істини, добра, краси.

З цього приводу Т. Лесіна, яка здійснила структурно-компонентний аналіз поняття «анімаційна діяльність соціального педагога», визначила її як напрям соціально-педагогічної діяльності спеціаліста, спрямованої на реалізацію фахово-обґрунтованих дій з метою оздоровлення соціального клімату певного середовища, створення атмосфери креативності, сприяння інтеграції людей у соціокультурний простір через залучення їх до просоціальної діяльності. Таким чином, створення духовного середовища активізується через дієвість особистості та роботу фахівців у галузі соціального виховання.

Дійсно, анімація має потенціал, що вдосконалює соціальне життя, протистоїть руйнуванню, надихає на духовну творчість. Тобто соціальний розвиток людини супроводжується етично-духовними проявами як невід'ємна складова соціально-творчої діяльності людини. Сучасна анімація також живиться з духовного джерела.

Серед напрямів соціально-педагогічної анімації є такі, які в змозі дійсно вплинути на вдосконалення соціального буття через цінності:

- розвиток громадянської активності в соціальному середовищі;
- налагодження ефективної комунікації на різних рівнях соціального простору;
- налагодження міжгрупових, та міжнаціональних гармонійних стосунків;
- підвищення рівня виховного потенціалу родини,
- поліпшення міжпоколінних стосунків в сім'ї та соціумі;
- соціально-педагогічна підтримка людей з особливими потребами;
- підвищення адаптаційного потенціалу соціальних суб'єктів різного віку в нових умовах середовища;
- ефективна соціальна інтеграція у середовище соціальних суб'єктів;
- профілактика соціальних відхилень різних верств населення;
- підвищення соціально-педагогічного потенціалу освітніх, громадських, конфесійних, культурних закладів та організацій.

Таким чином, від фахової підготовки соціальних педагогів, які в змозі активізувати ціннісне вдосконалення дійсності через її одухотворення, залежить як гармонізація сучасного соціального розвитку, так і духовність наступних поколінь.

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ ЧЕРЕЗ СИСТЕМУ ВИХОВНОЇ РОБОТИ ХАРКІВСЬКОЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ І-ІІІ СТУПЕНІВ № 137

Маринич А.К., м. Харків

Формування духовного світу дітей і молоді, духовності як провідної якості особистості – велике і складне завдання, що стоїть у центрі уваги педагогів, вихователів, учителів, батьків, широкого педагогічного загалу. Особливої актуальності воно набуває сьогодні, коли проблеми соціально-економічного й політичного розвитку країни боляче вразили молодь. Стан духовної культури і моралі суспільства як у цілому світі, так і в Україні, викликає занепокоєння. Серед дітей і молоді падає духовність, що пояснюється насамперед зниженням рівня життя в Україні, відсутністю соціальної захищеності, явним і прихованим безробіттям, інфляцією, невизначеністю моральних орієнтирів у політиці держави й повсякденному житті. Засоби масової інформації та комунікації дедалі більше негативно впливають на суспільство й особливо на молодь, про-

пагують насилля, зброю, силу, прищеплюють аморальність і цинічне ставлення до повсякдення. Відтак відбувається маніпуляція емоціями і, як наслідок, змінюються духовні цінності, а ми не маємо проти цього «зброї». Усе це призводить до відчуження молоді від моралі, спонукає їх до власних пошуків самореалізації, інколи в субкультурі, і врешті-решт до певного заперечення духовності й моральності як таких. Ці процеси посилюються кризовим станом сучасної сім'ї, яка перестає відігравати роль головного каналу доручення дитини до моральних начал і джерела розвитку моральності.

Сучасна психолого-педагогічна наука вважає джерелом мотивації вчинків людини, її поведінки систему та ієрархію внутрішніх цінностей. У психічно здорової людини ця система має три рівні, на нижчому з яких - особисті та матеріальні цінності (власні потреби, задоволення), на другому - культурні цінності (мистецтво, наука, загальнонародні надбання, правопорядок), на третьому, вищому - духовні цінності (ідеали, смисло-ціннісні настанови, обов'язок перед суспільством). На жаль, сьогодні ми спостерігаємо деформацію системи цінностей. Це доказує і проведене нами дослідження «Рейтинг життєвих цінностей». Дослідження було проведено серед учнів 9-11 класів ХЗШ № 137(117 осіб) та їх батьків (98 осіб). На засіданні круглого столу, де були присутні лідери учнівського самоврядування, батьки, педагоги, методом мозкового штурму було розроблено шкалу життєвих цінностей сучасної людини та громадянина, яка лягла в основу дослідження «Рейтинг життєвих цінностей» :

• Матеріальне благополуччя	• Кар'єра
• Сім'я	• Навчання
• Професія	• Визнання людей
• Висока духовність	• Дружба
• Громадянська відповідальність	• Любов
• Здоров'я	• Хороші стосунки в сім'ї

Визначення ступеню важливості життєвих цінностей здійснювалось методом рангових оцінок (ранжування). Респондентам пропонувалося розташувати об'єкти в такому порядку, який є на його думку, найбільш раціональним, і присвоїти їм ранг за 12-бальною шкалою, оскільки об'єктів 12. Потім була проведена статистична обробка результатів дослідження серед учнів та батьків. У контексті розглянутого можна зробити висновок, що і в батьків і в дітей такі цінності як духовність і громадянська відповідальність на останньому місці. Саме це і стало тим кроком, який спонукав задуматись над цією проблемою наш педагогічний колектив.

Головна мета системи виховної роботи школи – особистість з сформованою громадянською компетентністю, що включає громадянські цінності, знання та вміння. Оскільки громадянські цінності (загально-

людські, духовні, демократичні) займають найвищий рівень в ієрархії внутрішніх цінностей, то цей напрямок став пріоритетним.

Мета формування морально-духовності особистості конкретизується через систему таких завдань:

- пробудження в дітей бажання бути моральними;
- формування в учнів ставлення до християнських цінностей як до основи розвитку суспільно значущих рис і якостей особистості;
- формування в дітей та молоді моральної свідомості шляхом організації моральних стосунків дітей за допомогою включення їх у стихійну або спеціально організовану діяльність;
- формування в дітей та молоді моральної культури, толерантного ставлення до інших культур і традицій;
- розвиток в учнів чеснот і позитивних моральних якостей, спонування їх до самовдосконалення.

Реалізація виховних завдань здійснюється в таких аспектах:

- Впровадження курсу «Християнська етика».

З 2008 року в школі працює гурток «Християнська етика», який відвідують учні 1-6 класів. Директор школи Горяєва О.В. є одним із співавторів авторської програми курсу «Християнська етика» для учнів 1-11 класів.

- Робота над реалізацією виховної програми «Характер – це важливо!».

Створюючи виховний простір для реалізації виховної мети було розроблено проект «Характер – це важливо!». В рамках проекту було впроваджено цикл бесід для учнів 1-11 класів «Формування характеру через систему духовних цінностей». При плануванні виховної роботи були зроблені щомісячні акценти на важливі риси характеру, а листопад пройшов під девізом «Чесність – важлива риса характеру». Серед методів і форм духовного формування одне з провідних місць належить активним формам і методам (ситуаційно-рольові ігри, соціограми, метод аналізу соціальних ситуацій з морально-етичним характером, ігри-драматизації тощо), які дають дітям можливість предметно, безпосередньо й емоційно бути в ситуації морального вибору та морального пошуку, тому в рамках місячника пройшли: диспути, конкурс на кращий ескіз футболки «Чесність – це важливо», проект-конкурс «Приказки про чесність всіх народів світу», день Лева (чесність в природі), виховні години, години спілкування.

- Впровадження експериментальної програми «Православна культура Слобожанщини».

З листопада 2010 року в школі в рамках експериментальної програми в 5-А класі впроваджено курс «Православна культура Слобожанщини».

- Діяльність учнівського самоврядування на проектом «Харків духовний» в рамках реалізації проекту ХМОУС «Марафон».

Одним з напрямів залучення дітей до християнських цінностей може бути краєзнавча та екскурсійно-пошукова робота, яка знайомить дітей з досвідом і традиціями адаптації християнських моральних цінностей до культури рідного краю, тому в рамках реалізації проекту ХМОУС «Марафон» лідери шкільного учнівського самоврядування працюють над програмою «Харків духовний». Вони провели серед учнів 1-6 класів конкурс малюнків та поробок «Православні перлини Слобожанщини». Учні старших класів готували фотоальбом та фото презентації «Храми Харкова».

Очікуваним результатом системи виховної роботи є реальне підвищення духовно-морального рівня підростаючого покоління, формування стійкої системи мотивації, світоглядних позицій та культури життя у дітей, молоді та їхніх батьків, становлення української нації як суспільства духовно здорових особистостей з високим рівнем моральних якостей, творчих і відповідальних, з високою культурою спілкування, активних громадян і патріотів Української держави.

Список використаних джерел і літератури

1. Бех І.Д. Категорія "становлення" в контексті розвитку образу "Я" особистості // Педагогіка і психологія. – 1997. – №3. – С. 25-34.
2. Бойко А.А. Оновлена парадигма виховання: шляхи реалізації. – К.: ІЗМН, 1996. – 320 с.
3. Гусякова Н.І. Ідеали і ціннісні орієнтації сучасних підлітків // Рідна школа,— 1993. – №8. – С. 11-14.
4. Гарцнев М.А. Проблема самосознания в западноевропейской философии. – М.: Знание, 1975. – 164 с.
5. Державна національна програма "Освіта" (Україна ХХІ ст.). – К.: Райдуга, 1996. – 97 с.
6. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії // Наук.-метод.посібник. – К.: МАУП. – 2000. – 312 с.
7. Струманський В.П. Концептульно-структурний зміст виховання і виховної роботи в прогностичних проєкціях української наукової педагогіки // Педагогіка і психологія: Вісник АПН України. – 1994.—№2. – С. 124-127
8. Помиткін Є.О. Духовний розвиток учнів у системі шкільної освіти. – К, 1996. – 164 с.

ВПЛИВ ІНТЕРНАТНИХ ЗАКЛАДІВ І СІМ'Ї НА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ, ЩО ПОТРЕБУЮТЬ ОПІКИ

Мартовичка Н.В., м. Черкаси

Проблема соціального сирітства є явищем багатоаспектним і як негативне явище сучасності вивчається з різних позицій. Вивчення досвіду життєдіяльності дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування у різних соціумах підтверджують значення ранньої деривації. Зокрема психічна депривація робить особливо актуальним для особистості дитини сам "момент відчуження". Цей психотравмуючий комплекс зберігається у дитини протягом всього життя. Розглядаючи депривацію як систему стимульних бар'єрів науковці виокремлюють такі їх види: матеріальні, соціальні, пізнавальні, емоційні. Ці бар'єри призводять до порушень і викривлення індивідуального і особистісного розвитку дитини-сироти і є основою для появи повної проблеми, яка може бути охарактеризована як особливий психічний стан внутрішньої незахищеності, що викликає викривлення соціальних відносин.

Стан психологічної ізоляції, в яку часто попадають діти-сироти, негативно впливає на їхній розвиток і подальше життя у суспільстві та діяльність. Такі діти часто попадають під вплив дорослих, не прагнуть вчитися, у спілкуванні досить часто афективні, грубі, не мають духовних цінностей. Цим питанням переймалися багато зарубіжних і вітчизняних дослідників. Зокрема, в Україні сирітство є предметом вивчення у таких науковців: Л. Волинець, Н. Комарова, С. Попов та ін. Особливості пост-інтернатної адаптації знайшли своє відображення у роботах зарубіжних учених: І. Бобильова, Д. Кіртон; підготовку випускників закладів опіки до створення сім'ї досліджував О. Кізь.

Щоб допомогти дітям, які не мають сім'ї, існує система закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, яка сформувалася в Україні в 50-ті роки минулого століття. Її діяльність спрямована на задоволення життєвих та освітніх потреб дітей-вихованців за умов повного утримання їх за рахунок держави. Є такі типи закладів для дітей-сиріт: будинки дитини, дитячі будинки, загальноосвітні і спеціалізовані школи-інтернати, які функціонують в системі Міністерства охорони здоров'я, Міністерства освіти та науки та Міністерства праці та соціальної політики. Але на нашу думку, сімейні форми виховання є найбільш вдалим для дітей, що опинилися у складних життєвих ситуаціях. Саме сім'я є ланкою між дитиною і суспільством, так як вона дає дитині знання про зовнішній світ, виховує, прищеплює любов і повагу до духовних цінностей та готує дитину до самостійного життя у соціумі.

Відомо, що діти-сироти, є емоційно вразливою категорією і, крім того, існує багато чинників, які негативно впливають на формування особистості дитини-сироти, або дитини, позбавленої батьківського піклування. До них відносять:

Емоційні проблеми (психотравмуючі): відсутність спілкування з біологічною матір'ю; деформація родинних зв'язків; дефіцит любові, ласки, уваги; замкнутість кола спілкування; регламентація проведення часу; жорстоке ставлення з боку персоналу, дітей у колективі; несформоване "Я"; підвищене почуття тривожності, відчуття ворожості соціуму; закомплексованість; відсутність диференційованого підходу до дітей з боку вихователів; відсутність свободи вибору.

Соціальні проблеми: деформований соціальний особистий досвід; соціальна незахищеність після виходу із закладів опіки, відсутність матеріальної та моральної підтримки; надмірна опікуваність з боку вихователів; відсутність соціальних навичок власного життя; відсутність навичок щодо вирішення власних проблем з офіційними структурами; неспроможність протидіяти негативному сторонньому впливові; погана спадковість (наркоманія, алкоголізм, психічні захворювання батьків), що впливає на стан здоров'я.

Економічно-територіальні проблеми: економічна депривація – у дітей немає власних заощаджень, відсутній досвід розпоряджатися грошима; відсутність особистого простору (власної кімнати, місця, де можна було б усамітнитися); постійне перебування у вузькому комунікаційному просторі; відсутність власних речей (крім одягу та предметів особистої гігієни).

Економічні, соціальні, психологічні проблеми, з якими стикається дитина, котра виховується в інтернатному закладі, проєктуються на сферу міжособистісних стосунків: з однолітками: самоствердження, комплекс "Ми", суперництво; з дорослими: рентні взаємини; дорослий сприймається як обслуга; з іншою статтю: ранні сексуальні стосунки, сексуальне насильство, невміння налагоджувати сімейні взаємини; у майбутньому: очікування рентних взаємин; відсутність уявлення майбутнього; проєкція життєвого досвіду на власних дітей. Чим доросліша дитина, тим гостріше вона потребує вираження власної індивідуальності через одяг, зачіску, прикраси. Але в умовах інтернату прояви особистості нівелюються, вихованці виділяються серед інших дітей своїм одягом, що безсумнівно негативно впливає на самопочуття дитини, відмежовує вихованців інтернату від соціального загалу. Тому ми вважаємо, що це є ще одним доказом того, що прийомна сім'я є вдалим виходом із цієї ситуації.

Отже, з раннього віку на долю дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, випадає велика кількість негараздів, травмуючих ситуацій, психотравм, що спричиняють наростання емоційної враз-

ливості, озлобленості, скутості. Одним із найважливіших завдань діяльності інтернатних закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є підготовка вихованців до самостійного життя у суспільстві, оскільки успішна соціальна адаптація (готовність до шлюбу, вибору професії, організації побуту, дозвілля, спілкування) визначальною мірою залежить від міри сформованості у вихованців навичок самостійно вирішувати питання організації власного побуту, життєзабезпечення, уміння формувати соціальні зв'язки. На нашу думку, сімейні форми виховання є ефективною альтернативою на шляху здійснення реформування державних інтернатних закладів на кшталт діючим в Україні. Запровадження у вітчизняну практику міжнародного досвіду соціального захисту дітей, створення та функціонування мережі сімейних форм виховання сприятиме зменшенню кількості дітей з низькими показниками розумового, духовного та фізичного розвитку, рівнем соціалізації. Зміни у системі соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування дадуть можливість забезпечити їхній належний психічний, емоційний та фізичний розвиток, підготувати до самостійного життя у дорослому суспільстві.

Таким чином, діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, є найбільш вразливою верствою населення. Такі діти потребують особливої уваги, психологічної допомоги. Таку допомогу вони можуть отримати в прийомних сім'ях тільки за допомогою втручання добре кваліфікованих педагогів, психологів та соціологів.

Література:

1. Зверєва І.Д., Кияниця З.П., Кузьмінський В.О., Ніколаєнко Л.О., Петрович Ж.В., Стрига Л.І. Соціальний супровід дітей, які опинилися в складних життєвих обставинах: Методичний посібник. – К.: Держсоцслужба, 2006. – 104 с.
2. Бондаренко Т.В., Вакуленко О.В., Комарова Н.М. Методичні рекомендації для соціальних працівників щодо соціального супроводу випускників соціальних закладів. – К.: Держсоцслужба, 2006. – 168 с.
3. Кізь О. Б. Формування психологічної готовності вихованців інтернатних закладів до створення сім'ї : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 „Педагогічна і вікова психологія”/ О. Б. Кізь. – К., 2003. – 20 с.
4. Попов С. Інноваційні підходи до проблем соціального сирітства / С. Попов // Соціальний захист. – 2008. – № 1. – С. 43–45.

СУЧАСНІ ЗАСАДИ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ І МОЛОДІ

Мерінов В.В., м. Харків

Моральне виховання в сучасних умовах передбачає цілеспрямоване формування в підростаючого покоління високих моральних якостей. Успішне вирішення цього завдання вимагає сьогодні єдності дій народної педагогіки, педагогічної теорії, усіх виховних інститутів, спрямованих на формування моральної свідомості, моральних почуттів і поведінки молодого покоління. Зміст морального виховання являє собою зведення етичних норм, які є моральним кодексом і своєрідною енциклопедією педагогічних знань. Зокрема, народ завжди прославляв такі моральні якості, як відданість Батьківщині, любов до народу, героїзм, скромність, доброта, ввічливість, правдивість і чесність, товариськість і шанобливість, разом з тим різко засуджуючи заздрисних, лінивих, підозрілих, чванливих, хвастливих людей, егоїстів, базік, боягузів і самолюбів. Ще К.Д. Ушинський зазначав, що першим вихователем є народ. На його думку, «ніхто не в змозі змагатися з педагогічним генієм народу» [1]. А прогресивні традиції педагогіки сімейного виховання мають усі підстави бути впливовим засобом виховання дітей у сучасних умовах, адже як первинна ланка сучасного суспільства сім'я закладає фундамент, основу особистості, формує риси характеру людини.

Відомо, що моральна свідомість визначається умовами матеріального життя суспільства, суспільним буттям і відображається в свідомості людини у формі моральних понять і суджень, які регулюють ставлення людей один до одного й до суспільства. Моральна свідомість формується на основі ідеології суспільства й практики громадської поведінки. Людина не лише засвоює моральні поняття й принципи, але й прагне активно реалізувати їх у власній поведінці, перетворюючи тим самим ці поняття в свої переконання, пояснюючи цим власні вчинки й мотиви поведінки.

Моральні поняття відображають різні боки виробничих відносин між людьми, вони стають етичними нормами суспільства, уособлюючи такі поняття, як добро, обов'язок, честь, справедливість тощо. Ці поняття історично зумовлені. Моральні поняття дітей розширюються поступово. Спочатку в них формується уява лише про окремі моральні поняття; у більш старшому віці встановлюються усвідомлені зв'язки між моральними поняттями, і вони в сукупності сприятливо впливають на моральні вчинки й поведінку молоді.

Моральні почуття – це багаті за змістом, складні за структурою переживання людини, що визначають її ставлення до моральних вчин-

ків і дій, які зрештою викликають у неї повне моральне задоволення. Справжнє моральне почуття звеличує людину, вона може в ім'я звершення морального обов'язку йти назустріч важким особистим стражданням. Важливо, щоб хлопчик чи дівчинка з раннього дитинства на прикладі батьків бачили прояви істинних моральних почуттів, щоб у результаті наслідування позитивних прикладів моральні почуття закріплювалися в конкретних дитячих вчинках і діях. Саме за цих умов можна сподіватися, що в будь-якій обстановці почуття дітей знайдуть своє відображення в благородних моральних вчинках.

Моральні якості особистості формуються, розвиваються й виявляються в тісному взаємозв'язку. Так, патріотизм породжує добросовісне ставлення до праці, трудовий процес тягне за собою колективізм. Почуття ж колективізму безпосередньо впливає з почуття любові до народу.

Моральна поведінка – це вінець морального виховання. Моральні свідомість, переконання, почуття в сукупності кінець кінцем допомагають особистості виробити правильну лінію моральної поведінки. Визначити прояв моральної поведінки – це ще не означає, що людина беззаперечно в кожному конкретному випадку вчинить правильно. Часто дитина знає моральні норми, але в житті її поведінка не завжди відповідає цим нормам. Це відбувається тому, що моральна свідомість іще не відповідає моральній поведінці, немає ще морального досвіду й моральних звичок, що є супутніми моральній поведінці. Отже, наше завдання полягає в тому, щоб діти на підставі засвоєних моральних норм, правил, знань, систематично здійснюючи моральні вчинки, виробляли б моральні звички, які б поступово ставали життєвою потребою й стійкою якістю особистості.

Перші моральні навички дитина зазвичай отримує в сім'ї. Під впливом батьків вона вже в ранньому дитинстві починає розрізняти, що таке добре і що таке погано, помічати гарні й погані вчинки в однолітків і дорослих. У неї поступово починають вироблятися навички культури поведінки: послух, повага до старших, ввічливість, скромність; набуваються перші навички колективізму, дбайливого ставлення до речей. У грі та посильній праці найбільш інтенсивно формуються такі моральні якості дітей, як взаємодопомога, колективізм, охайність, чуйність, зворушливість, товариськість, дружба, уміння дотримуватися дисципліни й порядку. У більш старшому віці в підлітків розвиваються громадська свідомість і активність, вони високо цінують такі моральні якості, як сміливість, самостійність, рішучість, і намагаються набути їх; з'являється бажання проявити зусилля волі, здійснити мужній вчинок. У моральному вихованні провідне місце посідає виховання скромності, що особливо важливо у вихованні дівчат.

У юнацькому віці мотиви моральної поведінки пов'язані зі світоглядом. Юнаки й дівчата вже можуть самостійно аналізувати явища су-

спільного життя, критично оцінювати власні дії й вчинки, вони мають більш чітке уявлення про обов'язок, честь, совість, подвиг.

Певну цікавість у цьому аспекті викликає й вивчення спрямованості взаємних зацікавлень і вимог, критеріїв оцінок тих чи інших якостей юнаків і дівчат під час першого знайомства. Так, було здійснене опитування 175 студентів і старшокласників: їм запропонували на власний розсуд визначити місце, яке посідають за ступенем важливості ті чи інші бажані якості в майбутнього партнера. Було названо 20 якостей особистості, зокрема: працелюбність, доброта, чесність, сміливість, воля, енергійність, уміння опанувати себе тощо. Тут були й якості, особливо привабливі за першого знайомства: фізична краса, високий зріст, струнка фігура, уміння танцювати, весела вдача, почуття гумору тощо. Опитувані особисто, на власний розсуд мали визначити значущість цих запропонованих 20 якостей, розмістивши їх за важливістю від першого до двадцятого місця.

Цікаво, що юнаки найвище оцінили як рису особистості фізичну красу дівчини, поставивши її на перше місце, а дівчата віддали першість енергійності й рухливості юнака. Оптимізм, життєрадісність, весела вдача були оцінені однаково високо й посіли другу сходинку. На третій позиції в дівчат – зовнішня краса юнаків, а в хлопців – уміння партнерки елегантно танцювати, що, до речі, дівчата поставили на четверте місце.

Однак такі важливі моральні якості людини, як чесність і справедливність, опитувані явно недооцінили: у оцінці дівчат ці риси посіли дев'яту позицію, а в юнаків – аж вісімнадцяту. Доброту, прагнення завжди бути поруч і подати руку допомоги неодружена молодь обох статей оцінює трохи вище – ставить на сьоме місце.

Але зазначимо, що в одружених людей відбувається «переоцінка цінностей». Моральні якості – чесність і справедливність – тепер однозначно перебувають на першому місці; фізична ж краса жінки в оцінці чоловіка – аж на дев'ятнадцятій, передостанній сходинці, а краса чоловіка в оцінці жінки – на тринадцятій позиції.

У цій розвідці ми не ставили за завдання докладно розкрити методи морального виховання, а намагалися з позиції наукової педагогіки прокоментувати різні аспекти морального виховання з тим, щоб усі прогресивні початки народної мудрості більш успішно використовувати в практиці сімейного виховання дітей у сучасних умовах і тим самим сприяти розвитку особистості, всемірно розкривати її творчі можливості, формувати основані на загальнолюдських цінностях світогляд і гуманістичні відношення.

Література:

1. Ушинский К.Д. Соч.: В 11 т. – Т. 6. – М. – Л., 1952. – С. 300.

ПОИСК ДУХОВНОСТИ В СИТУАЦИИ КУЛЬТУРНОЙ СИНГУЛЯРНОСТИ

Мирошниченко В.С., г. Харьков

Все время человека заставляют оглядываться назад, искать причины своего не вполне «удобного» состояния, а также связанные с этим настоящие и будущие ошибки. Невольно чувствуется вина за свою свободу, за собственный выбор. В некотором смысле история действительно наталкивает на размышления о статусе личности, однако приводят ли они к положительному результату и реальным изменениям в культуре – ответить на поставленный вопрос весьма проблематично. Нас уверяют, что ответ на него существует в непрочитанных и прочитанных книгах, в услышанных фразах и подсмотренных картинках окружающих ландшафтов. Поэтому необходимо как можно сильнее напрячь мысль, мышцы, и поиск ответов уж точно увенчается успехом.

И мы как послушные и виновные сыновья и дочери следуем заветам прошлых культур, однако не замечаем, что одного исполнительства недостаточно. Постепенно целостность личности распадается на элементы. Одни ищут ответы в прошлом и пытаются продолжать и развивать традиции. Другие, созерцая будущее, на свое минувшее не обращают никакого внимания. Есть еще третьи элементы – двигающиеся по инерции, зависшие во времени единицы. Им сложно до конца адаптироваться к новым условиям и ощутить красоту жизни, поскольку пройден сложный путь смены ценностных парадигм, привычные устои разрушаются, «вверх» и «низ» постоянно меняются местами.

В одном человеке пульсирует невидимая, но остро ощутимая битва всех трех элементов. Разделение на элементы единого целого прослеживается не только на примере личности. Через нее оно распространяется и на остальные феномены культуры, принимающие различные аксиологические и иные коннотации в зависимости от того, какая часть личности «включается» в данный момент. Речь идет о производстве восприятия и самом восприятии окружающей культуры. Водораздел, существовавший на протяжении всей истории культуры, актуализировался в последние столетия. Он проходит как по сердцу и душе конкретной личности, так и по целым культурам.

Целостные культуры разламываются на части и склеить эти осколки практически невозможно. Разрушение не всегда явно. С первого взгляда складывается впечатление, что все движется в своем обычном ритме, между тем, бывшего традиционного ритма во всей его красоте и легкости отыскать все сложнее и сложнее. Классические культурные

ритмики принимают облик ломаных конструкций, не менее привлекательных и завораживающих, нежели традиционные. Порой очень сложно определить, что это: завершение старого или начало чего-то радикально нового?

Наиболее точно и четко сложившееся положение культуры передается понятием *ситуативность* или *сингулярность*, в смысле разобщенности некогда единого тела традиции, его распад на отдельные составляющие не связанные более одной нитью с основой. Человеку не требуется обращение к пра-феноменам, которое раннее вовсе не воспринималось именно как «обращение», а понималось и принималось как само собой разумеющееся на бессознательном уровне. В новых условиях все происходит на том же уровне, вот только основным выступает не пра-феномен, а ситуация. Шаг за шагом феномены культуры начинают обретать «удобные», «комфортные» черты. Выстраиваются общество комфорта, личность комфорта, культура комфорта и практически тотальной неограниченности. И лишь разрозненные оазисы традиции по-прежнему несут в себе непостижимую тайну бытия, не передающуюся простыми словами, не транслируемую СМИ, а внутренне переживаемую в каждой его частице. И такие оазисы нарекаются «примитивными» и «отсталыми», их необходимо как можно скорее окультурить, встроить в четкую схему комфорта. «Примитивные» и «отсталые» – это те немногие *интеллектуалы*, «идейные» люди, интеллигенты, несущие собой не раздвоенность, а единство мысли, чувства и, соответственно, единство всех элементов личности. Для них прошлое и, будущее представляют собой их внутренний мир. Со-причастность Платону и И. Канту, Средним векам и Возрождению реальна; она не изложена на страницах какой-либо книги, а дает возможность творить, двигаться, развиваться и жить. Между мной и Цицероном нет пропасти в более чем две тысячи лет: мы с ним современники и у нас общее поле общения. Я не *помню* о нем, я *знаю* его.

Ситуативность бытия, так или иначе, приводит к неутешительному, но, как показывает современность, вполне «нормальному» выводу о том, что человек полностью поглощен как минимум двумя взаимосвязанными лозунгами: а) только свобода и б) только уединенность. Первый выражается не столько в свободе мыслить, что в принципе не так уж и важно, сколько в свободе действовать согласно ситуации и желанию. Второй подразумевает идею невмешательства в эту свободу. Постепенно открывается действительность, в которой все рвется на свободу: ведь именно такая абсолютная свобода приносит удовлетворение. Люди стремятся быстрее утолить перманентный голод воли дозой свободы, гарантированное получение которой обеспечивает медиа-

пространство (СМИ, Интернет, ТВ и т.д.). Всегда *online*, включенный в сеть, – вот девиз культуры пост-человека.

Изорванная, ломаная ритмика – не выглядит изобретение культуры XXI ст. О волнообразных периодах и постоянной смене ритмов упоминали Д. Вико, О. Шпенглер, С. Франк, П. Сорокин и многие другие мыслители. Однако критической точки названная ритмика достигает именно в период *заката*. Ломаная ритмика не столько производное от утвердительного поэтического начала греческого *ῥυθμός* (размеренность, такт, стройность, соразмерность), сколько без конца сбивающиеся, оступающиеся темпы.

В таком пространстве мысль пребывает в разных формах. Для извлечения из нее смысла и звука нужны настроенные инструменты. Но, к сожалению, они утеряны. В мире томительного однообразия смысл и звук улавливаются одиноким солистом, забывшим о гармонии чудачком, изредка наигрывающего оглохшие мелодии.

Для того, чтобы попасть в мир медиа-online, воспользуемся услугами проводника, роль которого удастся играть объективу: ведь объектив подчеркнуто выдает не меня. Когда я наблюдаю за миром сквозь объектив, то меня, в первую очередь, интересует детализация. Все подлежит немедленному разложению на микрочастицы. Проникнуть к основаниям бытия, увидеть его истоки – это все приобретает черты «безотлагательности». Только быстрота и маневрирование. Нельзя долго ждать. Нельзя проводить мучительные и сложные эксперименты. Мне нельзя. Пусть этим занимается кто-то другой. Взор пытается обрисовать контуры, приблизить интересующее, рассмотреть его и поместить в архив для того, чтобы со временем стереть из памяти. Увидеть и стереть. Затем снова и снова высматривать из-за угла развитие предметов, живых организмов и выбрасывать все в «корзину». Запоминать что-то не имеет смысла, поскольку уже не представляет собой никакого интереса. Мысль тут же привлекают новые горизонты.

Объектив – медиатор. В антропологической перспективе мой взор через объектив видит Другого, следит за ним. При этом Другой не касается непосредственно моих глаз, моего взгляда и может не подозревать о моем существовании. Одновременно и я не вижу прямого выражения глаз Другого и не уверен в его реальности. Объектив – это некий третий.

У объектива две перспективы – дальняя и ближняя. Он может приближать и отдалять Другого, тем самым, искривляя мое восприятие, мое отношение к нему. От объектива и его необходимости невозможно избавиться навсегда. Искусственный барьер между мной и Другим постепенно становится естественным, «вросшим» в меня.

Объектив вынуждает меня и Другого к игре с собой, когда мы изменяем круг его обзора, приближаясь и отдаляясь попеременно. Рождается расстояние. Однако мы, в который раз, не соприкасаемся взглядами. Любовь проблематизируется, тематизируется, становится приложением объектива. Нет *четкой* фиксации: имеется лишь расслоение, изменение, движение линии. Но любовь не терпит и жесткой фиксации. Сквозь объектив любовь отслеживается в движении и покое.

Как продолжение моего глаза, объектив есть некая более совершенная его модель. Приближение – только иллюзия. Объектив не приближает реально и очевидно, он способен на это потенциально. Я не в состоянии ощутить дыхание Другого через приближение его формы. Объектив работает с формой, но не затрагивает содержание. Он выражает форму любви.

Существует ли Другой на самом деле, или же только в третьем? В ситуативности Другой является дальним. Объектив перемещает на более близкое расстояние и создает новую ткань из дальнего, делая его ближним, симулируя «близость». Я сомневаюсь. Непрестанные колебания является одим из резонансов объектива. «Глаз» третьего соединяет, объединяет дальнего и ближнего. Все зависит от установки третьего.

Приближение и отдаление выглядят пространственной игрою смыслов. Но она не бессмысленна. Кем задается искомый смысл: мной, третьим или Другим? Потеря одного звена из цепочки я-третий-другой что-либо изменит? Может ли третий существовать-быть без меня и/или третьего? Аналогично – и для меня и для третьего.

Позиция 1. Смысл зависит от меня, так как я владею третьим.

Позиция 2. Смысл задается третьим.

Позиция 3. Смысл задается Другим.

Все три позиции связаны, смысл выявим в каждой из них. Между тем, третий, обладая важными функциями (власть расстояния), не свободен: он ведом, поэтому относительно не самостоятелен, но он есть. Я и Другой можем существовать-быть напрямую, без посредничества третьего. Однако утрата одного звена я-третий-другой, деформирует общую цепь, ухудшает игру каждого.

Объектив создает барьеры, преграды мешающие видению *воочию*. Видение воочию рождает *слезы*, а они личность и культуру. Слезы как будто сами наталкивают на размышление, являясь им. Они появляются в самые знаковые минуты жизни и придают им неповторимость. Тайна слез, их простота и искренность, никогда не будут раскрыты.

Пока человек творит слезы, он остается личностью. Когда слезы «льются ручьем», душа обнажается. Стоит понаблюдать за плачущим незнакомцем, как в нем проявляется его истинное лицо. Этот момент

длиться недолго, но если удалось уловить мгновение между «тем» и «этим», то внутренний диалог будет налажен навечно. Плач – всегда переход в неизведанное, он – своеобразная интроспекция и одновременно всматривание в Другого. Плач – это прозрение.

Каждая эпоха плачет по-своему, у каждой – свои неповторимые слезы. Современность плачет в социальных сетях, но там нет места слезам. Зачем слезы в «комфортной» культуре, когда намного удобнее воспользоваться объективом. Слеза не просочится сквозь искусственное, а само искусственное не способно вызвать слезу и оголить естественные чувства.

Поиск духовности – это бесконечный поиск благодного состояния в культуре, которая в большей мере благо только имитирует. Островки традиционного укрытия человека постепенно сужаются. Среди таких укрытий выделяются семья, система образования, Церковь, которые заинтересованы в просвещении. Они дают нечто большее, однако человек не всегда оказывается готовым к принятию предлагаемых благ и его интеллект, получив начальные установки, далее утрачивает стимулы к развитию.

Культура всеохватывающей сингулярности продолжает выдавать авансы, сокращая ареал обитания традиционной культуры. Ее инженеры и системные администраторы прокладывают новые беспроводные сети комфорта к духовным сокровищам человечества. Выводов нет, эпоха не окончена. Продолжаем жить в зеркальных ломаных ритмах.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИКЛАДАННЯ КУРСУ «ПРАВОСЛАВНА КУЛЬТУРА СЛОБОЖАНЩИНИ»

Митцева О. С., м. Харків

Вельми актуальною в умовах сучасного інформаційного суспільства є проблема духовно-морального розвитку дитини, тому що від духовно-морального стану нових поколінь залежить майбутнє нашої країни.

Для вирішення головної концептуальної проблеми духовного розвитку особистості потрібно надати дитині аргументоване уявлення про різні, які історично склалися, шляхи пізнання світу. Про науку та культуру. Про матеріальний досвід та духовне відкриття. Про безцінну спадщину православної культури нашого народу, яка надає унікальну можливість цілісного підходу до усвідомлення духовно-моральної гармонії людського буття.

Ми прагнемо виростити порядних, відповідальних, освічених, красивих людей, цю проблему не здолати без впливу на чуйний внутрішній

світ дитини. Такий світ тільки тоді знаходиться в гармонії, в рівновазі, коли орієнтується на християнську мораль, в основі якої лежить визначення найвищих життєвих сенсів і чеснот.

“Дайте дозріти і укріпитись внутрішній людині, зовнішня ще встигне діяти... Дайте їй час і засоби підпорядкувати собі зовнішню, і у вас будуть... і солдати, і моряки, і юристи, а головне, у вас будуть люди, громадяни. Всі, хто готуються стати корисними громадянами, повинні спочатку навчитися бути людьми.” М.І. Пирогов.

Курс “Основи православної культури Слобожанщини” - це дисципліна яка передбачає оволодіння викладачем високої професійної підготовки поряд з іншими вимогами сучасної школи.

Досить важливим для викладача даного курсу є знання психолого-педагогічних особливостей учнів різного віку, їхніх духовних потреб, а також особливостей їхнього морального розвитку. Знання вікових особливостей розвитку особистості допоможе вірно підібрати методики викладання, враховуючи основні завдання кожного віку у житті людини.

Викладач повинен консолідувати всі зусилля і знання, щоб сприяти вихованню цілісної, свідомої, духовно багатой особистості.

Викладач основ православної культури повинен враховувати загальні вікові та індивідуальні духовно-моральні і психофізичні особливості сучасних дітей, які викликані соціальними кризовими явищами, а також їхні ціннісні орієнтації:

- досить глибоке сприйняття матеріалістичного світогляду, не дивлячись на те, що більша частина учнів вважає себе віруючими;
- сприйняття як життєвих принципів ідеалів масової культури;
- нездібність розібратись у багатьох життєвих ситуаціях з духовно-моральної позиції.

Результати опитування доводять, що сучасні старшокласники володіють сформованим світоглядом, хоча якоюсь мірою ціннісні орієнтації визначаються впливом засобів масової інформації. Діти здібні до самокритики, можуть оцінити свої досягнення та недоліки, у кожного склалась шкала моральних цінностей. До навчання відношення не досить відповідальне. У спілкуванні більш проявлені якості: дружби, етична вимогливість. Порівняно низький рівень культурного розвитку, але є стабільна позитивна оцінка моральних характеристик: на перше місце діти ставлять такі якості як доброта, чесність, відданість. Сучасні школярі ввели у свої пріоритетні цінності поняття Бог, а також любов і сім'я.

Специфіка педагогічної діяльності полягає в тому що основним напрямом праці викладача є його особистість, яка визначає здатність оптимально розв'язувати навчально-виховні завдання. саме тому від викладача вимагається професіоналізм особистості: істинно-педагогічна спрямованість, духовність, моральна культура, педагогічна майстерність та ін.

Необхідними умовами педагогічної майстерності є гуманістична позиція, професійно значимі особистісні риси і якості, а також власна позиція і переконання.

Педагогу потрібно самому зрозуміти суть православної традиції, по-новому подивитись на учнів, на себе і на навколишній світ.

Особливо щодо істинної віри, якою є православ'я у його непошкодженому виді, у його повній чистоті.

Відомий педагог К.С. Ушинський говорив: «Дух школи живе не в паперах, не в стінах, а перш за все, в характерах вчителів, а звідти вже переходить в характери учнів.»

Перш за все для цього потрібно бути чесним перед самим собою, бути готовим визнати власні недоліки, дивлячись на свій характер, поведінку, роботу, бути готовим до критики та зауважень в свою адресу. З цього приводу є цікавими слова старця Сампсона: «Сьогодні нарешті, знайшлась розумна людина, яка мене посварила, насправді вірно оцінила. Сьогодні в мене була «баня». І далі: «Не дай, Боже, людину, яка б тільки хвалила, - це найлютіший ворог».

Смирення, кротість та радість – це загальні чесноти, які необхідні викладачу основ православної культури у своєму духовному житті та педагогічній практиці, які співпадають з думкою авви Дорофея («Душе-полезные поучения и послания»). У педагогічній справі смирення допомагає в тому, щоб не роздратуватися і не гніватися на учнів, бо воно допомагає побачити себе більш грішним за інших. Кротість допомагає утихомирювати власну пристрасність, отже, допомагає сприймати душу ближнього, бути чуйним і сердечним до нього. А радість разом з кротістю є одним з плодів духовних за апостолом Павлом (Гал.5.23). Вона дуже важлива для спілкування з дітьми, яким радість життя дуже близька по їхній дитячий природі.

Архієпископ Іоан Сан-Франциський (Шаховської) у своїх творах писав: «Творити і навчати важко. Важко блаженство вчительства, і важко визволення від його гріха. Той, хто навчає уподібнюється Богові. Неправильно (неналежно, й не у неналежному духові) навчаючий уподібнюється ідолу чи дияволу. У цьому хрест істинного вчителювання та його слава».

СОЦІАЛЬНО - ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ДУХОВНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ, У ПРИЙОМНІЙ СІМ'І

Міхєєва О.Ю., м. Київ

Сімейний уклад історично став нормою суспільного життя. Проте ставлення до сім'ї не є однозначне: хто каже про сімейне життя як про

«рай», дехто порівнює з «пеклом». Однозначно всі згоджуються, що сімейне життя наповнене інтимністю, емоціями, а його якість залежить від здатності його членів розуміти та емоційно підтримувати один одного, що посилює життєву енергію дитини і допомагає їй здійснювати свій шлях на рівні соціального становлення. Досягнути відчуття комфорту легше серед людей, які тебе люблять і підтримують, щоб потім нести це тепло як основу власних соціальних надбань, і навпаки – нести в сім'ю енергію соціального життя. Маючи досвід такого збагачення, людина відчуває себе сильною і здатною до творення та праці. Все починається з сім'ї.

Актуальність і постановка проблеми. У сучасному суспільстві падає духовна криза, що проявляється у протиріччях ціннісних орієнтацій, падінні моральності та знеціненні духовних цінностей тощо. Втрата людством універсальної ціннісної системи, яка спирається на вищі духовні й моральні цінності, є однією з причин виникнення загрози самознищення суспільства. За цих умов захист вищих духовних цінностей суспільства від руйнування стає аспектом розгляду різних наук : соціальної педагогіки, педагогіки та психології, у зв'язку з цим дуже гостро постає проблема розвитку духовності суспільства в цілому та духовного виховання підростаючого покоління, зокрема.

Тому метою статті є розкриття соціально-педагогічних засад духовного виховання дітей - сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування у прийомній сім'ї.

Україна ратифікувала Конвенцію ООН „Про права дитини” цим самим зобов'язалась визнати право кожної дитини зростати та виховуватись в сім'ї.

Саме від того як будуть батьки виконувати свої функції та саме функціонування в сім'ї залежить подолання проблем та негараздів, які негативно впливають на молоде покоління. Хоча за статистикою причини перебування під опікою держави дітей є різні: бідність у сім'ях, причини соціального характеру – неповні сім'ї, юні матері, уразливі нестабільні сім'ї, алкоголізм батьків, відмови від дітей в ранньому віці.

Проаналізувавши останні дослідження в даному напрямку ми виявили, що провідні науковці (М.Й. Боришевський, Ж. Юзвак, Е.О. Помиткіна). Визначають духовну сферу як вищий рівень психічного та розглядають духовність як специфічно людську якість, властивість психіки, яка відіграє важливу роль у становленні, функціонуванні та розвитку особистості і пов'язана з системою її цінностей.

М.Й. Боришевський, розглядаючи духовність як одну з суттєвих характеристик особистості, визначає її як багатовимірну систему, складовими якої є утворення у структурі свідомості та самосвідомості особистості, в яких віддзеркалюються її найбільш актуальні морально-релевантні потреби, інтереси, погляди, ставлення до навколишньої дій-

ності, до інших людей, до себе самої, що стали суб'єктивно значущими регуляторами активності. Одиницею виміру духовності вчений вважає ціннісні орієнтації. У систему цінностей, в контексті яких функціонує духовність, входять моральні, естетичні, інтелектуальні, екологічні, світоглядні, валеологічні, громадянські та інші цінності [2]. Отже, духовність тлумачиться як вищий рівень розвитку особистості, суто людська ознака, яка пов'язана зі сходженням особи до вищих людських цінностей на шляху утвердження моральних принципів Добра, Істини, Краси, Мудрості та Любові [5].

Пробудження духовності відбувається в ранньому дитинстві, і визначну роль у її розвитку відіграє сім'я, однією з функцій якої є передача дитині духовної спадщини, яку має суспільство на даному етапі історичного розвитку. Сім'я стає першим осередком духовного виховання, особливо якщо в ній зберігаються духовні цінності, в результаті чого дитина є зануреною в атмосферу духовності. Духовні ідеали, смисли та цінності, засвоєні у ранньому дитинстві, суттєво впливають на подальше духовне зростання особистості [7].

Але якщо у дитини не має сім'ї то можна стверджувати про те, що деякі аспекти духовності не можуть бути у неї сформовані або будуть знаходитись на низькому рівні. Тому альтернативним позитивним досвідом в Україні є прийомні сім'ї. Метою створення прийомної сім'ї є забезпечення належних умов для виховання в сімейному оточенні дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківської опіки та одним із аспектів є духовне виховання.

Нажаль, дослідники констатують, що переважна більшість сучасних батьків з певних причин не спроможна повною мірою дбати про духовний розвиток своїх дітей [7]. У більшості батьків відсутня елементарна педагогічна культура, вони не володіють засобами гуманістичного спілкування, на базі якого зароджуються, розвиваються і зміцнюються духовні потреби дітей [1]. При цьому сучасним батькам бракує часу на читання ґрунтовної наукової літератури щодо проблем виховання і на саме виховання дітей [7]. Увага батьків зосереджена, перш за все, на матеріальному забезпеченні сім'ї, на проблемах її виживання. Надання переваги першочерговому задоволенню базових потреб дитини саме по собі не викликає нарікання, оскільки це, згідно з теорією А. Маслоу, відкриває шлях для "виходу на сцену" вищих потреб дитини. Проте, на жаль, багато батьків зупиняються на цьому, не надаючи належної уваги формуванню вищих, духовних потреб дітей. Особливо це стосується дітей-сиріт та дітей, що залишилися без батьківського піклування.

Для кожної сім'ї характерним є свій тип стосунків, стиль спілкування, мікроклімат, який може бути сприятливим для формування духовності дитини або, навпаки, пригнічувати цей процес. Нервовий, напру-

жений мікроклімат сім'ї не сприяє духовному розвитку: він негативно впливає на психічний стан дитини, на рівень її самооцінки та сприяє підвищенню її агресивності. Доброзичлива домашня атмосфера, пронизана щирістю, взаєморозумінням, бажанням поділитися радістю, бідою, своїми думками, навпаки, становить надійне підґрунтя для розвитку духовності дитини. Опитування батьків показало, що у 56% з них спостерігається загальна незадоволеність сімейною атмосферою, 22,6% відзначають нервові психічне напруження у сім'ї, 31,4%) батьків відчувають тривожність, і лише 15,8% сімей сприймають родинну атмосферу як сприятливу. Значний вплив на сучасну сім'ю має соціально-економічна ситуація: лише 5%> дорослих відзначають, що впевнені у майбутньому, тоді як 54,5%> батьків відчувають невпевненість, страх і песимізм. Це накладає відбиток на атмосферу в сім'ї і, як наслідок, на процес духовного розвитку дитини [1].

Результати дослідження особливостей атмосфери, що панує в сучасних сім'ях, та міри націленості батьків на духовне виховання дітей показали, що лише 10% сімей відрізняються високим рівнем духовного середовища [1]. У них переважає здорова моральна атмосфера, діти отримують цілеспрямоване духовне виховання, допомога батькам потрібна лише в плані корекції засобів виховання духовності дітей. 15% сімей мають нормальні міжособистісні стосунки, проте в них відсутня духовна спрямованість у вихованні: діти знаходяться у центрі уваги батьків, але в них розвивають не духовність, а певні споживацькі потреби та нахили, що не викликають у батьків жодного занепокоєння й тривоги. 20%) сімей мають тенденцію конфліктності, що наростає. Авторитарність батьків у таких сім'ях стає причиною відсутності взаєморозуміння. 35% сімей є зовні благополучними, проте в них процвітає масова міщанська культура, виховання в таких сім'ях однобоке й поверхове. І 20% сімей - сім'ї ризику, для яких характерні бійки, аморальна поведінка. Інтереси дітей не захищені, батьки потребують лікування в спеціальних медичних установах, а діти - серйозного захисту.

Отже, реальне життя з його труднощами та суперечностями значною мірою впливає на духовність батьків та виховний потенціал сучасної сім'ї, яка стала незалежною, відкритою і, нажаль, водночас агресивнішою, такою, що підпорядковує зміст своєї життєдіяльності завданням виживання. Внаслідок втрати традиційної культури та низького рівня педагогічної культури, незнання батьками природи і змісту духовного світу людини та власних дітей і недостатнім їх співробітництвом зі школою виховний потенціал теперішньої сім'ї, нажаль, суттєво знизився порівняно з сім'єю попередніх часів, яка була менш стурбованою питаннями виживання і більшою мірою зберігала цей потенціал [1; 4].

Г.Г. Авдіянц виявила п'ять основних напрямів сімейного впливу у процесі виховання духовності дітей: 1) створення такого стилю життєдіяльності, завдяки якому дитина вступає у взаємодію з найбільшою кількістю соціальних явищ і духовних цінностей; 2) організація спільного з дітьми обговорення та осмислення проблем сучасного життя й значення духовних цінностей для кожної людини; 3) формування в дітей здатності оцінювати навколишній світ, займати в ньому відповідальну позицію; 4) створення максимально сприятливих умов для того, щоб діти жили у світі добра, краси, гри, казки, малюнка, музики, фантазії, творчості; 5) ініціювання відкритого індивідуального творчого самовиявлення дитини в сім'ї, стану високої задоволеності та злагоди [1].

На думку дослідниці, виховання духовності дітей у сучасній родині потребує наступних заходів: 1) поетапна підготовка батьків до постійного збагачення духовного середовища сім'ї, а саме: пізнання батьками їх сімейного середовища, самих себе, свого духовного стану; розвиток позитивної реакції на педагогічні завдання, самостійне їх розв'язання; розуміння батьками ролі й місця духовності в подальшій життєдіяльності дітей; 2) стимулювання прагнення дітей до постійного збагачення духовного середовища сім'ї: перебудова всіх зв'язків і стосунків дітей, надання особистості дитини можливостей вільного переходу від одного виду діяльності до іншого з метою стимулювання ініціативи у сфері моралі, громадської діяльності за власним вибором; 3) запровадження спеціальних вправ для батьків і дітей на закріплення гуманних стосунків та засвоєння духовних цінностей; опора на катарсичну діяльність, яка хвилює, дивує, надихає і захоплює, глибоко проникає в душу; 4) активне творче самовиявлення дитини в процесі реалізації своїх духовних запитів і потреб, що визначається в потребі турботи про людину, свою родину, батьківщину, спонукає до творчості в інтелектуальній та моральній сферах.

Для забезпечення духовного розвитку дітей у сімейному середовищі в арсеналі батьків є різні загальнопедагогічні методи, застосування яких стимулює виникнення у вихованців думок, почуттів, потреб, які спонукають їх до певних вчинків і поведінки.

В основі духовного виховання лежить формування в особи прагнення до найвищих загальнолюдських і національних цінностей. Визначну, найсуттєвішу роль у формуванні духовності дитини відіграє сім'я, однією з функцій якої у цьому процесі є передача духовної спадщини, якою володіє суспільство на даному етапі історичного розвитку, залучення дитини до духовних цінностей людства.

Підвищення стурбованості батьків питаннями виживання у сучасних соціально-економічних реаліях та зниження їх націленості на духовне виховання дітей призвело до суттєвого зниження виховного потенціалу сім'ї.

Застосування прийомними батьками методів духовного виховання, таких як розповідь, бесіда та метод прикладу, за допомогою яких дитина залучатиметься до скарбниці загальнолюдських цінностей, сприятиме духовному зростанню молоді.

Отже, ми дійшли висновку, що виховання в прийомній сім'ї дозволяє підготувати дитину до самостійної діяльності, навчає приймати самостійно рішення, розвиває такі якості як ініціативність, соціальну відповідальність, які є визначальними рисами нашого суспільства.

Перспективи подальшої роботи ми вбачаємо в тому, що питання духовного виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування у прийомній сім'ї залишається відкритим, що зумовлює необхідність розробки конструктивного підходу до його розв'язання.

Література

1. Авдіянц Г.Г. Реалії та перспективи духовного виховання дітей в умовах сучасної української сім'ї // Гуманізація навчально-виховного процесу: 36. наук. пр. Вип. XVIII. - Слов'янськ, 2002. - С 16-20.
2. Боришевський М.Й. Духовні цінності в становленні особистості громадянина // Педагогіка і психологія. - 1997. - № 1. - С. 144-150.
3. Державна доповідь про становище дітей в Україні за підсумками 2005 року. - К.: Державний інститут розвитку сім'ї та молоді, 2006.
4. Журба К.О. Виховання духовності у підлітків в сучасні українській сім'ї і школі / Автореф. дис. ... канд.. пед.. наук. - К., 2000. - 18 с
5. Матушкин СЕ. Проблемы духовно-нравственного воспитания 10. Менчиков Г.Л. Духовная реальность человека. Духовность и религиозность // Философские науки. - 2000. - № 3. - С. 116-127.
6. Опіка над дітьми: сім'я і держава. Вплив інституційної форми виховання на розвиток дітей/ Р.Картер – К.: Логос, 2005.
7. ПомиткінЕ.О. Психологія духовного розвитку особистості: Монографія. - К.: Наш час. - 2007. - 280 с.
8. Реформування системи закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: передумови, реалії та перспективи/ за ред. Ж.В.Петрочко. – К.: Науковий світ, 2006.
9. Створення та соціальний супровід прийомної сім'ї і дитячих будинків сімейного типу/ Лактіонова Г.М., Петрочко Ж.В. – К., Науковий світ, 2006.

ДУХОВНО-НРАВСТВЕННОЕ И ГРАЖДАНСКО-ПАТРИОТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ МОЛОДЕЖИ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ФОРМИРОВАНИЯ ТРУДОВОЙ КУЛЬТУРЫ ПОДРАСТАЮЩЕГО ПОКОЛЕНИЯ

Могилка А.П., г. Харьков

Формирование внутренней духовной культуры подрастающего поколения должно быть одним из приоритетных направлений государственной молодежной политики в Украине. Культура – это естественное природное качество человека, которое рождается в каждом отдельном человеке и приобретает бессмертие в последующих поколениях. Внутренний духовный мир человека является сплавом социального опыта, традиций, веры. Такие понятия как духовность, нравственность, патриотизм, гражданственность есть не, что иное, как составляющие культуры. Первое значение понятия культура (выращивать) не утратило своей актуальности и в настоящее время. Общество должно брать на себя ответственность за воспитание молодежи и прилагать максимум усилий для того, что бы влияние негативных аспектов цивилизации не отражалось на духовной составляющей молодого человека.

Сегодня достаточно ощутимы изменения ценностных ориентаций молодежи, что негативно влияет на процес их самореализации. Стремление к накоплению денежных средств, как основная цель, способствует уменьшению значения таких понятий как родина, семья, честь, справедливость, гуманизм.

Формирование трудовой культуры должно проходить в рамках профориентационной деятельности, осуществляемой педагогами, родителями и социальными институтами.

С этой целью необходимо планировать и реализовывать мероприятия, основной целью которых должно быть сохранение традиций, сложившихся в обществе, исторического наследия, почитание подвигов, в том числе и трудовых, наших отцов и дедов.

Будущее нашего государства всецело будет зависеть от тех усилий, которые сегодня должны быть потрачены на воспитание молодежи. Качество средств, методов и форм, используемых сегодня для утверждения патриотизма, духовности, моральности и формирования общечеловеческих ценностей определяют отношение ко всем аспектам человеческого бытия.

Во все времена труд, как возможность зарабатывать на пропитание, был огромным счастьем. Работающий человек создает общественные блага и делает себя лучше, более совершенным. Но именно здесь и заложено противоречие. Часто люди забывают о том, что труд делает

счастливым человека тогда, когда он занимается «сродным трудом». Григорий Сковорода в это понятие вкладывал любовь к конкретному виду деятельности, близкому человеку по духу, природным способностям и наклонностям. Вторым составляющим этого понятия является осознание социального значения труда, его важности и полезности.

Профессиональная культура состоит не только из знаний, умений, навыков, но и личных качеств человека, среди которых важное значение имеют отношение к труду, правилам, нормам, порядочность, ответственность и т.д.

Таким образом, воспитательная составляющая процесса социального и профессионального становления молодежи должна строиться на осознании важности такого аспекта как формирование понимания подрастающим поколением необходимости восприятия общечеловеческих ценностей, духовности, патриотизма. За этими качествами скрываются такие проблемы как отсутствие должного внимания родителей к детям, миграция рабочей силы, коррупция, халатность и, в конечном итоге, уровень жизни.

ПРАВОСЛАВНА ПЕДАГОГІКА ЯК ШЛЯХ ДО ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Набока Ю.С., г. Харків

Формування духовного світу дітей та молоді, духовності як провідної якості особливості – велике, складне і відповідальне завдання школи, оскільки молоді будувати цивілізовану й духовно багату державу.

Людство впродовж тисячоліть сформувало багато релігійних, педагогічних систем. Кожна нація вросла своїми корінням у ту чи іншу систему. Україна знаходиться в центрі Європи, тому християнські духовні цінності для нас є закономірно пріоритетними. Перша наша держава Київська Русь стала центром православ'я для східних слов'ян. Покоління українців несуть у своїх генах, у ментальності православні духовні традиції, які пройшли непрості випробування часом, співіснуванням з іншими філософськими системами.

У педагогічному середовищі широко обговорюються питання про особливості вивчення нового курсу морально-етичної проблематики в загальноосвітніх закладах. Досвід формування духовності на принципах християнської моралі осмислювався у 2001 р. на Всеукраїнському форумі "Формування здорового способу життя і духовної культури дітей і молоді: проблеми, пошуки, перспективи". У жовтні 2003 р. АПН України та Синодальний відділ релігійної освіти, катехізації та місіонерства

Української Православної Церкви у Києві на базі Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова ініціювали і провели з'їзд та науково-практичну конференцію "Актуальні проблеми викладання основ православного віровчення у світських закладах освіти і недільних школах". Під час цих заходів відбулася змістовна розмова про шляхи відродження духовності в Україні, розглянуто питання актуальності впровадження освітніх програм, підготовки та перепідготовки кадрів, виховання майбутніх педагогів на духовних засадах православ'я.

Головною метою є надати допомогу в православному осмисленні і в практичній реалізації принципів духовності в педагогічному процесі. Це передбачає вирішення наступних конкретних завдань:

- проведення дослідження джерел духовно-педагогічної спадщини з метою виявлення педагогічних принципів;
- визначення, які принципи, виявлені із загального числа, відповідають православному розумінню педагогічного процесу;
- створення цілісної системи, що укладає в ієрархічному порядку всі принципи православної педагогіки. Вирішення перерахованих завдань дозволяє глибше зрозуміти православну педагогіку, надасть практичне значення православним педагогічним принципам.

У даний час назріла необхідність створення цілісної концепції православної педагогіки, світоглядно заснованою на догматах, антропології і етично-аскетичному вченні Православної Церкви, що підтримує культурно-історичні, національні традиції і що відповідає сучасним вимогам педагогічної науки. Первинними орієнтирами такої концепції можуть послужити засадничі і найважливіші принципи православної педагогіки, об'єднані в цілісну ієрархічну систему.

Перш ніж говорити про християнську православну педагогіку, необхідно показати взаємовідношення термінів «християнська педагогіка» і «православна педагогіка». Термін «християнська педагогіка» має історичне звучання і означає своєрідну педагогічну систему, що склалася усередині християнської культурної традиції. Він може вживатися при порівнянні християнської педагогіки з дохристиянськими і іншими християнськими системами виховання. Проте виховні системи різних християнських конфесій не тотожні, оскільки існують конфесійні відмінності віровчень, які накладають свій відбиток на життя і педагогічну практику.

Різні також педагогічна спадщина, педагогічне середовище, засоби і методи виховання, а також міра і міра допустимого і недопустимого в поглядах і педагогічній практиці.

Вищеназвані конфесійні відмінності показують, що у сфері "християнської педагогіки" повинні існувати терміни: "католицька педагогіка", "протестантська педагогіка", "православна педагогіка", що визначають педагогічні системи різних конфесій. Так, терміном "православна педа-

гогіка" можна користуватися як для визначення своєрідності педагогічної системи Православної Церкви серед християнської педагогіки інших конфесій, так і для підкреслення особливостей православних підстав педагогіки в порівнянні з сучасними системами, заснованими на безрелігійному підході до світу і людини. Під православною педагогікою розуміємо науку і мистецтво виховання цілісної особистості на шляху до порятунку через Христа та Церкву.

Специфіка православної педагогіки полягає в розумінні дитинства як особливого етапу духовного становлення людини. Таких є Царство Небесне - сказав Господь про дітей (М.19.14). Особлива благодатність дитинства полягає в реальності віри дітей, їх чистоті, простоті, щирості, незлобивості і упокорюванні. В той же час Православ'я не ідеалізує дітей, не вважає, що від народження людина цілком спрямована до добра і лише обставини життя псують її. Сенс виховання полягає в тому, аби розвинути і укріпити сили, що знаходяться в дитячій душі; захистити їх від духовних небезпек; допомогти їм у боротьбі з пристрастями і розкриті образу Божого в них, - і тим самим підготувати їх до сприйняття досвіду духовного життя. Третя особливість православної педагогіки полягає в розумінні того, що надзвичайно важкі завдання виховання недосяжні одними людськими силами. Православна педагогіка враховує сильний вплив духовного світу на людину

Специфіка православної педагогіки полягає в тому, що однією з основ її є сім'я як домашня церква, влаштована за зразком святої Церкви Христової, прагнучи у взаєминах уподібнитися до Пресвятої Трійці, заснована на любові, бо Бог є Любов. Єднання членів сім'ї в душі, слові, справі, молитві є благотворним для виховання дітей. Духовне життя ставиться основною метою всієї справи православної педагогіки

Таким чином процес становлення громадянського суспільства в Україні, прагнення до вдосконалення економічної, правової, освітньої, культурної сфер життя передбачає утвердження життєустрою країни на засадах цінностей і норм високої людяності. Майбутнє України безпосередньо залежить від збереження та відтворення традиційних християнських моральних цінностей, що за своїм змістом співзвучні загальнолюдським і під впливом яких упродовж тисячоліття формувалася культура українського народу.

Виховати дитину - означає закласти у ній основу духовного життя, сформувати характер і довести його до вірного самовизначення в житті і здатності самовиховання, самоосвіти і вдосконалення. Виховати дитину - означає підготувати її до самостійного існування у складному сучасному світі, ухвалення правильних рішень в будь-яких несподіваних ситуаціях. Виховати дитину - означає поставити її на шлях самовідданого і радісного служіння своїм ближнім, своїй Вітчизні, Господові.

Принципи православної педагогіки покликані допомогти здійсненню всіх насущних завдань, від вирішення яких залежить наше майбутнє.

РОЛЬ СІЛЬСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА У ФОРМУВАННІ ДУХОВНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МОЛОДШОГО ПІДЛІТКА

Новак Т.А., м. Миколаїв

Аналізуючи духовну кризу суспільства, соціологи, психологи, педагоги, практично не звертають увагу на кризовий стан сільського середовища. А там кризові процеси більш відчутні, ніж у місті. До слабких сторін сільського середовища можна віднести : суспільну ідеологію (часто своєрідну, притаманну для даної місцевості); превалювання мета-психічних механізмів колективної соціальної взаємодії (стереотипи, упередження); звужений ареал впливу; емоційний дефіцит; відсутність особового простору; соціальне відчуження («безсилля» у соціальному житті); наявність стихійного компоненту; відсутність відчуття взаємної відповідальності, загальних інтересів, взаємної пошани тощо. Духовні потреби, практично, не забезпечують соціально-психологічний аспект здоров'я людини, що складається з культурних та естетичних потреб.

Підліток, який виховується в сільському середовищі частіше інфантильний, із запізнілою соціалізацією, має бар'єри спілкування (слабкі комунікаційні навички з соціальним середовищем, несформована регулятивна функція мовлення), низьку культуру. Має місце різновекторність – відсутність спільної цементуючої мети у дітей та дорослих; притаманна неготовність особистості до функціонування в інших соціальних середовищах; низька власна самоорганізація; конформізм; не вміння обирати соціальні орієнтири і відповідно до них діяти. Тобто, ми стикаємось із конкретними загрозами сільського середовища для формування особистості, особливо молодших підлітків, які тільки розпочинають усвідомлене соціальне життя, мають певні інтереси, захоплення, бажання самостверджуватись.

Сільське середовище не є закритим, але основна проблема полягає в тому, що більшість соціальних інститутів головним для себе вважають не підтримку індивідів, а самовиживання, самовідновлення. Отже, домінуючим чинником у розвитку особистості стає навчальний заклад, який не завжди відповідає потребам для розвитку гармонійної, всебічно розвинутої особистості. Часто, школа навіть немає змогу організувати дозвілля учнів. Відсутність секцій, гуртків обумовлено не лише браком коштів, а й спеціалістів-ентузіастів. Відсутність бібліотек, будин-

ків культури та інших суспільно необхідних закладів, обумовлюють негативний, пасивний розвиток суспільства. Життєвий простір звужений лише для вирішення і задоволення повсякденних проблем. Тому для духовного розвитку молодших підлітків слід використовувати сильні сторони сільського середовища такі як: життєва компетентність селян, їх адаптація до мінімальних умов, надавати перевагу природо екологічному вихованню, спільній суспільній діяльності дітей та дорослих, трудові терапії. Слід повністю використовувати можливості сільського середовища такі як: інкультурація, відновлення міжпоколінних стосунків. Намагатись пропагувати здоровий спосіб життя, гуманність, толерантність, діалогічність, використовуючи ідеї природо відповідності, осмислення зв'язку між своєю індивідуальною працею та сукупною працею сільської громади. Тоді світогляд розшириться спочатку до розуміння загально громадських, а потім державних завдань. Це, можливо, сприятиме формуванню діалогічності, дитя центричності в сільських сім'ях.

В школі, яка є, практично, центром духовності в сільському середовищі мабуть слід звернутися до вже давно відомих постулатів. Наприклад, викликають певний інтерес педагогічні погляди Іоганна Фрідріха Герберта (1776-1841), який поділяв процес виховання на три розділи: управління, навчання, моральне виховання. Метою морального виховання є виховання характеру. Його засоби морального виховання стали передумовою появи профілактичних технологій у соціально-педагогічній діяльності:

1. Утримувати вихованця, для чого служать управління дітьми і культура слухняності з боку дітей. Дитина повинна весь час відчувати хоча б трохи, що він немає права переступати відомої межі.
2. Визначати вихованця: діти повинні виводити межі своїх бажань і моральні поняття не тільки із вказівок вихователя, а й власного досвіду.
3. Установлювати правила поведінки.
4. Підтримувати в душі вихованця спокій та ясність, не допускаючи розвитку пристрастей.
5. "Хвилювати душу" дитини схваленням та осудженням.
6. Умовляти вихованця, вказуючи на його помилки, та вправляти їх.

Треба ще не один раз звертатись до спадщини відомих педагогів в контексті духовного виховання, православної культури, християнської етики і тоді криза суспільних ідеалів і цінностей, що утворюють моральну основу культури і суспільства, не буде руйнувати молоді душі, а злочинність та викривлення цінностей в підлітковому віці відступлять.

Література

1. Аніщенко А. Соціалізація юнацтва в умовах територіальної громади як складова громадянського виховання // Соціальна педагогіка: теорія та практика. - 2007. - № 2. - С.30-36
2. Карнаух Л. Соціальне середовище як чинник соціалізації дітей дошкільного віку в реаліях сьогодення // Соціальна педагогіка: теорія та практика. - 2008. - № 1. - С.4-8
3. Любарська О.М. Основи соціалізації особистості. Навчальний посібник. – Миколаїв: Вид-во «Іліон», 2008- 215с.

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ДУХОВНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

Новицька М.О., м. Харків

За останні десятиріччя як в нашій країні, так і за кордоном, проблема цінностей і ціннісних орієнтацій набула особливої актуальності. Ці поняття є об'єктом дослідження багатьох наук зокрема, філософії, психології, соціології, що говорить про їхню складність та багатоплановість. Все більше уваги привертається до питання формування духовно-ціннісних орієнтацій молодой людини – як запоруки мирного розвитку суспільства та взаємостосунків між людьми загалом. Однією із інституцій, яка має здійснювати такий виховний вплив є вищий навчальний заклад.

Значних змін зазнав світогляд сучасної молоді. Соціологічні дослідження свідчать про те, що за останні роки більшість молодих людей починають переорієнтовуватися на матеріальні цінності. Їх досить сильно приваблюють гроші, заробітки, бізнес, участь у управлінських структурах. Поряд із цим можна спостерігати також і тенденцію росту інтенсивних духовних пошуків, орієнтації на істинні цінності, що проявляється у збільшенні інтересу до світової культури, історії своєї сім'ї, народу. Перша тенденція є сумною і говорить нам про духовне зубожіння майбутнього нашої держави, відсутність власної стійкої позиції щодо життєвих переконань як результат перебування під впливом масової культури. Такі майбутні фахівці працюватимуть заради грошей, а не заради творення доброї справи, мирного життя та поваги до інших. Друга висвітлена тенденція дає надію на те, що в сучасному українському суспільстві є свідома молодь, готова нести відповідальність за свої вчинки, розвиватися духовно. Ці молоді люди працюватимуть з іншою метою, вони будуть готові допомагати ближньому та житимуть у душі братерства і злагоди. Зрозумілим є той факт, що саме друга частина моло-

дих людей може стати тим майбутнім для України, якого так чекають. Тому важливим завданням для держави є створення умов для зміни тенденцій негативного впливу зовнішніх чинників на ситуацію відродження духовного начала спільноти, глибоких традицій виховання та навчання.

Духовно-ціннісні орієнтації особистості не тільки визначають мотивацію індивідуальної поведінки, але й складають світогляд людини. Вони формуються в процесі виховання і навчання. Причому навчання має на меті не стільки повідомити конкретні знання в певній галузі, скільки відтворити культурні і історичні нормативи, які сприяють самореалізації особистості. Через виховання здійснюється передача духовно-ціннісних орієнтацій від покоління до покоління як на вербальному так і на невербальному рівнях.

Особливе значення виховання духовно-ціннісних орієнтацій має система університетської освіти, яка готує фахівців у напрямі «людина-людина», оскільки вплив особистісних якостей на результат роботи є прямим та очевидним. Однією із професій даного напрямку є соціальний педагог. Вся його робота спрямована на людину, допомогу їй у скрутній ситуації та підтримку. Тому професійна етика, принципи роботи, базові особистісні вимоги до працівників базуються на загальноприйнятих нормах моралі та етики людських взаємостосунків. Перед вищими навчальними закладами, які готують спеціалістів такого профілю, постає завдання втілення таких методів навчання та виховання, які сприятимуть формуванню духовно-ціннісних орієнтацій, спонукатимуть до розвитку особистісних позитивних якостей. В майбутньому саме нинішні студенти-соціальні педагоги стануть тими, хто працюватиме з людьми і для людей, а залежить це від того чи матимуть внутрішню потребу в допомозі іншому, чи будуть духовно сильними та готовими боротися з чужим горем. Базу для цього може дати лише систематичне виховання духовно-ціннісних орієнтацій. Варто почати вже сьогодні, аби з часом побачити зміни в кожному з нас і наших дітях.

Таким чином, проблема формування духовно-ціннісних орієнтацій є актуальною для майбутніх соціальних педагогів, оскільки саме вони можуть стати тією частиною молоді, яка стане на шлях духовного відродження нашої нації та сприяти становленню держави загалом.

Використані джерела

1. Балл Г.О. Методологічні засади гуманізації (особистісної орієнтації) професійної діяльності та підготовки до неї // Психологія праці та професійної підготовки особистості: Навч. посіб. / За ред. П. С. Перепелиці, В.В. Рибалки. — Хмельницький: ТУП, 2001. — С. 48–67.

2. С.Д. Максименко, В.О. Соловієнко «Загальна психологія», Між-регіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2000.
3. Офіційний Інтернет-сайт Українського центру економічних та політичних досліджень ім. О.Разумкова. – http://www.uceps.com.ua/ukr/work/work_sociology.shtml

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ДУХОВНОСТИ У СПОРТСМЕНОВ

Олейников И.П., г. Харьков

Постсоциалистический период развития стран СНГ и Украины, в частности, чересчур сложен в экономическом, политическом, социальном, правовом, духовном и других планах. Рядом с положительными явлениями демократизации общества, уживаются и заостряются отрицательные: увеличивается безработица и обнищание определенного контингента граждан; продолжает возрастать и “молодеть” преступность; усугубляется духовно-моральная деградация и противоправность в поведении не только отдельных лиц, но и довольно больших групп населения.

Общественность уже давно обратила внимание на отрицательные изменения, которые происходят вокруг физкультурного и спортивного движения. Тысячи бывших и действующих спортсменов сейчас используют свои физические качества не на служение добру, а для противоправных и преступных целей. Известно, что в г. Киеве, только на протяжении одного года были арестованы участники двенадцати бандформирований, основу которых составляли спортсмены. Одним из предводителей банды рэкетиоров тогда был известный украинский борец В. Авдушев. Первые преступные формирования спортсменов были созданы в Приморском крае России еще в 1970-71 годах. В 1990 году во Владивостоке уже действовало больше десяти стойких бандитских группировок, которые разделялись на мафии воров и спортсменов. Наибольшую из последних возглавлял О. Костюченко – мастер спорта по борьбе. “Знаменитый” российский и международный вор в законе В. Иванов (Япончик), недавно почивший, был кандидатом в мастера по боксу. О. Коратаев – один из самых лучших боксеров мира и, параллельно, преступный авторитет – был убит в США. О. Квантришвили, убитый в 1994 году, – мастер спорта международного класса по борьбе, руководитель фонда социальной защиты спортсменов имени Льва Яшина и одновременно, – один из главных предводителей российской преступной мафии. Самой большой уголовной сенсацией России конца прошлого века стало изобличение в Москве банды киллеров из Новокузнецка. Молодые ребята, ранее законопослушные спортсмены, обра-

зовали настоящий конвейер смерти. На их счету было свыше 150 убийств. Предводитель банды – Лабецкий, студент факультета физического воспитания одного из институтов Новокузнецка, «сильный, волевой, честолюбивый, мелких задач перед собой не ставил. Его целью было завоевание уголовного Олимпа. ... На самом главаре, если верить оперативным данным, было свыше сотни трупов».

Этот перечень мог бы занять еще много страниц. Но и на основании приведенного возможно сделать вывод, что преступный мир изменился и, вместо алкоголиков и наркоманов, ему нужны сильные люди, которые имеют навыки в различных видах спорта. Для этого мафиозные структуры не останавливаются ни перед чем: ведут целенаправленную работу по привлечению к криминалитету физически развитых детей, подростков, молодежь, используют государственные физкультурные организации и организуют свои базы спортивной подготовки для усовершенствования уголовной деятельности – «время от времени в прессу просачиваются слухи о существовании не только киллерских бирж, но и центров подготовки нанимаемых убийц, распространенных в России, Украине, Белоруссии, Молдавии, странах Балтии, Средней Азии. Будущих «профи» в Крыму усиленно тренировали бывшие сотрудники Государственного разведывательного управления, Комитета государственной безопасности и других спецслужб, профессиональные тренеры по видам спорта, которые остались ныне не у дел. Группировки имели несколько десятков спортивно-тренировочных учебных центров, где, по данным крымской милиции, проходили подготовку свыше тысячи боевиков»...

Преступные мафиозные структуры активно внедряются в спортивную деятельность и контролируют ее. Ведь этот контроль гарантирует невероятные доходы. Нелегальные тотализаторы, матчи и турниры по обусловленным соглашениям, подкуп судей и спортсменов, устранение неподкупных, контрабанда, во время командировок на соревнования, торговля допингами и самими спортсменами, «отмывание» денег через спорт и использование различных физкультурных фондов, которые не обладавались налогами, для подпольных финансовых операций – эта только видимая часть айсберга, того, что разрушает общечеловеческие ценности физкультуры и спорта.

Недостатки правового, морального и духовного воспитания превращают физическую культуру и спорт в область развития жестокости, агрессивности, эгоизма и других отрицательных отклонений личности. От поведения спортсменов, во многих случаях, зависит воспитание целых поколений молодежи. Плохие поступки кумиров могут вызывать и вызывают цепную реакцию у приверженцев и болельщиков.

Несмотря на отрицательные стороны, физкультура и спорт остаются благом для человечества, как способы развития лучших физических и духовных качеств личности, как центры общественного внимания, которые сфокусировали взгляды людей на победах, рекордах, очках, медалях завоеванных на соревнованиях и спортивных ристалищах, как показатели престижа государств.

Следовательно, на спортивную и физкультурную деятельность, возможно, смотреть с двух диаметрально противоположных сторон. Во-первых, физкультура и спорт – это благо, форма раскрытия физических и нравственно-волевых возможностей человека, способ профилактики и коррекции антисоциального поведения личности; во-вторых, физкультура и спорт – зло, способ подготовки к осуществлению преступлений, других антисоциальных действий, катализатор удовлетворения и достижение материальных потребностей негативными путями, способ установления отрицательного влияния на других людей и прочее.

Уже из древнеримской формулы: «В здоровом теле здоровый дух» (лат. «*Mens sana in corpore sano*», традиционное понимание: сохраняя тело здоровым, человек сохраняет в себе и душевное здоровье), вытекает существование довольно плотной взаимосвязи между физическими и морально-духовными качествами человека. Эта формула несет в себе глубокое научное, в первую очередь, философское содержание. Проблема души и тела, а в современной интерпретации – психофизиологическая проблема, это исходная в логическом отношении проблема философии, как и проблема соотношения социального и биологического в формировании личности. И эти проблемы еще далеки от полного разрешения. Сторонники биологической, а точнее – антропометрической, теории, начиная от Ч. Ломброзо, считают, что биологические факторы, в том числе, – определенная физическая структура тела, – практически полностью определяют судьбу человека. Но это далеко не так. Именно социальные факторы, в самой большей степени, влияют на формирование личности. И спортивная область не исключение. Спорт, где ведется громадная селекционная работа, развиваются значительные физические качества, сознательно не отбирает и не плодит людей склонных к преступлениям. Спортсмены ими могут становиться в результате влияния отрицательного окружения, его фатального влияния, с которым не могут справиться официальные воспитательные системы. На данном этапе развития общества, спорт тотально коммерциализован, что обусловлено социальной составляющей. Именно страсть к наживе, не врожденная, не возникшая в процессе физического совершенствования, а привитая обществом, толкает спортсменов и тех, кто их воспитывает, кто ими руководит, на негативные поступки, на духовную нищету. Если мы победим этот недуг, что сделать очень

сложно и практически невозможно в условиях рынка, то мы выиграем очень важный плацдарм в борьбе за истинную духовность Человека.

«В здоровом теле здоровый дух» – выражение взято из Ювенала (Сатира X, строка 356). Выражение перефразировано, на самом деле ход мысли Ювенала был другим: «Надо молить, чтобы ум был здоровым в теле здоровом». То есть, не обязательно здоровое тело есть обителью здорового духа. Для достижения гармонии духовного и физического здоровья, человеческому обществу и каждой личности требуется много усилий. И в первую очередь, чтобы гонка за материальными благами не сводила на нет стремления к духовному совершенствованию.

Н. БЕРДЯЕВ ОБ ИСТОКАХ ПРАВОСЛАВНОЙ ДУХОВНОСТИ

Омельченко С. Н., г. Харьков

О духовности в наше время говорят многие. Для одних, это естество, смысл их жизни, для других – нечто нереальное. С духовностью связывают свои надежды на лучшее обустройство общества, видя некую панацею в решении социальных, экономических, в том числе и образовательных проблем. Исходно ж в понятийном значении, духовность была и остается предметом рефлексии философии и религии.

Значительный вклад в понимание данной категории внесли российские философы, представители серебряного века, в числе которых Н.А. Бердяев. В одной из своих автобиографических работ он сетовал, что его творчество лучше знают на западе, чем на родине. В этом он видел перерыв в традиции русской культуры [2, с.341], связанный с падением духовности в советское время и разрушением христианской культуры.

В Украине в результате пережитого исторического опыта все чаще обращаются к духовному наследию прошлого в поисках ответа на вопросы, поставленные современностью. Среди них вопросы о духовности и ее истоках.

Цель данной работы – обобщить некоторые теоретические положения Н. Бердяева в понимании духовности на примере православной культуры.

Основу данного исследования составили работы «О назначении человека. Опыт парадоксальной этики», «Самопознание». В них, как и во многих других работах, дается философско-религиозное понимание проблем духовности, и на примере православия определяется роль религии как консолидирующей системы истин.

Понимание духовности не может быть сведено к одному или нескольким определениям. Это целый мир, определяемый философами, как мир «идеального». Бытие, которое у Платона относится к миру «идей», включает состояние человеческой души и универсальные образы-схемы, в соответствии с которыми единичная душа согласуется, сообразуется, соподчиняется. Фактически, как пишет Эвальд Ильенков, «все это всеобщие нормы той культуры, внутри которой просыпается к сознательной жизни отдельный индивид [3, с.14].

Стремление человека к совершенству, к духовно и эстетически осмысленной организации быта и предметного мира привели к сотворению человеком мира культуры. Наследие этого мира представлено в множественности памятниках истории, искусства, архитектуры, научного и технического творчества, в различных формах социальной организации, но, все это – лишь формы реализации духа, духовной жизни.

Жизнь духа, по мнению Н.А. Бердяева, есть источник философского познания, а «философия познает бытие из человека и через человека, в человеке видит разгадку смысла», в отличие от науки, которая познает бытие как бы вне человека, отрешенно от человека [1, с.24].

Не вникая глубоко в философский дискурс о соотношении материального и идеального, объективного идеализма и субъективного идеализма, тем не менее, следует отметить несколько парадоксальное для религиозного философа утверждение о бессмысленности объективной духовности, вопреки субъективной духовности [1, с.321].

Неприемлемость позиции объективного идеализма для Н.А. Бердяева не означает отрицание культуры, как искусственно созданного человеком мира вещей, идей, технологий, форм социальной организации, языка коммуникации. А наоборот, развивается идея становления духовного опыта субъекта через знаково-символическую систему, закрепленную человечеством в языке культуры. Религия, этика, искусство, народные традиции – символичны по своей сути. Они служат ориентирами в духовных исканиях и актуализируют значения основных понятий – это человек, добро и зло, ложь и правда, совесть и свобода.

Квинтэссенция всех этих смыслов наиболее полно представлена в религии, религиозном сознании, где проблема человека ставится во всей своей глубине.

Н.А. Бердяев особое внимание уделяет видам духовности, выделяя две группы – это христианскую (католическую и православную) и нехристианскую [1, с.323]. В христианстве, по мнению философа, утверждается личность, свобода, любовь. Однако, признает существование универсальных и вечных основ духовности и считает, что духовный опыт не ограничен религиозной сферой и христианской этикой.

В работах философа можно выделить несколько аспектов, приближающих нас к сущности, а, следовательно, и истокам духовности. Прежде всего, это положения о том, что:

- Духовность всегда субъективна [1, с.321].
- Экзистенция человека не может быть объектом познания, ибо есть субъект познания [1, с.105].
- Духовность не противопоставляется душе и телу, она овладевает ими и преображает их [1, с.322].
- Духовное развитие есть актуализация возможного в человеке [1, с.321].
- Это творческий акт в отношении к самому себе [1, с.324].
- Дух не только свобода, но и смысл, а «смысл мира духовен» [1, с.321].
- Христианская духовность – это не только восхождение, но и нисхождение. Возможно и бесчеловечная враждебная человеку духовность [1, с.321].

Внимание к индивидуальному, субъективному, личностному пронизывают все работы философа. Для него проблема человека не может быть подлинной проблемой субъекта (трансцендентального сознания), ни проблемой души (психологического сознания), ни проблемой духа, ни проблемой идеальных ценностей, идеи добра, истины, красоты [1, с.55]. Суть ее в «целостности человеческой природы». Из противоречивой сущности человека, принадлежащим к двум мирам, проявляется целостная жизнь духа и духовный опыт индивидуального, способного к преодолению и свободе воли.

Познание является необходимым условием становления духовного опыта субъекта. Через познание возможно проникновение и углубление подлинной тайны. В страдании происходит актуализация возможного в человеке, поиск смысла и стремление к гармонии. Путь к истине сопряжен не только с радостью и освобождением духа, но и с разоблачением, падением иллюзий, трагическим конфликтом. Неудивительно, что субъект познания, для Н.А. Бердяева, ассоциируется с судьбой самого субъекта, в которой трепещет вселенная, смысл существования [1, с.105].

Духовное развитие немислимо вне познания. Через «недовольство самим собой и способность себя перерастать» [1, с.55] становится возможным духовное совершенствование, устремленность к абсолютной свободе, абсолютной любви, что является принципиальным моментом для православной религии.

«Мир ценностей не есть неподвижный идеальный мир, возвышающийся над человеком и свободой, он есть мир подвижный и творимый» [1, с.53]. В процессе духовного развития преображается душа и

тело человека. Однако, Н.А. Бердяев не идеализирует этот процесс и не связывает с духовной деятельностью человека понятия праведного, совершенного, видя в нем и другие формы проявления, вплоть до низменных и бесчеловечных.

Призыв к нравственному преобразованию жизни, является основным лейтмотивом этики Н.А. Бердяева. «Нужно освободить этическую проблему от социального террора» [1, с.35]. Скорее это звучит предупреждением о всяческих попытках враждебного отношения к морали неповторимо-индивидуального и подмену моралью общего и общеобязательного. В этом прослеживается неприятие Н.А. Бердяевым групповой морали и сопротивление установленным этой моралью обязательных связей и отношений.

Он считает, что наш народ, своему нравственному воспитанию обязан православию. Без святости, как внутреннего пути духа, без системы ценностей, которые скреплены единой верой, надеждой и любовью, человек не ощущал бы необходимости в сохранении «живой материи духа», творческого потенциала, смыслов и значений языка православной культуры.

Таким образом, обращение к теме духовности и ее истокам, во многом связано с конфликтом социализированного человека и духовного, наблюдаемые в современном обществе. Философско-религиозное учение Н.А. Бердяева в этом плане является своеобразным источником животворящей мысли о назначении человека, этике закона, искупления, творчества, о роли христианской, православной культуры для становления духа и духовного совершенствования.

Литература

1. Бердяев Н.А. О назначении человека. – М.: Республика, 1993. – 383 с.
2. Бердяев Н.А. Самопознание. – М.: «Книга», 1991. – 446 с.
3. Ильенков Э.В. Искусство и коммунистический идеал: Избр. статьи по философии и эстетике. – М.: Искусство, 1984. – 349 с.

ФОРМУВАННЯ УСВІДОМЛЕНОГО БАТЬКІВСТВА МОЛОДІ ЯК ДУХОВНА ОСНОВА МАЙБУТНЬОЇ СІМ'Ї

Островська Н.О., м. Луганськ

Батьки – найперші та найважливіші вихователі дітей, які природно закладають фундамент особистості дитини, саме батьківська сім'я є духовною основою розвитку особистості. Від особистісних якостей майбут-

ніх батьків, від уміння усвідомити й правильно побудувати процес родинного виховання, створити позитивний, підтримуючий сімейний мікроклімат, залежать успіхи у педагогічному, психологічному та духовному впливі на дітей, їх подальша доля. Невміння (або небажання) перших вихователів справлятися зі своїми обов'язками, зниження рівня вимогливості перш за все до себе, сприяє деградації особистості дитини [1].

Термін „усвідомлене батьківство” тільки-но починає входити у науковий обіг, його зміст ще остаточно не визначений. На думку В. Кравця, усвідомлене батьківство – це прийняття особою добровільного рішення про розмір сім'ї, яке ґрунтується на наданому їй праві визначати бажану для неї кількість дітей та проміжки між їх народженням. Це повне взяття на себе відповідальності за процес зачаття й народження здорових дітей. [2, с. 244].

На думку Г. М. Лактіонової та О. В. Безпалько усвідомлене батьківство є формою батьківства, яка базується на відповідальному ставленні батьків, чи осіб, які їх замінюють, до створення умов для повноцінного розвитку дитини з урахуванням її індивідуальних особливостей” [3].

Формування усвідомленого батьківства молоді – це цілеспрямована системна діяльність, яка передбачає створення спеціальних умов, що сприяють виробленню та удосконаленню когнітивної, емоційної та операційної складових батьківства, а також особистісної позиції молоді щодо майбутнього батьківства для створення сприятливих умов гармонійного розвитку дитини.

Аспектами змісту формування усвідомленого батьківства молоді є:

Загальносоціальний – розкриває державну політику в сфері шлюбно-сімейних стосунків та демографії; суспільну сутність сімейних стосунків; значимість сім'ї, духовних цінностей; соціальні ролі подружжя та батьків.

Етичний – містить виховання моральних якостей; рівноправне, поважливе ставлення до представників іншої статі (ґендерна рівність); поважливе ставлення до матері, батька, старших та молодших; потребу у вихованні дітей; відповідальність, вірність, чесність, стриманість, доброту, поступливість; усвідомлення моральних основ шлюбно-сімейних стосунків; любов як моральну основу шлюбу; почуття боргу перед сім'єю (чоловіком, дружиною, дітьми); формує культуру інтимних почуттів, вірних уявлень (про ідеальну сім'ю, чоловіка, дружину, батька та матері).

Правовий – знайомить з основами законодавства про шлюб; з найважливішими положеннями сімейного права; з обов'язками чоловіка та дружини по відношенню один до одного, до дітей та суспільства.

Психологічний – формує поняття про особистість, про особливості психології міжособистісних стосунків молоді; про психологічні основи шлюбу та сімейного життя; уміння розуміти психологію інших людей;

розвиває почуття необхідні для сімейного життя; виробляє навички спілкування з членами сім'ї та ін.

Фізіолого-гігієнічний – містить знання фізіологічних відмінностей чоловічої та жіночої статі; питань планування сім'ї, охорони репродуктивного здоров'я; фізіологічного розвитку дитини на всіх вікових етапах.

Педагогічний – формує уявлення про роль сім'ї у вихованні дітей, її педагогічний потенціал; специфіку сімейного виховання; функціях батька та матері; про шляхи підвищення педагогічної культури батьків; дає молоді конкретні знання та вміння самовиховання та виховання дітей.

Естетичний – містить формування ставлення до сім'ї та батьківства, як до самостійної естетичної цінності [4].

Аналізуючи науково-практичну літературу, яка присвячена висвітленню соціально-педагогічної діяльності щодо формування в молоді усвідомленого батьківства, можна констатувати, що комплексна соціально-педагогічна діяльність з формування усвідомленого батьківства молоді в Україні на сьогодні майже відсутня. Формування усвідомленого батьківства молоді здійснюється частіше за все в рамках окремих її складових, таких, як: статеве виховання; демографічне виховання; формування контрацептивної культури та підготовка до прокреативної діяльності; підготовка молоді до сімейного життя; перенатальне виховання; підготовка молоді до виконання батьківських та материнських функцій, а формуванню духовних основ майбутньої сім'ї та батьківства увага майже не приділяється. Саме тому, на сьогодні, всі програми формування усвідомленого батьківства молоді в Україні є неповними та малоефективними, що негативно відбивається на сучасному стані сім'ї та батьківства.

Процес формування усвідомленого батьківства молоді реалізується через систему певних соціальних інституцій таких, як: сім'я, заклади освітньої сфери, заклади та організації соціально-педагогічного спрямування, неурядові та релігійні організації. Тільки за умови розвитку системи взаємодії та партнерства між даними соціальними інституціями надасть можливість сформованості усвідомленого батьківства молоді, що є основою для створення умов для фізичного, психологічного, соціального та духовного розвитку інституту сім'ї та майбутнього покоління.

Література

1. Матеріали науково-практичної конференції „тенденції розвитку сучасної сім'ї в Україні” // Український соціум. – 2004. – № 3 (5). – с. 124-150.
2. Кравець В. П. Гендерна педагогіка : [навчальний посібник] / В. П. Кравець. – Тернопіль : Джура, 2003. – 416 с.
3. Методичні матеріали з питань формування усвідомленого батьківства / За заг. ред. Г. М. Лактіонової. – К. : Держсоцслужба, Християнський дитячий фонд, 2006. – 96 с.

4. Батищева Г. О. Підготовка молоді до сімейного життя / Г. О. Батищева // Робочі матеріали навчального семінару „Соціальна робота. Батьківство та ранній розвиток дитини” – Луганськ, 2002.

КЛЮЧЕВЫЕ АСПЕКТЫ ХРИСТИАНСКОЙ ДУХОВНОСТИ

Панков Г.Д., г. Харьков

1. Духовное оздоровление общества необходимо должно предполагать заботу о духовном возвышении человека и оздоровлении межчеловеческих отношений, из которых формируется общественный организм. Чрезмерное погружение человека в повседневный быт, доминирование чувственно-материальных ценностей в смысло-жизненной стратегии большинства людей и дефицит духовности, гипертрофия собственного «Эго» в ущерб утверждения ценности «Другого» – все это стало характерными явлениями современной эпохи. В этой связи возвышение человека как преодоление с его стороны замыкания своей идентичности на своем узко-эмпирическом «Я» и локально-бытовых ценностей в направлении развития в нем личностного измерения и социальной ответственности стало важнейшим предметом различных гуманистических проектов.

В мировой гуманистической практике видное место занимает христианская традиция, обладающая весомым ценностным гуманистическим потенциалом, использование которого окажется продуктивным для духовной оптимизации современного общества. В этой связи осмысление христианской духовности приобретает особую актуальность для современной общественной мысли.

2. Духовность рассматривается интегральным качеством, относящееся к сфере смысло-жизненных ценностей, возвышающих содержание человеческого бытия. В христианской мысли названное качество выводится из области благодатного действия Святого Духа. В послании галаатам апостол Павел призывает поступать по духу, а к плодам духа им относятся любовь, радость, мир, долготерпение, благость, милосердие, вера, кротость, воздержание и другие ценности (Гал. 5:16,22-23). Духовность противопоставляется бездуховности плоти, противящейся духу и порождающей различные пороки (Гал. 5: 16-21). Из этого вытекает смысло-жизненная интенция противиться плоти и искать плоды Святого Духа, устремляющие к вечному благу в Царстве Небесном. Данное обстоятельство позволяет определить **сотериологичность** (сотериология – учение о спасении человека и мира, в христианстве –

спасение в Царстве Бога) как одну из существенных характеристик христианской духовности. Спасение предусматривает радикальное духовное обновление, заключающееся в полном подчинении духу плоти. Апостол Павел призывает отложить прежний образ «ветхого человека, истлевающего в обольстивых похотях, а обновиться духом ума нашего и облечься в нового человека, созданного по Богу, в праведности и святости истины» (Еф. 4:22-24). Идея духовного обновления как основного условия в достижении спасения обнаруживается в притче о брачном пире, из которого человек, одетый не в брачную одежду, был изгнан и брошен «во тьму внешнюю» (Мф. 22:2-14).

3. Христоцентризм как стержневой принцип христианского мировоззрения придает соответствующий характер пониманию специфики христианской духовности. Как отмечал святитель крымский Лука (В.Ф. Войно-Ясенецкий), сила духа дается только Христом, в Котором эта сила сокрыта, и никакая физическая сила, сила высокого положения, сила власти не способна освободить человека от уз плоти [3, с. 177]. Эта сила приобретается человеком посредством *крестношения* (подражания Христу). Согласно мысли апостола Павла, быть детьми Божиими – значит быть сонаследниками Христа, а быть Его сонаследниками должно означать страдание с Ним для того, чтобы с Ним прославиться (Рим. 8:17). Сораспяться Христу трактуется как добровольное самопожертвование ради воскресения, духовно прославляющего личность: «Я сораспялся Христу, и уже не я живу, но живет во мне Христос», – подчеркивал апостол Павел (Гал. 2:19). По его учению, жизнь Духа Христова в человеке ведет к освобождению от рабства греху и плоти: «А если Христос в вас, то тело мертво для греха, но дух жив для праведности» (Рим. 8:10). Таким образом, духовность в христианском истолковании неразрывно связана с идеей *партиципации с Иисусом Христом*, и вне ее она не мыслится.

4. Идея сораспятия Христу, выдвигаемая христианством в качестве важнейшей смысло-жизненной интенции, указывает на **жертвенность** как существенную аксиологическую черту христианской духовности. В одном из своих поучений преп. авва Дорофей назвал жертвой всеожожения стремление людей к достижению спасения [1, с. 212]. Крымский святитель Лука призывал своих прихожан с корнем вырвать плотские страсти из сердца, очистив его от мирских похотей, не пускающих человека к Богу: «Это больно, как если бы огонь вас сжег. Но мы должны принести себя в жертву Богу. Мы предназначены, сотворены для того, чтобы сделать самих себя жертвами Господу. Жертва должна быть святой, очищенной. Для того, чтобы в жертву Богу себя принести, чтобы исполнить заповедь Христову, должны мы все идти за Христом, должны сделаться очищенными огнем страдания» [4, с. 217].

Христианской этикой утверждается ценность самопожертвования не только в отношении к Богу, но и к ближнему. Поучая своих учеников, Иисус Христос говорил им, что нет больше той любви, кто положит душу свою за друзей своих (Ин. 15:13). Этим самым христианство наделяет любовь жертвенным атрибутом и устанавливает жертвенную любовь в качестве важнейшей нормы в системе межличностных отношений. «Положить душу свою, – пояснял архиепископ Лука, – не значит только умереть за близких своих; положить душу свою – значит отречься от себя, отречься от своих стремлений к богатству, к наслаждениям, к чести и славе, отречься от того, что требует плоть наша. Это значит целью своей жизни поставить служение ближним своим» [6, с. 420].

5. Радикальная оппозиция духа и плоти, которая сопровождается вовлечением человека в подвижническую жизнь, нацеленную к подавлению плотских страстей и духовному обновлению, позволяет определить еще одну характерную черту христианской духовности – ее **агональность**. Идея «духовной брани» является путеводной нитью, проникающей через всю христианскую аскетическую мысль. Преподобный Макарий Великий подчеркивал необходимостью вести брань в подвигах и борении двоякого рода: во-первых, удаляться от земных развлечений, любви к мирским связям и от греховных страстей; во-вторых, «бороться с духами злобы», против «мироправителей тьмы века сего», вооружившись «броней правды», «щитом веры», «мечем духовным» [2, с. 145-146, 148]. «Боритесь, настойчиво боритесь с плотью, отбивайте от нее смертных нападений, помня, что только дух животворит. Делайте то, к чему влечет вас дух, делайте то, что приведет вас в жизнь вечную», – наставлял свою паству святитель Лука [6, с. 414].

6. Все вышеизложенное позволяет выявить органическую **связь между духовностью и аскетизмом** в системе христианской культуры. С одной стороны, духовность выступает содержанием христианской аскетики, а с другой стороны, аскетика составляет содержание христианской духовности. Указанные ценностные величины устремлены к общей стратегической задаче – достижению спасения в Царстве Бога. Спасение предполагает максимальное напряжение духовных усилий, активное вовлечение в борьбу, происходящей между божественно-духовными и мирскими материальными жизненными императивами, в которой осуществляется сознательный выбор первой ценностной альтернативы за счет решительного отвержения последней. Духовно-аскетическая позиция христианства требует от человека жертвенной передачи собственной воли в пользу руководства со стороны святой воли Иисуса Христа, Сына Божьего. Поэтому проведенный анализ христианской мысли дает основание определить *сотериологичность, христоцентричность, жертвенность, агональность и аскетичность* ключевыми аспектами христи-

анской духовности. Любые конкретные гносеологические, этические, эстетические, религиозные ценности, составляющие общее пространство духовности, в христианской культуре обуславливаются выделенными аксиологическими величинами.

7. Альтернативой христианской духовности является секулярная парадигма, подвергаемая острой критике со стороны христианской мысли прежде всего за устранение Бога из сферы духовного прогресса. Однако христианской общественности следует расценить данную позицию как прочно вкоренившуюся в современную эпоху, которая уже не в состоянии полностью христианизироваться, чтобы безоговорочно принять финальные ценности христианства за универсальные. Со своей стороны, сделавшись открытой христианству, светская культура должна учитывать его духовный потенциал, сохраняя собственную свою автономию в тесном диалоге с религиозным окружением как с пространством инокультурного бытия. Заслуживает серьезного внимания позиция патриарха Московского и всея Руси Кирилла, выдвинувшего христианскую аскезу орудием противостояния безудержному потреблению, характерного современному обществу. Аскеза рассматривается духовным механизмом управления человеком своими инстинктами, способами потребления и «состоянием своего сердца» [5, с. 233].

В последнее время важнейшим условием духовного оздоровления общества выдвигаются задачи, направленные на *расширение и углубление диалога* как специфической формы общения на разных уровнях социокультурного бытия. Диалог предусматривает для каждой конкретной личности необходимым выйти за границы своего собственного эмпирического «Я» и сделаться в культурном смысле открытой по отношению к «Другому». Понимание «Другого» требует отказа от абсолютизации конкретного «Я», искать себя не только в пределах узкоэгоистических ценностей, но также в ценностном пространстве иных мировоззренческих альтернатив. Монолог как слушание только самого себя должен смениться вслушиванием в голос «Другого», вниманием к его культурному опыту и готовностью его использовать в жизненной практике. В указанном отношении аскетическое самоограничение собственного «Я», на чем решительно настаивает христианство, выглядит продуктивным в духовной оптимизации общественной жизни.

Литература

1. Авва Дорофей. Душеполезные поучения / Дорофей, авва. – Краматорск: ЗАО «Тираж 51», Б.г. – 335 с.
2. Преподобный Макарий Великий [сост. Чунтонов Д.С.]. – М.: Православное братство св. Иоанна Богослова, 2009. – 445 с. (Алфавит духовный). – М., 2009.

3. Проповеди архиепископа Луки. 1946-1948 гг. – Симферополь : Симферопольская и Крымская епархия, 2006. – 363 с.
4. Проповеди архиепископа Луки. 1946-1948 гг. – Симферополь: Симферопольская и Крымская епархия, 2007. – 376 с.
5. Святая Русь – вместе или врознь? Патриарх на Украине [сост. Пономарев В., Добросоцких А.] – М.: Даниловский благовестник, 2009. – 252 с.
6. Святитель Лука, архиепископ Симферопольский и Крымский. Избранные творения / Лука, святитель. – М.: Сибирская Благовонница, 2007. – 767 с.

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ В ПРОЦЕСІ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Панотчик Н.В., м. Харків

Стан духовного світу молодого покоління має важливе значення не лише для самої молоді, а й для життя всього нашого суспільства, адже визначає потенціальні можливості його розвитку. Однією із складових духовної культури молоді є її життєві ціннісні орієнтації. Саме вони задають спрямованість інтересів, нахилів особистості, певну ієрархію індивідуальних уподобань та мотивацію поведінки. Відповідні духовно-ціннісні орієнтації є основою формування активної життєвої позиції та прагнення молоді до самовдосконалення.

Молода людина знаходиться в стадії становлення та формування структури ціннісної системи, вибору професійного та життєвого шляху. З одного боку – це вже сформована особистість, а з іншого – її ціннісні орієнтири є досить гнучкими та підпадають під різнопланові впливи. І тому соціальний портрет сучасної молоді має ряд характерних протиріч:

- між визнанням молоддю соціальної значущості участі в суспільному житті і прагненням самостверджуватися головним чином, у сфері дозвілля;

- між прагненням до активної участі в соціальних перетвореннях і фактичним відчуженням молоді від різноманітних видів соціальної діяльності;

- між бажанням щось змінити на краще в навколишній дійсності і пасивністю в пошуку і реалізації можливостей для самостійного поліпшення життя.

Яким буде вибір молоді: пасивність чи активність, відкритість чи байдужість? Який вона обере шлях з безлічі заплутаних доріжок життя?

Це питання є вкрай важливим, тому ми пропонуємо молоді шлях добра, милосердя та безкорисливої волонтерської діяльності.

Що являє собою волонтерська діяльність і як вона впливає на молодь, яка займається волонтерством, ми зможемо пояснити, спираючись на аналіз наукової літератури та досвід роботи в Харківській обласній молодіжній громадській організації «Харківський центр волонтерів».

Волонтерська діяльність – це добровільна, вмотивована, безоплатна діяльність на користь суспільства. Волонтери – це люди, які, незалежно від віку, статусу, професії, мають спільну мету – змінити цей світ на краще, надавши посильну допомогу тим, хто цього потребує. Волонтерство, немов яскраве сонце, може обігріти своїми променями тих людей, яким в цьому світі не вистачає тепла і добра. Волонтерство – це чисте джерело, яке пробивається на поверхню в серцях людей, втамовуючи спрагу суспільства в милосерді, чуйності, любові. Волонтерство – це корабель, який зібрав людей, об'єднаних бажанням допомагати, плекати, віддавати і просто любити, людей, які вірять, що світ можна змінити на краще. Волонтерство – це радість, яку волонтер дарує іншим. Волонтерство – це смуток, коли серце замирає від несправедливості, від людських страждань, які волонтери бачать на кожному кроці. Волонтерство – це стан людської душі, яка наші думки, бажання, сподівання та поведінку орієнтує на життя заради інших.

Кожен волонтер обирає для себе діяльність, яка відповідає його нахилам, інтересам та здібностям. Хтось добре проводить індивідуальну роботу з залежними або хворими людьми, інші мають хист до організації групової роботи з сім'ями підьогового контингенту, з дітьми – сиротами та людьми з особливими потребами, багатьом волонтерам подобається брати участь у міських екологічних, соціальних або дозвіллевих заходах – і всі можуть з впевненістю сказати: «Я – волонтер» і це є дійсно так. Волонтерство не вимірюється кількістю заходів або їх спрямованістю та формою, але якістю – безперечно. Не можна займатися волонтерською діяльністю аби як, недбало, не вкладаючи в будь-яку волонтерську справу частинку своєї душі, не відкривши людям, з якими співпрацюєш, своє серце.

Кожен, хто займається волонтерською діяльністю тривалий час, змінюється на краще. Спираючись на праці вітчизняних та зарубіжних науковців і практиків З. Бондаренко, Н. Заверико, О. Нікітіної та наш особистий досвід роботи з волонтерами, ми з'ясували, що волонтер повинен мати: інтерес до діяльності, мотивацію до її здійснення та вдосконалення, бажання допомагати людям, усвідомлення складності волонтерської діяльності, адекватне розуміння змісту волонтерської діяльності. Молода людина – волонтер має такі ціннісні орієнтації: гуманізм, чесність, порядність, відвертість, справедливість, милосердя. Во-

лонтер, це людина, яка має певний набір особистісних якостей, таких як: відповідальність, самоконтроль, оптимізм, емпатійність, наполегливість, цілеспрямованість, самодисципліна, великодушність, толерантність, інтелектуальність, акуратність, співчутливість, раціональність, ввічливість, ініціативність, старанність.

Саме цей набір особливостей, цінностей, рис характеру розвивається, формується, активізується в молодій людини в процесі волонтерської діяльності. Робота з волонтерами проводиться в три основні етапи: набір та залучення волонтерів, навчання та підготовка волонтерів, участь молоді в соціально-значущій діяльності.

На кожному з цих етапів духовно-ціннісні орієнтації молоді змінюються. На першому етапі ми не можемо впливати на внутрішній світ молоді людини, а можемо лише дати первинну оцінку особистості, зрозуміти, наскільки вона зацікавлена бути волонтером, якими мотивами керується, який зміст вкладає в поняття «волонтерство». Навчання та підготовка волонтерів здійснюється в «Школі волонтерів», де вчать не лише навичкам роботи з різними верствами населення, а й пробуджуються та активізуються деякі з вищеназваних якостей. Цей етап досить часто збігається з третім і основним - практичною волонтерською діяльністю.

Волонтери ХОМГО «Харківський центр волонтерів» працюють з сім'ями, дітьми та молоддю, з людьми похилого віку, з людьми, що мають особливі потреби. А також наші волонтери співпрацюють з різноманітними організаціями, що займаються вирішенням соціальних проблем, проводять інформатизацію населення про волонтерську діяльність в нашому місті, беруть участь в міських акціях, концертах, святах та інших заходах.

Один з головних напрямків діяльності волонтерів нашої організації - соціальна робота з дітьми. Це й діти з малозабезпечених та багатодітних родин, для яких проводяться різноманітні акції, присвячені Міжнародному жіночому Дню, Дню матері, Дню захисту дітей, Дню Святого Миколая тощо. Наша організація проводить тривалі соціальні акції для дітей, такі як: «Країна чудес», «Подаруй свою любов дітям», «Тиждень добра» та інші. Але незалежно від того, чи це акція, чи будній день – волонтери із задоволенням проводять свята, ігрові, виховні заходи в дитячих будинках, притулках, лікарнях, спеціалізованих центрах соціальної реабілітації, центрі раннього втручання, центрі денного перебування для дітей, що народжені від ВІЛ-інфікованих матерів. Різні заклади, різні заходи, різні дитячі проблеми, але діти завжди з нетерпінням чекають на волонтерів, а волонтери чекають зустрічі зі своїми маленькими друзями. Вони – волонтер та дитина – впливають один на одного та потрібні один одному.

Робота волонтерів з молоддю з особливими потребами також є різноманітною і включає в себе: організацію та проведення для молоді з

функціональними обмеженнями клубу неформального спілкування «Клуб друзів», організацію виїздів за місто, допомогу в проведенні спортивних заходів (рекреаційних ігор, шахових та тенісних турнірів, спортивних змагань). Наші волонтери вміють не лише супроводжувати людину з особливими потребами на захід, а й встановити з нею контакт, підтримати у скрутну хвилину, створити ситуацію успіху та просто товаришувати й спілкуватися на рівних.

Яка вона – робота волонтера? Цікава та захоплива, фізично та морально важка; така, що багато дає, але в той же час багато потребує. Але молода людина, яка обирає для себе волонтерську діяльність, як спосіб життя, починає мислити та діяти інакше. В неї змінюються, стають більш соціально-орієнтованими, моральними, духовними цінності, інтереси, потреби, бажання, поведінка. Для неї волонтерство стає зіркою, що вказує вірний шлях, відповідно до законів Бога, людської моралі та поклику власного серця, яке віддано людям.

РЕЛІГІЙНА ДУХОВНІСТЬ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ КУЛЬТУРИ

Парщик В.В., м. Харків

Проблема визначення духовності є основною не тільки для релігії, але й для кожної людини, оскільки саме станом духу визначається доцільність всієї людської діяльності. Спосіб мислення, особливості мови, моральні принципи (відповідальності, вини, справедливості), ставлення до життя і смерті формуються в контексті певної релігійної культури. Православ'я з його обрядовістю та цінностями залишається одним із важливіших чинників формування характеру та ментальності населення. Ідейним складовим елементом православної культури виступає духовність.

Релігійна духовність досить складне явище культури, яке має індивідуальне джерело формування та залежить від багатьох чинників: внутрішніх (емоційно-психологічна сфера) та зовнішніх (географічних, історичних, господарських). В контексті православ'я релігійна духовність виражає ідею соборності. «Соборність – це єдність народу у виконанні християнського обов'язку та самопожертви, прагнення приблизитись до Бога та втілити моральні ідеали православ'я» [1]. Преподобний Симеон Новий Богослов говорить про релігійну духовність так: «Безперервно зайнята внутрішніми справами, вона (людина) стає мудрою, великодушною, щедрою, смиренномудрою. І більш того, вона споглядає й молиться, це і означає, як каже Апостол, те, що вона у душі ходить ...» [2]. Тож релігійна духовність в контексті православної культури визначає моральну поведінку людини та її життєві пріоритети.

Сьогодні церква декларує кризу духовності в умовах глобалізаційних та цивілізаційних процесів. Спостерігається процес всесвітньої економічної, політичної і культурної інтеграції та уніфікації, в наслідок чого відбувається світовий поділ праці, людських і виробничих ресурсів, а також зближення культур різних країн. Це об'єктивний процес, який носить системний характер та охоплює всі сфери життя суспільства. Діалог культур призводить до злиття та змішування культурних традицій та світоглядів, тому стан релігійної та світської духовності знаходиться на межі, в контексті мультикультурного середовища. У різноманітті поглядів та ідеалів людина опиняється у пошуку своєї моральної позиції, своєї релігійності. І найчастіше залишається сам на сам зі своїми судженнями, обираючи найзручніший для неї шлях вирішення певної ситуації чи проблеми. Цей шлях не завжди відповідає її справжнім моральним упередженням. В таких умовах лише авторитет церковних інституцій та релігії допомагає людині знайти себе та виступає найбільшим джерелом зберігання та формування її духовних цінностей.

За останні десять років, в ситуації духовної кризи, відбувається збільшення кількості православних релігійних общин, монастирів, відкриваються недільні школи, публікуються періодичні видання. Проте, не зважаючи на зріст кількості релігійних організацій, орієнтація на вищу духовність так і не відбувається. Навпаки, спостерігається процес секуляризації, зниження ступеню релігійності населення, відмова від релігійної обрядовості, відокремлення релігії від держави та школи. Подолання духовної кризи процес складний та неоднозначний та для його вирішення необхідно систематизувати все вироблене, нове та цінне, що впливає на сучасну духовність людей. Це завдання в змозі вирішити лише спільна діяльність держави та церкви та поширення ідеї православної духовності у суспільстві.

Література

1. Иоанн, митрополит. Самодержавие духа. – СПб, 1995. – 35 с.
2. http://www.sunhome.ru/books/b.pravoslavnaya_duhovnost/3

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА З ПОГЛЯДУ ДУХОВНОСТІ

Патинок О.П., м. Київ

В основі сучасної підготовки фахівця соціальної сфери покладено особистісно орієнтовані засади, основними характеристиками яких є спрямованість на екзистенційні потреби: самостійність і відповідальність, самореалізація й саморозвиток, самовизначення і творчість. Про-

відне місце в становленні особистості, її прагненні до самореалізації, самоздійснення займає ціннісно-смилова сфера, яка ґрунтується на духовності. Духовна людина здатна самостійно вибирати свій життєвий шлях, будувати свій життєвий світ, допомагати іншим у складних життєвих ситуаціях, що складає професійне завдання соціального працівника.

Сучасний соціальний працівник – людина зацікавлена, небайдужа, яка хоче діяти на благо інших людей, базуючись на професійних знаннях і досвіді. Професійна підготовка до роботи з різними групами клієнтів майбутнього соціального працівника формує такі професійно значущі якості, як відповідальність, впевненість в собі, оптимістична, орієнтованість на досягнення успіху, здатність більше до внутрішньої, ніж до зовнішньої дисципліни, вимогливість до себе і до тих, хто оточує, доброзичливість, що складає основу духовності. Духовність є ідеальною особливістю фахівця соціальної сфери. Духовність – це образ буття людини відповідно до моральних загальнолюдських ідеалів [3]. Духовність, як базову особливість суб'єкта, підкреслював В. Франкл, додаючи до неї свободу й відповідальність. Саме з духовністю й цілісністю людини, яка не йде сліпо за своїми бажаннями й потягами, пов'язані ідеї її свободи, вчинку як особистісного вибору життєвого шляху. Згідно з аксіологічним підходом, людина набуває свого змісту в спілкуванні зі світом цінностей. Вибіркові, оцінні й значущі цінності й ціннісні орієнтації впливають і моделюють особистість, здатну до самореалізації й самоздійснення, зумовлюють її спрямованість [5].

Розглядаючи соціально-психологічну сутність духовності особистості, М.Й. Боришевський зазначає, що в науковій літературі поки що немає чіткого й переконливо окресленого співвідношення категорії «духовність» з такими категоріями як «моральність», «віра». Ці категорії часто отожднюються. Одиницею вимірювання духовності є ціннісні орієнтації, які пов'язані з моральністю. Дослідник зазначає, що саме мораль, внутрішні моральні інстанції виступають тим еталоном, за допомогою якого можна визначити рівень духовності [2, с. 28]. Духовно досконала особистість не тільки усвідомлює вирішальне значення моральності у людських взаєминах, а й активно утверджує її у ставленні до інших людей, до самої себе. Тому досліджуючи духовність, особливу увагу, на думку М.Й. Боришевського, слід приділяти з'ясуванню того, як досліджуваний усвідомлює такі цінності як справедливість, відповідальність, чесність та інші морально цінності, яким чином оцінює себе як носія таких цінностей, як реагує на їх прояви у поведінці людей та у своїх власних вчинках у конкретних життєвих ситуаціях [2, с. 29].

Досліджуючи проблему цінностей, І.Д. Бех розглядає їх як безумовні смислостверджувальні імпульси морально-духовної активності особистості. Механізм їх формування звично розглядають як опанування особистістю

когнітивних складових, що набувають суб'єктивної значущості на основі впливу емоційно-ціннісної складової. В єдності вони утворюють знання про певну етичну норму та її бажаність для особистості і в такій цілісності стають початковим мотивом до відповідного вчинку (реалізація поведінкової складової). В міру практичного вправлення даний мотив і перетворюється на конкретну морально-духовну цінність [1, с. 79]. Психологи інтерпретують свободу як самодетермінацію. Саме духовне самовизначення, на думку І.Д. Бежа, є вектором особистісного розвитку. Вчинкове додержання певної духовної цінності рівнозначне свободі, оскільки діяти духовно – означає діяти згідно з особистісною сутністю, бо ж її не привнесено ззовні, а вона є плодом морально-духовної самозміни особистості. Утім духовна свобода має сенс для людини, коли об'єктивована в ній воля обмежується її відповідальністю. Дане обмеження окреслюється траєкторією суспільно значущих цінностей, що становлять моральну культуру суспільства й спрямовують її до культури гідності [1, с. 88].

Особистісне зростання майбутніх соціальних працівників – активний процес професійного становлення, в якому майбутній фахівець соціальної сфери бере на себе відповідальність за свої вчинки, діяльність, поведінку. Таким чином, становлення особистості фахівця соціальної сфери є процесом становлення його відповідальності як професійно значущої якості.

Важливим критерієм розвитку відповідальності є зміна суб'єкта в часі. М.В. Савчин зазначає, що за критерієм «зміна в часі суб'єкта» проявляється у таких моментах: по-перше, це зростання можливостей індивіда (знань, умінь, навичок, здібностей); по-друге, - зростання потреб та інтересів особистості, поява нових, що, в свою чергу, призводить до зміни акцентів у процесі прийняття обов'язку [4]. Автор підкреслює, що зв'язуючим елементом між відповідальністю за минуле та відповідальністю за майбутнє є відповідальність за теперішнє, бо доля майбутнього вирішується в теперішній момент завдяки врахуванню досвіду минулого та орієнтації на перспективу.

На основі результатів проведеного нами дослідження нами виділено три рівні відповідальності соціальних працівників, акцентуючи увагу на динаміці формування відповідальності, яка є базовою якістю і складовою соціальної компетентності фахівця соціальної сфери.

Критеріями визначення рівнів розвитку відповідальності є відповідні прояви її структурних компонентів та параметрів. Відповідно, встановлено профілі відповідальності майбутніх соціальних працівників, які характеризуються такими параметрами: *високому рівню відповідальності* майбутнього соціального працівника притаманний високий рівень розвитку її структурних компонентів. В ієрархії мотивів відповідальності у таких студентів переважають мотиви самореалізації, самопізнання, морального самоствердження. Найбільш вираженими є такі параметри відповідальності, як

когнітивна осмисленість, соціоцентрична мотивація, інтернальна регуляція, операційний характер труднощів; *середньому рівню відповідальності* майбутнього соціального працівника притаманний середній рівень розвитку її компонентів. У мотиваційній структурі відповідальності переважають суспільні мотиви, морального самоствердження та прагматичні мотиви. Притаманні такі параметри відповідальності, як помірна наполегливість, орієнтованість на вимоги оточуючих, результативність діяльності, емоційність мобілізуючого характеру, володіння навичками самоконтролю; *низький рівень відповідальності* майбутнього соціального працівника характеризується низьким рівнем розвитку її структурних компонентів та такими параметрами, як егоцентрична мотивація, особистісний характер труднощів та інструментально-стильові прагнення.

Відповідальність особистості у поєднанні із духовністю включає уміння передбачити наслідки своїх вчинків для інших та для себе, що дозволяє переконатись у їх правомірності, або змінити поведінку на користь дотримання моральної норми. Відповідальність є тією інтегрованою базовою якістю, яка виступає необхідним компонентом професійного розвитку фахівця соціальної сфери та його компетентності, є показником духовності.

Література

1. Бех І.Д. Гідність як духовний геном особистості // Педагогіка і психологія. – 2009. – № 1. – С. 76–89.
2. Боришевський М.Й. Духовність особистості: соціально-психологічна сутність, детермінанти становлення та розвитку // Проблеми загальної та педагогічної психології. Т. IX – Ч. 5. – К., 2007. – 524 с.
3. Ильичева И.М. Введение в психологию духовности. – М., 2006. – 349 с.
4. Савчин М.В. Совість як внутрішня інстанція відповідальності // Гуманізм і духовність у контексті культури. – Дрогобич, 1995. – С. 190-197.
5. Франкл В. Доктор и душа. - М.: Прогресс, 1997. - 287с.

МІСЦЕ РЕЛІГІЇ В СІМ'Ї ОСОБИ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

Перфільєва М.В., м. Умань

Одним з важливих питань сьогодення, є повернення людства до Слова Божого, що пробуджує любов, терпіння, милосердя та толерантність до кожної особи, що потребує допомоги.

Самим древнім фундаментом суспільства, опорою, на якій тримається соціум, завдяки якій виживає та функціонує, є соціальний інститут у формі релігії.

У рамках вивчення релігії великий інтерес представляють роботи М. Вебера, Г. Зіммеля, З. Фрейда, Т. Парсонса, П. Бергера, Дж. Тайлора. Питанням проблем осіб з обмеженими можливостями в контексті релігійних концепцій присвячували свої праці Т. Захарук, Л. Кулд, А. Войцеховській, Т. Борутка, Й. Хеффер та ін.

Функціонування релігії, як певного соціального інституту обумовлене потребою забезпечення соціально-психологічних умов становлення та розвитку індивіда.

Релігія — це складне соціальне і духовне явище, коріння якого виходять з глибинних теренів суспільної історії. Соціальна природа та риси релігії вказують на її зв'язок з розвитком суспільства — певної самовідтворюючої системи, де один елемент пов'язаний з іншим. Слово походить від лат. *religio* — і означає зв'язок.

В своїй роботі «Елементарні форми релігійного життя» Е. Дюркгейм детально проаналізував соціальні функції релігії. Релігія, на його думку, виникає з нашої здатності любити та піклуватися про інших, з розуміння невідворотності смерті. Релігія допомагає пережити ті несправедливості, з якими людина стикається в житті: хвороби, бідність, нерівність.

Основною доктриною християн є вчення Христа, складене в Євангелії. Христос ставився з особливою любов'ю до всіх страждаючих (Лк 5: 31) зціляв, давав їм радість життя і повертав до життя в суспільстві. Старався будити в них віру в своє божество і рятівне призначення.

Любов до ближнього, сформульована Ісусом має зміст саме в тому, що через любов до Бога ми любимо незнайому, неприємну, скалічену людину. Любов до Бога і любов до ближнього нероздільні, вони є єдиною заповіддю.

Місія Христа, що впливає з Євангелія, дає чітко зрозуміти, що не має безвартісного життя. Кожна людина має право на життя, що містить в собі безперечний обов'язок його охорони. Позиція Ісуса, його слова і вчинки, піклування про людей несуть на своїх плечах хрест каліцтва. Така сама позиція щодо осіб з обмеженими можливостями повинна характеризувати всіх віруючих.

Ми маємо на увазі те, що не тільки близькі, але й все суспільство, що конфронтується з проблемою різних форм вад людини є відповідальним за матеріальні та духовні потреби людей з обмеженими можливостями.

На нашу думку, релігійне виховання (починаючи з дошкільної установи) дозволяє дитині з раннього віку пізнавати Слово Боже, розкрити і зрозуміти себе і навколишній світ.

Батьки, вчителі, вихователі повинні спрямовувати виховання до формування позиції поваги до інших людей. Усвідомлення себе особистістю, своєї власної гідності накладає зобов'язання до виконання обов'язків стосовно інших людей.

Ми хочемо звернути особливу увагу на роль сім'ї в релігійних традиціях. Релігія в сім'ї функціонує як сукупність сімейних цінностей та традицій, які з великою силою впливають і з'єднують всіх через особистісні функції. Сімейна релігійна традиція є сумою досвіду минулих поколінь що дає членам сім'ї почуватися нерозривною співдружністю.

Група, якою є сім'я має сильне відчуття чуттєвих зв'язків, тому традиція найбільш тривало зберігається в крузі сімей (де емоційний чинник надзвичайно сильний, бо ставлення до традиції не байдуже).

Важливу роль відіграє саме християнська сім'я неповноцінної особи, яку локальна Церква оточує спеціальним піклуванням. Вона першочергово покликана до прищеплення потомству християнського вчення. Батьки повинні через свою віру і Божу ласку приймати кожну дитину, здорову чи покалічену, як Божий дар. Неповноцінна дитина не є покаранням за гріхи, але є способом одкровення Божих справ. Це чітко пояснює Христос, наприклад, у відповідь на запитання, чи глухоніма дитина є наслідком гріха батьків (J 9, 1).

Розуміння проблеми захворювання, допомагає проявити співчуття і проявити близьким хворого необхідну допомогу.

Потреба допомагати хворій чи немічній людині бере свій початок з сімей, де традиційно культивованим був звичай сусідської допомоги, спільних відвідувань і товариських зустрічей. Отже, ці традиції виконують соціалізаційну і виховну роль, навчають цінностей життя і співдружності. Людина не є самотньою істотою, потребує другої людини і має моральне право очікувати допомоги, якщо цього вимагає ситуація.

На нашу думку, обов'язок надання допомоги особам з обмеженими можливостями виникає з простої засади суспільного солідаризму. Це є соціологічний спосіб обґрунтування потреби взаємної підтримки і допомоги.

Поступово хворий звикає до незручностей – а іноді і до болю, - пов'язаному з лікуванням і постійному медичному огляду. Але при цьому він все більше потребує практичної допомоги та емоційної підтримки з сторони членів своєї родини. Тому, вони мають не тільки набувати необхідні навички догляду за хворим, але й в емоційному відношенні адаптуватися до нових умов, міняти свої погляди, звички, образ життя.

Зазвичай саме близькі люди є тими, на кого людина з психофізичними обмеженнями виливає свою біль, відчай та роздратування. Родині потрібно зрозуміти, що гнів, який вони відчують є нормальною формою виявлення душевного стану. Часто такі відчуття виникають і у самих членів родини, що спрямовані на лікарів, на самих себе, на Бо-

га, що він посилає їм таке важке випробовування горем. Але Біблія каже: «У випробовуванні нехай ніхто не скаже: «Мене випробовує Бог», тому що Бога неможливо випробовувати злом і він сам нікого не випробовує злом » (Іакова 1:13).

Більшість сімей зрозуміли, що їм легше зберігати надію, спостерігаючи приклад родин, які успішно справляються з такими ж труднощами:

- пристосуватися до змін у відношеннях з навколишнім соціальним середовищем;
- змиритися з наслідками хвороби;
- боротися з негативними емоціями;
- зберігати позитивний настрій.

В цьому випадку є звернення апостола Павла до філіппінців, де він написав, що допомогло йому в складних обставинах: «Все під силу завдяки тому, хто мене укріплює» (Ф 4:13).

Відомо, що духовний настрій сильно впливає на результати лікування і подальше життя хворого. У притчах царя Соломона зустрічаємо: «Дух людини допомагає переносити хворобу, але якщо дух уражений – хто це витримає?» (Притчи 18:14). Духовної сили страждущім надає життя Ісуса Христа на землі, його діяльність у зціленні багатьох хворих людей, розуміння і віра в те, що він звершить ще одне своє чудо, і тоді «ні один житель не скаже: „я хворий“» (І 33:24; 35:5, 6).

Під чудом, ми розуміємо, записане у Біблії пророцтво про земний рай, без болю та страждання (Откровення 21:3,4).

Таким чином, віра, Церква та релігія взагалом пробуджує найкращі виміри людської духовності, вчить цінувати та поважати права іншої людини, допомогати у відкритті безкінечних можливостей, адже приймаючи ці обмеження, які з'явилися від народження чи у результаті нещасного випадку, індивід може досягти не тільки великих успіхів в житті, підняти рівень життєдіяльності, знайти відповіді на свої запитання, перебороти відчуття себе як людини другого сорту, і в решті сприйняти свою хворобу як своєрідний дар Божий.

ВЗАЄМОВПЛИВ ОСВІТЯНСЬКИХ СИСТЕМ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ОСВІТИ УКРАЇНИ І РОСІЇ: ТРАДИЦІЇ ТА СУЧАСНІСТЬ

Півоваров О.В., м. Первоуральськ, Свердловська обл. (Росія)

Народна освіта – це історично сформована загальнонаціональна система, яка покликана вирішувати завдання освіти та виховання, що складається з різноманітних дошкільних, шкільних і позашкільних установ та органів управління ними. Її функції полягають у підготовці підрос-

таючого покоління та молоді до різноманітних форм, різновидів та рівнів праці, входження їх до системи різних соціальних зв'язків.

Саме від того, наскільки розвинена народна освіта залежить показник високого чи низького рівня будь-якого суспільства. Без становлення сучасної національної системи освіти неможливе й національне відродження будь-якої країни. Це стосується й українського та російського народів, які мають спільну історичну долю, культурне та духовне коріння. Тому вибір вивіренних орієнтирів у перетворенні освіти є особливо актуальним в наш час, коли для неї формуються нові завдання. Пов'язано це з переходом двох наших країн до Болонської системи.

Сучасні тенденції у розвитку освіти України знайшли своє відображення у Державній національній програмі "Освіта" (Україна XXI століття) [1], Законі України "Про середню освіту" [2]. Вирішенню освітянських проблем сьогодення в Росії присвячений Закон РФ «Про освіту» [3], проект «Сучасна модель освіти, орієнтована на вирішення завдань інноваційного розвитку економіки» [4] та ін.. Аналіз цих та багатьох інших документів свідчить про схожість систем освіти України й Російської Федерації, спільність багатьох освітянських проблем та основних напрямів у пошуку шляхів, підходів, методів і засобів їх вирішення не тільки в історичному минулому, а й на сучасному етапі.

Тому є потреба наукового узагальнення історичного досвіду становлення і розвитку освіти в минулому, взаємовпливу української й російської культури. В першу чергу це пов'язано з тим, що традиційно наша освіта мала дуже високий рівень. Вона будувалась не тільки державою, а й усім суспільством, часом багато в чому всупереч офіційній політиці. Її характерними рисами завжди були духовність, системність, високий рівень культури, знань та виховання, що надавався підростаючому поколінню, суспільна зацікавленість у розвитку освіти, яка виражалась через меценатство й благодійництво, то що. Вона завжди розвивалась у європейському контексті, але весь час представляла собою самобутнє культурно-історичне явище. У цьому ракурсі слід тільки згадати освітянське й наукове місіонерство І.І. Шувалова, М.В. Ломоносова, В.М. Татіщева, В.Н. Каразіна, яке сприяло розвитку освіти, різноманітних типів навчальних закладів, розповсюдженню освіченості широких верств суспільства в українських і російських землях. Принципи «християнського добронравія» й природо відповідності, висловлені Г.С. Сковородою, теоретичні засади «педагогізації середовища» С.Т. Шацького та ін., підкреслювали самобутність поглядів на людину, її виховання й становлення в суспільстві. Загальнолюдським здобутком вважається педагогічна спадщина таких українських та російських вчених і просвітителів як К.Д. Ушинський, Л.М. Толстой, П.П. Блонський, В.П. Бехтерев, П.Ф. Каптерев, М.М. Нечаев, М.І. Пирогов, Л.С. Виготський, В.П. Кащенко, А.С. Макаренко, В.О. Сухомлинський та багатьох інших.

У своїх працях вони не тільки спирались на думки передових закордонних вчених, але й фактично висловили нові фундаментальні погляди на розвиток освіти й педагогіки. Отже протягом віків ми спільно будували власну освіту й не тільки враховували світовий та європейський досвід для її розвитку, а ще й добряче вчили Європу.

Тому вирішення таких сучасних проблем як інтеграція у європейський і світовий простір повинно відбуватися з врахуванням історичних традицій розвитку освітянських систем України й Росії, їх самобутності, взаємовпливу й світової значущості. Тоді приєднання до Болонського процесу буде сприяти не тільки позитивним процесам наближення до європейських і світових освітянських стандартів, а й перешкодить негативним тенденціям зниження споконвічно високого рівня освіти й освіченості народу наших країн.

Приклади взаємовпливу української та російської освітянських систем можна віднести ще до другої половини XVIII- поч.. XIX ст. Тоді, ще на початкових етапах розвитку світської освіти в Російській імперії, значну роль у її становленні, просвітленні широких верств суспільства, формуванні наукової й освітянської інтелігенції здійснювали колеґіуми Лівобережжя та Слобожанщини.

Не дивлячись на свій духовний характер, вони перетворилися на справжні освітянські й культурні центри країни, що на той час переживала значні соціально-економічні й політичні зміни, пов'язані з розвитком у надрах російської монархії капіталістичних відносин. Ці процеси неоднозначно вплинули і на становище освіти.

З одного боку, Російська імперія потребувала все більше освічених чиновників, промисловців, лікарів, учителів, представників інших спеціальностей. З іншого боку, самодержавство намагалось зробити освіту привілеєм дворянства. Політика ж "освіченого абсолютизму", що проводилася в той час заради гарного тону та пристойного вигляду в очах Європи, все наполегливіше вимагала від самодержавства не тільки проведення освітянської реформи, а й оголошення її загальною постановою. До речі, самодержавство й саме було зацікавлене у збільшенні кількості та розповсюдженні світських навчальних закладів. Все це призводило до того, що освітянська політика царату була у другій половині XVIII ст. не зовсім послідовною і виваженою. Вона несла в собі багато протиріч.

На таких же самих засадах проводилась й освітянська політика на Лівобережній та Слобідській Україні. Саме в цей час російським царом було взято курс на повну ліквідацію залишків культурної самобутності та автономії українських земель, впровадження власної системи освіти. В українських же землях, що входили до складу Російської імперії, у 60-х - на початку 80-х років XVIII ст. її розвиток повністю був

пов'язаний зі становищем церкви. Освіта ж, яка надавалась в той час, носила в більшості духовний характер.

Основним типом навчальних закладів тоді вважались колегіуми, які, хоч і надавали духовну освіту, все ж мали й загальноосвітній характер і були доступні усім станам. Вони існували у Чернігові, Переяславі та Харкові. У своїй діяльності ці заклади повністю підпорядковувалися церковному керівництву тієї єпархії, на території якої розташовувались.

Загальностановість і демократизм у навчанні були характерною рисою тогочасних колегіумів. При цьому їх виховна політика будувалася на засадах взаємоповаги, толерантного відношення до вихованців з різних верств населення, людяності. Так, наприклад, у Чернігівському колегіумі освіту отримували як представники заможних верств населення, так і незаможні вихованці. Найбідніші студенти жили у бурсі при ньому. Утримувались вони за рахунок Борисоглібського монастиря. Більш заможні учні жили на приватних квартирах. За традицією, декілька заможних повинні були годувати одного бідного вихованця. Тому на кожну квартиру, де жили заможні вихованці, керівництво колегіуму поселяло незаможного студента зі старшокласників. У його обов'язки входило допомагати цим учням у навчанні, наглядати за ними. За це він і отримував харчування і житло [11, с.45].

Як ми бачимо, притулок і освіту у колегіумах намагались надати і представникам самих збіднілих верств населення та, по можливості, допомогти їм. Оскільки єдиним критерієм, який враховувався при зарахуванні до колегіуму, було бажання вчитись з боку самого учня, не зважаючи на його соціальне становище. Це виражалось і у правилах прийому до колегіумів. До них могла вступити людина будь-якого стану і матеріального достатку і, причому, без усяких іспитів.

З цього приводу можна навести приведені Д.І. Багалієм спогади одного з тогочасних вихованців Харківського колегіуму, який згадує, що колегіум являв собою "великі аудиторії без опалення, ... де взимку від холоду не тільки руки й ноги, але й думки замерзали...Але ні холод, ні голод не охолоджували бажання навчатися; звикли ми зверх того до злиднів і звикали задовольнялись малим, при якому б не були добробути у подальші часи" [10, с.401].

Як вже підкреслювалось, колегіуми були не тільки загальностановими, а й загальноосвітніми навчальними закладами. Вони здійснювали свій науковий, освітянський та культурний вплив не тільки на Лівобережжі та Слобожанщині, а й по всій Російській імперії.

Важливу роль у прищепленні вихованцям потягу до наук, збереженні та поповненні книжкового фонду, відігравали колегіумівські бібліотеки. У цьому розумінні їх значення виходило за межі своїх навчальних закладів і набувало всеукраїнського й загальноросійського характеру.

Так, наприклад, наприкінці XVIII ст. у зібранні бібліотеки Харківського колегіуму знаходились рідкісні видання “київського, чернігівського, львівського друку XVII-XVIII ст.” [13, с.124].

Підкреслюючи велике значення колегіумівських бібліотек для розвитку науки, освіти, пропаганді знань, можна повністю підтримати висловлену з цього приводу Л.Ю. Посоховою точку зору. Вона на прикладі Харківського колегіуму стверджує, що його бібліотека, “яка формувалася протягом півтора століття, являла собою цінне книжкове зібрання – перше в Слобідській Україні” [13, с.124].

Колегіуми на ті часи мали досить великі фонди. Наприклад на 1770 р. бібліотека Харківського колегіуму нараховувала 1569 найменувань книжок латинською мовою з різних наук, а також нот, симфоній XVI-XVIII ст. видання; 109 найменувань російських книжок, пісень, симфоній, творів, польських книжок різного змісту 89 найменувань; журналів і документів на різних мовах 70 найменувань [7, арк.1-50, зв.2]. Все це ще більше посилювало їх “визначну роль в системі навчання й виховання” [13, с.125].

Не меншу славу колегіумам приносили й педагоги, що в них працювали. Загальновідомою є викладацька й просвітительська діяльність у Переяславському та Харківському колегіумах видатного українського філософа та педагога Г.С. Сковороди. У Переяславському колегіумі працювали також такі відомі педагоги, як Я. Мемлевич, І. Козлович, І. Леванда, А. Козачковський [14, с.81].

Багато визначних просвітителів, організаторів освіти й педагогів працювало у Чернігівському колегіумі. Довгий час там викладав, а згодом і очолював його І. Максимович [6, арк.4, зв.2]. Викладали у колегіумі Стефан Давидов, Д. Козловський [5, арк.15], І.П. Котляревський та А. Стаховський [11, с.42], які дуже багато зробили для розвитку і налагодження його життєдіяльності.

Серед викладачів Харківського колегіуму, крім Г.С.Сковороди, виділялись своєю педагогічною і просвітительською діяльністю “передові вчені того часу...П. Малиновський, В. Вишневський” [14, с.82], архімандрит Лаврентій, М. Шванський, Ф. Романовський, І. Переверзєв [8, арк.1]. Важлива роль для розвитку освіти на Слобожанщині належала вчителю богослов'я А. Прокоповичу [9, арк.4].

Викладачі колегіумів займались освітянською й науковою діяльністю, писали наукові праці, підручники, перекладали кращі твори закордонних авторів.

Так І. Максимович був автором багатьох поетичних творів та посібників. Ще у “1705 р. ...в Чернігові надруковано його твір “Алфавит собранный, рифмами сложенный...” [14, с.80]. Він у Чернігівському колегіумі видавав й інші підручники.

Важливе значення для розвитку наукових знань у колегіумах і взагалі філософської, педагогічної та просвітительської думки в Україні та Росії мала діяльність Г.С. Сковороди. Він уславився не тільки тим, що написав підручник “Начальная дверь ко христианскому добронравию”, де висловив свої погляди на людину, мораль, бога й природу [15, с.111-121]. Його перу належать й інші праці, де він виклав свої педагогічні думки, погляди на народну освіту тощо. Серед них можна назвати його притчу “Благородний Еродій” [16, с.108- 129]. та ін.

Майже у всіх виданнях Харківської друкарні брав участь викладач колегіуму А. Прокопович, він же був видавцем багатьох латинських хрестоматій. Автором російської граматики, де згадувалось про “український діалект” був І.О. Переверзєв [12, с.122].

Підручники та наукові праці викладачів колегіумів були написані не тільки для своїх вихованців, а й розраховувались на широкі верстви населення. Це посилювало серед народу тягу до науки і освіти.

Вагомий внесок зробили колегіуми й у формування наукової та освітянської інтелігенції. Значна кількість їх випускників стала видатними педагогами, науковцями, організаторами освіти. Так, наприклад, у Чернігівському колегіумі навчався один з засновників епідеміології в нашій країні Д.С. Самойлович [14, с.80]. Харківський колегіум закінчували такі в майбутньому видатні особистості, як викладач Московського університету І.О. Двигубський; мистецтвознавець, історик та географ, професор і ректор Московського університету М.Т. Каченовський; організатор гірничої справи в Російській імперії Є.В. Карнєєв; доктор медицини Є.Й. Мухін (учитель М.І. Пирогова); доктор медицини Н.К. Карминський [12, с.119-121] та багато інших.

Таким чином, виховна, освітянська та наукова діяльність колегіумів сприяла підготовці передової на той час інтелігенції, розвитку духовної та світської освіти, науки й культури не тільки України, а й Росії у другій половині XVIII ст. Так, наприклад, на базі відкритих при Харківському колегіумі додаткових класів було засновано перший в українських землях суто світський навчальний заклад – казенне училище. Саме завдяки йому й створеному за освітянськими реформами Катерини II головному народному училищу у 1805 р. виникла Харківська гімназія. Так на Лівобережжі й Слобожанщині з поч. XIX ст. стала розвивались світська освіта, що впроваджувалась вже за реформами російського царату. Колегіуми стали суто духовними навчальними закладами.

В країні була створена система світської освіти, яка відповідала тогочасному рівню розвитку суспільства і економіки, європейським і світовим стандартам. Все ж, при цьому, вона зберегла як загальноросійську, так і деякі елементи регіональної самобутності, що позитивно вплинуло на розвиток вітчизняної науки й культури, рівень освіченості широких верств населення.

Список літератури

1. Державна національна програма “Освіта” (Україна XXI століття).- К.: Райдуга, 1994. – 61 с.
 2. Про загальну середню освіту [Текст]: закон України. // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. - 1999. - №15. - С. 6 - 31.
 3. Об образовании [Текст]: федер. закон. – М.: Инфа-М, 2002. – 54 с.
 4. Современная модель образования, ориентированная на решение задач инновационного развития экономики (Проект) [Текст]. // Вестник образования - № 12. – 2008. – С. 42- 75.
 5. ДАЧО. Ф. 679. Оп 1.Од. зб. 941. Ведомость про учеников Черниговского коллегіума за 1767 – 1768 учебный год.
 6. ДАЧО. Ф. Р.-1495. Оп. 1. Од. зб. 112. Выписка из неопубликованного очерка В.А.Якимовича “Черниговская духовная семинария”, присланная автором И.П.Львову.
 7. ЦДІА України. Ф. 1973. Оп.1. Од. зб. 2145. Каталог коллегіумовской библиотеки.
 8. ЦДІА України. Ф.1973. Оп.1. Од. зб. 2161. О распределении учителям преподаваемых предметов.
 9. ЦДІА України. Ф. 1973. Оп. 1. Од. зб. 2249. Ведомость о учениках и учителях Харьковского коллегіума за 1798 г.
 10. Багалей, Д.И. История города Харькова за 250 лет его существования /1655 - 1905/: В 2 т. [Текст] / Д.И.Багалей, Д.П Миллер. - Х.: Типография и литография М. Зильберберг и с-вья, 1912. - Т. 1. - 568 с.
 11. Богуславский, П. Из истории Черниговского коллегіума [Текст]. / П.Богуславский// Вера и жизнь. - 1913. - № 2. - С. 40 - 47.
 12. Посохова, Л.Ю. Виховний процес в Харківському коллегіумі [Текст] / Л.Ю. Посохова// Збірник наукових праць. Серія історія та географія. - 1998. - Вип.2. - С. 279-287.
 13. Посохова Л.Ю. Харківський коллегіум (XVII - перша половина XIX ст.) [Текст]: монографія / Л.Ю. Посохова. - Х.: Бізнес інформ, 1999.- 168 с.[8] с. іл.
 14. Розвиток народної освіти і педагогічної думки на Україні (X- поч. XX ст.) [Текст]. - К.: Радянська школа, 1991. - 382 с.
 15. Сковорода Г. Сочинения в двух томах. [Текст] / Г.Сковорода. – М.: Мысль, 1973.- Т.1.- 511 с., 1 л. портр.
 16. Сковорода Г. Сочинения в двух томах [Текст] / Г.Сковорода. – М.: Мысль, 1973.- Т.2. – 486 с.
-

ДУХОВНО-МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Пігіда В. М., м. Луганськ

Сім'я є первинним інститутом соціалізації особистості, і відповідальність за розвиток та виховання дитини в першу чергу повинні нести її батьки та найближчі родичі. Саме в сім'ї формуються світогляд, ціннісні орієнтації та стиль поведінки дитини. У сім'ї вона отримує досвід спілкування, вчиться будувати взаємовідносини з оточуючими. Саме сім'я є центром духовно-морального виховання підростаючого покоління.

Однак у сучасному суспільстві спостерігається криза інституту сім'ї. Все частішими стають сімейні конфлікти, розлучення, асоціальна поведінка, випадки жорстокого поводження батьків із власними дітьми. Зростає кількість неблагополучних сімей, все більших масштабів набуває проблема соціального сирітства, тобто явища, обумовленого ухиленням або відстороненням батьків від виконання батьківських обов'язків по відношенню до неповнолітніх дітей. В такому випадку діти залишаються без батьківської турботи, догляду, виховання, спілкування, і фактично стають сиротами при живих батьках. Все частіше останнім часом у подібних ситуаціях опиняються діти, батьки яких стали трудовими мігрантами, виїхавши працювати за кордон.

Залишаючись без батьків, вони не отримують повноцінного виховання, їм бракує батьківського тепла. Характерними для них стають стресові стани, замкнутість, небажання спілкуватися з рідними та друзями, особливо з мамою чи татом, які поїхали, нерішучість, недовіра до оточуючих, неадекватна самооцінка, зниження успішності у школі, шкідливі звички (тютюнопаління, вживання алкогольних напоїв та наркотичних речовин), формування залежності від комп'ютерних ігор [1, с. 32-33].

З від'їздом батьків на заробітки змінюється соціальне оточення дитини, звички та цінності. Так, за свідченням експертів, до від'їзду батьків для дитини найважливішим є становище сім'ї у суспільстві, місце її проживання, навчання у престижній школі, висока успішність у навчанні. Після від'їзду батьків система ціннісних орієнтацій дитини змінюється: більш важливими стають модний одяг та манера модно одягатися, можливість та вміння "красиво" жити, поїздки дитини за кордон. Щодо успішності навчання, то цьому показнику майже не надається значення. Тому не дивно, що з від'їздом батьків на заробітки у багатьох учнів значно погіршується успішність навчання [2, с. 17].

Дитина, батьки якої стали трудовими мігрантами, розлучившись із сім'єю, починає шукати ідеал, авторитет, референтну групу, самостійно виконувати функції батьків (заробляти гроші, красти, просити). Вона може стати більш агресивною, скоювати дрібні правопорушення [1].

У вільний час діти трудових мігрантів надають перевагу “пасивним” заняттям: комп’ютерним іграм, перегляду телепередач. У даній групі школярів відзначено низький рівень зайнятості справами, які потребують втручання та фінансової, моральної, організаційної підтримки дорослих. Так, діти трудових мігрантів рідко займаються у гуртках за інтересами; вони не мають домашніх тварин [3].

Більшість дистантних сімей (а саме такими є сім’ї трудових мігрантів) “не спроможні стати ефективним агентом первинної соціалізації, повною мірою реалізовувати виховну функцію, сутність якої полягає у передачі дітям у процесі їх входження в систему суспільних відносин соціального досвіду, знань, орієнтацій, норм поведінки, умінь і навичок, необхідних для моральної життєдіяльності, оскільки тільки повноцінне грамотне сімейне виховання розвиває здібності, здорові інтереси та потреби дитини, формує правильний світогляд, позитивне ставлення до праці, сприяє прищепленню гуманних моральних якостей, розумінню необхідності дотримуватися правових і моральних норм життя і поведінки” [4, с. 50].

Таким чином, батьки-заробітчани, намагаючись матеріально забезпечити своїх дітей, у той же час не можуть створити належних умов для прищеплення їм морально-духовних цінностей. Отже, сім’я практично перестає виконувати свої виховні функції. Такі факти свідчать про те, що діти трудових мігрантів потребують допомоги та підтримки з боку інших інститутів суспільства: загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів, соціальних служб, релігійних організацій. Звичайно, замінити дитині родину у повній мірі вони не зможуть (про це навіть не йдеться мова), однак позитивно вплинути на формування її морально-духовної культури цілком здатні.

Література

1. Проблеми дітей трудових мігрантів : аналіз ситуації / [за заг. ред. К. Левченко]. — К. : Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда – Україна», Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка, Кіровоградський юридичний інститут Харківського національного університету внутрішніх справ, 2006. — 63 с.
2. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми трудових мігрантів: навч.-метод. посібник / [Андрєєнкова В. Л., Дорошок Т. О., Євсюкова М. В. та ін.] ; за заг. ред. К. Б. Левченко. — К. : ФОП “Купріянова”, 2007. — 240с.
3. Карітас України : звітні матеріали соціологічного дослідження “Діти трудових мігрантів: особливості соціальної поведінки” в рамках проекту “Допомога дітям вулиці” [Електронний ресурс]. — Режим

доступу: http://caritas-ua.org/index.php?option=com_content&task=view&id=220&Itemid=23

4. Гордієнко Н., Ізотова А. Соціально-педагогічні засади профілактики деформацій у соціалізації дітей з сімей трудових мігрантів. Н. Гордієнко, А. Ізотова // Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Педагогічні науки. - №123, 2008. – С. 48-51.

ПРО СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

Покроєва Л.Д., м. Харків

Сучасний період в історії української освіти характеризується зміною ціннісних орієнтирів, що відбувається під впливом значних соціально-політичних змін у суспільстві. У цей час руйнується духовна єдність суспільства, деформуються традиційні для країни моральні норми, змінюються життєві орієнтири молоді.

Саме освіті відведена ключова роль у духовно-моральній консолідації суспільства, зміцненню соціальної солідарності, підвищенні рівня довіри людей до суспільства, держави.

17 червня 2010 р. рішенням Харківської обласної ради У скликання було прийнято Регіональну програму духовно-морального відродження і збереження історичної правди.

Серед заходів, що передбачені цією програмою - запровадження навчального факультативного курсу «Православна культура Слобожанщини» в загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладах Харківської області за вибором батьків, учнів та студентів.

Починаючи з жовтня 2010 року, було розпочато пілотний проект, у якому взяли участь 10 загальноосвітніх навчальних закладів міста Харкова та області.

Історія Слобожанського краю невідривно пов'язана з історією його релігійного життя, в основі якого лежать православні традиції. Тому вивчення історії рідного краю, що уведено в школах нашої області ще у 1995 році через факультативні спецкурси спочатку «Історія міста Харкова», а потім – «Харківщинознавство», значно збагатиться шляхом доручення школярів до вивчення історії основ православної культури Слобожанщини.

В Україні вже є тенденція залучити школярів до знайомства через навчальний процес з предметами етико-морального спрямування. Так, з 2006 року Міністерством освіти і науки України рекомендовано до

запровадження в загальноосвітніх навчальних закладах спецкурсу «Основи християнської етики» (з урахуванням бажань батьків та учнів).

Метою уведення предмету духовно-морального спрямування є реальне підвищення духовно-морального рівня підростаючого покоління, формування стійкої системи мотивації, світоглядних позицій та культури життя як дітей, так і їхніх батьків, самих учителів. Особливого значення набуває цей спецкурс під час оздоровлення суспільства та формування національно свідомих громадян з високим рівнем моральних якостей, творчих і відповідальних, активних, справжніх патріотів своєї Вітчизни.

Курс «Основи християнської етики» передбачає формування в учнів християнських моральних чеснот, християнської моралі як фундаменту загальнолюдських цінностей. Курс базується на християнських джерелах, перш за все, на Біблії, але не є вченням віри, не включає релігійні обряди. Слід відзначити, що даний спецкурс не знайшов свого поширення серед загальноосвітніх навчальних закладів міста Харкова та Харківської області.

Разом з тим, не можна не помічати і не враховувати в навчально-виховній роботі зростання інтересу населення до релігії, що виявляється у зміні ставлення до церковних свят, традицій (хрещення дітей, вінчання тощо).

Незнання основ православної культури батьками учнів впливає на правдоподібність знань дітей, а часто вони за своїм змістом є помилковими, що пояснюється відсутністю можливостей самих батьків отримати такі знання.

Факультативний спецкурс «Основи православної культури Слобожанщини» має історико-культурологічне спрямування і включає такі складові:

- *історико-культурологічну*, що базується на знайомстві з історією становлення та розвитку православної культури, особливо, на території Слобожанщини,
- *науково-пізнавальну*, що пов'язано з розширенням змісту навчального матеріалу, який має опанувати учень за шкільною програмою,
- *світоглядну*, що сприяє формуванню цілісного світосприйняття учнями навколишньої дійсності,
- *виховну*, що спрямована на формування в учнів власної добротної життєвої позиції, інтереса та поважного ставлення до культурних надбань предків.

З метою виконання визначених завдань та створення системи вивчення в загальноосвітніх навчальних закладах Харківщини факультативного історико-культурологічного спецкурсу «Основи православної

культури Слобожанщини» передбачено заходи з підготовки вчителів. Серед заходів: роз'яснювальна робота, семінарські заняття, а також – спеціальне навчання педагогів методам і прийомам роботи з учнями з реалізації навчальної програми даного факультативного курсу.

Особливе значення надаємо результатам діяльності загальноосвітніх навчальних закладів-учасників пілотного проекту. Досвід їхньої роботи стане основою для створення на Харківщині системи роботи щодо духовно-морального виховання учнів.

Разом з тим, важливе значення матиме спільна роботи педагогів, науковців, представників православної церкви щодо збагачення змісту спецкурсу «Основи православної культури Слобожанщини».

ТЕАТР И ДУХОВНО-НРАВСТВЕННОЕ ВОСПИТАНИЕ МОЛОДОГО ПОКОЛЕНИЯ СЕГОДНЯ

Полякова О.М., г. Сумы

Современное молодое поколение проходит путь становления в условиях мощного влияния ряда «универсалий» информационного общества, основными среди которых выступают: урбанизация, компьютеризация, сужение круга непосредственного общения, снижение физической и повышение нервно-психологической нагрузки, информационной перенасыщенности. Все они, в значительной степени, отражаются на ухудшении состояния здоровья детей и молодежи, как морального, так и физического.

Такие «издержки» вступления украинского общества на информационную ступень развития остро диссонируют с требованиями современных глобальных тенденций демократизации и гуманизации. Состояние отечественной школы, которая, в условиях комплексной реформы как выхода государства из кризиса не ощущает должной ресурсной поддержки и ориентируется, в соответствии с реалиями рыночного хозяйства, на компетентностный подход, декларирующий компетенции выпускников критериями качества образования, к сожалению, до невероятных высот поднимает актуальность проблемы формирования всесторонне здоровой личности ребенка, особенно – ее нравственной составляющей.

Каковы же пути выхода из сложившейся ситуации? Как возродить «чувство человечности», реализующееся в заповедях человеческого общежития? «Какова же возможность создания знаков общечеловеческого сегодня? Сегодня, когда не только каждая традиционная коллективная совокупность стала Вавилоном, где смешались языки и исчезли общие верования, но в равной мере каждый человек – это Вавилонская

башня, потому что в основе его существа нет монолитной системы ценностей. Наша вера это чаще стремление обладать верой, чем реальное верование» [2].

Одной из таких продуктивных возможностей нам видится театральное искусство, которое:

- как форма игровой деятельности, наиболее полно соответствует детской природе, гармонизируя с ее «драматическим инстинктом» (Стенли Холл);

- актуализируя процессы сопереживания, выступает эффективным «духовным практикумом» подрастающей личности – развивает эмпатию, которая необходима для организации реального взаимодействия;

- как искусство синтетическое, интегрирующее в себе другие виды искусств, выступает квинтэссенцией творчества, предоставляя личности широчайший спектр возможных методов и способов исполнения ее «творческого долга» (Николай Бердяев, Владимир Соловьев) как условия «нового» видения мира;

- будучи результатом исключительно конструктивных отношений в процессе коллективной работы и размышлений, является само по себе «самым лучшим и глубоким нравственным воспитанием» [1].

К сожалению, практика современного профессионального театрального искусства, существуя в условиях самовывживания, демонстрирует тенденцию к коммерциализации, что негативно отражается на качестве репертуара и, следовательно, на реализации общей «сверхзадачи театрального искусства» – формировании сознания, создании картины мира и человека в нем. Александр Гребенкин представляет такую структуру видов современных театральных коллективов:

1. «Имитационные театры» – те, которые «играют в театр». Суть этой игры – в подражании. Это игра, прежде всего, материальных возможностей. Не жизненная правда, а коммерческий успех и успех моды на театр стоят здесь во главе.

2. Другой вид театров играет в "свой театр". Это искусство уходит корнями в этнографический народный театр. Здесь преобладает стремление к самовыражению через те средства, которые есть в наличии. По уровню правдоподобия это искусство ничем не выше предыдущего.

3. Третий вид театров в доминанту усилий ставит грамотность и духовный рост. Это театр где "играют, изучая жизнь", преодолевают посредством творчества разрыв между миром художественного произведения и миром реальных человеческих проблем [3].

В большинстве своем, профессиональный театр следующим образом определяет призвание зрителя – быть наблюдателем, быть свидетелем происходящего. И что тот почувствует, и какие сделает выводы – его личное дело. Как следствие, использование ресурсов профес-

сионального театрального искусства в воспитании современных школьников преимущественно сводится к художественно-эстетическому аспекту, который рассматривается дополнительным относительно образовательных задач цикла гуманитарных дисциплин.

Вместе с тем театральное искусство представлено и внутри современного общеобразовательного процесса:

1. Детский любительский театр как форма дополнительного образования.

2. Театр как учебный предмет, реализующий актерский тренинг для развития социальной компетентности учеников.

3. Социо-игровая педагогика как «режиссура урока и общения» (В. Букатов, А. Ершова, Л. Филякина).

4. Психо- и социодрама (Я. Морено, М. Кипнис, Н. Масандилова), которые спонтанно обыгрывают сюжеты, предлагаемые самими участниками действия по принципу происходящего «здесь и сейчас». Таким образом для детей создаются благоприятные условия осознания собственных «внутренних ролей».

Использование театрального искусства в общеобразовательной системе призвано активизировать процесс перехода от педагогики знаний и умений к педагогике развития и служит аргументом превращения современной школы в открытую социально-педагогическую систему (А. Капская, О. Безпалько). Однако практика использования школой театрального искусства, в силу колоссальной трудоемкости такого коллективного творческого процесса, к сожалению, еще слишком далека от системности.

В то же время, реалии интеграционных европейских процессов, попытки формирования ценностей демократического общества в Украине обусловили оформление социальной работы и социально-педагогической деятельности как отдельных отраслей. Именно последние транслируют сегодня новые формы театра как эффективного средства воспитания. Одной из таких инновационных форм является форум-театр (А. Боаль). Его особенностью выступает предоставление зрителю ряда новых возможностей: выступить в процессе одной постановки как в роли наблюдателя, так и в роли актера; предложить свое видение развития сюжета; участвовать в процессе эмоционального и динамичного обмена опытом. Основной задачей форум-театра определена деконструкция отрицательных поведенческих стереотипов и поддержка позитивных проявлений в поведении через развитие эмоциональной восприимчивости и способности к рефлексии, солидарности.

Представленный нами анализ не охватывает всех аспектов проблемы использования театра для воспитания молодого поколения, а лишь акцентирует необходимость ее дальнейшей разработки, в частно-

сти, развития технологии форум-театра в социально-педагогической практике.

Литература

1. Дьюи Дж. Мое педагогическое кредо [электронный ресурс] / Джон Дьюи // Технология альтруизма: электронный журнал. – 2002. – №3. – Режим доступа: <http://altruism.ru/sengine.cgi/5/7/8/7/9>, – свободный. – Название с экрана.
2. Гребенкин А.В. Актер – значит «делатель» [электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.theater111.ru/science04.php>, – свободный. – Название с экрана.
3. Гребенкин А.В. Искусство оправдания [электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.theater111.ru/stg-3.htm>, – свободный. – Название с экрана.

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ И ДУХОВНЫЙ ОБРАЗ П.А. СТОЛЫПИНА КАК СТРАТЕГИЯ ПРЕОДОЛЕНИЯ СОЦИАЛЬНОГО И ДУХОВНОГО КРИЗИСА ОБЩЕСТВА

Пономарев П.Г., г. Киев

В 2012 году исполняется 150 лет со дня рождения выдающегося политического и государственного деятеля России, Премьер-министра П.А. Столыпина.

По инициативе Премьер-министра России В.В. Путина и Указа Президента России Д.А. Медведева создан организационный комитет, в состав которого входит Д.Ф. Аяцков, руководитель международного духовного общественного проекта «Петр Аркадьевич Столыпин и современность». А также, международная благотворительная организация «Демократический фундамент», которую возглавляет С.А. Мясин.

По благословению Предстоятеля Украинской Православной Церкви Блаженнейшего Владимира, Митрополита Киевского и всея Украины ежегодно на могиле П.А. Столыпина в сослужении духовенства УПЦ проводятся панихиды.

18 сентября 2010 года на территории Национального Киево-Печерского историко-культурного заповедника возле Свято-Успенского собора проводилась панихида по убитому в Киеве в 1911 году реформаторе и государственном деятеле П.А. Столыпине.

На панихиде выступил Д. Аяцков, который сказал слова о П.А. Столыпине, как о глубоко духовном верующем человеке, настоящем государственнике и подлинном русском интеллигенте. П.А. Столыпин всей своей жизнью показал подвиг честного служения православной Рос-

сии. Именно поэтому мы постоянно обращаемся к его историческому наследию, к памяти этого выдающегося человека. «Я верю в Россию. Если бы я не имел этой веры, я бы не в состоянии был ничего делать» - эти слова П.А. Столыпина сегодня актуальны не только для патриотов России, они важны для каждого Православного человека. Несокрушимая вера в свое государство, это смысл каждого патриота своей Родины.

Президент международной благотворительной организации «Демократический фундамент» С.А. Мясин, являясь председателем международного духовного общественного проекта «Петр Аркадьевич Столыпин и современность» в Украине, целью которого является: ознакомление общественности, молодежи, государственных служащих, богословов и других интересующихся трудами П.А. Столыпина использовать интеллектуальный и богословский потенциал России, Украины, Белоруссии и других стран СНГ вместе с соответствующими государственными и общественными институтами, адаптации исторического наследия к современной действительности, содействие духовному воспитанию и экономическому развитию на примерах реформ России начала XX века, а также, поднял вопрос о восстановлении креста на могиле П.А. Столыпина. Существующий ныне крест, который был установлен в 1912 году, на сегодняшний день состоит из значительного числа обломков и осколков лабрадорита. Утраченные части креста заменены композициями из песка, сажи и цемента, которые имеют отличительные параметры от материала, из которого изготовлен крест.

Внук П.А. Столыпина Д.А. Столыпин дал письменное согласие на реставрацию надгробного креста.

Разрешите мне, как члену Собора Православных Сил, напомнить Вам слова П.А. Столыпина: «Либеральные преобразования и сильная власть, свобода вероисповеданий, неприкосновенность личности и гражданское равноправие – фундамент сильного русского государства». Мы никогда не забудем слова Столыпина «Те народы, которые забывают иногда о своих национальных задачах, такие народы гибнут».

Задуманные П.А. Столыпиным стратегические преобразования славянских народов это:

- четкая вертикаль власти;
- широкие права местного самоуправления с задачами: духовного развития народа, утверждением прав национальных меньшинств, всеобщее начальное образование, государственное здравоохранение, выплата пенсий по старости и инвалидности и многие другие задачи;
- комплексное проведение реформ, чтобы перемены усиливали друг друга и создавали критическую массу, обеспечивающую необратимость изменений.

Восстановление точной копии по размерам и цвету надгробия и креста на могиле П.А. Столыпина будет достойным свидетельством завершения эпохи богоборчества и антихристианства на исконных славянских землях. Сохранение старого надгробия и креста будет иметь положительное историческое и подобающее православной морали назидательное значение для наших потомков.

ГРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ІСТОРИКА ЦЕРКВИ

А.С. ЛЕБЕДЕВА (1833–1910)

Посохов С.І., м. Харків

Серед плеяди видатних вчених-істориків свого часу, які працювали в Харківському університеті, широко відомі імена Д.І. Багалія, В.П. Бузескула, М.С. Дринова, М.Ф. Сумцова. Гідне місце у цьому ряді належить і професору Амфіану Степановичу Лебедєву. Понад сорок років його життя були пов'язані з університетом, його називали «храни-телем лучших университетских традиций», «патриархом историко-филологического факультета». На жаль, тривалий час життя та діяльність А.С. Лебедєва залишались поза увагою дослідників. Причина замовчання полягала в тому, що Амфіан Степанович викладав та вивчав історію церкви, а, як відомо, в радянській історіографії такого роду питанням приділялось надто мало уваги.

Амфіан Степанович Лебедєв народився в 1833 році в селі Карпівка Богородського повіту Московської губернії (тепер Ногинський район Московської області) в родині священика. Середню освіту він здобув у Віфанській духовній семінарії, вищу — в Московській духовній академії. Після закінчення академічного курсу в 1856 р. був призначений помічником інспектора Московської духовної семінарії, а в 1858 р., отримавши ступінь магістра богослов'я, зайняв посаду викладача всесвітньої історії в тій же семінарії. В 1860-х роках, в умовах лібералізації суспільного життя, А.С. Лебедєв двічі виїздив за кордон для продовження освіти і проведення наукових досліджень. Майже рік він провів у Женевській академії, де слухав богословсько-філософські лекції, багато часу присвятив вивченню церковно-релігійного життя сербів. Після повернення до Росії з 1869 р. і майже до кінця свого життя А.С. Лебедєв викладав у Харківському університеті по кафедрі історії церкви на історико-філологічному факультеті. Як викладач кафедри, проти якої на момент її створення існувало деяке упередження серед самих професорів, Амфіан Степанович став одним з найпопулярніших у студентському середовищі викладачів.

Але професор А.С. Лебедев був не лише науковцем та викладачем, але й громадським діячем. Працюючи на науковій ниві, він водночас багато сил присвячував народній освіті. А.С. Лебедев був серед керівників Харківського товариства грамотності, гуртка народної читальні, брав участь у роботі гуртка вчителюк недільної школи, допомагаючи у складанні необхідних підручників. А.С. Лебедев був активним діячем багатьох наукових товариств, комісій, учасником наукових з'їздів і т.д.

У 1877 році при Харківському університеті починає роботу Харківське історико-філологічне товариство. А.С. Лебедев разом з А.І. Кіріпничовим (безпосереднім ініціатором), М.С. Дриновим, П.А. Лавровським виступив як засновник цього товариства. Майже всі праці А.С. Лебедева, написанні після заснування Товариства, були прочитані на його засіданнях і опубліковані в його друкованому органі — «Сборнике Харьковского историко-филологического общества».

Амфіан Степанович був членом Імператорського товариства історії та старожитностей російських, дійсним членом Імператорського археологічного товариства. Діяльність Археологічного товариства складалось із проведення засідань, розкопок, дослідження предметів старовини, організації спеціальних комісій та археологічних з'їздів. Перший такий з'їзд відбувся 16-23 березня 1869 р. в Москві, другий 7-20 грудня 1871 р. в Петербурзі. Відомо, що професор Лебедев і доцент Карпов були делеговані від Харківського університету до Петербургу для участі в роботі комітету з підготовки другого археологічного з'їзду. Про участь професора Лебедева в наступних десяти з'їздах нічого не відомо, але, починаючи з 1902 р. він не пропустив жодного з них. 12-й археологічний з'їзд відбувся 15-27 серпня 1902 р. у Харкові. Амфіан Степанович, як і інші професори Харківського університету, брав активну участь у його підготовці. До цього з'їзду він підготував доповідь про архіви духовного відомства в Курській та Харківській губерніях, а також видав свою найбільш значну за обсягом та науковим значенням працю — книгу про белгородських архієреїв. На 13-му археологічному з'їзді в Катеринославі у 1905 р. Амфіан Степанович прочитав доповідь про землеволодіння та торгові промисли духовенства Белгородської єпархії у XVIII ст. Доповідь про віросповідне становище вірмен у Росії, яка була прочитана ним на 14-му археологічному з'їзді в Чернігові в 1908 р., виявилась його останньою науковою працею.

У 1874 р. Амфіан Степанович Лебедев розробив проект видання не тільки церковного, але й громадського журналу «Церковно-общественный вестник». На жаль, це проект не був реалізованим.

Професор А.С. Лебедев брав участь у різних освітніх та гуманітарних акціях, що проводилися професорами університету. У 1891 р. він підтримав пропозицію видати збірку наукових статей на користь голо-

даючих і підготував статтю «Взгляд древних христиан на войну». Надто короткий термін, відведений на упорядкування та видання збірки, поряд з довгою процедурою цензури і великою кількістю статей (близько 40) стали на перешкоді здійсненню цього проекту. Однак праця не була марною. Деякі із запропонованих до збірки статей увійшли до спеціальних видань, інші, як і праця А.С. Лебедева, були прочитані у вигляді благодійних публічних лекцій, треті — стали темою для доповідей на засіданнях наукових товариств. У 1875 р. Амфіан Степанович Лебедев разом з професорами Бекетовим, Володимировим, Кіріпчиновим та Зеленогорським прочитав ряд публічних лекцій на користь народних шкіл. У 1876 р. з професорами Надлером, Потебнею, Дриновим, Цехановецьким він знов читав публічні лекції, тепер вже в підтримку слов'ян Балканського півострова. І таких прикладів участі Амфіана Степановича в громадському житті досить багато. Усі вони засвідчують, що проф. А.С. Лебедев вважав за необхідне вести широку просвітницьку роботу, активно пропагувати історію церкви серед громадськості, брати участь у численних заходах, які відбувалися в університеті, місті та країні. Його активна позиція та плідна діяльність являють собою яскравий приклад для наших сучасників.

ПРАВОСЛАВНЫЕ КОЛЛЕГИУМЫ XVIII В. КАК ТИП УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ

Посохова Л.Ю., г. Харьков

Традиционно историю университетов Российской империи начинают вести с XVIII века. Значит ли это, что университетская идея была неизвестна культурному пространству России, Украины и Белоруссии до этого времени? Отвечая на данный вопрос, мы должны вспомнить о существовании и широком распространении на территории Восточной Европы в XVII-XVIII веках таких учебных заведений как коллегии (некоторые из них получили статус университетов или академий). Достаточно беглого взгляда на страницы изданий по истории образования или истории педагогики Российской империи XVIII столетия, чтобы убедиться в том, что оценки коллегий как типа учебного заведения отличаются крайней противоречивостью (нередко упоминания о них вообще отсутствуют в таких изданиях). В советское время исследователи называли коллегии как «высшими учебными заведениями», так и «средними», в литературе сосуществовали характеристики коллегий как «церковных сословных заведений» и «всесословных учебных заведений».

По нашему мнению, такие мнения, среди прочего, объясняются противоречивостью характера самой модели православного коллегиума XVIII века, которая в свою очередь, была воплощением сложных исторических реалий духовной жизни Украины. Общеизвестно, что православные коллегиумы имели генетическую связь с иезуитскими коллегиумами XVII века, что отобразилось во всех элементах их организации, содержании обучения и воспитания. Эта традиция была заимствована не механически, а блестяще творчески переработана, учитывая задачи противостояния католическому, а также греко-католическому (униатскому) влиянию. Киево-Могилянский коллегиум не только выработал новую образовательную модель, но и начал ее успешное распространение на украинских землях. В этом коллегиуме сложился так называемый «полный курс наук», включавший грамматические классы, пиитику, риторику, философию и богословие, который и станет образцом для других православных коллегиумов (Черниговского, Харьковского, Переяславского). В конце 1720-х годов, как свидетельствует отчетная документация епископов всех епархий Российской империи, класс философии существовал только в Киево-Могилянской, Московской славяно-греко-латинской академиях, Новгородской духовной школе и Харьковском коллегиуме. Православные коллегиумы Украины в XVIII веке давали образование, которое по оценкам как современников, так и исследователей мало чем отличалось от образования, получаемого в соответствующих классах Киево-Могилянской академии. Не случайно, начиная с 1740-х годов, в актовой документации Синода, в местной делопроизводственной документации, в студенческих конспектах лекций, частной переписке, Харьковский и Черниговский коллегиумы назывались «академиями». В этой связи можно напомнить, что в Киевском коллегиуме, получившем статус «академии» в соответствии с указом Петра I в 1701 году, в конце XVII - начале XVIII века не происходило существенных перемен в учебно-воспитательном процессе. К слову, так же мало изменений произошло в учебных курсах ряда иезуитских коллегиумов, получивших статус университета в XVII-XVIII вв. Практически в одно время в Киево-Могилянской академии и православных коллегиумах началось преподавание таких важных учебных дисциплин как «новые» языки (немецкий и французский), дополнивший внушительный перечень уже изучавшихся языков (церковнославянский, латинский, древнегреческий, польский, древнееврейский), а также географии, истории, математики. С середины XVIII века преподавание философии в академии и коллегиумах велось по учебникам немецкого философа Ф. Баумейстера, в основе которых была положена лейбнице-вольфианская система. Эта система привлекала рационализмом, тесной связью с естественными науками, математикой, а также тем, что

не вступала в противоречие с догматами церкви. Именно эта философская система стала преобладать в немецких протестантских университетах, прежде всего в университете в Галле (в котором раскрылся талант Х. Вольфа), Марбургском университете и других. Вольфианская философия открывала путь для воплощения принципов свободного исследования и свободного преподавания. Именно в этих университетах возрождается изучение античного наследия, происходит переход от преподавания на латинском языке к немецкому. Эта же философская система была положена в основу преподавания философии в Петербургском академическом университете.

Ответом на вызовы времени стало появление при Харьковском коллегиуме так называемых «прибавочных классов», в которых преподавали французский и немецкий языки, математику, геометрию, рисование, инженерное и артиллерийское дело, геодезию. Студенты коллегиума могли посещать эти классы на протяжении четырех лет, существенно расширяя и углубляя свое образование. Примечательно, что в содержательной части обучения присутствовали основы и медицинских, и правовых знаний. «Роднит» коллегиумы с университетами также принятые для старших классов обращения «профессор» и «студент».

Многослойность этого типа учебного заведения выражается в сосуществовании дисциплин светского и религиозного направлений, при достаточно свободном выборе студентами общего объема учебных курсов и условий их прохождения. Причем, с самого возникновения коллегиумов, студентов направляли и в немецкие университеты, и такая практика сохранялась на протяжении всего XVIII века. Отметим также, что все время существования коллегиумов в них учились представители всех сословий.

Кроме того, не следует преувеличивать противостояния религии и науки в XVII-XVIII вв., утверждение которое досталось нам в наследство от философов Просвещения. Можно согласиться с современным австралийским исследователем С. Гаукроджером, что связь между религией и наукой в это время по некоторым направлениям стала еще более тесной, а «натурфилософия раннего Нового времени приводилась в движение естественно-теологическими побуждениями», «ассимиляция происходила в сфере религии, а не как средство замены религиозного авторитета научным и светским авторитетом». Это наблюдение, важно для понимания природы православного коллегиума, в котором религиозный компонент не только не входил в противоречие с наукой, но и активно привлекал последнюю. Кстати, западноевропейский университет (с богословским факультетом) также долгое время демонстрировал это единство.

Православные коллегии Украины конца XVII-XVIII веков имели ярко выраженные черты и специально церковного, и университетского образования. Говоря о последних, необходимо подчеркнуть, что речь идет не о модернизированных университетах XIX века, а университетах XVII-XVIII веков, которые представляли несколько иную (доклассическую) модель. Думается, что последующие исследования исторических форм воплощения университетской идеи в Восточной Европе могут быть успешными только при отказе от поиска однозначного определения сложной сущности православного коллегиума XVII-XVIII веков, тем более от оценок его деятельности, исходя из требований, которые породила просветительская идеология. К этому типу учебного заведения необходимо подходить как к культурно-образовательному феномену переходного типа, яркого явления своего времени, олицетворения синтеза образовательных и культурных традиций соседствующих эпох.

ГРАЖДАНСКОЕ И ПАТРИОТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ ЛИЧНОСТИ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА ВОСПИТАТЕЛЬНОГО ПРОСТРАНСТВА

Приходько В.Н., Приходько Н.И., г. Запорожье

«Никто не дает нации больше, чем педагоги»

Комплата Паднеи

В заглавие этой статьи входит несколько понятий, часть которых имеет полное право войти в класс «проблем». Напомним, что термин «проблема» (греч. *problema* – трудность, дело) имеет два основных значения. В широком понимании – это сложный теоретический или практический вопрос, требующий развязки, изучения и исследования; в науке – спорная ситуация, которая выступает в виде противоположных позиций в объяснении каких-либо явлений, объектов, процессов и требующая адекватной теории для ее разрешения, развязки.

Самыми проблемными понятиями заглавия нашей статьи – гражданское и патриотическое воспитание. Почти у каждого человека имеется собственное понимание о том, что это такое. И все же в продолжающемся процессе социального расследования, не только по показателям материального благополучия, но в плане идеологическом и психологическом, а также ценностном восприятии мира понятие гражданское воспитание и патриотическое (интернациональное, поликультурное) воспитание претерпели существенные изменения.

Цель нашей статьи – осмыслить содержательное значение сущности понятий гражданское и патриотическое воспитание как педагогической проблемы воспитательного пространства.

Исходя из общепринятого определения воспитания как специально организованной деятельности по достижению цели образования, как единства совокупности материальных, духовных и эмоциональных условий, в которых осуществляется образовательный процесс и которые способствуют или препятствуют достижению его эффективности, можно говорить и о воспитательном пространстве страны

Воспитательное пространство страны есть часть не только деятельности, но и менталитетного общеукраинского пространства. Может ли на фоне доминирующей тенденции упадка позитивного развиваться воспитательное пространство? Как ни парадоксально – может! Более того, это едва ли не единственный (за исключением научно-технического) сектор, где фронтальный может позитивно сказаться и на других уровнях общества: экономическом, политическом, социальном. Именно в этом секторе объективно сосредоточен человеческий капитал развития, ибо мы имеем дело с подрастающими поколениями. Опыт оценки развития воспитательной сферы показывает, что самые гуманные, эффективные и завершенные воспитательные системы создавались именно в ситуации социальной катастрофы. Очевидно, именно в условиях нестабильности, в сложных ситуациях функционирования общества в нем объективно возникает потребность обращения к человеческой сфере, при этом сфере воспроизводства человека, растущего человека, с целью как бы противостоять этой ситуации.

Одним из главных является вопрос: что сдерживает развитие воспитания в современной Украине как эффективной общенациональной системы? Это развитие ограничивают различные деформации, которые выражаются в антипедагогических тенденциях общественного развития, таких как увеличение количества социальных сирот и семей, пренебрегающих своим родительским долгом, расслоение общества по уровню и образу жизни, распространение спектра и количества угроз жизни, безопасности личности и общества, укоренение в обществе нежелательных для продуктивного воспитания жизненных стратегий и сценариев, связанных с личным успехом, достигнутым любой ценой и безнравственными средствами, а также недостаточность теоретической базы и образовательных средств, стимулирующих воспитательную деятельность.

Нам представляется, что ответ на этот вопрос необходимо искать в четком понимании и осмыслении гражданского и патриотического воспитания.

Под гражданским воспитанием в Концепции гражданского воспитания в условиях развития украинской государственности понимается «формирование гражданственности как интегративного качества личности, заключающее в себе внутреннюю свободу и уважение к государственной власти, любовь к Родине и стремление к миру, чувство собственного достоинства и дисциплинированность, гармоническое проявление патриотических чувств и культуры межнационального общения» [1, 12]. Определяющей характеристикой гражданской зрелости как результата гражданского воспитания, - по мнению О.В. Сухомлинской, М.И. Боришевского, И.Г. Тараненко, С.Г. Рябова, Е.К. Чорной, - есть развитие правовое мышление – осознание своих прав, свобод, обязанностей, отношение к закону, к государственной власти. Правосознание объединяет знания, чувства, мысли и сферу духовного опыта личности [1, 10].

В Украине проблема гражданственности отягощена теми особенностями ее состояния, которые определяются разрушением государства, существующего в его длительно-устойчивой форме организации (как Союз Советских Социалистических Республик) вплоть до 90-х гг., его экономических связей, социокультурных отношений, а также демографическими изменениями, огромными передвижениями населения и т.д.

Одним словом, гражданское общество, *постепенно* складывающееся как *исторически определенное* и сложно развивающееся по-разному в разных странах более 2.5 тыс. лет, встало перед проблемами принципиально нового уровня и характера. Историческая обусловленность развития гражданского общества проявилась здесь со всей очевидностью и достаточно остро.

Представляется, что в создавшейся ситуации более четко вычленились и сформировались новые характеристики гражданственности как динамичного и одновременно устойчивого в своих *образующих* феномена. Более четко, в частности, высветлилась такая функция гражданственности, как *определенное воспроизводство* общества (в этом плане еще мало исследуемая), а также такое свойство-функция, как «самоорганизация», обеспечивающая общественные потенциал государства, реализующая способности и возможности общества существовать и воспроизводиться на соответствующем уровне.

Гражданственность при этом сохраняет свои особые сущностно значимые структурно-содержательные и функциональные характеристики при всех, как отмечалось, исторических подвижках в ее понимании в процессе развития общества. И существует огромное количество литературы, посвящено как проблеме определения гражданственности, так и истории развития гражданственности и историческим характеристикам ее на разных этапах.

Однако в данном случае речь пойдет о некоторых, как представляется, значимых аспектах.

Государством и обществом задача выработки стратегии развития воспитания как общенациональной системы ставится как приоритетная, что находит свое отражение как в содержании многочисленных собраний общественности разного уровня и масштаба, так и в государственных документах последних лет, в работах специалистов [1; 2; 5; 6; 9]. Актуальность такой стратегии обусловлена социально-политическим состоянием общества и реальными катастрофическими результатами воспитательной деятельности социальных институтов.

В последнее время возрастает влияние церкви и ее институтов на формирование мировоззренческих ориентаций личности, что обуславливает сотрудничество различных институтов гражданского воспитания.

Достижению целей гражданского воспитания в значительной мере должны способствовать различные благотворительные и филантропические организации и фонды (поддержка воспитательных мероприятий, конкурсов, семинаров, тренингов, представление грантов для разработки научно-методических материалов, пособий, учебников, финансовой поддержки публикаций и пр.).

Институты, обеспечивающие гражданское воспитание, не могут оставаться индифферентными исполнителями в условиях быстрых изменений в обществе.

В контексте формирования гражданственности воспитательные институты должны учитывать все слагаемые моменты, а именно: размещение, расположение школы (регион, городская или сельская школа); тип школы; контингент детей (многоэтничная или полиэтничная); степень автономности школы относительно власти и образовательных структур; психофизиологические особенности каждого возрастного периода развития детей; психосоциальные особенности детей, посещающих школу (социальный статус, принадлежность к определенной конфессии); принятие национальных и общечеловеческих ценностей и ориентиров.

В соответствии с Законом Украины «О воспитании детей и молодежи» приоритетами государственной политики воспитания детей в дошкольном образовательном учреждении считаются личностная ориентация, формирование гуманистических ценностей, обновление принципов, содержания и воспитательных технологий, комплексный подход ориентация на становление жизненной компетентности согласно возрасту, обеспечение психического и психологического здоровья ребенка, социально-педагогический патронаж семьи.

Задачами общеобразовательного учебного учреждения в процессе гражданского воспитания являются: создание условий для усвое-

ния национальных и общечеловеческих ценностей, самовоспитания и самореализации личности, содействие интеллектуальному, морально-духовному, физическому и эстетическому развитию личности в школьной и внешкольной деятельности. При этом в общеобразовательных учебных учреждениях запрещается организация и деятельность политических партий, нетрадиционных для Украины религиозных организаций, запрещенных законом, а также военных формирований.

Основной задачей гражданского воспитания в профессионально-техническом и учебном учреждении является создание условий для формирования и развития учащихся как квалифицированных, социально ответственных работников на основе общечеловеческой морали, духовности и культуры.

Формирование гражданской, социальной активности и ответственности, привлечение молодежи и учащихся в процессе государственного развития, развития социальных отношений, подготовка интеллектуального генофонда страны, создание условий для самореализации личности в соответствии с ее способностями, общественных и личных интересов – основная задача гражданского воспитания в высшем учебном учреждении.

Содержание воспитания детей и молодежи в системе военного образования – это совокупность духовных, научных и военно-профессиональных знаний, умений и навыков, норм и правил поведения, овладение которыми обеспечивает формирование гармонически развитой, социально активной личности гражданина Украины на основе общечеловеческих и национальных традиций, усвоение мировоззренческих морально-этических ценностей, культуры межличностных отношений и коллективной деятельности [2, С. 4-5].

В целом ряде научных работ (И.П. Аносов, А.В. Беляев, И.Д. Бех, Н.Ф. Денисенко, М.В. Элькин, И.А. Зязюн, И.А. Зимняя, Е.В. Известнова, В.И. Золотов, А.М. Князев, Н.М. Малеванный, Е.М. Павлютенков, С.И. Подмазин, Н.И. Приходько, Д.С. Яковлева, В.Я. Ястребова и др.) в структуре гражданственности как наиболее типичные гражданственные качества определяются активность и ответственность, сознание и самосознание, уважение и принятие прав гражданина, переживание гражданских чувств и пристрастности к жизни общества и государства, должностничество и обязательства граждан, персональная ответственность, моральность, совесть, воля, ментальная основа, патриотизм.

Во всех энциклопедических изданиях слово патриот (греч. – земляк, соотечественник) трактуется как человек, любящий свою родину, преданный своему народу, способный идти на жертвы во имя своей отчизны, а патриотизм – любовь к своей родине, преданность к своему народу, готовность к подвигам и жертвам во имя интересов своей отчизны [3, С. 524].

Патриот – любитель отечества, ревнитель о благе его, отчизнолюб, отечественник или отчизник. Патриотизм – любовь к отчизне, утверждал В.И. Даль [4, С. 461].

Ми не ставили своей задачей рассмотрение всех существующих (их более 30) определений понятия патриотизм.

И.Д. Бех и Е.И. Чорная в Программе патриотического воспитания дают новое определение понятия патриотизм. Патриотизм – это любовь к родине, своему народу, забота о его благе, способствование становлению и утверждению Украины, как суверенного, правового, демократического, социального государства, готовность отстаивать его независимость, служить и защищать его, делить свою долю с его долей.

Авторы утверждают, что на личностном уровне патриотизм является приоритетной стойкой характеристикой человека проявляющейся в его сознании, моральных идеалах и ценностях, в реальном поведении и поступках. Это обычное моральное состояние жизни человека, которое проявляется не только в чрезвычайных ситуациях, но и в ежедневном выполнении личностью своей работы, приносящую пользу и человеку, и обществу. Таким образом, субъектом – носителем патриотизма есть сам человек. Благодаря его творческому труду, любви, преданности развивается его патриотическое чувство. Быть патриотом – значит духовно подняться, осмыслить в Отчизне безукоснительную ценность, которая действительно и объективно присуща ей, присоединиться к ней умом и чувствами. В тоже время патриотизм предусматривает открытие в самом себе беззаветной преданности Отчизне, способности бескорыстно радоваться ее успехам [5, С.25].

Именно поэтому основной целью патриотического воспитания можно считать становление гражданина – патриота Украины. Эта цель конкретизируется системой воспитательных задач:

- утверждение в сознании и чувствах личности патриотических ценностей, уважение культурного и исторического прошлого Украины;
- воспитание уважительного отношения к Конституции Украины, Законам Украины, государственной символики;
- повышение престижа воинской службы как вида государственной службы, культурного отношения к солдату как государственному служащему;
- признание и обеспечение в реальной жизни прав детей как наивысшей ценности государства и общества;
- осмысление взаимосвязи между индивидуальной свободой, правами человека и его патриотической ответственностью;
- формирование этнического национального самосознания, любви к родной земле, государству, семье, народу; признание духовного

единства жителей всех регионов Украины, общности культурного наследия и будущего;

- формирование толерантного отношения к другим народам, культурам и традициям;

- утверждение гуманистической моральности как базовой основы гражданского общества; культивирование лучших черт украинской ментальности: трудолюбия, свободы, справедливости, доброты, честности, бережного отношения к природе;

- формирование языковой культуры;

- побуждение подрастающей личности к активному противодействию аморальности, правонарушениям, шовинизму, фашизму [5].

Рассматривая цели патриотического и национального воспитания украинский исследователь Дмитрий Пашенко считает, что такой целью является – гражданин, патриот, ориентированный на приоритет национальных, государственных ценностей, при уважении к ценностям культур, стремящийся в разумных пределах сочетать личные интересы с интересами общества, государства и других людей; способный правильно выбирать жизненные цели, избегая как крайностей коллективизма, так и крайностей индивидуализма; терпимый к другим людям и их ценностям, адаптивный к изменяющимся условиям среды, готовый к активной защите национальной справедливости всех сограждан [6, 13].

Выдающийся советский педагог, директор Павлышской средней школы В.А. Сухомлинский не представлял полноценное патриотическое воспитание без активного обмена общечеловеческими ценностями, которые определяют норму и качество жизни: Любовь, Гуманизм, Культура, Совесть, Духовность, Труд, Достоинство.

Высшей наградой за труд, за тревожные дни и бессонные ночи является для меня то, что воспитанники мои стали настоящими сыновьями своей Родины: они знают, какой дорогой ценой досталось их поколению счастье труда, материальные и духовные блага... Им дорог каждый стебелек на родной земле, они готовы отдать жизнь... Отчизну [7, С. 334].

«Но общечеловеческие ценности – утверждает академик Ш.А. Амонашвили – не существуют как абстракт, они проявляются как национальный дух, национальное самосознание, национальная культура.

Всё национальное есть источник общечеловеческого.

Школа есть ревнивый хранитель национального духа. Миссия Школы устанавливает закон: Школа каждого народа должна возвращать в своих питомцах национальный дух этого народа. Российская Школа обязана возвращать русскую духовность, украинская Школа должна возвращать украинскую духовность, грузинская Школа должна возвращать грузинскую духовность, латышская – латышскую, армянская – армянскую, азербайджанская – азербайджанскую, литовская – литовскую, индийская – индийскую, китайская – китайскую, японская – японскую,

французская – французскую, немецкая – немецкую и т.д. Нарушение этого закона вызывает вырождение нации, народа, крах государства.

Национальный дух не есть национализм, тем более не есть шовинизм и фашизм. Национальный дух народа есть общечеловеческое достояние и украшение земной жизни так же, как разные цветы украшают поле» [8, С.5].

Процесс гражданского и патриотического воспитания возможен только при условии многогранной духовной деятельности, без которой нет стремления к идеалу, нет человеческой личности. На дворе двадцать первый век. Взяты новые рубежи. Есть клонированный человек. Нет клонированной души!

Литература:

1. Концепція громадянського виховання в умовах розвитку української державності // Шлях освіти. – 2007. -№ 3. - С. 7 – 13.
2. Закон України „Про виховання дітей та молоді”. Проект // „Освіта України”. -№ 72. -14 вересня 2004р. – С. 4-6.
3. Сучасний словник іншомовних слів: Близько 20 тисяч слів і словосполучень/ Уклали: О.І.Скопненко, Т.В.Цимбалюк. – К.: Довіра, 2006. – 789 с. – (Словники України).
4. Даль В.И. Толковый словарь русского языка. Современная версия. – М.: ЗАО Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. – 736.
5. Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді /І.Д.Бех, К.І.Чорна. – К., 2006. 39 с.
6. Пащенко Дмитро. Патріотичне й національне виховання – складові становлення громадянина // Шлях освіти. – 2002. -№ 1 (23). – С. 9 – 13.
7. Сухомлинский В.А. Рождение гражданина. Пер. с укр. – М.: «Молодая гвардия». 1971. – 334 с.
8. Амонашвили Ш.А. Истина школы. – К.: СПД А.М.Богданова, 2005. – 72с.

ОПТИМІЗАЦІЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЗАСІБ КОРЕКЦІЇ АГРЕСИВНОСТІ РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ ПІДЛІТКІВ

Проскурняк О.І., м. Харків

Проблема агресивної поведінки підлітків з розумовою відсталістю потребує особливої уваги фахівців, тому що останнім часом збільшується кількість таких дітей. Стає очевиднішим, що традиційні методи впливу (бесіди, переконування) на агресивність виявля-

ються малоефективними, що спонукає вишукувати оптимальні засоби, серед яких визначаємо комунікативну діяльність у всіх її проявах.

Проблемі вивчення та корекції агресивної поведінки приділяли увагу такі вітчизняні та зарубіжні учені як А. Александров, В. Астапов, Т. Болєєв, В. Петров, И. Фурманов, Л. Токарська, С. Масленнікова, І. Йокубаускайте, Т. Янданова та ін. У спеціальній психології механізмам агресивності дітей з емоційно-вольовими порушеннями приділяли увагу С. Морозов, О. Нікольська, О. Шаповалова, легким розумовим недорозвиненням та затримкою психічного розвитку – Є. Стребельова, П. Артемова, Г. Грибанова, Г. Карпова, Л. Шипіцина, Д. Ісаєв, Г. Ушаков та ін. Незважаючи на численні дослідження, не вирішеною залишається є проблема виникнення та корекції проявів агресивності у комунікативній діяльності дітей зі зниженим інтелектуальним розвитком.

Досягнення позитивних змін у комунікативній діяльності в певному напрямі є завданням корекції проявів агресії. Комунікативну діяльність оцінюють зазвичай в інтерв'ю з дитиною та людьми з її найближчого оточення. Для аналізу комунікативних реакцій можна використовувати щоденник самоспостереження підлітка, отримання інформації від інших спеціалістів, організацію рольових ігор тощо. Як доповнення можуть використовуватися медична інформація, результати анкетування, тестування, експертні оцінки.

Пропонується оцінювати агресивну поведінку в різних соціальних системах і життя особистості в цілому, тобто дотримувати системності. Важливо зрозуміти, яким чином агресивні реакції заважають комунікативній діяльності в родині, групі однолітків, навчальній групі. Необхідно оцінювати те, як ці системи підтримують дисфункціональну комунікативну діяльність. При цьому важливого значення набуває визначення, яку користь має підліток з обмеженими можливостями від агресивної поведінки. У результаті аналізу поведінки формуються завдання допомоги, а також засоби контролю її ефективності. Слід намагатися активно співпрацювати з підлітком та його найближчим соціальним оточенням.

Сучасні педагоги і психологи розробили методичні рекомендації щодо доцільної поведінки з підлітками зі зниженим інтелектуальним розвитком, що мають порушення комунікативної діяльності з проявами агресії.

1. Спокійне ставлення в разі незначної агресії (наприклад, агресивні спалахи, коли дитина не отримує бажане). Така агресія притаманна тим дітям, які намагаються привернути до себе увагу. Якщо агресія виявляється в допустимих межах, вона не потребує спеціальної корекції. У тих випадках, коли агресію можна пояснити і вона не загрожує оточуючим, можна використовувати такі стратегії:

- повне ігнорування реакцій підлітка – ефективний засіб припинення негативної поведінки;
- проникнення почуттями підлітка («Я розумію, що тебе ображає...»);
- переключення уваги, пропонування завдань (наприклад: «Будь ласка, допоможи мені»);
- позитивне трактування поведінки («Ти лютуєш, тому що стомився...»)

2. Слід оцінювати поведінку, а не її особистість. Критичні зауваження, особливо емоційні, викликають роздратування, протест, віддаляють від вирішення проблеми, посилюють агресію. Необхідно обговорювати негативні вчинки, не згадуючи минулих образ. Головне – продемонструвати підлітку, що агресія найбільше шкодить йому, а також окреслити шляхи конструктивного вирішення проблемних ситуацій.

3. Мати з підлітком зворотний зв'язок. Для цього використовують прийоми:

- констатація факту « Ти поводишся агресивно»;
- констатуюче запитання «Ти лютуєш?» розкриття мотивів агресивної поведінки («Ти намагаєшся мене образити?», «Бажаєш продемонструвати власну силу?»)
- виявлення власних почуттів до небажаної поведінки оточуючих («Мені не подобається, коли зі мною так розмовляють», «Я гніваюся, коли на мене голосно кричать»);
- апеляція до вимог «Ми ж з тобою домовлялися!»

4. Спеціалістам і батькам необхідно контролювати власні негативні емоції в ситуаціях взаємодії з дітьми з особливими потребами, що мають прояви агресії.

5. Намагатися зменшити ситуативне напруження, уникати загострення конфлікту.

Важливою умовою в набутті навичок комунікативної діяльності, «контролювання» агресії є демонстрування моделей неагресивної поведінки. Поведінка спеціаліста, яка ілюструє зразок конструктивної поведінки, спрямованої на зниження напруження, передбачає застосування певних прийомів:

- нерефлексивне слухання (це слухання без аналізу (рефлексії), яке надає можливість висловлюватися;
- пауза, яка дозволяє дитині заспокоїтися;
- навіювання спокою невербальними засобами;
- з'ясування ситуації за допомогою питань;
- визнання почуттів підлітка.

Метою роботи з розумово відсталими підлітками, що мають порушення в комунікативній діяльності у вигляді агресії, є налагодження

міжособистісних стосунків, емоційне відреагування конфліктів з дезактуалізацією загрозуючого образу засобами їх зображення в грі або казці. Головна мета групової роботи з агресивними підлітками – зниження рівня агресивності завдяки набуттю навичок конструктивної комунікативної діяльності. Необхідно, щоб підліток був здатний критикувати власні неконструктивні дії.

Отже, зменшення агресивних порушень у поведінки підлітків зі зниженим інтелектуальним розвитком може реалізовуватися за допомогою корекції їх комунікативної діяльності. Перспективою подальшого дослідження є розробка та впровадження програми формування комунікативної діяльності в учнів допоміжних шкіл.

ПРАВИЛОВІДПОВІДНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Ричкова Л.В., Магда В.А., м. Харків

Сучасний розвиток освітньої ситуації в Україні полягає в пошуку ефективних засобів реалізації провідної ідеї реформування освіти – ідеї створення оптимальних умов для розвитку особистості. Провідна роль у її реалізації належить педагогу, який має бути психологічно готовий до гуманістично-спрямованої взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу. Це, в свою чергу, сприятиме розвитку у молоді особистісно-орієнтованої життєвої позиції, соціальних умінь та навичок, що лежать в основі їх самореалізації в сучасному світі. Важливе місце в гуманістично-орієнтованій взаємодії посідають духовно-ціннісні орієнтири суб'єктів педагогічного впливу, формування яких є необхідною передумовою розвитку особистості.

Саме тому, у 2010-11 н.р. педагогічний колектив Харківської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №36 Харківської міської ради Харківської області визначив нову парадигму виховної системи закладу. Вона полягає у формуванні в учнів духовно-ціннісних орієнтирів, моральної свідомості, засад гуманізму. На нашу думку, вказаної мети можна досягти шляхом впровадження у виховну систему школи правил морального виховання, запропонованих І.Д. Бехом.

До таких правил автор відніс:

- *Правило 1.* Формування у вихованця позиції бути гідним прийняти естафету людської духовності.
- *Правило 2.* Культивування у вихованця потреби до морально-духовного багатства.
- *Правило 3.* Організація життя вихованця, яке відповідає його морально-духовним цінностям.

- *Правило 4.* Морально-духовне самовипробування вихованця.
- *Правило 5.* Єдність сприятливої ситуації особистісного функціонування вихованця і ситуації його морально-духовного самовираження.
- *Правило 6.* Застосування педагогом дії, спрямованої на підкріплення особистісної стійкості вихованця. (профілактика пагубних звичок – бесіда волонтера).
- *Правило 7.* Дисгармонія у міжособистісному сприйнятті вихованців.
- *Правило 8.* Перебування вихованця в ситуації «потерпання від невизначеності».
- *Правило 9.* Розпізнавання вихованцем ситуацій спокушання.
- *Правило 10.* Символізація морально-духовної цінності.
- *Правило 11.* Особистісно-почуттєва форма представлення вихованцеві морально-духовних цінностей.
- *Правило 12.* Формування у вихованця образу майбутніх життєвих проблем як умова запобігання станові розгубленості.
- *Правило 13.* Взаємодія вихованця і значущого дорослого як творчої особистості.
- *Правило 14.* Використання виховної сили «логіко-почуттєвого маятника»
- *Правило 15.* Використання внутрішньоособистісного уособлення у виховному процесі.
- *Правило 16.* Морально-духовне уподібнення.
- *Правило 17.* Формування у вихованця морально здорового способу мислення.
- *Правило 18.* Використання морально перетворювальної сили образів у виховному процесі.

Таким чином, перехід до морально-орієнтованої стратегії виховної системи забезпечить психологічно оптимальне підґрунтя для позитивних змін у пізнавальній, моральній, поведінковій сферах особистості всіх учасників навчально-виховного процесу.

Література

1. Бех І.Д. Виховання особистості: Сходження до духовності. – К. : Либідь, 2006. – 272 с.
 2. Бех І.Д. Психологічні джерела виховної майстерності: навч. посібник. – К. : Академвидав, 2009. – 248 с.
 3. Крупенин А.Л., Крохина И.М. Эффективный учитель. Практическая психология для педагогов. – Ростов н/Д.: изд-во Феникс, 1995. – 480 с.
-

ТРАДИЦИОННАЯ МУЗЫКАЛЬНАЯ КУЛЬТУРА КАК ОДИН ИЗ ФАКТОРОВ ПРЕОДОЛЕНИЯ ДУХОВНОГО КРИЗИСА ОБЩЕСТВА

Роман Н.М., г. Харьков

Современная традиционная музыкальная культура в настоящее время находится на грани выживания. Уже несколько десятилетий речь не идет о материальной поддержке отдельных творческих проектов и тем более целенаправленно вложенных государственных средств. Резко ограничено количество фестивалей и конкурсов, которые всегда являлись хорошим стимулом для развития творческих коллективов. Масовые региональные мероприятия узурпированы профессионалами шоу-бизнеса. Отсутствие финансирования отталкивает молодых талантливых специалистов. Отдельные профессионалы, которые не оставляют свои коллективы прежде всего из моральных соображений продолжают свою деятельность в данном направлении.

Выдающиеся отечественные педагоги, музыкальные деятели и ученые неоднократно подчеркивали роль и значение традиционной музыкальной культуры в духовном развитии общества. Исторически сложилось, что Слобожанщина объединяет в себе богатое творческое наследие русского и украинского народов, что позитивно отражается на разнообразии содержания и форм традиционной культуры этого региона.

Изучением традиционной культуры Слобожанщины занимались знаменитые ученые Д. Багалий, Н. Сумцов, Г. Хоткевич. Результаты их научного поиска тщательно изучаются современными исследователями, продолжателями и последователями идей сохранения духовной культуры региона. Одним из самых ярких и самобытных аспектов такой деятельности является изучение, сохранение и развитие традиционной музыкальной культуры. В условиях современности сохранились творческие коллективы, деятельность которых играет значимую роль в духовно-нравственном воспитании детей и молодежи.

Перспективы эволюции духовной культуры напрямую зависят от преемственности поколений. Образцом может служить деятельность ансамбля украинской песни Центра культуры Киевского района г. Харькова «Рідна пісня». Это пример сплоченного творческого коллектива, который в течении продолжительного периода своего существования собрал широкий разноплановый репертуар и сформировал свой индивидуальный стиль презентации традиционной музыкальной культуры Слобожанщины.

Самобытные песенные коллективы целенаправленно и последовательно презентует образцы традиционной музыкальной культуры перед различной аудиторией. Глубина и содержательность музыкального материала на фоне искренности народных исполнителей вызыва-

ют участие и откровенные симпатии слушателей различных возрастных и социальных категорий. Такая деятельность обеспечивает естественную связь поколений, положительно влияет на развитие духовности и формирование моральных качеств личности.

Насущная задача традиционной музыкальной культуры – корректное совмещение народной музыки с новыми тенденциями современности. Эту проблему можно разрешить лишь пристальным вниманием и аналитическим подходом к современной массовой культуре. Такой подход не является новаторским в историческом аспекте, однако он требует постоянного усовершенствования и поиска новых форм и методов. Неповторимая традиционная песня, адаптированная к эстетическим вкусам нынешнего слушателя, может служить существенным фактором преодоления духовного кризиса общества.

ХРИСТИАНСКОЕ ВОСПИТАНИЕ КУРСАНТОВ В СИСТЕМЕ ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ ВЫСШЕГО ВОЕННОГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ

Руденко В.Н., г. Славянск

Служба в войсках в мирное и военное время предъявляет высокие требования к духовным, моральным и физическим качествам военнослужащих. Выполнение задач в боевой и мирной обстановке преимущественно носит коллективный характер и предполагает кроме высокого уровня педагогического управления подчиненными, готовности командира к выполнению воспитательных функций еще и глубокое духовно-нравственное осознание всеми членами воинского коллектива высоких идеалов служения Отечеству. Наиболее важным звеном в процессе военно-патриотического воспитания и психолого-педагогической подготовки является период обучения в военном ВУЗе.

В системе военно-патриотического воспитания курсантов наиболее ответственным звеном является организация воспитательной работы во внеучебное время. Существующая на сегодня система воспитательной работы в Вооруженных Силах не лишена определенных недостатков, которые обнаруживаются в отборе содержания, планировании воспитательных мероприятий на основе лично-ориентированного подхода, что нередко приводит к нарушению целостности содержания, к ограниченности применяемых организационных форм, к рассогласованности (или дублированию) проводимых мероприятий.

Преодоление указанных недостатков зависит от степени теоретической разработанности проблемы организации и управления процессом

воспитательной работы с курсантами, ее методического обеспечения, достаточности и обоснованности практических разработок, уровня психолого-педагогической компетентности офицеров-воспитателей.

Среди основополагающих принципов военно-патриотического воспитания, представляющих собой исходные руководящие положения при осуществлении практической деятельности в этой сфере, выделяются: научность; гуманизм; приоритетность исторического, культурного наследия, духовных ценностей и традиций; системность, преемственность и непрерывность в развитии молодежи, с учетом особенностей ее различных категорий; многообразие форм, методов и средств, используемых в целях обеспечения эффективности воспитания; его направленность на развитие возможностей, способностей и качеств каждой личности на основе индивидуального подхода; тесная и неразрывная связь с другими видами воспитания.

Одним из основных направлений, осуществляющих реализацию этих принципов в процессе военно-патриотического воспитания молодежи является духовно-нравственное.

Духовно-нравственное направление процесса военно-патриотического воспитания призвано сформировать осознание личностью высших ценностей, идеалов и ориентиров, социально значимых процессов и явлений реальной жизни, способность руководствоваться ими в качестве определяющих принципов, позиций в практической деятельности и поведении.

На сегодняшний момент курсанты высших военных учебных заведений Украины охвачены комплексом воспитательных мероприятий в рамках системы гуманитарной подготовки. Назначение и задачи воспитательной работы, порядок проведения воспитательных мероприятий, их основные формы, а зачастую и тематика строго регламентируются соответствующими указами, приказами, распоряжениями и директивами органов военного управления.

В рамках ВВУЗа проведение большей части воспитательных мероприятий планируется централизованно для всех факультетов для каждой категории военнослужащих (офицеры, прапорщики, контрактники и курсанты) и доводится до факультетов в виде тематики на учебный год. Анализ тематики мероприятий проводимых для курсантов позволяет сделать следующие выводы:

1. В целом, даже при существующих подходах определения тематики воспитательных мероприятий (нормативно-директивная) есть возможность доносить до курсантской аудитории духовно-нравственные ценности (доля времени тем, позволяющих это делать, составляет от 7,5 до 46,9 % от общего времени воспитательных мероприятий);

2. Низкая доленая часть времени в разделе тематики «Часы правовой работы» (7,5 %) обусловлена спецификой данного раздела;

3. Максимальная доленая часть времени приходится на раздел «Часы культурно-образовательных мероприятий» (46,9 % - практически половина отведенного времени), что позволяет в полной мере реализовать все преимущества существующих форм и методов проведения таких мероприятий.

Очевидно то, что даже в рамках существующей системы воспитательной работы в ВВУЗе основную направленность воспитательного процесса определяет смысловое содержание проводимых мероприятий. Исходя из этого, основополагающее значение приобретают вопросы отбора и подготовки материала, на основании которого будут разработаны методические материалы.

Следует отметить, что в основе, как отбора материала, так и проведения самих воспитательных мероприятий должен быть положен фундаментальный принцип благоговейного отношения ко всему, что относится к Богу, к религии, обращается к высшему в человеке. К основным принципам отбора и формирования материала для проведения воспитательных мероприятий должны стать следующие:

1. *Принцип освоения наследия края.* Понятие родного края является одновременно и мистическим и родовым (родным). Патриотизм – это, прежде всего, осознание родной земли как своей, это осознание себя ответственным за эту землю, за ее благосостояние, это осознание себя в диалоге с живой историей земли. Это, наконец, и осознание себя в ряду поколений, населявших эту землю. Патриотизм не должен носить агрессивного характера. Это сила, которая в Церкви именуется добролюбезной.

2. *Принцип меры.* На этот принцип указывали все великие педагоги. В общем виде этот принцип может звучать следующим образом: содержание материала должно быть адаптировано как к уровню религиозного сознания аудитории, так и к самой аудитории, в среде которой могут находиться как верующие, так и индифферентные к вопросам веры курсанты.

3. *Принцип соподчинения духовного, душевного и телесного в структуре личности.* Евангелие говорит нам, что есть люди плотские. Это те, как говорит апостол Петр, которые идут след скверных похотей плоти (2 Петр. 2,10). Есть люди душевные, а есть духовные. Безусловно, пока человек жив, границы духовного, душевного и телесного остаются преодолимыми. Путь же вверх, т.е. к духовному – это путь покаяния в Боге. Нужно открыть в слушателях способность «*глядения в себя*». Не просто самонаблюдение, а самонаблюдение в Боге, которое с одной стороны склоняет к покаянию, а с другой не дает унывать, но

дает благодать, радость и покой. Основополагающим духовным чувством, верным знаком благочестия, является страх Божий. Когда говорят, что нельзя строить воспитание на основе страха и трепета, возразим, что страх Божий, как указывает псалом 110 только начало мудрости, но еще не сама мудрость. В этом и состоит суть принципа. Задача не в том, чтобы стараться задавить душевное и телесное в человеке ради духовного. Высшая задача так уравновесить все три сферы, чтобы духовная направляла и просветляла душевную и телесную нашу жизнь.

В заключение, хотел бы напомнить слова выдающегося русского мыслителя Ивана Ильина. Он писал: *«Здоровая государственность и здоровая армия невозможны без чувства собственного духовного достоинства, а русский человек утверждал его на вере в свою бессмертную, Богу предстоящую и Богом ведомую душу...»*

ВИХОВАННЯ ДУХОВНОСТІ ДИТИНИ ЧЕРЕЗ ФОРМУВАННЯ ЇЇ ЕМОЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ

Савченко С.В., м. Харків

Сучасні вимоги педагогіки - формування творчої, всебічно розвинутої особистості, яка здатна пізнавати все навколо себе: знаходити шляхи розв'язання нагальних проблем, діяти в нестандартних ситуаціях, відкривати нове, глибоко усвідомлюючи свій досвід і вільно ним користуючись, виховуючи у дитини ціннісне ставлення до довкілля, людей і самої себе.

Саме тому у дошкільному навчальному закладі приділяється увага питанню соціальної адаптації дитини до життя у суспільстві.

Повсякденна праця з дітьми показує, що для створення психологічного комфорту в групі треба орієнтуватись на емоційну культуру дітей, як засіб досягнення мети у формуванні морально-духовних якостей особистості дитини.

Робота з дітьми показала, що маленькі діти не можуть керувати своїми емоціями, що приводить до імпульсивної поведінки, ускладнення у спілкуванні з однолітками та дорослими, неврозів. Неповні сім'ї, неузгодженість вимог виховання батьків та педагогів ДНЗ поглиблюють проблеми адаптації дитини у навколишньому світі.

Використовуючи різні шляхи виховання, ми зосередились на важливій формі роботи в цьому напрямі – вихованні компетентної особистості дитини через емоційну культуру.

Ознайомлення з працями відомих психологів та педагогів Вигодського Л.С., Запорожця О.О., Лісіного М.І., Котирло В.Н., Неверович Я.З.,

практичними розробками російських педагогів «Открой себя» Рылеевой Е.В., «Я учусь владеть собой», «Уроки добра» Семенина С.І., «Я-ты-мы» Князева О.Л., «Коммуникативные способности социализация детей 5-6 лет» Коноваленко С.В. дозволило сформувати теоретичну і методичну основу виховання дитини через емоційну культуру.

Дослідження показало, що у дошкільних закладах існують такі умови організації виховного процесу:

- зберігається навчально-дисциплінарна модель виховного навчання;
- наступність між початковою та дошкільною ланками полягає у набутті навичок і знань з математики, грамоти, письма;
- орієнтація дитини дорослими на віддалену перспективу;
- віддається перевага предметно-ігровому середовищу;
- перебільшується роль організованого навчання, унормований у часі шкільний урок.

Розуміючи всю складність зазначеної проблеми: сучасні вимоги психології і педагогіки і застарілі погляди деяких педагогів і батьків, ми визначили мету діяльності як:

- формування у дітей дошкільного віку навичок співпраці;
- розвиток пізнавальної активності дітей, оригінальність мислення та почуття внутрішньої свободи;
- виховання почуття власної неповторності та індивідуальності;
- виховання бажання пізнання світу разом з дорослим, типу взаємодії «дорослий-дитина»;
- здійснення позитивної оцінки вихователя для підвищення тону сучасної нервової системи дітей у групі;

Для реалізації мети нашої діяльності використовувалися рольові, комунікативні ігри, психогімнастика, прийоми перевтілення, релаксація, ігри та завдання на розвиток довільної уваги в умовах відповідного емоційного фону занять. Діти знайомились з основними емоціями: інтерес, радість, сум, подив, гнів, страх, сором, провина, образа, презирство, вчилися розрізняти позитивні та негативні емоції.

Для моделювання емоційного стану використовуються піктограми, графічні зображення, обличчя, силуети людей, пантомімічні відображення емоцій, драматизація, «рухливі аплікації», «чарівні мішечки», дидактичні вправи та ігри.

Спеціально підібрані твори художньої літератури використовуються не тільки для читання, а й для організації відповідних ігор, у процесі яких використовуються завдання: відображення емоцій мімікою та жестами (здивуйся як зайчик, порадуйся як Маша, покажи як засмутились дід з бабою); розвиток інтонаційної виразності (скажи жалібно, як

зайчик, скажи боязко, як півник); удосконалення культурно-гігієнічних навичок; розвиток пізнавальної активності, оригінального мислення.

Формування емоційної культури проходить у тісній взаємодії з розвитком мовлення. Активізувати та збагатити словник дітей намагаюся словами, які позначають емоції, почуття, настрої. З метою формування емоційно виразного діалогічного та монологічного мовлення, діти вчать вірші, переказують твори, створюють власні лічилки, вірші, казки. Здатність помічати, переживати, творити нове, сумніватися й шукати шляхи розв'язання, отримувати задоволення від результату й від самого процесу творення – всі ці емоції і почуття направляються в русло театралізованої гри і гри-драматизації. Через сюжетно-рольові ігри відбувається вплив на особистісне зростання дітей, їх активність, впевненість. Батьки допомагають в створенні костюмів, проведенні свят, вечорів, фестивалів.

Для виховання творчих можливостей і самореалізації дитини допомагає зображувальна діяльність, яку слід організувати якомога більше емоційно насиченою. З цією метою використовується широка кольорова гамма створення образів, які відображають настрої та враження дитини. Розгляд та обговорення картин видатних митців дозволяють зануритися в емоційний стан героїв, відтворити їх почуття та емоції.

На заняттях з фізкультури, в основі яких покладено систему Н.Н. Єфименка, діти теж здобувають багатий емоційний досвід, вони вирішують цікаві, непрості завдання, долають неабиякі перешкоди. Вчать радіти перемозі, і головне, з гідністю приймати поразку. Фізкультурне заняття проводиться таким чином, щоб діти мали змогу виплеснути свої емоції на поверхню, отримати максимальний емоційний заряд. Для кращої реалізації комплексних задач на занятті з фізичної культури важливо з яким емоційним натхненням працює вихователь, тому, що за допомогою свого емоційного багажу, він не тільки вирішує задачі фізкультурного плану, але й формує позитивне ставлення дітей до заняття, до життя взагалі, сприяє радісному, веселому, щасливому настрою кожної дитини.

Не менш важливою є роль сім'ї та батьків у вихованні емоційної культури. Майже весь досвід життя в суспільстві дошкільник здобуває у родинному колі, через наслідування, яке, за визначенням Д. Ельконіна, є способом дійсності, що важливе для розвитку особистості. Термін "дефіцит батьківської любові" спостерігається вже з перших днів життя дитини. Більшість сучасних батьків не вміє і не визнає за потрібне показувати дитині свою любов, часто не усвідомлює значущості таких стосунків і не прагне набути відповідних умінь. Метою діяльності є відновлення пріоритету сімейного виховання, забезпечення розвитку особистісного потенціалу дитини, навчання батьків бути потрібними своїм дітям.

В кінці року, підводячи підсумок роботи, з дітьми проводиться екзамен на звання «майстра спілкування», метою якого є підведення підсумків навчання, максимальне наближення «ситуації спілкування» до життєвих компетенцій. Після екзамену проводиться кольоровий тест відносин, мета якого – вивчення емоційного ставлення дитини до моральних норм, вивчення індивідуального змісту кожної норми, її якісних характеристик, і нарешті, методика „Зробимо разом”, метою якої є оцінка рівня розвитку моральної спрямованості особистості дитини у взаємодії з однолітками.

Як результат, спілкування дітей стало більш емоційно забарвленим, вони навчилися як демонструвати, так і вербально пояснювати свої почуття, більш адекватно сприймати як власні емоційні прояви, так і оточуючих. Зазначені засоби розвитку соціальної компетентності дитини через емоційну культуру дітей дошкільного віку дозволяють створити умови для особистого зростання успішної соціально-психологічної адаптації кожної дитини через пояснення власного емоційного стану, розпізнання свого емоційного стану та оточуючих, формування адекватної поведінки в різних ситуаціях.

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДІ З ОБМЕЖЕНИМИ ФІЗИЧНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Сапичева А.В., м. Харків

На сьогоднішній день однією з найменш захищених категорій населення, яка потребує пильної уваги з боку держави та додаткової підтримки суспільства, є молодь з обмеженими фізичними можливостями.

До сьогодні в Україні немає єдиного терміну стосовно осіб, що мають фізичні чи психічні відхилення у здоров'ї. Так, в засобах масової інформації, спеціальній літературі, нормативних джерелах вживаються поняття: “інвалід”; “особи з обмеженими функціональними можливостями”; “люди з обмеженою дієздатністю”; “люди з особливими потребами”; “особи з вадами розвитку”. У нормативних документах, як правило, домінує термін “інвалід”. Інвалід – особа, яка має порушення здоров'я зі стійкими розладами функцій організму, обумовлене захворюванням, наслідками травми чи дефектами, що призводять до обмеженої життєдіяльності та викликають необхідність її соціального захисту.

У сучасних умовах економічної нестабільності інваліди виявились однією із найменш захищених верств населення. Головною проблемою, яка потребує негайного вирішення, є подолання соціальної ізоляції

молоді з вадами розвитку. Зміст цієї проблеми полягає в структурних порушеннях, що можуть призвести до втрати або недосконалості навичок, необхідних для певних видів діяльності, внаслідок чого і формуються «обмежені можливості» для життєдіяльності; це, в свою чергу, за відповідних умов спричинятиме соціальну дезадаптацію, неуспішну або уповільнену соціалізацію.

Соціальний захист молоді з обмеженою дієздатністю набуває дедалі глибшого характеру, тобто суспільство прагне задовольняти все ширше коло їх потреб, наближати умови їх життя до умов життя здорової людини.

В 2008 році Україна приєдналася до Конвенції ООН про права інвалідів, що спрямована на повне забезпечення всіх прав та свобод людей з інвалідністю і, що дуже важливо, на попередження всіх форм дискримінації стосовно інвалідів. Держави, які ратифікували Конвенцію, зобов'язані привести своє національне законодавство у відповідність з міжнародними стандартами. А відтак для України, як незалежної демократичної держави, особливого значення набуває розв'язання низки невідкладних соціальних проблем, що стосуються людей з особливими потребами.

Основне завдання соціально-педагогічної діяльності з цією категорією молоді полягає у всебічному розвитку особистості на основі мобілізації компенсаторних можливостей, повного подолання наслідків фізичного дефекту для інтелектуального, духовного та морального розвитку; формування цінностей загальнолюдської моралі і навичок культурної поведінки в колективі.

Актуальність проблеми виховання духовності та моралі підтверджується багатьма дослідженнями у різних галузях науки і практики. Різні аспекти проблеми формування системи цінностей особистості розглядаються філософами (Л.М. Архангельський, О.Г. Дробницький, М.С. Каган, В.П. Тугарінов та ін.), соціологами (В.В. Водзинська, А.Г. Здравомислов, І.С. Кон, В.Б. Ольшанський та ін.), психологами (Б.Г. Ананьев, Л.І. Божович, О.М. Леонтьев, В.М. Мясіщев, С.Л. Рубінштейн, Д.Н. Узнадзе та ін.), педагогами (Ш.О. Амонашвілі, Ю.П. Азаров, Н.Д. Нікандров, З.І. Равкін, В.О. Сластьонін та ін.).

Такі вчені як Л.О. Шепотько, Л.Г. Чернюк, Т.І. Євтухова, І.С. Іванова, А.Й. Капська, В.О. Ляшенко, М.О. Сварник, П.О. Таланчук, В.В. Тесленко, А.Н. Шевцов та ін. займалися проблемою соціальної інтеграції, реабілітації та адаптації молоді з особливими потребами, в т.ч. через формування духовно-моральних цінностей.

Аналіз цих робіт показує, що на сьогоднішній день соціальний захист інвалідів є чіткою, законодавчо забезпеченою системою, створено умови для інтеграції інвалідів у суспільне життя. Проте, відкритою за-

лишається проблема суб'єктивного сприйняття проблеми самою молоддю: у інвалідів досить низька соціальна активність та практично відсутні навички реалізації власних інтересів. Тому виникає гостра необхідність проводити роботу, спрямовану на формування мотивації молоді з особливими потребами до саморозвитку та самовдосконалення.

Таким чином, на сьогоднішній день існує потреба перетворення молоді з обмеженими фізичними можливостями з категорії «утриманців» в соціально активну групу населення. Подолання людиною з інвалідністю ізольованості та відчуженості, реалізація прав і здібностей, відчуття бути рівноправним та повноцінним членом суспільства можливі не тільки за умов медичної, соціальної, психологічної підтримки, а й завдяки формуванню у неї життєвого внутрішнього стрижня, що базується на духовно-моральних цінностях.

Залежно від умов психосоціального розвитку особи з особливими потребами можуть по-різному сприймати негативні моменти, пов'язані з проявами хвороби. Досить часто усвідомлення наявного дефекту викликає появу внутрішніх конфліктів і, відповідно, зниження самооцінки, психоемоційне напруження, часті та значні негативні переживання, зниження якості й інтенсивності діяльності, порушення нормального механізму адаптації, підсилення психологічного стресу та ін. Можливий прояв маніпулятивної тенденції, спрямований на перекладання відповідальності за власне життя на оточуючих, привернення їхньої уваги до власного здоров'я з метою отримання певної вигоди.

Все це говорить про необхідність формування соціальної активності молоді з обмеженими фізичними можливостями, що має на меті формування адекватного позитивного ставлення до себе та до оточуючого світу.

Саме тому подальшу нашу роботу ми плануємо спрямувати на виховання саме духовно-моральних орієнтацій молоді з обмеженими фізичними можливостями щодо активної життєвої позиції. Ми плануємо розробити структурно-функціональну модель виховання духовно-моральних цінностей у студентів з обмеженими фізичними можливостями, що включатиме: систему роботи з підвищення рівня підготовленості педагогів щодо виховання духовно-моральних цінностей у студентів з обмеженими фізичними можливостями, а також сумісну інформаційно-просвітницьку роботу з громадськими організаціями та виховну роботу зі студентами, що сприятиме формуванню ними активної життєвої позиції.

Дана модель направлена на формування у дітей і молоді з обмеженими фізичними та розумовими можливостями досвіду стосунків у соціумі, навичок адаптації до соціального середовища, підвищення мотивації до соціально-корисної діяльності, а також активної життєвої позиції до самого себе – виховання почуття людської гідності, відповіда-

льності, духовного удосконалення як шляху до внутрішньої гармонії, здоров'я; прагнення до фізичного, психологічного та духовно-морального способу життя.

Отже, на сьогоднішній день у молодих людей з вадами розвитку наявне досить споживацьке ставлення до держави, суспільства та життя взагалі, тому виникає необхідність підвищення соціальної активності даної категорії молоді. Це можливо саме через виховання духовно-моральних цінностей, що має на меті наближення молоді з особливими потребами до духовно-морального ідеалу через самовиховання та саморозвиток; покращення та вдосконалення ставлення молоді з вадами розвитку до самих себе та навколишнього світу; прагнення брати посильну активну участь у житті оточуючого колективу та суспільства взагалі.

МОЛОДЬ І ПРОБЛЕМИ ДУХОВНОСТІ

Сітало О.О., м. Кременчук

Визначаючи національне українське виховання як історично специфічне явище, слід відзначити, що воно передбачає повернення до традиційно-християнських засад, які зазнали колосальних деформацій в роки більшовицького режиму в Україні, коли людина весь сенс свого життя бачила в служінні своєму „Я”, задоволенню матеріальних та біологічних потреб. Вказуючи на негативний вплив атеїзму, О.Вишневський пише: „Загроза антропоцентризму сьогодні зумовлена найперше тим, що нашої атеїзованій свідомості зручніше переорієнтуватися на віру в Людину, ніж повернутися до обпльованій колись віри дідів. А відтак йде з боку чужої нам культури, особливо, кіно продукції, де оспівуються „подвиги” Рембо і термінаторів, культивується сила, секс, доводиться „природність” убивства тощо. ... У цьому плані на часі бити на сполох і рятувати екологію української душі, яка тепер жажливо забруднюється чужим недоброякісним культурним "товаром". Усе це призвело до дискредитації споконвічних норм моралі й падіння рівня духовності молоді.

У системі освіти накопичилася низка протиріч, що ускладнює розв'язання обраної проблеми. Необхідно визначити та розробити теоретико-методологічні засади, що сприятимуть духовній самореалізації особистості учня. Тому названа проблема сьогодні є надзвичайно актуальною.

Велику увагу проблемі духовності приділяли філософи сучасності: В. Баранівський, Л. Буєва, М. Каган, С. Кримський, В. Мурашов та ін. Розробку психологічних та соціологічних шляхів вирішення даної проблеми здійснювали І. Бех, М. Боришевський, Д. Леонтьєв, Ж. Юзвак та ін. Серед сучасних педагогів аспект духовності, духовного розвитку знайшов своє

втілення в дослідженнях: В. Горащука, І. Карпенка, В. Оржеховської, О. Сухомлинської, Т. Ротерс, Г. Шевченко, П. Щербаня, О. Майкіна, Г. Сагач, Т. Зазюн, С. Соловейчик, І. Зеліченко. та ін.

Духовність – творча спрямованість, наснага, енергія людини. Вона визначає спрямованість усіх розумових, емоційно-чуттєвих, вольових якостей людини, її здатність до самоусвідомлення себе, як особистості. Саме духовність задає напрямок усім психічним характеристикам людини [1].

Значне місце посідає поняття православної духовності. У православному християнстві духовність не розуміється як абстрактне релігійне життя, не ототожнюється з розумом, почуттями, високим рівнем розвитку творчих здібностей. Все це характеризує скоріше людину душевну. Православна духовність - це богоподібність, спрямованість усього життя, цілей і цінностей до Бога як джерела істинної духовності. Православна духовність неможлива без Христа, церковних таїнств і подвижницького життя; самовдосконалення, боротьби з гріхом у власній душі, безкорисливої любові до інших людей, - цим самим вона наближує людину до Бога, сприяє покращенню духовного світу [2]. Архієпископ Кам'янець-Подільський і Городоцький Феодор в одному з інтерв'ю сказав: "Людина - це не додаток до професії, а неповторна особистість, створена за образом і подобою Бога. Забуваючи про це, ми самі собі створюємо масу проблем - це і психічні розлади, і невпинне зростання наркоманії та алкоголізму (молода людина з пляшкою пива в руці - вже звична картина), і надзвичайно високий рівень дитячої злочинності." [4].

Формування духовності молоді особливо набуває актуальності сьогодні, коли складності соціально-економічного і політичного розвитку країни боляче вразили молодь. Серед дітей та молоді падає духовність, що пов'язано насамперед зі зниженням рівня життя в Україні, відсутністю соціальної захищеності, невизначеністю моральних орієнтирів у політиці держави і повсякденному житті. Засоби масової інформації та комунікації дедалі більше впливають на суспільство й особливо на молодь, пропагують насилля, зброю, силу, прищеплюють моральний конформізм і цинічно-гедоністичне ставлення до повсякдення.

Усе це призводить до відчуження дітей та молоді від моралі, спонукає їх до власних пошуків самореалізації, найчастіше в андеграундній субкультурі, і врешті-решт до певного заперечення духовності й моральності як суспільно і особистісно значущих феноменів. Ці процеси посилюються кризовим станом сучасної людини, яка перестає відігравати роль головного каналу долучення дитини до моральних начал і джерел розвитку моральності [3].

Архієпископ Кам'янець-Подільський і Городоцький Феодор, щодо цього говорить: "За дітей зараз ведеться справжня війна, в якій з одного боку - церква, батьки та школа, а з другого - ідеологія розпусти з яскра-

во вираженням антихристиянським спрямуванням, секс-індустрія, контрацептичні фірми тощо. І якщо перші піклуються про духовне збагачення молоді, про збереження християнських традицій, то другі "турбуються" лише про збагачення власної кишені і намагаються знищити не тільки віру, а й надію та любов. Ми живемо в той час, коли відбувається зміна ціннісних орієнтацій, коли зло видається за добро, чорне - за біле, коли ті речі, про які апостол навіть згадувати не хотів, "бо про те, що вони роблять таємно, соромно й говорити" (Єф. 5;12), нині є темами для розмови не тільки в підвалах, а й за шкільними партами.

Скрізь можна почути крикливі гасла "Візьми від життя все!", "Насолоджуйся!", або "Нове покоління обирає пепсі" і тому подібне. Але необхідно не тільки брати, а й давати! Згадайте слова Христа: "Блаженніше давати, ніж приймати" (Діян. 20;35).

Не секрет, що сучасна людина хоче весь час отримувати задоволення, яке сьогодні стає товаром і користується величезним попитом (яскравий приклад цьому США, де основна частина американців працює у сфері послуг). У центрі такої ідеології стоїть примітивний егоїзм, який бачить тільки себе і любить тільки себе. Тут важко говорити про самопожертву, любов до Батьківщини чи сімейні цінності. Під впливом цього гедоністичного світосприйняття нівелюються та втрачають свій зміст такі поняття як мужність, честь, порядність, вірність. Висміюються такі важливі для кожного християнина чесноти як смирення, целомудріє (цнота), сором'язливість. З іншого боку пропагується розпуста, а розбещеність та нахабство стають нормою поведінки, насилля вже не сприймається як щось неприпустиме, а збочення вже не вважаються ненормальними. Причини такого становища слід шукати тільки в одному - відсутність духовної домінанти в нашому суспільстві" [4].

Християнська етика, в основі якої лежить догмат про гріховність людської природи і необхідність спасіння, стверджує, що в душі людини від природи закладено суперечливі сили і прагнення, різні за своєю етичною цінністю. З одного боку, вища здатність людини – потреба віри в Бога, невагомне бажання до пізнання істини, потреба у творчій діяльності, прагнення до гармонії і чистоти, з іншого – егоїзм, пихатість, сластолюбство, похитливість тощо, які не мають рівного права на розвиток, і, отже, перші повинні заохочуватися і культивуватися, а другі – зазнавати осуду і викорінюватися [5].

У християнстві ми знаходимо ідеал, тобто те, на що ми хочемо орієнтувати молоду людину і за чим необхідно стежити. Серед багатьох почуттів, які керують людьми, релігійні почуття відіграють головну роль для більшості людей. Залучення християнського вчення про мораль та духовність до арсеналу виховних заходів, за умови збереження теоретичних та методологічних засад педагогічної науки та сутності виховної роботи, бу-

де сприяти цілеспрямованому процесу формування духовності дітей та молоді. На допомогу може прийти православна педагогіка, яка визначає реальність духовної основи людини та її внутрішнього світу. Тема ця досить делікатна, адже в результаті довгих років гоніння на церкву виросло не одне покоління атеїстів, але надзвичайно важлива, тому що сьогодні, поряд з новими можливостями для підростаючого покоління, існує небезпека вибору «не того» шляху. Людина, як відомо, не статична, незмінна істота, їй дано вільно жити і вдосконалюватися. А педагогіка, в тому числі й православна, має направляти сходження молодшої людини до Істини, Правди, Любові, Добра. Звичайно, для усвідомлення молоддю християнських звичаїв і традицій, етики та моралі має пройти певний час. До того ж потрібні постійні, цілеспрямовані спільні дії педагогів, психологів, сім'ї та церкви. Лише за таких умов можна підняти, відродити духовність молоді, а отже – і всього суспільства.

Література

1. Словарь практического психолога/ Сост. С.Ю. Головин. - Минск: Харвест, 1998. - 800с.
2. Влахов И. Определение понятия "Православная духовность"// Живой родник. - К., - 2004. - № 5. - с.18-19.
3. Кизим А. С. Духовність/ <http://www.rapdon.org.ua/mod-subjects-viewpage-pageid-78.html>
4. Маценко Ж. Духовність як феномен психології// Психологія внутрішнього світу. - К., 2003.
5. Вишнецький О. Концепція демократизації українського виховання // Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні: Педагогічні концепції. – К.: Школяр. 1997. – С. 78 – 122.

МОРАЛЬНЫЕ ЦЕННОСТИ ХРИСТИАНСТВА И ПУТИ ИХ ФОРМИРОВАНИЯ В КОНТЕКСТЕ МОРАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ ШКОЛЬНИКОВ

Слесик Е. М., г. Харьков

Моральное воспитание – это освоение индивидом жизненных ценностей, выработка им нравственных качеств, способности жить согласно принципам и правилам морали, ориентируясь на высокие идеалы. В процессе нравственного воспитания происходит раскрытие смысла многих нравственных категорий: добра и зла, равенства, справедливости, чести, совести, долга, достоинства и т.д. Важно для воспитания и то, что мораль выражает потребность и способность людей объеди-

няться, кооперироваться и жить мирной совместной жизнью по законам, обязательным для всех. Утверждение всеобщего братства мораль связывает со свободным выбором личности и ее самоутверждением. В ней оцениваются не только поступки людей, но и их мотивы, побуждения. В связи с этим важно воспитать у детей и подростков способность самостоятельно направлять свое поведение на основе требований совести, чести и человеческого достоинства. Следует формировать у них умения и навыки преодоления национальных, религиозных, культурных барьеров, разделяющих людей. Немаловажно научить учащихся находить равновесие между личным и общим благом, между тем, что считает своим счастьем каждый человек как индивид и как член общества.

Прогрессивное значение религии в воспитании бесспорно, о чем, в частности, свидетельствуют высокохудожественные произведения литературы и искусства, созданные под воздействием религиозных чувств. На системе вероисповедных идей строятся культовая и внекультовая деятельность, а также совокупность правил, ценностей, образцов и санкций, которые регулируют поступки и поведение верующих. Это способствует утверждению религиозных ценностей в качестве основы общественной и личной жизни людей.

Задача педагога заключается в том, чтобы при организации воспитательного процесса учитывать гуманистические стороны религии, определять ее позитивное содержание с позиций человеческого феномена, регулирующего культурно-этнические и конфессиональные отношения людей. Религия апеллирует к общечеловеческим моральным нормам, облакает их в свои каноны. Простые общечеловеческие правила нравственности ("не убий", "не укради", "не прелюбодействуй", "почитай отца твоего и мать твою" и т.д.) мировые религии возвели в ранг заповедей, данных людям свыше, и в такой религиозной форме внедрились в общественное сознание.

Отечественная культура исторически складывалась как христианская (в православном исповедании), поэтому необходимо обратиться к рассмотрению христианского понимания культуры как важнейшей сферы общественной жизни. Основное назначение культуры – «окультуривание человека», созидание человеком самого себя. Культура по своей сути призвана выявлять и обнаруживать жизнь человеческого духа.

Нравственные категории мощного воздействия христианства на культуру страны определяли и определяют во многом идеалы истинно человеческих, гуманных отношений между людьми. Под непосредственным влиянием православного мировоззрения происходило становление совокупности нравственных понятий, принципов, этических норм, которые являются основой современной не только русской, но и общечеловеческой духовной культуры.

На протяжении многих лет, особенно в XX в., когда под натиском атеизма, рационализма, разрушались нравственные устои, основанные на православной вере, русская и украинская классическая литература исполняла роль духовного наставника, давая точку отсчета в определении истинных духовных ценностей. Под влиянием православной культурной традиции складывались и принципы народной педагогики, отраженные в пословицах и поговорках, колыбельных песнях, в самом укладе жизни патриархальной семьи, в тех поучениях, которые родители давали своим детям.

Реалии современной жизни в XXI в. заставляют нас снова обратиться к насущной проблеме ценностной ориентации молодого поколения, к тем точкам отсчета, по которым определяется мера человеческого в человеке. Перед человечеством встает необходимость по-новому реализовывать подходы к решению вечных проблем человеческой жизни, отношения людей к себе, друг к другу, к своей стране, к миру, природе. Не случайно так много места уделяется вопросам становления и развития национального самосознания народа, формирования духовной личности в современном обществе через возрождение традиционной православной религиозности. Наиболее дальновидные мыслители уже в первой половине XX столетия прозревали подобное развитие событий. Среди них были и наши соотечественники. И.А. Ильин, например, объяснял такое развитие событий тем, что в Западной цивилизации религия уже давно перестала быть центром духовной жизни, культура обособилась от христианства и ушла в безрелигиозную, безбожную пустоту, в никуда. Не оплодотворенная духовно, культура превращается в суррогат, пустышку, подделку в маскульт, постмодерн и прочие явления антикультуры.

Введение курса «Православная культура Слобожанщины» в региональный компонент системы школьного образования предоставляет уникальные возможности для воспитания нравственно здорового с развитой духовной культурой подрастающего человека на основе достижений поколений соотечественников. Слобожанщина – один из нескольких регионов Украины, который появился на территории Дикого поля и повлиял на развитие культурной жизни, стал одним из наиболее развитых регионов Украины.

Изучение истории культуры родного края в ее разнообразии – от литературы и зодчества до шедевров изобразительного и музыкального искусства – один из путей формирования нравственных качеств личности. Курс «Православная культура Слобожанщины» направлен, прежде всего, на формирование моральных и духовных ценностей личности, но затрагивает также вопросы краеведческого характера, расширяет кру-

гозор школьников, способствует становлению их патриотического самосознания.

Преподавание этого курса предполагает как мировоззренческую и теоретическую подготовленность учителя, так и владение методическим инструментарием преподавания предметов подобной направленности. Это вызывает необходимость соответствующей подготовки педагогов. В КВНЗ «Харьковская академия непрерывного образования» подготовка учителей для преподавания подобного курса («Христианская этика в украинской культуре») ведется с 2008 года. За этот период в одноименном спецкурсе прошли обучение около 100 педагогов. Однако большинство из них отмечают, что выделенное на обучение количество часов незначительно для обеспечения качественной подготовки. На сегодняшний день подготовлена программа актуального на сегодня спецкурса для учителей «Православная культура Слобожанщины» (36 час.). Преподаватели спецкурса имеют хороший образовательный уровень и опыт обучения, который позволяет обеспечить высокое его качество. Кадровый состав: профессоры, доценты ХНУ им. В.Н. Каразина, ХДАК, магистры университета искусств, аспиранты ХНПУ им. Г.С. Сковороды, преподаватели богословских курсов при Харьковской епархии, сотрудники нашей академии.

Проблема заключается в том, что в условиях ограниченного финансирования системы образования органы образования не находят средств, чтобы подготовить педагогов к преподаванию данного курса, а также в том, что этика в условиях новой социально-экономической системы не является предметом первой необходимости. Поэтому задача первой важности – привлечение внимания органов образования к курсам культурологической, этической и краеведческой направленности.

В связи с обсуждением проблемы культурологического образования в регионе уместно сослаться на опыт научного поиска выдающегося педагога прошлого К.Д. Ушинского. Он выделял три принципа воспитания молодого поколения: народность, православие, научность. Народность предполагала воспитание патриотизма, любви к Отечеству, к своему народу, культуре, национальным традициям. Православие традиционно освящало национальную культуру. Принцип научности ученый рассматривал как средство развития ума и характера ребенка, формирования его национального самосознания. При этом К.Д. Ушинский считал непреложным условием вхождения любого этноса в сообщество других народов страны и мира, а также сообразное формирование национального самосознания.

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Смерчак Л.І., м. Дрогобич

Інтеграція України в європейське та світове співтовариство передбачає розвиток особистості, її духовності. Проблема формування духовно-ціннісних орієнтацій сучасної студентської молоді є досить актуальною сьогодні та має яскраво виражений соціальний характер, оскільки першою чергою зумовлена впливом соціальних факторів навколишнього середовища. Формування духовного світу молодшої людини, духовності як провідної якості особистості – складне завдання, що має бути центром уваги викладачів вищого навчального закладу.

Пріоритетність духовної культури особистості студента спрямовує виховні системи на пошук удосконалення шляхів оновлення змісту і технологій виховання в умовах як аудиторної, так і позааудиторної роботи. Основним змістом процесу формування духовно-ціннісних орієнтацій студентської молоді стає виховання у неї творчої активності, власного високоморального світобачення.

Процес формування духовно-ціннісних орієнтацій сучасної студентської молоді, на наше глибоке переконання, має ґрунтуватися на таких соціально-педагогічних аспектах:

- дотримання суб'єкт-суб'єктного підходу у процесі виховання молодшої людини;
- створення відповідного інформаційного простору в умовах вищого навчального закладу;
- активізація потребно-мотиваційної сфери студентів;
- організація активного дозвілля студентської молоді.

Формування духовно-ціннісних орієнтацій студентів в умовах ВНЗ передбачає перехід студента з категорії об'єкта у суб'єкт навчально-виховного процесу. Суб'єктність є головним утворенням як професійного, так і особистісного розвитку студентів, що відбиває рівень прояву і саморозвитку індивідуальних якостей [2]. Відповідно до цього, доцільним є забезпечення цілеспрямованого впливу на особистість та створенням умов для її саморозвитку й самовдосконалення. Уважаємо, що важливого значення у цьому процесі необхідно надавати специфіці взаємостосунків суб'єктів навчально-виховного процесу, професіоналізму викладачів, їхнього гуманного та толерантного ставлення до студентів. Важливим при цьому залишається особистий приклад викладача як носія духовної культури та моральності. Це сприятиме активізації пізнавальної діяльності студентів, їх творчості, спонукатиме до самостійного пошуку шляхів самовдосконалення та самоактуалізації.

Процес формування духовно-ціннісних орієнтацій передбачає створення відповідного інформаційного простору в умовах вищого навчального закладу. В умовах науково-технічного прогресу, розвитку глобальних комп'ютерних мереж роль викладача полягає не так у контролі за роботою студента, як у стимулюванні діяльності, спрямуванні її на самостійний пошук додаткової інформації. При цьому, окрім утворення цілісних функціональних одиниць емпіричних уявлень, необхідним є врахування впливу факторів соціального середовища на процес становлення особистості молодої людини. До прикладу, з метою забезпечення цілеспрямованого впливу ЗМІ доречним є складання каталогів відеотеки „Ціннісні орієнтації сучасної молоді”, „Духовна культура особистості”, „Добро і зло”, а також каталогів телепередач, кінофільмів, що розкривають сутність особистісних та соціальних проблем, основні шляхи їх вирішення чи локалізації. Цілеспрямованість перегляду телевізійних програм можна забезпечити завданням скласти детальний аналіз телепередачі. Таку саму схему пропонуємо застосувати щодо друкованих періодичних видань. Це, відповідно, сприятиме формуванню інформаційної культури особистості та її ціннісних орієнтирів, виробленню умінь адекватно сприймати отриману інформацію.

Важливим аспектом цілеспрямованого формування духовності студентської молоді є активізація потребно-мотиваційної сфери. Формування повноцінної особистості, здатної досягти успіху, неможливе без розвитку потреб, які є основним поштовхом для досягнення життєвих цілей. Мотиваційна сфера особистості невіддільна від потреб. Примітивізм чи небажання розширювати коло потреб часто провокують деградацію особистості.

Мотив можна та потрібно активізувати шляхом створення відповідної ситуації, причому результат людина має приписувати собі, оцінивши свою працю, здібності, наполегливість, а не випадковим (як на неї) обставинам. Однак за дотримання лише цього фактора, діяльність людини носитиме характер „стимул – реакція”, тобто дії людини залежатимуть лише від зовнішніх безпосередніх чинників, які стимулюють діяльність суб'єкта, спрямовану на реалізацію власних інтересів.

Науковець І. Малафійк стверджує, що „від мотивів залежать близькі та більш віддалені результати розвитку” [1, с. 77]. Отже, велике значення для формування духовних цінностей має виховання належних мотивів, зокрема, бажання вчитися, вивчати історію свого народу, дотримуватися християнських звичаїв і традицій та творити добро. Сформованість потребно-мотиваційної сфери сприятиме виробленню способів саморегуляції власної діяльності, раціональної організації своєї навчальної праці та відпочинку.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблем моделювання дозвілєвої діяльності, зокрема механізмів її впливу на формування духовно-ціннісних орієнтацій студентів, на сьогодні ще не стали об'єктом

пильної уваги науковців та практиків. Визначальними прикметами дозвілля є його видове розмаїття, активність студентів, ступінь залучення суб'єктів та об'єктів навчально-виховного процесу до участі в дозвіллевих заходах. Активізація участі студентів у різних формах дозвіллевої діяльності має ґрунтуватися на врахуванні їхніх бажань, потреб та інтересів. Формування культури дозвілля студентської молоді в умовах педагогічного університету нерозривно пов'язане з її освітою та самоосвітою; розвитком творчих здібностей; активною життєвою позицією.

Повноцінне дозвілля студентів передбачає функціонування клубів за інтересами факультетського та університетського рівнів, систематичних зустрічей із студентським капеланом тощо. Участь у культурно-дозвіллевих заходах дає студентам змогу реалізувати свій творчий потенціал, створює умови для самооцінки, самовдосконалення та самореалізації. Дозвіллева діяльність студентів в умовах вищого навчального закладу є тим соціально-педагогічним середовищем, в якому відбувається переоцінка цінностей, формування світогляду, виробляються уміння моделювати різні види соціально-культурної взаємодії. Такий підхід до організації змістовного дозвілля дозволить молодій людині проявити особисте ставлення до об'єктивних умов свого буття.

Отже, трансформації, що відбуваються в ціннісних орієнтаціях сучасного українського суспільства, вимагають переосмислення деяких освітніх надбань, вироблення нових підходів щодо організації навчально-виховного процесу, спрямованих на формування духовно-ціннісних орієнтацій студентської молоді. У контексті соціально-педагогічних аспектів організації навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі ми можемо стверджувати про важливість формування духовної культури та ціннісних орієнтацій майбутнього фахівця.

Література

1. Малафіїк І.В. Дидактика: навчальний посібник / І.В. Малафіїк. – К. : Кондор, 2005. – 398 с.
2. Стрельников В.Ю. Дослідження розвитку суб'єктності студента в процесі професійної підготовки / В.Ю. Стрельников // Педагогічний процес : теорія і практика. – 2004. – № 1. – С. 112–122.

ВПЛИВ ІНТЕРНЕТ-МЕРЕЖІ НА ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СУЧАСНИХ ПІДЛІТКІВ

Снітко М.А., м. Київ

Загострення глобальних проблем людства, політична, економічна, соціальна та духовна нестабільність суспільства, розвиток Інтернет-

мережі є факторами, які суттєво впливають на формування ціннісних орієнтацій як всього людства, так і окремої людини. Використання Інтернет-мережі для роботи, навчання, спілкування та проведення дозвілля стало невід'ємною частиною нашого життя. Проте слід зазначити, що Інтернет-мережа дає не тільки можливість для розвитку здібностей, покращення знань та розширення кола інтересів, але й може як негативно, так і позитивно впливати на формування ціннісних орієнтацій підлітків.

В педагогічному словнику ціннісні орієнтації розглядаються як вибір особистістю такого типу поведінки (вчинку), в основі якого лежать певні цінності, які можуть бути як усвідомлені людиною, так і неусвідомлені нею.

На сьогоднішній день Інтернет-мережа є одним із соціальних інститутів, який тією чи іншою мірою виконує замовлення суспільства та окремих соціальних груп щодо певного впливу на населення в цілому, в тому числі й на окремі вікові та соціальні категорії. Найбільш незахищеною цільовою аудиторією, на яку впливає Інтернет-мережа, є підлітки, які не мають сформованого критичного мислення та прагнуть до розширення власних соціальних контактів, самостійності, дорослості та самоствердження у віртуальному світі. Вітчизняний науковець О.В. Вакуленко виділила аспекти впливу Інтернет-мережі на формування ціннісних орієнтацій підлітків:

1. Інтернет-мережа сприяє засвоєнню підлітками широкого спектру соціальних норм та формуванню у них ціннісних орієнтацій у сфері моральності, сім'ї, здоров'я, права, політики тощо;
2. Інтернет-мережа є своєрідною системою неформальної освіти та просвіти, яка дає можливість здобувати досить різнобічні, суперечливі, несистематизовані знання та відомості, які впливають на формування ціннісних орієнтацій підлітків.

Інтернет-мережа досить сильно впливає на особистість підлітка та на процес формування його ціннісних орієнтацій, а інформація в Інтернет-мережі є недостатньо організованою та керованою. Переглядаючи Веб-сторінки, спілкуючись з віртуальними друзями, підліток засвоює певну інформацію, на підставі якої формуються ціннісні орієнтації. Аналіз діяльності підлітків у Інтернет-мережі дозволяє показати позитивний та негативний її вплив на формування ціннісних орієнтацій.

Серед переваг діяльності підлітків в Інтернет-мережі, які можуть позитивно впливати на формування їх ціннісних орієнтацій, можна виділити можливість спілкування з друзями з усього світу, обмін пізнавальною інформацією, перегляд інформації, зображень та відео-матеріалів, які демонструють позитивні загальнолюдські ціннісні орієнтації, створення підлітком нового позитивного образу «Я», до якого в реальному житті він буде прагнути, прагнення до самовдосконалення та самореалізації.

Проблема формування цінностей за допомогою Інтернет-мережі в підлітків стає актуальною у зв'язку з загостренням багатьох молодіжних проблем, які існують у віртуальному просторі: велика кількість не-об'єктивної та неправдивої інформації, яку може розміщувати будь-який користувач Інтернет-мережі, спілкування у віртуальному просторі з небезпечними особами, які представляють себе не тими, ким вони є насправді; залучення до асоціальних організацій; навігація без мети, тобто «блукання по Інтернету»; велика кількість спаму; поширення порнографії, а також фото та відео-файлів із зображенням знущання над дітьми; виникнення Інтернет-адикції, тобто існує ризик заміни реального світу на віртуальний.

Необхідно зазначити, що підліток особливо вразливий до негативних явищ в Інтернет-мережі, оскільки його свідомістю маніпулювати найлегше. Відсутність чіткої і виразної культурної політики, перенасичення інформації та відео-роликів героїзованим насильством та дорослим контентом, розмивання культурних констант і послаблення соціальних табу найбільше відображається на поведінці підлітка, прищеплює йому викривлену та спотворену систему ціннісних орієнтацій та уявлень про світ. За даними дослідження, проведеного організацією «Save the Children» («Врятуємо дітей»), встановлено, що 38 % дітей інколи відвідують сайти «для дорослих», з них 17 % користувачів Інтернет-мережі роблять це регулярно, 16 % дітей переглядають сайти, які насичені расистською інформацією, 26 % - обговорюють на чатах питання, які пов'язані зі статевим життям.

Підтвердженням негативного впливу Всесвітньої мережі Інтернет на формування ціннісних орієнтацій підлітків є випадок у Чернівецькому загальноосвітньому навчальному закладі. Так, учнями 11 класу був знятий восьмихвилинний відеоролик про знущання над однолітками та молодшими школярами на камеру мобільного телефону та розміщений в Інтернет-мережі. Шестеро учнів 11 класу діють як герої комп'ютерних ігор та фільмів про поганих хлопців: б'ють інших учнів на очах у дівчат та працівників школи, викручують їм руки, імітують статевий акт. На плівці працівниками органів внутрішніх справ було зафіксовано знущання над шістнадцятьма підлітками. Хлопці, які знімали відео та були головними героями у ньому, ніякого покарання не понесли.

На жаль, випадки знущання одними підлітками над іншими не є поодинокими, а можливість будь-якому користувачу Інтернет-мережі розміщувати інформацію на сторінках веб-сайтів дає змогу широко транслювати це явище, копіювати поведінку віртуальних героїв, їхні цінності, бути такими, як інші. Це дає можливість підлітку засвоювати певні ціннісні орієнтації, які прийнятні для віртуального світу, та з часом переносити їх у реальне життя.

ГЕНДЕРНАЯ ПОЛИТИКА В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ – ИДЕОЛОГИЯ, НАПРАВЛЕНИЯ, ЦЕЛИ

Степанов М.И., г. Харьков

Мы были свидетелями создания Евросоюза, сексуальной революции, легализации наркотиков, развития гей-движения и т.д. Внешнее благополучие и социальная защищенность были для нас веским аргументом равняться на европейские достижения. И вот сегодня мы открываем для себя европейские ценности, которые на западе прочно закреплены в сфере защиты прав человека и законодательного опыта, а потому стали обыденной повседневностью.

Мы и не заметили, что ВОЗ еще 20 лет назад отменила **гомосексуализм** как патологию и давно уже не рассматривает необходимость лечения содомитов.

Мы пропустили появление «уроков секса» в наших школах. Мы спокойно смотрим на вывоз наших детей за рубеж и т.д.

На развитие гендерной системы сконцентрирован весь админресурс Совета Европы и соответствующих европейских органов.

«ГЕНДЕРная идентичность». Суть данной идеологии заключается в преодолении границы *«обязательного разделения на мужчин и женщин»* и в *«создании нового человека, свободного выбирать собственную половую идентичность, в независимости от биологической идентичности»*.

И хотя женщина создана женщиной, а мужчина – мужчиной, **гендерная идеология это отрицает** и утверждает, что, например, мужчина может свободно выбирать: хочет ли он быть мужчиной или он предпочитает быть женщиной. Причём по его желанию в его личные документы должны записать, что он – «женщина»!

Согласно гендерному равенству, необходимо ликвидировать обращение «господин» и «госпожа», потому что это является признаком «гендерной дискриминации».

Более того: гендерная идеология категорически **запрещает называть родителей «папа» и «мама»**, потому что **это – «пережиток гендерных стереотипов»**, заменяя их безликим словом *«родитель»*.

Нужно ли говорить о том, что из-за гендерных законов и внедрения сексуального воспитания уже с детских садилов дети будут иметь полностью нарушенную, деформированную ментальность.

Главная цель гендерной теории – ликвидация естественного гетеросексуального разделения людей на мужчин и женщин и замена его

на новое разделение. В соответствии с этой теорией, люди в обществе должны отличаться не по биологическому полу, как это было на протяжении всех тысячелетий, но прежде всего по принципу социального пола, который вполне может не совпадать с полом биологическим.

«Гендерный» учёный-биолог Фаусто Стерлинг выдвинул совершенно **безумное утверждение о том, что существует 5 (!) полов**. А именно: мужской, женский, бисексуальный, гомосексуальный и транссексуальный.

Гендер и религия

Гендеристы считают, что все основные религиозные и теологические тексты написаны мужчинами и поэтому носят дискриминационный характер для женщин.

В этом гендерные «теологи» доходят до абсурда, предлагая называть Иисуса *«нашей сестрой»* (т.к. Спаситель по их мнению имеет и женские качества), и присвоить Богу средний род.

Одним из плодов борьбы за «гендерное равенство» в религии является решение Епископальной церкви Шотландии удалить из нового богослужебного чина все упоминания о Боге в мужском роде.

Сексуальное воспитание обязательно во всех государствах ООН!

В Евросоюзе уже вводится секс-просвет для детей, начиная с детсадов, так как ребёнок должен знать, **КАК выбирать свою ориентацию**.

С августа 2011 года **голландские школьники** прочитают в своих учебниках по биологии о том, что супружеские пары могут состоять из двух мужчин или двух женщин.

А в сентябре 2010 года **муниципальные власти Тель-Авива** приняли решение ввести в программу городских школ обязательный курс, который повысит уровень терпимости подростков по отношению к геем, лесбиянкам, бисексуалам и транссексуалам.

«Украина должна отказаться от устаревших семейных стереотипов»

Образ матери, которая с любовью и жертвенностью воспитывает своих детей, передавая им семейные ценности, считается **«устаревшим гендерным стереотипом»**.

Гендерная тематика уже присутствует в школьных учебниках, социальных учреждениях, активно рекламируется в гуманитарных колледжах и институтах

Когда говорится о *гендере*, мало кто догадывается, что это – **самое вопиющее в истории человечества преступление против человеческой природы**.

Главной целью в рамках пропаганды гендерной политики является **принятие 4-х законов**:

Первый: Пропаганда гомосексуализма в СМИ, в школьном и дошкольном образовании;

Второй: Легализация гомосексуальных «браков»;

Третий: Установление ответственности для тех, кто будет выступать против гомосексуальной пропаганды;

Четвёртый: Преимущественное право гомосексуальных «пар» при усыновлении детей.

Если будут приняты гендерные законы, это приведет к тотальному нравственному разложению украинского общества (так как будет подвергнута разложению главная ячейка общества – семья), потере национальной идентичности и уничтожению главных человеческих ценностей.

Поэтому нужно называть вещи своими именами и открыто информировать украинский народ об этой проблеме.

В настоящее время Закон о гендерном равенстве находится на стадии доработки, но, как показывает практика, **большинство народных депутатов просто не догадывается, что скрывается за термином «гендер»**.

СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН НЕБЛАГОПОЛУЧНОЇ СІМ'Ї ЯК НАРІЗНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОГО СОЦІУМУ

Сьомкіна І.С., м. Луганськ

Сім'я виступає моделлю конкретного історичного періоду розвитку суспільства, відображає його економічні, моральні й духовні суперечності. Сім'я як соціальний інститут перебуває у стані гострої кризи, що, звичайно, негативно впливає на виконання нею основних функцій, тобто на життєдіяльність сім'ї: матеріально-економічне становище, житлово-побутової умови. Це, в свою чергу, створює певний морально-психологічний клімат, впливає на духовність сім'ї, виховання дітей, організації вільного часу членів сім'ї.

Зауважимо, що сьогоднішні надзвичайно несприятливі соціально-економічні умови в Україні дуже негативно впливають на стабільність навіть цілком благополучних сімей. Погіршення матеріально-побутових умов, поступове зuboжіння, втрата роботи тощо викликають у людей почуття незахищеності, страху перед завтрашнім днем. Все це веде до наростання напруги в сім'ї, негативно позначається на вихованні дітей. [1]

Безумовно, перелік причин, які не дозволяють або заважають батькам ефективно виховувати дітей, можна продовжити. Однак і зазначених цілком достатньо, щоб констатувати неблагополуччя дітей у багатьох сучасних сім'ях.

На думку деяких вчених (В.П. Кравця, І.М. Трубавіної), в теперішній час, у суспільній свідомості відбувається зміна розуміння сімейних стосунків та ставлення до сімейного життя. За даними сучасних опитувань, в країні спостерігається тенденція збільшення кризових сімей, нестабільності молодих шлюбів. Соціальним неблагополуччям можна вважати те, що у всіх регіонах України, у її містах та селах, спостерігається зростання кількості неповних сімей з неповнолітніми дітьми. При цьому, лише третина сімейних пар вважають себе щасливими [2, 3].

Мета даної статі полягає в розкритті деяких проблем розвитку сім'ї та формування ставлення молоді до сімейного життя.

Уважається, що неблагополуччя дитини спостерігається здебільшого у неблагополучній сім'ї. Проте, "благополуччя" і "неблагополуччя" – поняття відносні і, на нашу думку, повинні розглядатися лише з позиції комфортності дитини в сім'ї.

Розглядаючи категорію "неблагополучної сім'ї" вважаємо, що вона базується насамперед на понятті "сім'я", а отже, аналіз і формування цієї дефініції можливі й логічні з позицій характеристики сім'ї взагалі.

Ми виходили з того, що категорія "неблагополучна сім'я" – поняття ситуативне, тобто визначається конкретною ситуацією існування сім'ї, яка припускає елементи неблагополуччя.

Саме "неблагополуччя" як поняття і явище включає цілий комплекс різних проблем. Під неблагополуччям сім'ї ми розуміємо неможливість для сім'ї задовольняти свої основні потреби. Однак визначити ставлення членів сім'ї до таких понять, як "рівень життя", його "якість", "спосіб життя", "здоров'я і щастя", "виховання дітей" надзвичайно складно. Неблагополуччя – не стан сім'ї, а динамічний процес життєдіяльності сім'ї. Тому, на наш погляд, неблагополуччя сім'ї не можна оцінювати як об'єктивну реальність. Разом з тим, благополуччя сім'ї варто розглядати в рамках благополуччя суспільства, рівня його розвитку. Критерії благополуччя суспільства є критеріями сімейного благополуччя і критеріями цілеспрямованого розвитку й виховання дітей. Розуміння батьками проблем виховання дітей є важливою складовою сімейного благополуччя [4].

Отже, об'єктами уваги соціально-педагогічної діяльності повинні в першу чергу стати сім'ї з несприятливими для виховання дітей умовами:

- соціально-демографічними (неповні, багатодітні, батьки розлучаються, батьки дуже молоді тощо);

- матеріально-побутовими (малозабезпечені, живуть в незадовільних житлово-побутових умовах, втратили роботу, тривалий час не отримують заробітну плату тощо);

- медико-соціальними (батьки є інвалідами, алкоголіками, наркоманами, психічно хворими, з хронічними соматичними захворюваннями);

- соціально-педагогічними і психологічними (в сім'ї несприятливий психологічний мікроклімат, емоційно-конфліктні взаємовідносини, педагогічна безпорадність батьків тощо);

- соціально-правовими (батьки ведуть аморальний, паразитичний, криміногенний спосіб життя; в сім'ї проживають особи, які повернулись з місць ув'язнення тощо) [2, 4].

Основні завдання, які постають при цьому перед соціальним педагогом та соціальною службою, можна визначити як: виявлення неблагополучних сімей, вивчення конкретних потреб кожної сім'ї і дітей, які виховуються в цій сім'ї, в різних видах і формах допомоги і надання її в міру можливостей; сприяння зміцненню сім'ї, підвищенню її загальної культури і виховного потенціалу; формування здорового способу життя, розумного планування сім'ї тощо.

Соціально-педагогічна діяльність з сім'ями буде ефективною тільки в тому випадку, якщо вона буде будуватися на комплексному підході і враховувати допомогу по всіх «больових точках» родини, що забезпечить діагностику соціального середовища сім'ї та причини сімейного неблагополуччя; організацію профілактичної роботи (допомоги) та всіх етапах розвитку цих причин; організацію всього спектру послуг, необхідних сім'ї для успішної реабілітації та реадaptaції в суспільстві.

Література

1. Виховний потенціал сім'ї в сучасних умовах: тематична Державна доповідь про становище сімей в Україні за підсумками 2001 року. – К.: Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2002. – 144 с.
2. Постовий В.Г. Сучасна сім'я і її педагогіка / В.Г. Постовий – / Ін-т системних досліджень освіти АПН України. Ін-т педагогіки. – К.: Освіта, 1994. – 64с.
3. Трубавіна І.М. Соціально-педагогічна робота з неблагополучною сім'єю: [навчальний посібник] / І.М. Трубавіна. – К.: ДЦССМ, 2002. – 132 с.
4. Целуйко В.М. Психологія неблагополучної семьи: [книга для педагогов и родителей.] / В.М. Целуйко – М.: Издательство ВЛАДОС-ПРЕСС, 2004. – 272 с.

**СТВОРЕННЯ МЕТОДИЧНО-ДИДАКТИЧНОЇ СИСТЕМИ
ДЛЯ ЯКІСНОГО ВИКЛАДАННЯ ФАКУЛЬТАТИВНОГО КУРСУ
«ПРАВОСЛАВНА КУЛЬТУРА СЛОБОЖАНЩИНИ»**

Татаринов М.В., м. Харків

Запровадження в навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів України курсів морально-духовного спрямування розпочалося поетапно з 1992 року. Харківська область поступово приєдналася до цього процесу, результатом якого стало викладання за рахунок годин варіативної складової робочих навчальних планів окремих загальноосвітніх навчальних закладів факультативного курсу «Основи християнської етики» (5–6-і класи). Проте опанування базових («Етика», 5–6-і класи) та факультативних за вибором («Основи християнської етики») курсів духовно-морального спрямування фактично завершується на початковому етапі основної школи. Окремі педагогічні колективи загальноосвітніх навчальних закладів області розробили методичні рекомендації щодо впровадження курсів за вибором «Основи культури та мистецтва» (1–11 класи), «Естетичне виховання» (1–4 класи), «Добротолюбіє» (3–4 класи), «Останки передхристиянського релігійного світогляду українців» (5–9 класи), «Основи релігієзнавства» (10–11 класи), «Історія філософської думки» (10–11 класи), «Основи естетики» (7–11 класи), «Писанкарство» (5–6 класи), «Етика» (9–11 класи), «Інтегрований курс етико-естетичного розвитку особистості школяра» (5, 10–11 класи), «Етичне виховання» (1–4 класи) з метою створення безперервної системи освіти духовно-морального спрямування учнівської молоді. Але відсутність відповідного методично-дидактичного забезпечення щодо ефективності викладання зазначених вище предметів, упровадження профільного навчання не художньо-естетичного напрямку або профілю фактично призводить до формальності викладання таких курсів.

Ситуація, яка склалася у Харківському освітньому регіоні, уповільнює роботу зі створення «...передумов для всебічного розвитку особистості... на засадах загальноосвітніх і національних цінностей», передбачених Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти, забезпечення наступності і перспективності змісту і вимог художньо-естетичної освіти між різними ступенями шкільної освіти, формування «...активного компетентного громадянина, людини з гуманістичними і демократичними цінностями» на матеріалах регіональної світської та церковної історії.

Ураховуючи зазначене вище, запровадження з 01 жовтня 2010 року у 9 базових (опорних) загальноосвітніх навчальних закладах

(2 ліцеї, 1 НВК, 6 ЗОШ I-III ступенів) Близнюківського, Валківського, Дергачівського, Харківського районів області, Жовтневого, Комінтернівського, Ленінського, Орджонікідзневського районів м. Харкова (підстава: рішення LXI сесії V скликання Харківської обласної ради від 15 вересня 2010 року № 1835-V «Про внесення змін до регіональної Програми духовно-морального відродження і збереження історичної правди на 2010–2015 роки», затвердженої рішенням обласної ради від 17 червня 2010 року № 1709-V, наказ Головного управління освіти і науки Харківської обласної державної адміністрації від 02.11.2010 року № 579 Про запровадження в загальноосвітніх навчальних закладах Харківської області пілотного проекту «Православна культура Слобожанщини») факультативного курсу для учнів 5–6-х класів «Православна культура Слобожанщини» стало вимогою дня та шляхом до створення в Харківській області системи безперервної морально-духовної освіти учнів. Аналіз методичної та педагогічної літератури засвідчив, що окремі питання запровадження в навчальний процес загальноосвітніх навчальних закладів курсів духовно-морального спрямування розкрито у статтях В.Малахова, О.Данилевської, І.Бега, В.Жуковського, К.Журби, В.Киричок, Р.Євтушенко та ін. Досвід упровадження таких курсів у загальноосвітніх навчальних закладах Російської Федерації розкрито в статті М.Калишевського «Земские школы в России».

Варто зазначити, що навіть у такій релігійній державі як Республіка Польща, програма з історії передбачає виховання в учня «толерантності стосовно інших віро поглядів людей», а сама програма прагне уникнути вивчення питань католицизму у формування духовно-моральних засад школярів.

Роль Православної Церкви у національно-культурному житті слобожан у XIX–XX століттях розкрита у низці статей під час проведення 27 травня 1999 року науково-практичної конференції «200-років Харківської єпархії Української Православної Церкви». Важливим є дослідження Т.М.Євсєєвої щодо українського православного та російського православного типів ідентичностей, взаємодії релігії, звичаїв, історії, національної свідомості українського та російського народів у добу української національної революції та боротьби за збереження державної незалежності у 1917–1921 роках.

Питанням відродження духовності та культури присвячене дослідження П.Т.Тронька про використання краєзнавчих матеріалів у цій справі.

Активізація краєзнавчого руху в Харківському районі дозволило створити унікальну серію збірок архівних документів «Краю мій Слобожанщино» та «Старовинні міста Харківщини».

Безпосередньо автором проведено вивчення архівних матеріалів фонду №40 Державного архіву Харківської області, ЦДІА (м. Київ), Державного архіву Воронежської області Російської Федерації, «Известий по Харьковской епархии», «Листка для Харьковской епархии», «Харьковских епархиальных ведомостей», за результатами яких видано низку наукових статей, присвячених національно-культурній, благочинницькій діяльності Православної Церкви на території Слобідської України у період з середини XVII століття до 1918 року.

Проблеми дидактичного забезпечення навчально-виховного процесу на уроках курсів морально-етичного спрямування присвячений посібник, випущений КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти».

Таким чином, наявна на сьогоднішній день церковна, наукова, дидактична література створює основи для започаткування роботи з розробки повноцінного дидактично-методичного матеріалу для якісного викладання факультативного курсу «Православна культура Слобожанщини».

Проблемою на сьогоднішній день є підготовка навчально-методичного комплексу для викладання факультативу «Православна культура Слобожанщини».

У зв'язку з цим метою роботи комунального вищого навчального закладу «Харківська академія неперервної освіти» спільно з іншими науково-освітніми установами, Харківською єпархією є розробка дидактичної бази (посібники для навчальних занять, використання яких сприятиме активізації пізнавальної діяльності учнів, економії навчального часу, урізноманітнення методик викладання) для викладання факультативного курсу «Православна культура Слобожанщини».

Науковою новизною такої роботи є те, що вперше регіональний факультативний курс морально-духовного спрямування буде забезпечений як програмою, так і дидактично-методичними матеріалами для учнів і вчителів.

Практичним результатом роботи стане підготовка системи дидактичних завдань, задач, орієнтовних планів-конспектів та ін. для використання учителями на уроках факультативу «Православна культура Слобожанщини», які базуються на багатому регіональному культурно-історичному, освітянському, релігійному матеріалі.

Апробація перших дидактичних матеріалів здійснюється протягом 2010–2011 року на базі 9-ти базових загальноосвітніх навчальних закладів Харківського освітнього регіону.

Таким чином, забезпечення факультативного курсу «Православна культура Слобожанщини» програмою та підготовленими до неї дидактично-методичними матеріалів полегшить роботу учителів з викладання цього предмета, створить ефективне основне середовище на уроках.

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ПРОБЛЕМА ЕТИЧНОГО ВИБОРУ

Титар О.В., м. Харків

Християнська етика пов'язана з розумінням особистості, її одини-
чності. Не випадково поняття «особистості», «людства» виникає у хри-
стиянському Середньовіччі.

Ця персоналістичність, а звідси й персональна відповідальність
за свої вчинки, знаходиться під загрозою у сучасному урбанізованому,
масовому суспільстві.

Психологія та культура натовпу вимагає функціонування етичних
відповідників – етики натовпу, «людина маси» змінює саму сутність хри-
стиянської етики - постійний живий діалог людини, людства з Богом,
діалог віч-на-віч, без втручання нівелюючого впливу маси.

В етиці натовпу ставиться під сумнів одиницність, особистість лю-
дини та одиницність її етичного вибору: вимагаються чисельні етичні ви-
бори, суцільність моральної поведінки без розуміння сутності моралі і
того, що кожний моральний вибір може стати фатальним або рятівним
для духовного життя людини, кожний може стати вихідним пунктом каяття
чи поступового замирення, морального компромісу зі злом та відповідно
зі злочином. Навіть один етичний вибір може бути рівним життю тіла чи
життю Духа. Вимога бути всім однаково моральними пов'язана з масовою
свідомістю, своєрідним етичним конвеєром – вимагається стандарт до-
сконалості як фізичної, так і духовної – «феномен Барбі» розповсюджу-
ється і на духовний світ, вимагаючи певної механістичної досконалості від
усіх, не наважуючись бути моральними завжди, сучасні люди часто
вирішують жити взагалі без моралі або приходять у відчай.

Інша діалектична сторона особистості – співжиття з іншими, зда-
тність до сприйняття «хорового начала», присутнього в православ'ї.

Діалог з Іншим передбачає збереження духовної сутності кожного
з підкресленням зверненості цих сутностей до Вищого начала – Бога.
Тож колективістська, «комунітаристська» християнська етика передба-
чає не розчинення кожної особистості, а підкреслення кращих якостей
цієї особистості і складання їх з новою якісною зміною, що недоступно в
етиці натовпу, яка характеризується фрагментарністю та стихійністю.

Проблема етичного вибору також полягає у поширенні егоїстич-
ності, яка виключає справжнє прийняття принципів християнської етики.

Егоїстичність проголошується головним гаслом конс'юме-
ристичного суспільства, щоб збільшити споживацтво, досягти його еко-
номічної ефективності, треба насамперед керуватись лише власними
потребами та інтересами і безкінечно збільшувати кількість потреб та їх

задоволення. Така скрита головна посилка сучасного суспільства – досягти економічної доцільності, а ця доцільність заснована на необмеженому егоїзмі кожного члена ринку чи соціальної системи.

Тому часто економічна доцільність кидає виклик християнським чеснотам – якщо вони економічно обґрунтовані, то стають суспільно визнаними, інакше – маргінальними. Егоїстичність стає запереченням справжньої християнської любові, але сучасне суспільство не розуміє того, що на місце не зайняте Богом, любов'ю приходить ненависть, насильство, крайній егоїзм. Сучасне суспільство не розуміє, що християнські чесноти та любов – не додаток до чогось іншого, а сама сутність життя, «жити – не значить існувати, а потім, на додаток, любити. Але існувати тільки через те, що любиш, і в міру того, наскільки любиш» (Х.Яннарас) [1, С.14].

Забуття проблеми етичного вибору чи намагання помножити його без розуміння його сутності руйнує сучасну людину і суспільство.

Тож ціннісні орієнтації сучасного суспільства постають у проблемному полі між опозиціями віри, довіри – негачії, безвір'я, ненависті – християнської любові, страху – відповідальності, егоїзму – комунітаризму. Відповідна освіта людини з введенням до «християнського світогляду», знайомство з категоріями християнської етики допомогла б зробити правильний вибір у щоденних ситуаціях: проблема етичного вибору постає надто гостро для сучасної людини, але часто вона не має не тільки відповідного духовного досвіду, щоб вирішувати цю проблему, але й уявлення про те, що б могло би стати для неї зразком, дороговказом такої поведінки, тож виховання «християнського світогляду» може стати основою появи духовного стрижня людини.

Література

1. Яннарас Х. Варіації на тему Пісні Пісень/ Пер. з грецької С. Говоруна/ Х. Яннарас. – К. : Дух і Літера, 1999. – 128 с.

ЮВЕНАЛЬНАЯ ЮСТИЦИЯ УЖЕ В НАШИХ ДОМАХ. МЫ ПРОТИВ!

Трофимов Д.А., г. Киев

Что такое ювенальная юстиция для нас, обычных людей?

Итак, на данный момент в Украине идет компания по введению так называемой ювенальной юстиции, но уже под другим кодовым названием «криминальная юстиция относительно несовершеннолетних в Украине», но об этом будет говорить ниже.

Что это такое?

Это система законодательных актов, регулирующих на государственном международном уровне якобы охрану прав детей и предупреждение детской преступности.

А по сути своей это продуманная технология ОТБИРАНИЯ У ВАС ВАШИХ ДЕТЕЙ.

Существует ряд нормативных документов, содержащих подробное описание правовых основ функционирования системы ювенальной юстиции. Один из основных документов - Европейская социальная хартия, ровно год назад, а именно 16 марта 2010 года вышел Приказ № 198/7 министра юстиции Александра Лавриновича о продвижении в Украине правосудия для несовершеннолетних, или ювенальной юстиции, но под напором общественных организаций, мощных атак родительских комитетов, правозащитных организаций, а так же Собора Православных Сил, министру пришлось пойти на попятную и аннулировать свой приказ другим за номером 491/7 под названием: «Признать утратившим силу приказ Министерства юстиции Украины от 16.03.2010 г. №198/7.

Вы только задумайтесь, что это все уже является частью нашего украинского права, а подавляющее большинство даже не знают что это такое.

Как выяснилось позже, свою прежнюю идею Минюст пытается реализовать уже под новой вывеской: вместо ювенальной юстиции предлагается ввести.... криминальную! Именно так и сказано в первом пункте упомянутого приказа №491/7: «Создать рабочую группу по внедрению системы криминальной юстиции относительно несовершеннолетних в Украине».

Оказывается, на сайте Минюста опубликовали проект указа президента: «С целью уменьшения количества преступлений и правонарушений среди несовершеннолетних постановляю:

1. Одобрить Концепцию развития криминальной юстиции относительно несовершеннолетних в Украине.
2. Кабинету министров Украины разработать и утвердить в трехмесячный срок план мероприятий по реализации Концепции».

Опубликовав президентский проект, Лавринович тем самым включил зеленый свет, чтобы (внимание!) пойти в обход Верховной Рады, которая отвергла ювенальную идею еще год назад. Кто бы мог подумать, что вчерашние оппозиционеры, придя к власти, будут выступать за то, против чего сами боролись в парламентском зале?

Об этом стоит серьезно уже задуматься!

О чем говорит данный документ и практика его применения в европейских странах?

1. Введение обязательного сексуального просвещения в школе, включение в учебный план соответствующих тематических курсов с первого (!) класса.

2. Введение обязательной системы медицинских осмотров. Включает в себя профилактические осмотры и обязательные прививки. Обязанность врачей докладывать в соответствующие ювенальные органы о непосещении родителями поликлиники, о не сделанных своевременно прививках, об отказе от госпитализации и т.д., что будет рассматриваться, как плохой уход за ребенком (все выше перечисленное будет являться основанием для изъятия ребенка из семьи).

А если родители, которые полностью отвечают за жизнь ребенка и уже по природе своей взяли полную ответственность за него, просто не хотят делать прививки своему ребенку и калечить его или куда хуже просто похоронить на соседнем кладбище!!!

А если у ребенка индивидуальная непереносимость этих самых прививок?

Вы только задумайтесь насколько все продуманно в этой ювенальной юстиции! Даже тут они все завязали «мудро» на свои фармацевтические компании и Всемирную организацию по здравоохранению! Всюду просматривается явный сговор.

3. Введение системы органов по защите прав детей, с правом отбирать ЛЮБОГО РЕБЕНКА ИЗ ЛЮБОЙ СЕМЬИ в случае т.н. нарушения его прав.

4. Введение в школах особого рода чиновников «омбудсмен» из ювенальной юстиции который, будет заниматься сбором информации от детей с жалобами на своих родителей по нарушению их детских прав. При этом указанная система органов ювенальной юстиции фактически и юридически никому не подконтрольна, фактически и юридически она представлена независимыми особыми судами и органами с настолько обширными полномочиями, что даже сотрудники МВД могут позавидовать.

Суммируя вышесказанное, нетрудно сделать вывод, что когда ювенальная юстиция заработает (если мы это допустим) в Украине на полную мощь, ее представители получают беспрепятственный доступ в каждую семью.

Подумайте и сделайте вывод, за это ли боролся весь украинский народ?

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА ЦЕРКВИ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ СІМ'Ї В КОНТЕКСТІ РОДИНОЦЕНТРИЧНОГО ПІДХОДУ

Трубавіна І.М., м.Харків

В умовах становлення незалежної соціальної й демократичної держави в Україні, формування ринкових відносин, загострення

суспільних протиріч зростає роль сім'ї як фактору виживання, захисту, фізичного і духовного розвитку людини, її соціалізації. У міжнародних документах сім'ю визнано основним середовищем і природним осередком суспільства, „колискою демократії”. Про посилення уваги до проблем сім'ї свідчать підписана Україною в 1999 р. Конвенція про права дитини, де визнано право дитини на виховання і догляд у сім'ї, численні рішення на рівні держави щодо підтримки сім'ї.

У цілому існуючі теоретичні дослідження і практична діяльність спрямовані на розв'язання таких проблем сім'ї, як: підтримка сім'ї у виконанні нею виховної, репродуктивної, комунікативної функцій; корекція внутрішньосімейних стосунків; діагностика становища сімей в Україні. Теоретичний аналіз різних підходів до розуміння сім'ї (релігійного, історичного, філософського, мікро- та макросоціологічного, правового, економічного, педагогічного, соціально-педагогічного) свідчить, що сім'я є окремим соціальним інститутом з правами і функціями в суспільстві, обов'язками в сім'ї, ролями; особливою соціальною системою з різними стосунками і структурою; первинним колективом з метою, розподілом влади і відповідальності; особливою соціальною групою з власними цінностями. Її особливістю є стосунки „батьки-діти”, „чоловік-дружина”, „брат-сестра”, які можливі лише в сім'ї. Було з'ясовано, що сучасна сім'я має свій статус у суспільстві; сімейні ролі та цінності. З'явилися відповідальне, усвідомлене батьківство, прийомні сім'ї. Негативною характеристикою сім'ї є її криза, яка полягає у неможливості нею самостійно, без сторонньої підтримки і допомоги виконувати більшість своїх функцій, які є взаємопов'язаними. Показано, що підтримка сім'ї у виконанні окремої функції не сприяє подоланню кризи сім'ї, повинна розв'язувати комплекс проблем сім'ї. Причинами кризи сім'ї є: трансформація українського суспільства, зміна матримоніальної поведінки в світі, споживацьке ставлення сімей до держави та очікування допомоги, зміна суспільних цінностей, гендерні стереотипи.

Подолання кризи сім'ї пов'язуємо з переведенням її з кризи до розвитку, під яким розуміємо кількісні та якісні зміни в ній як у цілісності, які характеризують її рух від нижчого до вищого рівнів її життєдіяльності. Ці зміни стосуються засвоєння сім'єю, її членами своїх ролей, прав та обов'язків, формування життєвих умінь та батьківської компетентності, сімейних цінностей, батьківства, набуття сім'єю самостійності в суспільстві через адаптацію та уособлення. Розвиток сім'ї відбувається у контексті соціалізації. Сім'я здатна до соціалізації, це – закономірний процес, який відбувається в напрямках адаптації та уособлення (набуття автономності) одночасно під впливом різних факторів. Аналіз теорій соціалізації приводить до висновку, що сім'я є суб'єктом (з позицій циклічної теорії соціалізації, факторної, інкультураційної, гуманістичної мо-

делі соціалізації, теорії соціалізації – ювентизації) та об'єктом соціалізації (із позицій теорій культурної, сенсорної, психологічної, ситуаційно-рольової, біологічної, соціальної адаптації, факторної моделі соціалізації). Кожна сім'я сама обирає ступінь своєї суб'єктності/об'єктності. Суб'єктами соціалізації родини є різні соціальні інституції, у т.ч. церква, яка сама по собі за своєю сутністю є образом сім'ї і тим самим своїм устроєм, організацією життя і діяльності здійснює соціальне виховання сімей на позитивних зразках.

Можемо говорити про систему соціально-педагогічної роботи церкви з сім'єю, яка включає : 1. Мету: духовний розвиток членів сім'ї і на цій основі - реалізація ними своїх прав та обов'язків у сім'ї. 2. Завдання: допомога батькам у релігійному вихованні дітей, збереження цілісності сім'ї та релігійних догм у ній, і через неї - у суспільстві; моральна і матеріальна підтримка сім'ї і її членів у тяжких життєвих обставинах; виявлення і подолання умов і причин сімейного неблагополуччя з огляду на релігійний світогляд. 3. Зміст роботи: підтримка, профілактика, допомога, реабілітація. 4. Методи роботи з сім'єю: опора на віру, авторитет церкви, священників. 5. Суб'єктів роботи: священників, релігійні інститути (церкви, недільні школи, притулки, монастирі); 6. Засоби роботи: слово Боже, Біблія, ікони тощо. 7. Форми роботи: а) індивідуальна (зі священником або самостійне звернення до Бога, Біблії); б) групова (з дітьми, батьками, жінками); в) масова (з громадою, суспільством у цілому). Така робота є системною, оскільки всі її елементи пов'язані між собою християнським релігійним світоглядом, який забезпечує цілісність цієї системи, яка є відкритою для нових об'єктів (сімей та їхніх членів). Церква задовольняє ті потреби, які не в змозі задовольнити інші соціальні інститути (держава, народ, клас), перш за все - потреби сімей у духовній підтримці. Церква впливає на духовний розвиток людини, внаслідок якого вона або самостійно розв'язує свої проблеми в сім'ї (з благословіння священника), або відходить від віри і перестає їх розв'язувати схвалюваним у суспільстві способом. Соціально-педагогічна робота церкви з сім'єю здійснюється на духовній основі, передбачає підтримку і допомогу в різних формах, є системною щодо різних категорій дітей, сімей, активізує їхній соціальний потенціал, обмежує прояви насильства і активність сімей у різних стосунках через ідею терпіння та смирення, показ прояву любові.

Враховуючи викладене, ми у формулюванні концептуальних основ свого дослідження виходили з того, що соціально-педагогічна робота з сім'єю в Україні має бути спрямована на розвиток сім'ї, подолання її кризи, допомогу в її функціонуванні через створення різноманітних, у т.ч. релігійних умов для реалізації сім'єю своїх прав у суспільстві, прав членів родини у сім'ї. Необхідність опори в соціально-педагогічній роботі

на концепції прав людини і розвитку людини, сталого розвитку суспільства вимагає від соціального педагога поставити в основу своєї роботи права членів родини в сім'ї, права сім'ї у суспільстві, що робить його роботу правозахисною за суттю. Сутність запропонованого нами родиноцентричного підходу до соціально-педагогічної роботи з сім'єю полягає в тому, що вона має бути спрямованою на створення умов (через надання соціально-педагогічних послуг різними їх суб'єктами) для реалізації прав сім'ї у суспільстві і прав членів родини у сім'ї. Це забезпечує успішну соціалізацію сім'ї та її розвиток. Права сім'ї – це права людини третього покоління, які притаманні сім'ї як цілісності з моменту її утворення й існують, поки існує сім'я; це можливості, які гарантовані державою сім'ї для її функціонування і розвитку, які дозволяють їй зберегти автономність та незалежність. Права членів родини у самій сім'ї – це людські права, які належать особі в силу того, що вона є членом сім'ї, які регулюють її статус у сім'ї. Реалізація прав сім'ї та її членів дозволяє говорити про сім'ю як благополучну (дієздатну). Правова основа надання послуг зумовлює врахування соціальним педагогом існуючих у світі підходів до захисту прав людини (інформаційний, силовий, діяльнісний, ненасильницького опору, християнський, політико-економічний, викриття насильства і ненависті, виражений), які вимагають оновлення переліку і змісту функцій соціального педагога в роботі з сім'єю, його ролей. Родиноцентричний підхід зумовлює виділення соціально-педагогічної складової в роботі фахівців різних сфер, орієнтиром роботи яких в інтересах сім'ї є права сім'ї та її членів.

Література

1. Трубавіна І.М. Теоретико-методичні основи соціально-педагогічної роботи з сім'єю/Трубавіна Ірина Миколаївна// Автореф. дис. докт. пед. наук за спеціальністю «13.00.05» - соціальна педагогіка. – Луганський національний педагогічний університет ім.Т.Шевченка. – 2009.-42с.
2. Трубавіна І.М. Соціально-педагогічна робота з сім'єю: теорія та методика. –Харків «Нове слово», 2007.- 398с.

ВІРА, НАДІЯ, ЛЮБОВ – БЕЗЗАПЕРЕЧНІ СУТНОСТІ ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ

Фляк М.М., м. Самбір, Львівська обл.

Християнство до вічних цінностей відносить доброту, любов, справедливість, правду, гідність, чесність, красу, сумління.

Віра у природну схильність людини до добра є однією з засад християнсько-демократичної моралі - основою української народної моралі. Принципового значення набувають у ній не стільки формування правил чи законів, а стільки те як ми ставимось до моралі. У всіх народів мораль міцно зв'язана з релігією і засновується на ній.

Християнське поняття про духовний світ дуже різниться від розуміння ціннісних орієнтацій в інших релігіях. Ця відмінність особливо стосується духовного життя. Сутністю цього поняття є християнська мораль. Як те, чого світ не знав і не знає. Що можна виразити одним словом - любов, - як основу, зміст і ціль життя людини. Тільки в ній людина знаходить істинне благо. Християнство трактує любов, не просто як почуття, а як нову якість людської душі - її властивість. Людська душа досягає моральні якості - Віру, Надію, Любов - через три властивості душі: розум, свободну волю і почування.

В етиці і філософії розуміння любові це таке відношення між людьми, коли одна людина розглядає іншу як близьку, рідну самій собі, і інше- ототожнює себе з нею: відчуває потребу до об'єднання, зближення; ототожнює з іншою людиною свої власні інтереси і бажання, добровільно, фізично і духовно віддає себе іншим. У любові знаходить вияв безкорислива і смовіддана спрямованість на певний об'єкт, відмова від егоїстичних нахилів, потреба до об'єднання і зближення людей. Любов може бути спрямована на особистість, етнічну і соціальну спільність людей, на різноманітні об'єкти пізнання і практичної діяльності: до природи, до життя, до ідей...

Об'єктом і суб'єктом любові є людина. Через любов проходить, у тісному переплетінні з іншими живими струменями, акт людського буття, а сама людина водночас є основою цього таємного, загадкового акту. У самій людській природі закладено добро. А любов це і є добро. В певному розумінні любов як і добро присуща людині від природи. Первинне спрямування любові носить особистісний характер.

Любов є діюча сила, що з'єднує людей і духовно-морально їх збагачує. Всі інші сили, що єднують людей, не є такими сильними як любов. Без любові витривало єднати людей не можуть ані спільність мови, звичаї і спосіб життя, ані племінна чи навіть рідність по крові. Без любові зв'язок між людьми зовнішній, механічний. І тільки любов творить внутрішній, духовно-моральний, єдиновитривалий істинний зв'язок. Там де гасне любов, там розпадаються об'єднання, спільноти, союзи, гине мораль, товариші втрачають один одного; діти, не маючи внутрішнього зв'язку з родичами, озлоблюються проти них. Там все суспільне життя скочується до занепаду.

Вона, за словами В.Г. Белінського, "служить пробним каменем моральності". По ній формується етичний вимір людського існування

[2, с. 34]. Упродовж багатьох віків однією із основних моральних цінностей вважається любов. Розглядаючи любов з точки зору сенсу людського існування, можна сказати, що через одухотворення любов'ю людина відбувається як така, тобто олюднюється. Неможливо пізнати істину не пізнавши любові. Людина стає настільки духовно багатшою наскільки глибше пізнає любов. Глибинне вираження неповторності людського ества, унікальність особистості розкривається через осмислення сутності любові. Як почуття любов відбиває внутрішні, істинні порухи людського ества, для яких характерна висока емоційно-духовна напруженість. Вона - це гармонія в стосунках особи з іншими людьми і з усім навколишнім світом, вона єднає нас з добром, змушує стати його прихильником, відстоювати його в собі і в інших людях.

Любов може бути спрямована на людську сутність, на ідею, на предмет чи річ, на іншу людину і т.д. У ній закладений творчий потенціал: посилення моральнісного виміру своєї життєдіяльності; прагнення людини до цілісності, осягнення світу в усьому його багатстві. Найбільш творча могутність любові реалізується через високе моральне становлення та моральне існування людини.

Любов є діяльна, активна заінтересованість у житті та розвитку її об'єкта, високе почуття відповідальності та обов'язку. Любов до когось це не просто сильне почуття - це рішимість, це розумний вибір; якщо я справді люблю якусь людину, я люблю всіх людей, я люблю світ, я люблю життя. Вона поєднує нас з добром, змушує стати нас його прихильником, відстоювати його в собі і в інших людях.

Таким чином, істинна любов завжди моральна, як активне проникнення в іншому, як виходження за себе самого сьогодішнього, обмеженого, до нових висот людського виміру. Любов - одна з найвищих моральних цінностей.

Віра, надія і любов - відчинені "двері" душі, через які вона спілкується із світом, із космосом. Тому "ми, що належимо днєві, будьмо тверді, зодягнувши в броню віри й любові, в шолом надії", - пише в Першому посланні до солунян (5:8) апостол Павло [1]. Позбавивши людину цих цінностей означає закрити від неї світ. Без віри, надії та любові висихає і нидіє душа. Ці три інтегральні вартості повноцінно слугують людині коли йдеться про віру в Добро, надію на Добро і любов до Добра як поняття абсолютного. Поширення його на інші ідеали ієрархії цінностей - похідне. Всі деструктивні процеси у нашій свідомості, які призвели до сьогодішньої дисгармонії зумовлені саме цим моментом - дезорієтацією віри, надії та любові. Віра є передумовою гармонії життя, а надія і любов - засоби організації, функціонування і творення цієї гармонії. Гармонія передбачає вічне прагнення до вдосконалення, вічний пошук

досконалості, що визначається ставленням людини до інших людей і до усього навколишнього світу, які обумовлюють моральний стан людини.

Через моральний стан людини визначається моральний стан суспільства в цілому. Якщо воно складається з людей, що відчують гармонію душі, то й суспільство стає гармонійним, урівноваженим.

Певні моральні якості особистості охоплюють не тільки внутрішній духовний світ людини, а можуть бути виражені, проявлені при безпосередній взаємодії та впливу на них соціального. Вони є індикативними регуляторами стосунків між людьми. Через них та їхні антиподи приходить усвідомлення і розмежування морального і неморального. Найбільш характерні із них чесність, справедливість, довіра і взаєморозуміння. Усі вони характеризують певний стан людської душі по відношенню до інших людей.

Сьогодні наше суспільство шукає свої ідеали і орієнтири, бо в цьому запорука відродження. Людська мораль, як постійно діючий моральний фактор, має визначальний вплив на життя людської спільноти і окремої людини. Зміни, що відбуваються сьогодні у світі, - важливий крок на шляху переходу людства до нового людського буття, яке може бути сформульоване на шляхах розв'язання глобальних проблем, на шляху виживання людства. І незаперечним є те, що сутнісною характеристикою нового людського буття стане соціальна та духовна єдність у спільній долі землян. Вже сьогодні на перший план виходять певні ціннісні орієнтири: актуальна ідеологічна, ідейна проблема, проблема формування світогляду, як інтегративної основи діяльності не стільки окремого індивіда скільки малої чи великої соціальної групи, колективу, нації і навіть всього людства. Нове майбутнє знищить відчуження людини від людини, суспільства, природи і від продукту праці, покладе кінець поділу людства за соціальними та політичними ознаками, а створить реальні умови для його самопізнання. Воно у своєму розвитку являє собою якісно новий ступінь розвитку людини і суспільства.

Література

1. Біблія. -К., 1990.
2. Калиниченко Н.П. Проблеми морального виховання в педагогічній спадщині К.Д.Ушинського//Рад. школа.-1984.-№3.

СФЕРА ВІЛЬНОГО ЧАСУ – ДУХОВНО-МОРАЛЬНИЙ ОРІЄНТИР СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Харченко С.Я., Бєлецька І.В., м. Лузанськ

Сучасна соціокультурна ситуація характеризується цілим рядом негативних процесів, які намітилися в сфері духовного життя українсько-

го суспільства – втратою духовного-моральних орієнтирів, відчуження від культури і мистецтва дітей, молоді і дорослих, істотним зменшенням фінансової забезпеченості установ культури, у тому числі й діяльності сучасних культурно-дозвіллевих центрів.

Перехід до ринкової системи відносин спричинює необхідність поєдно збагачувати зміст діяльності установ культури, методи її здійснення і шукати нові дозвіллеві технології. Основне їх завдання полягає в розвитку соціальної активності і творчого потенціалу особистості, організації різноманітних форм дозвілля і відпочинку, створення умов повної самореалізації особистості в сфері дозвілля. На жаль, через соціально-економічні труднощі суспільства, відсутність належної кількості соціально-культурних установ і недостатню увагу до організації дозвілля з боку місцевих органів влади і культурно-дозвіллевих установ відбувається розвиток різноманітних форм дозвіллевої діяльності, яка знаходиться за межами соціально-дозвіллевих інститутів. Вільний час є одним з важливих засобів формування особистості людини. Він безпосередньо впливає і на її виробничо-трудова сфера діяльності, тому що в умовах вільного часу найбільш сприятливо відбуваються рекреаційно-відбудовні процеси, що знімають інтенсивні фізичні та психічні навантаження. Використання вільного часу є своєрідним індикатором культури, кола духовних потреб та інтересів конкретної особистості або окремої соціальної групи.

Усі витрати часу (необхідного і вільного) для суспільства і для особистості дуже важливі. Але витрати вільного часу якісно інші: вони зумовлені не зовнішніми обставинами, а внутрішніми, усвідомленими потребами розвитку особистості. Діяльність людини у вільний час спрямована на безпосереднє формування індивідуальності людини, тобто на те, що робить її особистістю. Вільний час, як правило, спрямований на розвиток творчих здібностей і задатків, підвищення культурного рівня, на естетичне, моральне, фізичне удосконалення людини. За визначення В. Лавриненко, в міру зростання продуктивних сил суспільства стираються межі необхідного, і розширюється сфера вільного часу. У цьому виявляється закон економії суспільного часу.

Від уміння спрямовувати свою діяльність під час дозвілля на досягнення загальнозначущих цілей, реалізацію своєї життєвої програми, розвиток і удосконалення своїх сутнісних сил багато в чому залежить соціальне самопочуття людини, задоволеність своїм вільним часом. До специфічних рис особистості, особливо молоді відносяться перевага пошукової, творчо-експериментальної активності.

Примітною особливістю сучасної дозвіллевої діяльності стало яскраво виражене прагнення до психологічного комфорту в спілкуванні,

прагненні придбати певні навички спілкування з людьми різного соціально-психологічного складу.

Спілкування сучасної людини в умовах дозвіллевої діяльності задовольняє, насамперед, такі її потреби:

- в емоційному контакті, співпереживанні;
- в інформації;
- в об'єднанні зусиль для спільних дій.

У сфері дозвілля повинен здійснюватися перехід від простих форм діяльності до складніших, від пасивного відпочинку – до активно-го, від задоволення більш глибоких соціальних і культурних прагнень, від фізичних форм рекреації – до духовних наслідів, від пасивного засвоєння культурних цінностей – до творчості і т.п.

Коли змінюється соціальний стан людини, рівень його культури, то відразу ж відбуваються зміни в структурі дозвілля. Дозвілля збагачується в міру збільшення вільного часу і зростання культурного рівня індивіда. Якщо людина не ставить собі за мету самоудосконалюватися, якщо її вільний час нічим не заповнений, то відбувається деградація дозвілля, збідніння його структури.

Структура дозвілля складається з декількох рівнів, що відрізняються один від одного психологічною і культурною значимістю, емоційною вагомістю, ступенем духовної активності.

Незважаючи на позитивні тенденції у сфері дозвілля молоді, самореалізації, що проявляються в рості можливостей, свободи вибору і різноманітності видів дозвіллевої діяльності, в цілому соціокультурна ситуація характеризується втратою пріоритетів творчості й духовного розвитку, зміщенням акцентів на розваги і порожнє проведення часу.

У молодіжному середовищі виник своєрідний духовно-ідейний вакуум, пов'язаний з кризою колишньої системи соціальних цінностей і виникненням рис нової соціально-духовної парадигми та відродження національної ментальності. Відсутність соціального ідеалу і втрата минулих стимулів не тільки породжують духовну апатію, а й підсилюють напруження в пошуку життєвих цінностей як стрижня культури особистості.

Молодіжна політика сьогодні має бути спрямована на виховання самодостатнього, думаючого, мобільного, здорового – і фізично, і морально – покоління, і, звичайно, виражати інтереси молоді, бути засобом вирішення її проблем, серед яких основними, разом з проблемами освіти і працевлаштування, виступають і проблеми організації дозвілля. Духовний розвиток, пропаганда здорового способу життя, створення необхідних умов для реалізації інноваційного потенціалу молоді – запорука стабільності майбутнього і процвітання країни.

ОБЕСПЕЧЕНИЕ ДУХОВНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ МОЛОДЕЖИ

Хвыля-Олинтер А.И., г. Белгород (Россия)

Молодежь – наше будущее. Тема будущего активно обсуждается в России, Украине и Беларуси. Однако единения общества пока не наблюдается. Определенные силы пытаются оторвать новые поколения от наших позитивных ценностей. Например, единую систему образования превращают в рынок образовательных услуг. Родную речь вытесняют чужеродным «сленгом». Институт семьи низводят до биологического уровня. Детей начинают знакомить с темой секса уже в детском саду, но в учебных заведениях препятствуют ознакомлению с позитивной духовностью и традиционными созидательными религиями. Патриотизм и гражданственность подменяют поклонением разнузданной свободе. Службу в армии дискредитируют в глазах молодежи. Талантливые научные кадры переманивают в другие страны. Возникают пессимистические оценки будущего.

Всем понятно – чтобы этим опасным тенденциям противостоять, необходима эффективная стратегия. И начинать надо с главного: идеалов, ценностей, идей, идеологий, мировоззрений, принципов. При этом важно помнить, что социальное будущее формируется не только настоящим, но и прошлым, иногда весьма отдаленным во времени. Поэтому обращение к прошлому жизненно необходимо. Большое внимание этой проблеме уделяет Русская Православная Церковь и вносит весомый вклад в ее решение.

Основными направлениями социального взаимодействия Русской Православной Церкви с гражданским обществом и государством являются:

- ✓ формирования нравственных, гражданских и патриотических ценностей (в частности, укрепления института семьи, развития правовых и нравственных основ статуса личности);
- ✓ предотвращения и разрешения религиозных конфликтов;
- ✓ благотворительности;
- ✓ обеспечения национальной безопасности (включая экспертную и просветительскую деятельность);
- ✓ использования и сохранения памятников истории и культуры сакрального назначения;
- ✓ представительства в органах государственной власти и органах местного самоуправления;
- ✓ образования и науки.

В сфере взаимодействия Русской Православной Церкви и гражданского общества одним из важных направлений является противодействие экстремизму в молодежной среде. Экстремизм всегда делает ставку на молодежь и на духовную мотивацию. При противодействии экстремизму требуются меры по укреплению духовной безопасности. Необходимость укрепления духовной безопасности возникает везде, где действует так называемый «человеческий фактор». Духовное здоровье способствует позитивным процессам в человеке, семье, обществе. Духовные болезни ведут к личным, семейным, общественным трагедиям.

Основными направлениями деятельности по укреплению духовной безопасности молодежи необходимо обозначить:

- ✓ Духовное просвещение (изучение отечественной духовно-нравственной культуры) граждан Белгородской области.

- ✓ Содействие социально-культурной интеграции иммигрантов и гастарбайтеров в наше общество.

- ✓ Оздоровление мотивационной и поведенческой сфер жизни населения Белгородчины.

- ✓ Укрепление позитивной (созидательной) духовности и нравственности населения нашей области.

- ✓ Разоблачение деструктивных религиозных культов (сект).

Что же такое – духовная безопасность? Духовная безопасность – это:

- ✓ Система отношений между субъектами общественной жизни, которая обеспечивает благоприятные условия для позитивной (созидательной) духовной жизни и здорового духовного развития.

- ✓ Состояние защищенности жизненно важных духовных интересов и потребностей личности, семьи, общества и государства.

- ✓ Способность личности, семьи, общества и государства сохранять и развивать позитивную (созидательную) духовность.

Духовность – универсальное свойство личности, устремленность к Идеалу, основа всего, что относится к самореализации и мотивации человека. Духовная сфера по своей сущности и как источник мотиваций отличается от душевных, психологических и физиологических явлений. Духовность и человечность тесно взаимосвязаны. Содержание и понимание духовности зависят от воззрений и развития человека.

Наиболее распространен взгляд на содержание понятия «духовный» как на качество личности, которое определяет ее деятельность в духовном мире; стержень веры, религий, мировоззрений, идеологий, целей и смысла существования, права, политики, мотиваций, морали и нравственности. Духовность через системы идеалов решительно влияет на всю жизнь общества, на всю культуру, и сама подвержена в ходе исторических движений определенному воздействию со стороны культуры.

Влияние духовности и религиозности на молодежь весьма велико. Культура формируется многими факторами, различающимися по своей значимости. К важнейшим из них относятся религиозные. Различные религии имеют неодинаковые взгляды на право, государственность, власть, культуру и нравственность. Все правовые и этические системы выросли, как показывают сравнительное правоведение и юридическая антропология, из тех или иных религий. Качество культуры зависит от того, какие верования и как реально влияют на общество и его институты, на отдельные личности. Именно поэтому общество столько внимания уделяет религиозному фактору.

Что же такое – деструктивные секты и почему они так опасны для молодежи?

Деструктивные культы имеют характерные признаки. Наиболее типичным из них является так называемый «контроль сознания», осуществляемый манипулятором (руководителем, учителем, гуру, корпорацией и т.п.) в отношении других людей. Контроль сознания («незаконное влияние», «реформирование мышления», «программирование») – это умышленное насильственное управление психикой и поведением, психологическое воздействие для достижения выигрыша посредством скрытого побуждения к совершению определенных действий (в пользу манипулятора) с использованием насильственного или якобы свободного обращения в веру (внедрение убеждения) или техники модификации поведения без осмысленного согласия контролируемых людей.

Секты – разновидность культов, разрушительных по отношению к естественному гармоническому состоянию личности: духовному, психическому и физическому (внутренняя деструктивность), а также к созидательным традициям и нормам, культуре и обществу (внешняя деструктивность). Они характерны наличием своего особого духовного идеала, своеобразием, замкнутостью и отчужденностью всех сторон своей внутренней жизни.

Ныне наблюдается много неформальных течений молодежи. Например, последователи следующих субкультур: «байкеры», «эмо», «готы», «граффитеры», «металлисты», «рокеры», «панки», «реперы», «скинхеды», «футбольные фанаты», «гопники», «анархисты». Особое направление составляют религиозно-мистические группы. Наиболее опасными субкультурами для духовного, психологического и физического здоровья и социального благополучия граждан являются сатанисты, скинхеды, панки, готы, эмо... В большинстве таких объединений нет внятных интересов и программ деятельности. Позитивные цели не ставятся. Часто ими пытаются скрытно управлять деструктивные культы.

При недостаточной бдительности подобные объединения способны повторить путь гитлеровцев от «невинных» встреч в пивной до

Нюрнбергского процесса. Они постоянно совершенствуют свои методы воздействия на общество и на молодежные субкультуры.

Нейтрализация их деятельности видится как просвещение, образование, предупреждение и прогноз. И лишь затем как контроль, профилактика и правоохранные меры.

Мероприятия по укреплению духовной безопасности молодежи весьма полезны в исконно православных славянских странах бывшего СССР – России, Украине и Беларуси. Это способствует росту самосознания и иных позитивных гражданских качеств нашей молодежи. Как писал в свое время государственный деятель П.А. Столыпин: «Народ, не имеющий национального сознания – есть навоз, на котором произрастают другие народы».

БОГОСЛОВИЕ ОБЩЕНИЯ КАК ДУХОВНЫЙ ОРИЕНТИР СОВРЕМЕННОСТИ

Царевская Е.Ю., г. Харьков

*В истории человеческого духа я различаю
эпохи обустроенности и бездомности.*

*В эпоху обустроенности человек
живет во Вселенной как у себя дома,
в эпоху бездомности - как в диком поле.*

Бубер М.[1, с.165]

Для современного общества один из актуальнейших вопросов, который ставит сегодня человечество, есть феномен кризиса. В определенном смысле, это феномен глобального характера: он коснулся не только многих стран, но еще и многих аспектов человеческой жизни: от экономико-политической до духовной сферы. Пути разрешения политических, экономических, гуманитарных проблем, возможно, следует искать не столько в плоскости перераспределения материальных ресурсов или улучшения управленческих технологий, сколько в сфере духовности. Духовный кризис, в отличие от социокультурных конфликтов, чаще всего определяется не внешними, а внутренними причинами и противоречиями: переоценкой нравственных ценностей, утратой идеологии, деградацией общества, ломкой традиций, дезориентацией в культурном пространстве, изменением привычного ритма жизни и многое другое. "Самое решающее, - писал А. Вебер, - сделать духовное начало, то, что превышает всего, столь сильным, чтобы оно вновь направляло ход развития" [2].

Сегодня ситуация усугубляется тем, что внешняя оболочка повседневной жизни человека обманчиво-благополучна: отсутствует тяжелый труд, насилие сведено к минимуму (ограничено различного рода законами), становится все меньше неизлечимых болезней, повышается доступность жизненных благ, в распоряжении практически каждого – самые последние достижения науки и техники. За радужной перспективой такой обустроенности еще более остро звучит проблема духовного кризиса: недостаток общения, ощущение одиночества, тревога и растерянность, чувство неудовлетворенности и пресыщенности, утрата смысла жизни, весьма размытые перспективы на будущее, ощущение разобщенности, никчемности и никомунности.

Остановить общее снижение потенциала духовности можно только посредством активации личностного проявления духовности каждым отдельным человеком, так как выбор добра и зла не может/должен навязываться со стороны. Этот выбор имеет жизненную структуру и служит способом поиска и нахождения божественного откровения и истины. Из чего следует вывод, что из кризисного состояния предлагается выход религиозного характера. Обращаясь к Чучин-Русову, необходимо отметить, что человек в своём духовном существовании оказывается один на один с собой, но он никогда не бывает, одинок, если с ним его Молитва. Молитва – это не просто обращение к Богу, это Диалог. Диалог лежит в основании общения человека с другим человеком, человека с обществом, диалог есть модель конвергентного становления мирового сообщества и мировой экономики. Моделью же атеизма и соответственно ему индустриального общества является монолог, от которого легко возводится мост к насилию. [5]

Здесь будет уместно вспомнить слова митрополита Иоанна Зизиюса: «Истинное бытие вне общения невозможно... Личность не способна существовать без общения; при этом неприемлема никакая форма общения, если в ней личность игнорируется или подавляется» [3, с.12]. Именно поэтому богословие общения выходит на первый план, дополняя софиологическую и неопатристическую традиции, как самый актуальный выход из сложившейся ситуации.

Но другая проблема – это заинтересовать и донести до «оглохшей аудитории» необходимость обращения к богословию общения. Здесь нам следует обратиться к философу и богослову А. Филоненко, который наметил пути «возвращения богословия» в университет в условиях постатеистического общества. Для этого богословию необходимо принять «систему трех ответственностей: перед обществом в формирующейся публичной сфере, перед академическим сообществом и перед самими общинами» [4, с.53]. Приняв на себя эти ответственности, богословие станет посредником-переводчиком между субъектами

этих ответственностей (обществом, академией и религиозными общинами). «Такое богословие, открытое постатеистической культуре с ее «минимальной религией» и чувственностью, обращенной к присутствию реальности, должно стать богословием общения с Другим, так что всякая встреча с личностным, социальным, культурным другим может быть соотнесена с парадигматической встречей с Богом как абсолютно Другим» [4, с.53].

Литература

1. Бубер М. Проблема человека // Бубер М. Два образа веры. М., 1995.
2. Вебер А. Германия и кризис европейской культуры // Культурология. XX век. С. 295.
3. Зизилиус Иоанн, митрополит. Бытие как общение: Очерки о личности и Церкви. – М.: Свято-Филаретовский православный христианский институт, 2006. – 280с.
4. Койнония. Философия Другого и богословия общения// Вестник Харьковского национального университета им.В.Н.Каразина № 904. – Х.-К.: Дух и литера, 2010. – 330с.
5. Чучин-Русов А.Е. Новый культурный ландшафт: постмодернизм или архаика? // Вопросы философии, 1999, №4.

РОЛЬ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДОКТРИНЫ С. СМОЛЕНСКОГО В МУЗЫКАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ РОССИИ КОНЦА XIX НАЧАЛА XX ВЕКОВ

Цуранова О.А., г. Харьков

Просвещение, подразумевающее христианский «очистительный огонь», можно назвать главной чертой самобытной педагогической системы Степана Васильевича Смоленского – выдающегося педагога, ученого-медиевиста, культурно-общественного деятеля России второй половины XIX начала XX вв. Его воспитательные принципы зиждились на тех же основах, которые соотечественник С. Смоленского князь В. Одоевский видел в совокупности четырех «внутренних сил» общества: Веры, Науки, Искусства и Любви. В мирозерцании С. Смоленского названные начала получили индивидуальное преломление. Под Верой подразумевались устои и традиции православной церкви; Наука рассматривалась как непрерывающееся образование, способное стать «пособием к творчеству»; Искусство, в данном случае музыкальное, виделось проявлением высшего народного самовыражения, переданного в мирской песне и запечатленного в церковном напеве; Любовью к отечеству и людям – безграничной и жертвенной, было

пропитано все его существо. Эти «внутренние силы» С. Смоленский стремился пробудить в своих учениках, что определило направленность и сущность его педагогической методы.

Конечной целью педагогической деятельности С. Смоленского стало одновременно воспитание человека и воспитание профессионала, понимаемое как непереносимое условие формирования творческой личности. Творчество связывалось им со строжайшей самодисциплиной, чувством товарищества, неизменно доброжелательным отношением к чужому успеху, без которых невозможно представить истинно православного христианина. Показательно, что наведение порядка в стенах Синодального училища, директором которого С. Смоленский стал в 1889 г., началось с установления жесткого регламента жизни учеников и утверждения детально разработанного режима дня с четко разработанным расписанием занятий и отдыха. Этот первый шаг, по словам самого С. Смоленского, был направлен на обращение училища в детскую семью, «предварительно вычищенную от всякой дряни и праздности и приученную к труду, а хор и сослуживцев-сотрудников – в тесный товарищеский кружок, но также предварительно вычищенный от всякой безнадежной дряни, просветленный учением среди певчих и взаимным доверием в кругу тех и других» [1, с. 296]. Аналогичные меры были приняты им в период управления Петербургской певческой капеллой, хотя непродолжительность его пребывания на посту управляющего этим музыкальным коллективом, не позволила до конца довести задуманное. Однако, стремясь утвердить свои представления о музыкально-певческом образовании в условиях специфической культурной топики столицы, С. Смоленский апробирует созданную концепцию в основном им Регентском училище.

Личностная направленность педагогической методы С. Смоленского обусловила выделение им особой роли наставника, в котором он видел олицетворение искомого идеала. Характеризуя школу своих учителей – Н. Ильминского и С. Рачинского, он писал, что ее единственным законом был «неустанный, подвижнический труд учителя, мощная сила воли и любви к просвещению и к детям» [2, с.18]. Духовная близость и дружба с учениками, их послушание и уважение к наставникам, присущие учительской семинарии Н. Ильминского, стали основополагающими в педагогической деятельности С. Смоленского. Тем самым раскрываются в действии два из вышеназванных четырех начал: Вера и Любовь.

Два других – Наука и Искусство, проявляются в конкретных методических рекомендациях, опубликованных С. Смоленским в учебном пособии «Курс хорового церковного пения» (1885) и учебных программах, предназначенных для широкой общеобразовательной системы.

Своеобразие предлагаемых С. Смоленским учебных программ заключалось в обращении к истокам древнерусской песенной традиции – знаменному пению, с соответствующей идеографической записью. Тем самым, его педагогические опыты были взаимосвязаны с его же научными изысканиями в области музыкальной медиевистики. Одновременно, православная направленность педагогической системы С. Смоленского способствовала широкому просвещению учеников в области истории отечественной культуры, изучение которой позволяло воспитать истинного патриота земли русской. Эта же цель достигалась благодаря начинаниям С. Смоленского, направленным на создание специального фонда библиотеки Синодального училища, служащего научной базой дальнейших музыкально-исторических изысканий и доступного заинтересованному читателю – будущему работнику клироса. В свою очередь собрание древнерусских певческих рукописей было призвано стимулировать пылкость воспитанников, приобщить их к исследовательской деятельности, способной вдохновить молодых музыкантов на сочинение истинно русских по своим истокам произведений искусства.

Педагогическая доктрина С. Смоленского, ее патриотический пафос приобретали особое звучание в контексте возрожденческих настроений России второй половины XIX – начала XX вв., когда новая фаза национального самоопределения вызвала к жизни острый интерес к своим первоисточкам. В этих условиях воспитание музыканта на материалах древнерусского богослужебного пения выступало важнейшим фактором формирования «соборного индивидуума», для которого достоинство собственной личности определялось принадлежностью к отечественной культуре, немыслимой вне православного вероисповедания.

Широко понимаемый гуманитарный подход С. Смоленского к музыкальному образованию не имел узко-дидактической направленности, но являл собой преломление многогранной культурной программы, которую он воплощал в жизнь в различных ипостасях. В свою очередь многообразие научно-творческих амплуа С. Смоленского объединялись общим стремлением к духовному возрождению России, одним из путей которого стало формирование личности через систему воспитания и обучения. Показательно, что педагогической деятельностью он занимался на протяжении всей своей жизни, включая Казанский, Московский и Петербургский периоды. В общей сложности С. Смоленский посвятил ей более тридцати лет.

Обобщая вышесказанное, выделим основные принципы педагогической концепции С. Смоленского. Во главе угла созданной им системы профессионального образования регентов находились задачи всестороннего развития музыканта, не ограниченного узко специальным обучением ремеслу, но предполагающего широкую образованность и

развитие различных навыков в области музыкальной практики. Путь, которым достигались поставленные задачи, связывался С. Смоленским с примером высокого гуманизма в сфере человеческого общения, взаимопонимания учителя и ученика и их доверия друг к другу. Тем самым, созданная им метода подразумевала не только учебные программы и методику преподавания специальных дисциплин, хотя и в этой сфере им было сказано новое слово, но воспитание творческой личности, чьи духовные и интеллектуальные качества отвечают сути культурных и идеологических процессов современности.

Литература

1. Русская духовная музыка в документах и материалах. В 4-х т.– Т. IV. Степан Васильевич Смоленский. Воспоминания: Казань, Москва, Петербург.– М.: Языки славянской культуры, 2002.– 688 с.
2. Смоленский С. В защиту просвещения восточно-русских инородцев по системе Ник..Ив. Ильминского // Издание Общества ревнителей русского исторического просвещения в память императора Александра III. Вып. XIV. СПб., 1905. – 58 с.

ДУХОВНІСТЬ ВИХОВНОЇ РОБОТИ В ОЗДОРОВЧИХ ДИТЯЧИХ ЦЕНТРАХ

Чернишова Г.Ф., м. Суми

Для кожного педагога, який вболіває за справу виховання, постає сьогодні пекуче питання про спроможність нашої системи виховання.

Ще 100 років тому К.Д. Ушинський відзначав, що цінності, на які зорієнтоване виховання, не можуть визначатися тією чи іншою системою держави чи суспільним укладом, тому що останні можуть часто і кардинально змінюватися. Цілі виховання повинні бути вічними і незалежними від політичних течій, повинні відповідати глибині людської природи.

Сьогодні, в період катастрофи класової моралі і революційної етики, ми з гіркотою усвідомлюємо правоту цього вислову видатного педагога. Вчитель несе особисту відповідальність за вибір цінностей і критеріїв виховання. Він просто не має права бездумно керуватися вказівками часу. Цінності виховання повинні бути особисто ним пізнані і перевірені. Це якісно інша міра відповідальності, це постановка себе самого перед обличчям вічності. Сьогодні до нас прийшло глибоке розуміння того, що людина є щось значно більше, ніж додаток до державного механізму.

У нових умовах життя ставить нас сьогодні перед вибором: чи стати на шлях виховного анархізму, відмовитися від загальної мети і загальної системи виховання, надавши можливість вирішувати це питання кожному педагогові, або кожній психологічній школі зокрема, або ж спробувати знайти цю єдність на нових засадах. Час, зокрема, намічає три можливих шляхи до об'єднання: гуманістичний, прагматичний і національно-історичний. Гуманістичний шлях пропонує головною цінністю вважати самореалізацію особистості, прагматичний - вбачає мету в максимально життєвій, творчій і соціальній адаптації особистості. Ці шляхи вже використовуються західноєвропейською педагогікою. Національно-історичний шлях спрямовує нас до джерел нашої української самосвідомості.

Ми не будемо аналізувати переваги того чи іншого шляху. Ми спробуємо усвідомити, що є постійно цінного в нашій вітчизняній педагогіці, визначити кращий досвід, ті глибинні його засади, які слугують джерелами нашого педагогічного натхнення.

Правильна і стійка система виховання з самого початку орієнтується на людину. Її успіхи неможливі без знання реальних закономірностей, які є в природі людини, без опори на глибинні закони її буття і особистісного становлення. Тому кожен досвідчений, творчий педагог не тільки інтуїтивно пізнає і використовує ці закономірності в розмаїтті практичної діяльності, але й може визначити те об'єктивне цінне, що є в нашій педагогічній науці та практиці.

Видатний педагог Ш.А. Амонашвілі закінчує останню книгу своєї трилогії про досвід роботи в початковій школі такими словами: «Вчитель повинен обирати собі великі цілі, невідповідні з його зусиллями, і це тому, що тільки так він зможе піднести своїх учнів і підвестися сам. Цілі, вищі за нього самого, зроблять його оптимістом, і він зможе тоді створити неможливе».

Це означає, що рушійною силою творчості її педагогічної діяльності є віра в саму можливість позитивного виховного впливу. Якщо ми прикладемо її до людини, «предмету нашого виховання» (за словами К.Д. Ушинського), то ця наша віра в людину включатиме два моменти. З одного боку, це віра в «зернину» добра в ній, а з другого - в здатність цієї «зернини», цього доброго ядра особистості відгукнутися на наш вплив. Тому ми і є «оптимістами», що впевнені в наявності цих високих цінностей, зверненням до яких і сподіваємося дати поштовх до розвитку особистості. Не маючи такої переконаності, ми дійшли б до протиріччя і втрати сенсу виховної діяльності, втратили б саму здатність педагогічного впливу.

Більше того, саме віра в силу добра в душі людини і визначає багато в чому дієвість наших зусиль, нашого звертання до особистості

учня. (За словами Ш.А. Амонашвілі, «ми повинні вірити в свою педагогіку, вірити в перетворюючу силу виховання... Песимізм у вихованні дорівнює тому, щоб заживо поховати можливе радісне майбутнє дитини».)

Завважте: ми підсвідомо прагнемо не допустити навіть думки про можливість свідомого вибору зла дитиною. І ми поважаємо педагога, який береже віру в добро в людині до останнього, який шукає причини невдач у самому собі.

Отже, роблячи висновок, ми стверджуємо: існують два твердження педагогічної «віри»: віра в прагнення людини до добра, віра в її здатність відгукуватися на наш заклик до добра.

Особистість людини відкрита і добру, і злу. Сили добра вимагають в ній розкриття. Поєднання особистості з добром і складає основну мету процесу виховання.

Основною метою виховних процесів є розвиток дитини. А міра цього розвитку виступає як міра якості роботи вихователя. Нагадаємо, що виховання - це педагогічне керівництво процесом розвитку особистості. Отже, в роботі вихователя пріоритет віддається засобам опосередкованого впливу. Це означає відмову від лобових методів, відмову від закликів та лозунгів, стримування від зайвого дидактизму, нагляду.

На перший план висуваються діалогічні методи спілкування, спільний пошук істини, розвиток через створення ситуацій, які виховують, різноманітна творча діяльність.

Виховуючи, педагог, вожатий покликані допомогти особистості не бути поглинутою цим морем оточуючої інформації, знайти в ньому своє обличчя, своє співвідношення з світом, людьми, самою собою. Загальна мета виховання, пов'язана з цілісним розвитком особистості, конкретизується в завданнях виховання, які враховують конкретні історичні умови життя нашого суспільства.

Цілісність природи особистості потребує і цілісного підходу до виховання. А найбільш адекватним засобом в цьому розумінні є виховна система. І добре, якщо ця система буде мати авторський характер з урахуванням колективу дітей, місця перебування на відпочинку, тимчасові рамки самого відпочинку. Дуже важливим моментом є програма виховання. Зараз немає єдиної програми виховання, невиразні ідеали, без яких виховання, як цілеспрямований процес існувати не може. І досвід вітчизняної педагогіки підказує єдиний вхід: звернутися до «розумного, доброго, вічного» - до тих загальнолюдських цінностей, які нагромаджувались протягом віків.

Перше - це рівень життєвої свідомості, на якому існують морально-етичні установки, які регулюють відносини між людьми. Вони засновані на «золотому правилі моральності»: стався до людей так, як ти хочеш, щоб вони ставилися до тебе. Звідціля витікають риси характеру,

який складає образ гарної людини: доброта, порядність, працелюбство, милосердя, скромність - цей список можна продовжувати без кінця. Друге - це цінності більш високого рівня. Це достатньо загальні поняття, орієнтація на які повинна породжувати в людині гарні риси, високоморальні потреби.

В. Караковський виділяє вісім таких понять: земля - загальний дім людства, вітчизна - єдина унікальна для кожної людини Батьківщина, яка була дана долею, заповідана її предками, сім'я - початкова структурна одиниця суспільства, природне середовище розвитку дитини, яка закладає основи особистості, праця - основа людського буття, яка найбільш повно характеризує сутність людини, знання - результат різноманітного і, перш за все, творчої праці, культура - велике багатство, накопичене людством, як в матеріальному, так і в духовному житті людей, мир - спокій і згода між людьми, народами й державами - головна умова існування Землі й людства, людина - абсолютна цінність, міра усіх речей, ціль, засіб та результат виховання.

Кажучи про виховання, ми надаємо перевагу самовихованню: саме воно робить дитину господарем обставин. Дитина сама повинна виховувати в собі обов'язок, відповідальність, усвідомлення важливості особливих зусиль, як єдиного шляху до успіху. Міра любові і міра відповідальності повинні знаходитися в гармонійному співвідношенні. Адже в природі все взаємопов'язане.

ДУХОВНЫЙ КРИЗИС ЦИВИЛИЗАЦИИ И ПУТИ ЕГО ПРЕОДОЛЕНИЯ

Шаповал В.Н., г. Харьков

Дискурс о духовном кризисе, периодически переживаемом отдельными индивидами, сообществами, этносами и человеческой культурой не является новым в истории философии и культуры. В той или иной степени он сопровождает любые переходы от одного периода индивидуальной или родовой жизни к другой, от одной исторической эпохи к следующей. Но что такое духовный кризис? В чем он выражается? По каким признакам об отдельных индивидах или группах людей можно говорить, что они в духовном кризисе?

Чаще всего духовный кризис выражается в потере ориентиров дальнейшего движения, будь-то индивидуальное человеческое существование или развитие мелких и крупных человеческих сообществ. Люди, как разумные существа, чаще всего планируют свою жизнедеятельность, сама их деятельность носит целесообразный характер. Они вырабатывают определенные приемы взаимоотношений друг и с другом с

окружающим их внешним миром, которые на каком-то этапе дают положительные результаты и закрепляются в виде обычаев, традиций, религиозных, моральных и юридических норм. Однако рано или поздно возникает противоречие между ростом численности людей с их возрастающими потребностями и природными ресурсами, способными удовлетворить эти потребности, противоречие, которое со временем может стать непримиримым, перерасти в острейший кризис.

Человеческая история характеризуется тем, что в ней имеют место относительно спокойные периоды и такие эпохи, которые называют «эпохами перемен». Постановка вопросов о духовном кризисе особенно обостряется в переломные эпохи, когда происходит решительная ломка экономических и социальных структур общества, а вместе с ней – прежних мировоззрений и систем ценностей. Начало, как правило, дает кризис материальных оснований жизни. Он ведет к поиску новых форм взаимодействия с внешним природным миром и, соответственно, поиску новых форм познания и гармонизации отношений внутри человеческих сообществ, а также между цивилизацией и природой. Духовный кризис в этой связи, – это ситуация мучительных поисков выхода из трудной ситуации, в процессе которых происходит отказ от привычных стереотипов мышления и действий, активное обучение и самообучение новым формам мысли и жизни.

Одной из особенностей нынешней социальной ситуации является чрезвычайный динамизм и мобильность всех форм социальной практики. Последнее, в свою очередь обусловлено насыщенностью социума различными информационными потоками, которые ежедневно и ежечасно обрушиваются из всех источников, формируя то, что называют «системой превалирующих ценностей» или «общественным мнением» по поводу тех или иных общезначимых вопросов.

Существуют трудности поиска новых направлений и способов мысли и практики и действительный кризис. О кризисе в подлинном смысле этого слова следует говорить только тогда, когда вопрос ставится предельно остро: жить или умереть индивиду, сообществу людей или всему человечеству. Переживают ли подобный духовный кризис экономически развитые государства или он присущ всему или же следует говорить (и в какой степени) о духовном кризисе человечества?

Некоторые утверждают, о духовном кризисе, затрагивающем всё человечество, говорит абсолютная неуверенность в завтрашнем, всеобщее ощущение близящегося «конца света». Однако подобные настроения достаточно часто имела место в истории человечества, периодически, то уходя со сцены, то возникая вновь. В настоящее время усилиями астрофизиков, а также ученых других отраслей знаний вопрос о «конце света» практически решен. И он решен положительно. То, что

«конец света» наступит, в этом мало кто из ученых сомневается. Мир умрет – и это так же верно, как верно то, что рано или поздно умрет каждый из ныне живущих людей. Однако точное время его наступления никто из серьезных исследователей называть не берется. Должно ли осознание подобного факта вести к пессимистическим настроениям, переходящим в духовный кризис? В какой-то степени, – да! Однако вслед за этим должно приходить понимание необходимости серьезных поисков выхода из сложившейся ситуации, которые наполнили бы смыслом то время существования, которое осталось индивиду или сообществу людей до тотального коллапса. Кризис, если он не заканчивается летальным исходом, ведет к перерождению, вступлению в новую фазу бытия. Это справедливо как для отдельного человека, сообщества людей, так и для человечества в целом.

Пути преодоления так называемого «духовного кризиса» состоят в том, чтобы сформировать у подавляющего большинства людей убеждение в том, что все мы – пассажиры одного космического корабля, под названием «планета Земля», корабля, который несется в бескрайних просторах враждебного людям (и жизни в целом) космоса и терпит в настоящее время бедствие. Современные средства массовой информации в состоянии сформировать такое всеобщее убеждение в достаточно короткие сроки. К сожалению, СМИ заняты тем, что формируют иные мировоззренческие ориентиры: доходящая до вседозволенности полная свобода, поиск новых изощренных развлечений, позволяющих полностью отключать разум и критическое мышление, телесные наслаждения «здесь и теперь» без раздумий о будущем детей и внуков. Провозглашение мнимой всеобщей свободы оборачивается упорным непониманием и безответственностью нетворческого большинства. Усилия экспертов и наиболее дальновидных правительств и международных организаций не дадут результатов без поддержки широкой общественности усилий, направленных на спасение завоеваний цивилизации.

Некоторые полагают, что мы живем не просто в кризисную, но, поистине, в критическую эпоху, когда со всей определенностью поставлен вопрос о том, «быть или не быть» человеческой цивилизации вообще [см. 2]. По всем признакам, этот вопрос будет разрешен в ближайшие десятилетия, разрешен в ту или иную сторону: 1) пересечет ли рост народонаселения критическую черту; 2) будет ли найдена замена окончательно иссякающим невозобновляемым ресурсам (рудам многих металлов); 3) начнут ли необратимо уменьшаться возобновляемые ресурсы (почва, пресная вода, воздух); 4) начнет ли деградировать жизнь на планете, лишившись формировавшегося миллионы лет биологического разнообразия; 5) будет ли нарушено равновесие Мирового океана; 6) наступит ли глобальное потепление, которое превратит значитель-

ные территории планеты в пустыню, в то время как другие территории затопит море, или же, напротив, придет новый ледниковый период. Все эти вопросы пока остаются без ответа.

Люди в состоянии спасти цивилизацию и вместе с этим жизнь на нашей планете, если изменятся преобладающие сейчас взгляды и умонастроения. Беда, однако, в том, что большинство людей обеспокоено сегодня преимущественно узкими экономическими или политическими проблемами, склонны размышлять о ближайшем, а не об отдаленном будущем. Это заставляет делать достаточно пессимистические прогнозы.

Литература

1. Бьюкенен П. Дж. Смерть Запада / Патрик Дж. Бьюкенен; пер. с англ. А. Башкирова. – М.: АСТ, 2003.
2. Даймонд Д. Коллапс. Почему одни общества выживают, а другие умирают / Джаред Даймонд; пер. с англ. – М.: АСТ, 2010.
3. Фукуяма Ф. Великий разрыв / Фрэнсис Фукуяма; пер. с англ. под общ. ред. А.В. Александрова. – М.: АСТ, 2002.

ХРИСТОС КАК ДУХОВНЫЙ УЧИТЕЛЬ

Шелковая Н.В., г. Харьков

«Все прогрессы реакционны, если рушится человек», – писал А. Вознесенский. Парадокс современной техногенной цивилизации заключается в том, что лавинообразный рост информации ведет к дебилизации населения, власть компьютеров над человеком приводит к катастрофическому падению духовности личности, Интернет обезличивает человека, превращение религии в политический институт убивает чувство сакрального, священного в человеке. Как предотвратить этот, по существу, человекоубийственный процесс?

Возвращением к своим истокам, возвращением к себе, как говорят мистики. Возвращением к тому человеку и тому чувству сакрального, религиозного, которое возвышает человека над всем миром не путем физической и политической власти, а путем духовного владычества. Возвращением к Богу и, тем самым, к своей богоподобности. Возвращением, для людей, принадлежащих к христианской культуре, к *истинному* христианству.

Какова же суть *истинного христианства*? Представляется, что ответ на этот вопрос заключается в ответе на вопрос: «Какова миссия Мессии?». Мессия – Спаситель. Христос – это, прежде всего, Спаситель человечества и пришел Он в этот мир, чтобы спасти людей. От

чего и как? От первородного греха. Как? Вот в ответе на этот вопрос возможны разные подходы.

Первый подход. Христос пришел в этот мир, чтобы спасти людей от первородного греха (Евы и Адама) ценою своей мученической смерти на кресте. То есть Христос – ЖЕРТВА Богу за грехи людей. Так ли это? Конечно так, но...

Но существует и второй подход, не исключающий первый, но «включающий» людей в процесс спасения: люди спасают себя сами *под руководством Христа*. Как? Для ответа на этот вопрос вернемся к миссии Мессии. Христос – Спаситель. Да! Он пришел в этот мир, чтобы спасти людей от первородного греха. Да! Но как? В чем смысл этого греха? В эгоизме. Ева, выбирая между Словом Бога и словом змия свободно(!) выбирает слово змия, думая при этом *лишь о себе*. То есть *выбор* между Богом и собой она осуществляет в пользу себя, *думает лишь о себе*, забывая Бога. Так Ева, затем Адам, а затем и все человечество отошли от Бога, и пошли за змием (добровольно!.. ибо Бог дал людям великий дар – свободу, свободу выбирать между Богом и сатаной (змием), Добром и Злом, Светом и Тьмой). Думая лишь о себе...

Думать *только* о себе – это главный признак эгоизма. Иногда считают, что эгоист любит *только* себя. Нет! Увы, эгоист не умеет любить ни себя, ни других. Он *думает* лишь о себе, а *думать и любить* – не одно и то же. *Думает – голова, любит – сердце*.

И Бог, видя все это и продолжая безмерно любить людей, пытается спасти их от духовной смерти (ибо люди действительно, сорвав плод с дерева познания добра и зла, духовно умерли, как об этом говорил Бог (Бт. 2: 17)), и посылает в мир Спасителя – Иисуса Христа. Что сделать, чтобы люди вернулись к Богу, чтобы Бог стал важнее себя, своего «Эго»? Разрушить «скорлупу» этого «Эго», искоренить человеческий эгоизм.

Эгоист – это тот, кто *не умеет любить*. Значит, главное – *научить людей любить*. Христос – это ДУХОВНЫЙ УЧИТЕЛЬ и пришел Он в этот мир, чтобы вернуть отпавших от Бога людей к своему Небесному Отцу, Творцу, чтобы научить людей любить, ибо «Бог есть любовь» (1 Ин. 4: 8).

И сам Он говорит об этом, постулируя две главные заповеди христианства:

1. Возлюби Господа Бога твоего всем сердцем твоим и всею душою твоею и всем разумением твоим.
2. Возлюби ближнего твоего, как самого себя (Мт. 22: 37, 39).

Но, как отмечалось выше, люди, на которых лежит «печать первородного греха» – эгоизм, *не способны* (часто: не «не хотят», а «не могут»!..) любить даже себя. Свидетельство этому современное так

называемое «цивилизованное общество», в котором секс и «занятия любовью» заменяют(?!) истинную любовь... Эрос заменил агапе и повсеместно властвует, все более опутывая своими «щупальцами осьминога» души, сознание людей, особенно молодежи, чему, к великому прискорбию, способствуют СМИ, телевидение, Интернет...

Каковы же признаки истинной христианской любви агапе?

1. Отсутствие эгоизма. Любящий *забывает* о себе, раскалывает скорлупа «Эго» и на первый план выходит неискоренимое (никем и ничем!) желание *заботиться* о Другом.

2. Чувство духовно-душевного *единения, единства* с тем, кого любишь. Безличное «он», «она» и «они» трансформируется в близкое и *родное* «ты», где «ты» – это, прежде всего, Бог, затем люди, животные, растения и весь мир.

3. Умение прощать. Кто любит, тот прощает. Кто *умеет* любить, тот *умеет* прощать.

4. Высшим проявлением христианской любви является молитва о врагах. Это-то проявление любви и продемонстрировал сам Христос, *который жил, как учил, и учил, как жил*. Умирая на кресте в страшных физических и духовных муках, Христос произносит: «Отче! прости им, ибо не знают, что делают» (Лк. 23: 34). Он молился о тех, кто его продал, предал и распял, еще и объясняет Богу-Отцу: «Прости их, ибо они, как дети малые, *не понимают*, что делают»!.. И вот когда нам Бог пошлет величайшее испытание любви, когда самые близкие и родные нам люди предадут нас, отрекутся от нас, а мы будем от всего сердца(!) просить, умолять Бога: «Прости их, Отче, ибо не ведают они, что творят», – вот тогда мы *истинные* ученики Христа, *истинные христиане*. Возникает вопрос: «А много ли *таких* истинных учеников Христа, истинных христиан?». Увы, нет. А тех, кто говорит о Христе, христианстве, религиозной вере? О, таких тысячи, миллионы... Но, как я уже отмечала выше, думать, говорить и любить – это не одно и то же. При этом думают они только о себе...

Так как же, наконец, спасти людей от этого пока неискоренимого (для большинства) первородного греха – эгоизма? Путем *само*-совершенствования, путем Добра и Любви. Помните, что Бог сказал Каину, увидев в душе его черные намерения, «почему ты огорчился? и отчего поникло лицо твое? если делаешь доброе, то не поднимаешь ли лица? а если не делаешь доброго, то у дверей грех лежит; он влечет тебя к себе, но *ты господствуй над ним* (курсив мой – Н.Ш.)» (Бт. 4: 6–7). Все, что происходит с нами в жизни – это испытания, испытания счастьем и горем, богатством и лишениями, здоровьем и болезнью. Но самые тяжелые испытания – славой, сытостью и властью. И человек должен *достойно* встречать и проживать эти испытания, т.е. всегда, во всех обстоятельст-

вах сохранять человечность, доброту, сохранять в себе искру Божью, подобие Божье, веру в Бога и любовь. И тот, кто утрачивает любовь, утрачивает Бога, утрачивает себя, перестает быть *Человеком*...

Мне представляется, что учителя в школе и преподаватели в ВУЗах должны быть не квалифицированными информаторами (хотя, безусловно, глубокое знание своего предмета необходимо), не заполнять «банк памяти» учащихся, а, прежде всего, наставниками душ. Учитель – это очень важная и ответственная миссия человека. Именно учитель (не отрицая огромной роли семьи) способен раскрыть, осветить, согреть «заблудшие души» молодежи, но может и закрыть их еще более. «Вы – свет мира... И, зажегши свечу, не ставят ее под сосудом, но на подсвечнике, и светит всем в доме. Так да светит свет ваш пред людьми, чтобы они видели ваши добрые дела и прославляли Отца вашего Небесного», – говорил Христос (Мт. 5: 14–16). Именно на учителя и преподавателя лежит великая миссия – светить, гореть и создавать Дом. Дом – это то место, где тепло твоей душе, где тебя любят.

Любить своих учащихся всем сердцем, всей душою, всем разумением своим, *видеть* и *зажигать* в каждой искру Божью и они в свое время (возможно, не сразу; посеянному семени нужно время, чтобы взойти) полюбят и преподавателя, и его предмет, который он любит, и других людей, и мир. И они придут к Богу в свое время... И произойдет *воскресение* духа, великая *победа*, победа Любви над Ненавистью, Добра над Злом.

КНИГА, НАЗЫВАЕМАЯ «ДОМОСТРОЙ», О ДУХОВНОМ ВОСПИТАНИИ ДЕТЕЙ

Штефан Л.А., г. Харьков

Современное состояние развития украинской государственности характеризуется возрастанием интереса общества к прошлому, народных воспитательных традиций, исторических знаний, к национальной, духовной идеи, без которых невозможно осмыслить трансформации сегодняшнего дня и спроектировать будущее, определив наиболее востребованные направления развития прогресса.

В решении этих вопросов наибольшую ответственность государство возлагает на родителей, которые рожают детей, формируют их характер, духовный мир, отношение к старшим, труду, понимание своего места в жизни и обществе.

Сегодня перед родителями, учителями, воспитателями стоит сложная задача – определить содержание и основные пути реализации

системы образования и воспитания подрастающего поколения. Семья, как один из основных социальных институтов, постепенно должна вернуться к исполнению своих прямых обязанностей: воспитание моральных, духовных, гражданских качеств личности на основе общечеловеческих, национальных и семейных ценностей и традиций.

Одним из основных источников возрождения духовного воспитания современного человека может быть изучение и творческое использование историко-педагогического наследия прошлых лет. Особую ценность в контексте духовного воспитания личности имеет памятник русской культуры XVI столетия – «Домострой», являющийся сборником правил, советов и наставлений по всем направлениям жизни человека и семьи, включая общественные, семейные, хозяйственные и религиозные вопросы.

Особую ценность для родителей имеет 19 глава книги в которой речь идет о воспитании детей в страхе Божьем. Главная задача родителей заключается в обеспечении воспитания своих детей в «доброй науке: учить страху божьему и вежливости, и всякому порядку». Родители обязаны любить и хранить своих детей, подчеркивается в «Домострое», но вместе с этим любовь не должна быть слепой и всепрощающей. Родители должны поучать своих детей, направлять их на путь истинный, а если надо, то и наказывать: «Наказывай детей в юности - упоят тебя в старости твоей».

Вопросам целесообразности наказания детей в детстве посвящена и 21 глава книги в которой записано: «Наказывай сына своего с юности и порадуйся за него в зрелости его, и среди недоброжелателей сможешь им похвалиться, и позавидуют тебе враги твои. Воспитаи детей в запретах и найдешь в них покой и благословение. Понапрасну не смейся, играя с ними: в малом послабишь - в большом пострадаешь скорбя, и в будущем словно занозы вгонишь в душу свою. Так не дай ему воли в юности, но пройдишь по ребрам его, пока он растет, и тогда, возмужав, не провинится перед тобой и не станет тебе досадой и болезнью души, и разорением дома, погибелью имущества, и укором соседей, и насмешкой врагов, и пеней властей, и злою досадой».

Много места на страницах книги, называемой «Домострой», отводится вопросам почитания и повиновения детей своим родителям. Очень поучительна для современной семьи 22 глава книги, в которой в частности написано: «Чада, вслушайтесь в заповеди господни: любите отца своего и мать свою и слушайтесь их, и повинуйтесь им божески во всем, и старость их чтите, и немощь их и страдание всякое от всей души на себя возложите, и благо вам будет, и долголетними пребудете на земле. За то простятся грехи ваши, и Бог вас помилует, и прославят вас Люди, и дом ваш пребудет во веки, и наследуют сыновья сынам вашим,

и достигнете старости маститой, в благоденствии дни свои проводя». «Если же кто осуждает или оскорбляет своих родителей или клянет их, или ругает, - читаем далее на страницах книги, - тот перед Богом грешен и проклят людьми и родителем. Кто бьет отца или мать - тот отлучится от церкви и от святынь, пусть умрет он лютою смертью от гражданской казни, ибо сказано: "Отцовское проклятье иссушит, а материнское искоренит". Сын или дочь, не послушные отцу или матери, сами себя погубят и не доживут до конца своих дней, если прогневят отца или досадят матери. Воздающие же честь отцу-матери, повинующиеся им во всем, станут утешением для родителей. Утешающий мать свою и угождающий отца «в благодати проживет».

Современным молодым людям полезно помнить и о том наставлении, которое было сформулировано много веков назад и не утратило своей актуальности и сегодня: «Вы же, дети, делом и словом угождайте родителям своим во всяком добром замысле, и вас благословят они: отчее благословение дом укрепит, а материнская молитва от напастей избавит. Если же оскудеют разумом в старости отец или мать, не бесчестите их, не укоряйте, и тогда почтут вас и ваши дети. Не забывайте трудов отца-матери, ибо о вас заботились и за вас печалились, упокойте старость их и о них позаботьтесь, как и они о вас некогда».

Образцом поведения человека в обществе может служить напутственное слово Василия Кесарийского юношам: : «Следует оберегать душевную чистоту и телесное бесстрастие, имея походку кроткую, голос тихий, слово благочинно, пищу и питье не острые; при старших - молчание, перед мудрейшими-послушание, знатным-повиновение, к равным себе и к младшим - искреннюю любовь; нечестивых, плотских, любострастных людей избегать, поменьше говорить да побольше смекать, не дерзить словами, не засиживаться в беседах, не бесчинствовать смехом, стыдливостью украшаться, ... избегать прекословия, не стремиться к высокому сану, и ничего не желать, кроме чести от всех. Если же кто из вас сможет другим помочь, тот и от Господа сподобится награды и вечных благ наслаждения».

Главе семьи необходимо учить жену, детей, и домочадцев «не красть, не блудить, не лгать, не клеветать, не завидовать, не обижать, не наушничать, на чужое не посягать, не осуждать, не бражничать, не высмеивать, не помнить зла, ни на кого не гневаться, к старшим быть послушным и покорным, к средним - дружелюбным, к младшим и убогим - приветливым и милостивым».

«Ты тоже, чадо, - записано в послании и наставлении отца сыну, - оберегайся несправедливого богатства, добрые дела твори, имей, чадо, великую веру в Бога, все надежды возлагай на Господа: ибо никто, уповая на Христа, не погибнет! Живи, чадо, по христианскому закону - во всех делах

без лукавства, без всякой хитрости во всем, да не всякому духу верь: добродушному подражай, лукавых и закон в любых делах преступающих не привечай. ... Ни в пути, ни в пиру, ни в торговле сам никогда браниться не начинай, а если излает кто-то - стерпи Бога ради, но уклонись от брани: добродетель побеждает злонравие, злобу преодолевает, ибо Господь противится гордым, смиренных любит, а покорному дает благодать. Если же людям твоим случится переругаться с кем, так ты своих побрани, а крутое дело - так ты и ударь, хотя бы и прав был твой: тем брань успокоишь, да к тому же убытка и вражды не будет. Да еще вот неплохо недруга напоить и накормить хлебом да солью, глядишь, вместо вражды и дружба».

Таким образом, на страницах книги «Домострой» современные родители, воспитатели, наставники молодёжи могут найти много поучительных советов по вопросам воспитания детей вообще и духовного в частности. Лучшим средством воспитания является пример самих родителей, их благочестивая жизнь, почитание и уважение ими своих родителей, старших, выполнение Заповедей, требовательная доброта и любовь к своим детям.

ГАРМОНІЗАЦІЯ СІМЕЙНИХ СТОСУНКІВ ЗАСОБАМИ ІГРОВОГО СПІЛКУВАННЯ

Шуть М.М., м. Харків

*«Величие всякого ремесла,
быть может, прежде всего и состоит
в том, что оно объединяет людей: ибо
ничего нет в мире драгоценнее уз, со-
единяющих человека с человеком».*

Антуан де Сент-Экзюпери

Діти і батьки є «нерозлучними друзями» протягом життя. Ця аксіома є незаперечною. Реалізуючи в дітях фундаментальний інстинкт – подовження роду – батьки мають нагоду подякувати світові за безцінний, безмежний дарунок, за повноту життя. В цьому полягає смисл і сенс існування людини.

Парадоксально, але факт, що з кожним днем (місяцем, роком) батьки віддаляються від дітей, аби остаточно розлетітися у просторах Всесвіту. На цьому шляху вони доручають своє «живе золото» різного роду фахівцям – вихователям дитячих садків, гувернанткам, керівникам численних гуртків та шкіл розвитку, шкільним учителям тощо. Ці люди (ми не оцінюємо міру і якість педагогічного внеску таких у розвиток вашої дитини) контролюють самовільно передану їм батьками досить вагомую частку

часу, який відвів Бог останнім для змістовного, духовного, теплого, ніжно-го спілкування з дитиною. Батькам і дітям потрібно переповнитись, насититися сповна таким спілкуванням для відчуття дійсного «щастя».

З іншого боку, деякі батьки, на жаль, свідомо чи підсвідомо «заміщують» себе багаточисельними іграшками та речами для розваг (в тому числі інтелектуального спрямування), а особливо – телевізором, ігровими приставками та ПК іграми, завдяки яким відбувається заняття вільного часу дитини. Звичайно, всі ці речі можуть або сприяти розвитку дитини (при відповідно організованих умовах), або заперечувати його. Та в будь-якому разі всі вони значно звужують діапазон різновекторних взаємин між батьками і дітьми. А значить обмежують соціальний досвід дитини.

В той же час практичні психологи наполягають на висновку про важливість і навіть обов'язковість підтримання тотального емоційно-діяльнісного контакту між дітьми і батьками. В тому числі підкреслена цінність проведення щонайменше одного дитячого свята (саме дитячого, а не варіативних кальок дорослих шоу чи розважальних програм) в місяць для підтримання позитивно стабільного стану людини.

Отже, аби відповідати запитам дитини, перед батьками сучасної сім'ї постає важлива проблема готовності до ефективної взаємодії з дітьми, а найкраще – до ігрового спілкування з ними, адже останні завжди чекають на свято зустрічі з грою, жадають батьківської активності (хоче бачити батьків переможцями, успішними людьми), хочуть вдовольнитись нею і завжди будуть вдячні за її прояв. Найбажаніші батьки – це граючі батьки! Опанування грою розкриє нову невідому, але цінну сторінку власного життя.

Знаходячись на початку шляху опанування вище вказаної технології, по-перше, важливо знати, що для дитини дошкільного віку ігрова діяльність є провідною. Але потребу у грі відчуває дитина і молодшого шкільного віку, і підлітки. Отже, гра коригується відповідно психофізіологічних та вікових особливостей суб'єктів ігрового спілкування.

Гра для дитини – цілюще повітря, джерельна водиця і сонячна веселка. Грати для дитини не значить просто зайнятися будь-чим («чим би дитя не бавилось – аби не плакало») чи розважатись. Гра – важливий засіб самопізнання, розвитку власної свідомості, системне опанування оточуючим світом, надбання важливих оперативно-діяльнісних компетенцій, розвиток і вдосконалення численних потенціалів. Отже, дитина у грі органічно живе, всебічно розвивається і виховується.

По-друге, батьки-ігромайстри можуть вмотивуватись фразою «Я маю найкращу дитину у світі, тож буду для неї найкращим батьком (матір'ю)».

Чудово, якщо при цьому батьки (або хоча б один із них) мали щасливе дитинство, сповнене гри у дворі та вдома. В такому випадку батьки можуть прожити поруч зі своєю дитиною ще одне цікаве та яскраве життя,правляючи гру ідеями, змістом та формами з власного ігрового досвіду. Або запозичити такі з відповідних книг, матеріалів телебачення та відео.

По-третє, ефективність впровадженної технології ігрової взаємодії залежить від створеної батьками в сім'ї ігрової атмосфери та ігрового середовища ще в дошкільному віці.

Головною ознакою дійсно цінної гри є самостійний вибір дитиною потрібного саме зараз, у цей момент ігрового сюжету та розвиток його в ігровій взаємодії. Критерієм вправності дитини може слугувати уміння вільно переходити від одного сюжету до іншого. Спрямовувати гру можуть ідеї з будь-якого інформаційного оточення (сім'я, родина, дитсадок, телевізор, вулиця тощо) чи ненав'язливі підказки дорослих співучасників ігрової взаємодії.

Дитячі ігри дошкільників можуть бути безкінечно різнобарвними та багатоваріантними, але, в цілому, такі можна розмежувати за трьома видами: рольова, режисерська та гра-драматизація.

Рольовою грою вважається така гра, в якій дитина або певна група дітей (за особистим погодженням) самостійно бере на себе обов'язки виконавця певної виконавської ролі (скоріше за все в якості ролі обираються представник певної професії чи представник соціуму, рідше - соціального еталону). Дитина припускає, *начебто б вона доросла* і діє у відповідності до міри її ознайомленості з даним ролевим символом.

Граючи, дитина пізнає себе як індивідуальність, випробовуючи себе в різних діяльнісних режимах, в різній якості, у різних ролях, приймаючи або не приймаючи до уваги різні позиції й думки співучасників процесу, але при цьому залишаючись собою. К.Станіславський називав такеявище «методом накладення ролей» - я є той, кого Я ГРАЮ, і, водночас, я є САМ.

Часто такі ігри супроводжують ляльки, але такі виконують не головні, а «допоміжні» функції. Іноді рольові ігри скеровують інструменти і предмети (іграшки) або інші потрібні деталі обраної для гри сфери життя.

Режисерські ігри – ігри, в яких дитина сама виступає у ролі режисера. Вона встановлює хід гри та алгоритм розгортання подій. Такі ігри зазвичай проводять на столі, на килимі або на підвіконні з маленькими ляльками, машинками, іграшковими тваринами. Здається, що кожна іграшка чи предмет «оживає» в руках дитини. Діти із захопленням розігрують власні складені історії. З'являються й варіації на тему казок, улюблених мультфільмів або сюжетів побачених фільмів, сюжетів родинного життя.

Близько чотирьох років у багатьох дітей предметно-маніпулятивні ігри відійдуть на другий план, поступаючись місцем рольовим – по суті соціальним іграм. З переходом до школи (біля шести років) режисерські ігри знову повертаються до ігор з деталізуванням і дивними подробицями (по фантазування ідеї).

Ігри-драматизації – це особливий вид сюжетної гри, в яких сюжет набуває найвищого розквіту. У таких іграх сюжет запозичується дітьми з відомих казок, історій, телевізійних передач, діафільмів, мультфільмів чи відеофільмів, або навіть фрагментів сценаріїв свят у дитячому садку. Для дітей шести років драматизації часто стають спектаклем, що показується для глядачів (ровесників, батьків тощо). На перший план виступає прагнення відтворити відомий сюжет у точності, не відступаючи від нього й не допускаючи варіацій. Але, попри вказану установку, діти завжди оздоблюють такі виступи проявами власної творчості (певні елементи, дії-знахідки, емоційні реакції).

Для успішного керування ігровою взаємодією радимо батькам засвоїти та впроваджувати у життя наступні поняття:

- грати при будь-якій можливості, в будь-які можливі різновиди ігор і одержувати від цього справжнє задоволення (радіти життю);
- підказувати дитині ігри та іграшку для конкретної гри та потрібні для її реалізації дійові функції (але не приймати рішення за дитину);
- використовувати потенціал гри й іграшки для поліпшення взаємин з дитиною, дитини з іншими дітьми якомога ширше, доцільніше, ефективніше;
- адекватно використовувати ігрові методи та матеріали для вирішення конкретної педагогічної задачі: розвивальної, виховної, колекційної тощо.

Побачений дитиною взірець поведінки батьків-ігромайстрів, які у грі демонструють найкращі якості людини, дозволить першій швидко і природно опанувати цінностями ігрової взаємодії, а значить і чеснотами життя.

СУТНІСТЬ ТА ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ХРИСТИЯНСЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ У ФОРМУВАННІ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДІ

Юрків Я.І., м. Луганськ

Процес духовного відродження України викликав гострий інтерес до історії та духовної культури церкви. Насамперед це стосується її педагогічної спадщини, яка тривалий час була позбавлена дослідницької уваги та об'єктивної оцінки. Педагогічна спадщина церкви й досі зали-

шається практично не дослідженою і найменш вивченою вітчизняною педагогічною та філософською думкою.

Оскільки за своєю психологічною суттю релігія є формою само-свідомості та самовизначення, то знання про Бога лише тоді має життєвий сенс для людини, коли Бог для неї є не тільки носієм її ідеалів, а й законодавцем її життя, коли воно (знання) супроводжується відповідним життям, коли людина за цим життям себе організовує. Усвідомлення людиною свого місця і призначення в житті веде до відповідної його організації за законами релігії. У свідомості людини релігія виступає в простих, зрозумілих їй правилах поведінки, ретельному виконанні моральних заповідей. Релігійна свідомість визначає зміст культурних цінностей, які в поєднанні з релігійним світоглядом регулюють і орієнтують на відповідний спосіб життя. Вплив релігійних уявлень і цінностей на спосіб життя веде до утворення релігійного виховання, яке історично залучається до культової діяльності, до організації релігійного життя.

Одним із перших науковців, хто намагався розв'язати проблему християнського способу життя з матеріалістичних позицій, був Л. Митрохін. Він трактував феномен християнства як своєрідну науку. Слід відзначити, що поняття християнська педагогіка, євангельська або пастирська педагогіка зустрічаються в дослідженнях вчених XIX століття: М. Миролубова, В. Роднікова, Н. Демкова, Л. Модзалевського, які займалися проблемою історичного генезису християнської педагогічної системи, обґрунтуванням її основних положень.

Християнська педагогіка базується на міцному фундаменті історичної практики організації життя, основою якої, згідно з християнством, був реальний факт існування Ісуса Христа як живого абсолютного ідеалу. Християнство вважає Ісуса Христа Учителем та Вихователем людства, який дав вічні основи педагогіки, зміст котрих черпав із самого життя.

Протягом століть християнська педагогіка віднаходила оптимальні шляхи відповідного формування людської особистості та способи впливу на свідомість, почуття людини. Сприймаючи євангельські істини безпосередньо почуттями, християни втілювали їх у життя і на цих істинах засновували свої звичаї, вчинки, вдачу, що впливало на характер виховання.

Теоретичної педагогіки у власному розумінні в перші віки християнства, звичайно, не існувало. Усі педагогічні вимоги та думки церковних педагогів в основному зводились до необхідності збереження християнської віри та виховання на християнських засадах.

Перші серйозні спроби теоретико-педагогічних міркувань починаються в основному з історичним фактом становлення християнства державною релігією в Римській імперії. Без сумніву, заслуга в цьому належить святим отцям та вчителям церкви: Клименту Александрійсь-

кому, Орігену, Григорію Богослову, Василю Великому, Іоану Золотоусту, Блаженному Августину та іншим.

Етико-учительні настанови святих отців не можна назвати стрункою теоретико-педагогічною системою, але відсутність такої системи ще не говорить, про те, що в них не можна знайти систематизованих педагогічних ідей та поглядів. Педагогічний доробок святих отців був спробою на початку середньовіччя поставити педагогічну проблему.

Чим більше розвивалось та набирало сили християнство, тим більше зростала потреба у створенні християнської школи. Школи у християн почали виникати дуже рано. Це так звані катехетичні школи, метою яких було ознайомлення новонавернених з християнським ученням. Катехумени (сповіщені, повідомлені) спершу повинні були засвоїти християнське вчення і пройти через іспити, а потім удостоювались таїнства хрещення. Це були перші християнські навчально-виховні заклади, народні школи, школи життя, в яких навчали християнському способу життя і виховували на кращих його традиціях.

Створивши свою систему виховання, християнство заклало серйозний фундамент для розвитку власної оригінальної педагогічної теорії.

З нашої точки зору, християнську педагогіку слід розглядати в контексті релігійної педагогіки як частину та продукт релігійної культури. В загальній формі релігійна педагогіка – це педагогіка, яка свої положення обґрунтовує на основі релігійних ідей. В своїй якості вона є: 1) історичним та культурним феноменом; 2) способом релігійного впливу на людину; 3) педагогічною підсистемою, частиною загальної педагогіки. Усі ці якості, звичайно, притаманні християнській педагогіці, але вона має свою специфіку і свої характерні особливості. Звідси нагальна потреба осмислити її феномен та сутність.

Методологічним орієнтиром для розуміння сутності християнської педагогіки є патристична ідея виховання як ведення до богопізнання. Містична ідея боголюдини, згідно з якою головне в житті – це сходження до Бога, обожнювання людської природи, надає релігійній педагогіці християнського змісту і перетворює її власне у християнську педагогіку. **Специфічною властивістю християнської педагогіки є те, що вона будує виховний процес не на удосконаленні людської особистості, а на зміні природи людини.** В її основі лежить догмат про гріховність людської природи і необхідність спасіння. Звідси категорична вимога: змінитися, зцілитися від гріховності, повернутися у свій первинний, надприродний стан, обожнитись. **Суть християнської педагогіки полягає в духовному творенні людини згідно з конкретним образом, а саме – з образом Божим.** Християнська педагогіка розглядає виховання як онтологічний процес, що відбувається у вічності. Оскільки християнське виховання передбачає розвиток як зміну людської

природи, її духовне перетворення, то головною функцією християнської педагогіки є перетворююча функція. Християнську педагогіку слід розглядати як поєднання таких складових: 1) духовне ведення, тобто духовне наставництво, обов'язок педагога наставити вихованця на шлях духовного сходження до Бога; 2) духовне самотворення як самовиховання; 3) благодатне перетворення людини, її обожнення за допомогою Святого Духа. Таким чином, виховний процес набуває значення благодатної допомоги Бога. Сказане вище дає підставу стверджувати, що вищенаведені складові становлять єдиний, цілісний процес духовного творення людини.

Розгляд даної проблеми зумовлює представити низку положень у розумінні християнської педагогіки, розгляд яких дозволить більш поглиблено підійти до питання визначення її статусу. Йдеться про поширені в дослідницькій літературі минулого століття розуміння її як мистецтва і як науки. Тобто, маємо справу з чіткою позицією: бачення педагогіки як самостійної науки, яка має свій предмет дослідження – християнське виховання, свою систему завдань і засобів виховання.

Дійсно, християнську педагогіку можна розглядати як мистецтво. Для християнства притаманне розуміння виховання, справи формування особистості як мистецтва, своєрідного духовного художництва. При визначенні відношення християнської педагогіки до науки важливим є вияснення тієї основи, на якій будується її теорія. Хоча християнська педагогіка може здійснювати функцію синтезу наукових знань про людину, її природу, організацію діяльності та виховання, світоглядна основа її залишається незмінною, тобто релігійною, що визначає її статус.

Християнська педагогіка не є наукою, але є всі підстави стверджувати реальність існування феномену християнської педагогіки, яка своєю багатовіковою практикою та розвитком власної педагогічної теорії довела свою життєздатність та право на існування. Наукове визначення поняття „християнська педагогіка” в опублікованих роботах із даної проблеми не зустрічається, тобто поняття не склалось, не оформилось як загально прийняте наукове, тому виникає необхідність надати умовне його визначення. ***Християнська педагогіка – це галузь знання про виховання як процес духовного творення особистості у її богопричетності; вона є цілеспрямованим процесом духовного зцілення людини, її обожнювання.*** Нині стоїть питання про введення поняття „християнська педагогіка” в науковий обіг та подальші наукові дослідження з даної проблеми. Це з необхідністю визначає потребу в науковій теорії, яка б могла дати відповідне теоретичне обґрунтування християнській педагогіці і як історичному феномену, і як системі християнських поглядів на виховання та навчання.

ВЛИЯНИЕ СЕМЕЙНОГО ВОСПИТАНИЯ КАК ОСНОВНОЙ ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ ДУХОВНО-НРАВСТВЕННЫХ ОСНОВ РЕБЕНКА

Юрчик О.С., г. Одесса

Конечная цель разумного воспитания детей заключается в постепенном образовании в ребенке ясного понимания вещей окружающего мира. Затем результатом понимания должно стать возведение добрых инстинктов детской натуры в сознательное стремление к идеалам добра и правды и, наконец, постепенное образование твердой и свободной воли.

Н.И. Пирогов

Актуальность исследования. Проблема формирования духовно-нравственной основы личности в семье в наши дни стала чрезвычайно актуальна. Эта тема широко рассматривается в сфере педагогики, психологии и других наук. Актуальность её заключается в том, что в данное время материальные ценности доминируют над духовными, поэтому у детей искажены представления о доброте, милосердии, великодушии, справедливости, гражданственности. Высокий уровень детской преступности вызван общим ростом агрессивности и жестокости в обществе. Детей отличает эмоциональная, волевая и духовная незрелость. Причиной этого выступают бездуховность, переоценка ценностей, потеря нравственных ориентиров подрастающего поколения и, следовательно, общества в целом.

Цель - показать роль и значение семьи как основы формирования духовно - нравственных основ личности ребенка.

Анализ последних исследований. Проблему духовности и нравственности изучали античные философы Сократ, Платон, Аристотель, Сенека; гуманисты эпохи Возрождения Петрарка, Данте. Подход к определению места и значимости духовно-нравственного воспитания в становлении личности заложили учения В.И. Вернадского, П.А. Флоренского, Н.А. Бердяева, И.А. Ильина, В.С. Соловьёва и др. психологические условия развития личности ребенка в семье (А. Асмолов, Р. Бернс, М. Бешкетников, Л. Выготский, А. Захаров, А. Леонтьев и др.) воспитательный потенциал семьи, роль родителей в воспитании ребенка (Г. Клаус, С. Ковалев, И. Кон, В. Кравец, Л. Панков, Т. Титаренко и др.).

Духовность — традиция бережного отношения к самому себе, окружающим людям, окружающему миру, передающаяся из поколения

в поколение. Духовность воспитывается в семье. Чем крепче семья, чем крепче в ней связь между поколениями, тем выше шансы воспитания в ней духовно развитого человека. *Духовность* — свойство души, состоящее в преобладании духовных, нравственных и интеллектуальных интересов над материальными [8].

Нравственность — термин, чаще всего употребляющийся в речи и литературе как синоним морали, иногда — этики. В более узком значении нравственность — это внутренняя установка индивида действовать согласно своей совести и свободной воле — в отличие от морали, которая, наряду с законом, является внешним требованием к поведению индивида [8].

Под духовно-нравственным воспитанием понимается процесс формирования у ребенка:

- ✓ нравственных чувств (совести, долга, веры, ответственности, гражданственности, патриотизма);
- ✓ нравственного облика (терпения, милосердия, кротости);
- ✓ нравственной позиции (способности к различению добра и зла);
- ✓ нравственного поведения (послушание, добрая воля) [4].

В современной науке существует множество подходов к определению понятия «Семья». Однако, в самом общем виде можно сказать, что «Семья - это основанная на браке, кровном родстве или усыновлении малая группа, члены которой связаны общностью быта, взаимной моральной ответственностью и взаимопомощью; в ней вырабатываются совокупность норм, санкций и образцов поведения, регламентирующих взаимодействие между супругами, родителями и детьми, детей между собой» [5, с.526].

Т. В. Андреева считает, что «семья и ребенок – зеркальное отражение друг друга. В результате, именно в семье формируются те качества, которые более нигде сформированы быть не могут» [1, с.56].

Семья – это колыбель духовного рождения человека. Она является одним их древнейших институтов воспитания, где происходит самопознание и формируются потребности ребёнка в любви, ласке, уважении и общении. Семья также является первичной средой, где человек должен учиться творить добро.

Задача же духовно-нравственного воспитания является главной задачей семейного воспитания. **Воспитание** - целенаправленное формирование личности в целях подготовки её к участию в общественной и культурной жизни в соответствии с социокультурными нормативными моделями.

Семейное воспитание - подготовка детей к жизни в существующих социальных условиях [8].

Предпринятые на сегодняшний день попытки воспитания духовно-нравственной личности показывают, что самым слабым, местом в этой деятельности является семья. То, что ребёнок в детские годы приобретает в семье, он сохраняет в течение всей последующей жизни. Важность семьи как института воспитания обусловлена тем, что в ней ребёнок находится в течение значительной части своей жизни, и по длительности своего воздействия на личность ни один из институтов воспитания не может сравниться с семьёй.

Из опыта воспитания детей огромное значение имеет здоровый тон семейной жизни, нравственная атмосфера семьи, её уклад и стиль. Под этим всем подразумевается взаимоотношения внутри семьи и нравственные идеалы. [2]

Как отмечал В.А. Сухомлинский, главная школа воспитания детей - это взаимоотношения мужа и жены, отца и матери. *«Воспитание детей - это отдача особых сил, сил духовных. Человека мы создаем любовью - любовью отца к матери и матери к отцу, глубокой верой в достоинство и красоту человека. Прекрасные дети вырастают в тех семьях, где мать и отец по-настоящему любят друг друга и вместе с тем любят и уважают людей»* [6, 15].

Одним из важнейших факторов, формирующих гармонически развитую личность ребенка, являются воспитательные позиции родителей, определяющие общий стиль воспитания. В каждой семье объективно складывается определенная, далеко не всегда осознанная ею система воспитания. Здесь имеется в виду и понимание целей воспитания, и формулировка его задач, и более или менее целенаправленное применение методов и приемов воспитания, учет того, что можно и чего нельзя допустить в отношении ребенка.

Одной из причин кризиса в духовно-нравственной сфере современного общества является разрушение традиционных устоев семьи. Кризисные явления в жизни семьи многообразны. [3]

✓ Разрушены нравственные представления о браке и семье (супружество, воспитание детей стали восприниматься как тяжкое и нежелательное бремя);

✓ Повреждены устои семьи (традиционные отношения послушания, почитания, уважения старших вытеснены из современной жизни и заменены активным противостоянием авторитету взрослых, игнорированием мнения родителей, педагогов);

✓ Утрачено традиционное восприятие родительства и детства (продолжает снижаться рождаемость, растет численность совершенных аборт, которые не осознаются как тяжкие грехи, увеличивается количество сирот при живых родителях, беспризорников);

✓ Деформация коснулась и сферы семейного воспитания (большая часть родителей стремится “откупиться” от личного общения с ребенком дорогими подарками, компьютерной и иной техникой, лишая детей живого участия, поддержки; родители проявляют поразительную неграмотность в вопросах приоритетов развития и воспитания в разные периоды детства, не имеют никакого представления о закономерностях становления духовно-нравственного мира ребенка);

✓ Следствием кризиса семьи являются многочисленные проблемы детства (чрезвычайно велик процент детей с отклонениями от нормы в состоянии здоровья, эмоционально-волевого развития и поведения, большая часть проблем спровоцирована нарушением внутрисемейных родительских и детско-родительских отношений; духовно-нравственная неразвитость, отсутствие четких представлений о пороке и добродетели толкают подростков на путь алкоголизма, наркомании, проституции, криминала;

Выход из сложившейся кризисной ситуации один: содействовать укреплению семьи посредством

✓ восстановления в общественном сознании традиционной ценности брака, семьи, престижа материнства и отцовства;

✓ возрождения отечественной культурно-исторической и религиозной традиций;

✓ творческого воссоздания в современных условиях традиционного уклада жизни общества и семьи;

✓ формирование в государстве системы социально-педагогической и духовно-нравственной поддержки семейного воспитания.

Учитывая всё вышесказанное можно сделать следующие выводы. Именно семья как первичная ячейка общества и своеобразное средоточие всей совокупности социальных отношений, является важным средством воспитания и сферой формирования духовно - нравственных основ подрастающего поколения. Это связано с тем, что основную информацию об окружающем мире и о себе ребёнок получает от родителей. Особенности формирования личности ребенка зависят от личности самих родителей.

Родители являются образцами, на которые ребёнок ориентируется ежедневно. Личности родителей играют существенную роль в жизни каждого человека. Цель и мотив воспитания ребёнка – это счастливая, полноценная, творческая, полезная людям, а значит нравственно богатая жизнь этого ребёнка. На создание такой жизни и должно быть направлено семейное воспитание. Только при уверенности ребёнка в родительской любви возможно правильное формирование психического мира человека, возможно воспитание нравственного поведения.

Иначе говоря, семья - это школа воспитания, передачи опыта жизни, житейской мудрости.

Литература

1. Андреева Т. В. Семейная психология: Учеб. пособие. – СПб.: Речь, 2004. – 244 с.
2. Медведева И.Я., Шишова Т.Л. Воспитание без ошибок. Книга для трудных родителей. – СПб.: Речь, 2004.
3. Потаповская О.М. Педагогическое сопровождение семьи в вопросах духовно-нравственного воспитания детей. – М.: Планета 2000, 2002.
4. Православная педагогика. – М., 2001
5. Социология: Энциклопедия. / Сост. А. А. Грицанов, В. Л. Абушенко, Г. М. Велькин, Г. Н. Соколова, О. В. Терещенко. – Минск. : Книжный Дом, 2003.
6. Сухомлинский В.А. Избранные педагогические сочинения. Т.1, М.: Педагогика. 1979 г
7. <http://kushkola.narod.ru/page17.htm>
8. <http://ru.wikipedia.org>

РОЛЬ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ У ПРОЦЕСІ ДУХОВНОГО ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Яковенко К.Ю., м. Харків

«...если цель человека не исчерпывается внешними делами, и главная и ответственная его задача – внутренний рост, то и готовить надо человека к выполнению его жизненного предназначения начиная с детских лет»

(Митрополит Никодим Харьковский и Богодуховский) [2, 326]

Звертаючи увагу на ці слова шановного нашого Владики, визначаємо головне завдання у процесі духовного виховання особистості через формування внутрішніх її установок та орієнтирів, які б сприяли збагаченню тендітної дитячої душі. **Актуальність** даної проблеми викликана постійними перетвореннями у соціальному середовищі, в якому знаходиться дитина, тому створення умов для розвитку її духовних якостей та цінностей є пріоритетним завданням освіти.

Метою статті є визначення ролі суб'єктів соціального середовища, які здійснюють вплив на формування духовних якостей особистості. По-перше, це священнослужителі Святої православної церкви, які не-

суть на собі відповідальність у справі духовного виховання молоді. Священнослужитель, маючи духовний досвід та невгасиме бажання до спасіння ввіреної йому пастви, здатен за допомогою проповідей, настанов, власного прикладу привернути увагу молоді до шляху духовного зростання, внутрішнього спокою, відволікаючи її від негативного впливу з боку соціуму, вказуючи на позитивні сторони життя. Не менш важлива роль у цьому процесі належить і батькам, які закладають основу для виникнення бажання до духовного самовдосконалення. Саме від них залежить, чи познайомиться дитина з церковним життям, чи буде належати до православної церкви через таїнство Хрещення, чи буде відвернена від спокус сьогодення. З досвіду знаємо, що батьки приносять дитину до святого Божого храму, тим самим даруючи дитині можливість відчувати духовне життя.

Після сімейного впливу важливе місце відводиться школі. Учні більшість свого часу проводять саме тут, зустрічаючись з різними ситуаціями, проявляючи різні емоції, які не завжди можуть до кінця зрозуміти, проаналізувати, тому і відчують перші проблеми у спілкуванні, відчуючи себе самотніми. Часто з такою проблемою зустрічаються учні, які мають досягнення у навчанні. Таких дітей може зрозуміти не кожний, навіть досвідчений педагог, часто не знаючи, як знайти підхід до цієї дитини, як допомогти їй розкритись, уникнути конфліктів з однолітками, яких вони випереджають у своєму розвитку. Не в кожній школі є уроки православної етики, на яких дитина має можливість отримати знання про духовний світ та становлення людини, про причини гріхопадіння людства, що і є наслідком конфліктів і нестабільності дитячої психіки. Але майже у кожній школі функціонує соціально-психологічна служба, метою якої є забезпечення сприятливих умов для розвитку дитини. Варто наголосити, що працівники служби – психолог та соціальний педагог не можуть замінити священнослужителя, а також батьків, вони не можуть брати на себе таку роль, а якщо і беруть її, то, як вказує досвід, це призводить до їхнього професійного вигорання. Беручи до уваги цей факт, слід окреслити напрями впливу соціального педагога та психолога на духовно-моральне становлення особистості. Для цього соціальний педагог, виконуючи функцію координатора, посередника допомагає дитині у вирішенні конфліктів із соціумом за допомогою корекційної, організаційно-виховної функції, налагоджуючи при цьому зв'язок з усіма учасниками середовища, в якому знаходиться дитина. Отже, соціальний педагог має особливий вплив на дитину, так як його призначення – допомога у соціальній адаптації, а, іноді, навіть соціальній реабілітації.

Якщо розглянути посадові обов'язки психолога, то тут мова йде саме про створення психологічних умов, тобто діяльність цього працівника спрямована на визначення внутрішніх переживань, почуттів, емоцій

дитини, і, при необхідності - на здійснення корекційно-розвивального впливу на її стан. Слід відмітити, що психолог не ставить мету – змінити дитину, підпорядкувати її поведінку чийось очікуванням, а прагне до того, щоб вона змогла зрозуміти, що їй потрібно, що вона при цьому відчуває, як ставиться до оточення, як оцінює свою поведінку. Окрім цього психолог працює з батьками дитини, проводячи просвітницькі бесіди з метою оптимізації сімейних стосунків, попередження конфліктів у відносинах з дитиною-підлітком.

Згадуючи повчання з книги «Живий в помощи Вышняго... Четыре путеводителя доброй жизни: страх Божий, мудрость, трезвость, труд» протоієрея Іоанна Наумовича, в якій йдеться про виховання дітей та причини проблем, які виникають у сім'ї, відразу стає зрозумілим, до чого призводить неухильність у цій нелегкій справі. Автор відмітив важливість поєднання батьківської турботи, любові з раціональною вимогливістю до навчання, роботи. У книзі йдеться про розмову дідуся Онуфрія Грушкевича зі своїм онуком Миколою [3, 3]. Читач знаходить тут багато повчальних моментів, особливо для батьків, коли перед ними постають питання, стосовно пріоритетів виховання, а, особливо, як привчити дитину до порядку, до ефективного використання свого часу, розвитку організаторських здібностей. Стає очевидним, що простого використання знань з психології, педагогіки стає недостатньо, щоб досягнути успіхів у вихованні, для цього слід поповнити свій досвід духовним підґрунтям, на якому і будувати цей складний процес.

Останнім часом помітно зростає видання літературних джерел, присвячених проблемі духовного виховання молоді. Православна церква, її пастирі завжди опікались питаннями духовного становлення особистості. Вивчаючи книгу «Мироведение. Комплекс методических разработок» автора Л.В.Сурової, яка представила у ній курс, що охоплює 12 розділів, серед яких є теми миру, сенсу життя, добра, свободи людини, знаходимо цікаві теми для обговорення з дітьми, такі як, наприклад, про виховання душі, можливих життєвих шляхах вибору [4]. Вважаємо доцільним використовувати їх у роботі соціально-психологічної служби під час організації тематичних просвітницьких бесід, визначаючи, чим є поняття «любові», «добра», «поваги до себе та оточуючих» для дітей, що саме воникладають у їхній зміст, після чого матимемо змогу порівняти їх із своїми поглядами, і побачити, в чому полягає відмінність у них, де саме назріватиме конфлікт між дорослими та дітьми.

Враховуючи вищезазначене, слід звернути увагу на питання підготовки спеціалістів для реалізації ідей духовного виховання учнів в умовах навчальних закладів. Для цього важливо представити модель підготовки, яка включатиме вимоги до діяльності майбутнього фахівця, процес формування його професійних якостей, вмінь та здібностей. Під-

тримуючи ідею впровадження цінностей православ'я спеціалісти соціально-психологічної служби школи повинні володіти достатнім рівнем духовної культури, готовності до формування високоморальних цінностей учнів, при цьому проявляючи терпиме ставлення до особистості, її поглядів. Виходячи з цього, і вимоги до фахівців будуть особливими. Ця особливість викликана специфікою діяльності соціального педагога та практичного психолога.

Література

1. Г.В.Бондаренко. Інформаційний дайджест для соціального педагога. / Г.В.Бондаренко. - Х.: Відділ освіти ХРДА, 2008. – с.9-20.
2. Митрополит Никодим (Н.С.Руснак). Послания. Слова. Речи: в 3-х т. /Митрополит Никодим (Н.С.Руснак). – Х.: Прапор, 1998. – Т.3. – С.326.
3. Протоиерей Иоанн Наумович. Живый в помощи Вышняго...Четыре путеводителя доброй жизни:страх Божий, мудрость, трезвость, труд. / Поротоиерей Иоанн Наумович. – Житомир:НИКА, 2006. – с.3-7.
4. Л.В.Сулова. Мирведение. Комплекс методических разработок./ Л.В.Сулова. Христианская жизнь. –Клин, 2004. – 383 с.

ДУХОВНОСТЬ ВРАЧА КАК ЧАСТЬ КУЛЬТУРЫ ОБЩЕСТВА

Яковцова И.И., Давыдов В.Б., Яковцова Т.Е., г.Харьков

Одной из важнейших профессий, связывающих божественное начало и человеческое естество, является профессия врача. «Врачи – посланники божьи», - так говорили в старину о людях этой профессии. И на всех этапах развития врачебной деятельности всегда уделялось большое внимание облику врача.

И говоря об облике истинного врача и об отдельных свойствах, которыми ему необходимо обладать, чтобы таковым считаться, в первую очередь нужно подчеркнуть значение высокоразвитой способности мыслить. Способность мыслить обеспечивает человеку правильную ориентацию во внешнем мире. Из всех свойств личности, включающих чувства, память, волю, желания, мнения, суждения, именно разум ведет к истине как к основе правильного мировосприятия. Разум успокаивает душу, умеряя её крайние порывы и держа её в равновесии.

Другим не менее важным качеством врача является добродетель. Один из самых выдающихся древнегреческих философов Платон

утверждал, что «все золото, скрытое под землёй, всё золото на земле, все материальные блага нельзя сравнить с одной добродетелью».

Мораль, этика – эти категории, определяющие принципы поведения человека в обществе, обретают особую значимость и действенность в профессии врача при диагностике и лечении болезней. Это связано с тем, что между врачом и больным складываются такие взаимоотношения, которые не наблюдаются ни в какой другой профессии. Совокупность исторически сложившихся нравственных норм и принципов, вытекающих из задач врачебной профессии, составляет сущность врачебной морали, а наука о врачебной морали называется врачебной этикой.

Основные принципы врачебной этики остаются неизменными со времен Гиппократов, вершиной творчества которого является его знаменитая «Клятва». В клятве четко сформулирован профессиональный долг врача: «В какой бы дом я ни вошел, я войду туда для пользы больного...». В «Клятве» впервые представлены требования соблюдения врачебной тайны. Вполне современно звучит запрет на эвтаназию. «Я не дам никому просимого у меня смертельного средства и не покажу пути для подобного замысла...»

Испокон веков врач призван откликаться на зов больного, независимо от тяжести его болезни, возраста, пола, положения в обществе. Таков непререкаемый в веках постулат практической медицины. Настоящий врач не может притерпеться к чужим страданиям. Это глубоко нравственные переживания, но, не вдаваясь подробно в вопросы профессиональной психологии, следует подчеркнуть, что в этом их несравненная, невероятная сила. В них заложен мощный стимул к непрерывному повышению профессионального уровня, обогащению своего ума и души величайшими достижениями человеческой культуры, расширяющими и углубляющими представления о человеке, его психологии и заложенных в нем возможностях.

В России многие видные профессора отдавали должное нравственному воспитанию врача. Высокоморальные аспекты воспитания врачей раскрыты в книге М.Я.Мудрова (1776 – 1831) «Слово о способе учить и учиться медицине практической», где в частности, он писал: «Начав с любви к ближнему, я должен бы вам внушить все прочее истекающее из одной врачебной добродетели, а именно: услужливость, готовность к помощи во всякое время и днем, и ночью; приветливость, привлекающую к себе и робких, и смелых; бескорыстие, снисхождение к погрешностям больных... хранение тайны и скрытость при болезнях предосудительных; молчание о виденных или слышанных семейных беспорядках... , радушное принятие доброго совета, от кого бы он ни шел, убедительное отклонение вредных предложений и советов; удаление от суеверия, целомудрие». М.Я. Мудров не только пропаганди-

ровал, но и сам был носителем гуманных принципов врачебной этики. Когда в 1831 году в Петербурге вспыхнула холера, он без промедления поехал туда для оказания помощи больным и погиб при исполнении врачебного долга.

«Лечить больного, а не болезнь» (М.Я. Мудров) – таково традиционное требование медицины. Нет никаких сомнений в том, что образование врача, занимающегося лечебной практикой, не должно и не может ограничиваться одним только комплексом профессиональных медицинских знаний. Им принадлежит несомненно важнейшее и перво-степенное, но не единственное место. В первую очередь врач должен быть гуманным и всесторонне образованным человеком. Как писал Авиценна: «Врач должен обладать глазом сокола, руками девушки, мудростью змеи и сердцем льва».

ОСВІТНЬО-ВИХОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНОМУ КОНТЕКСТІ

Янченко Т.В., м. Чернігів

Виховання підростаючого покоління є надзвичайно важливим завданням сучасного суспільства. Його вирішенню сприяє, зокрема, актуалізація позитивного досвіду освітньо-виховної діяльності Православної церкви. Православна церква впродовж усього часу свого існування в українських землях приділяла увагу освітній діяльності, тобто вирішувала соціальні завдання поширення різноманітних знань серед населення (створення церковно-приходських шкіл, шкіл грамоти, проведення публічних бесід та читань, що сприяло підвищенню освітнього рівня народу).

Церковнопарафіальні школи відігравали позитивну роль у процесі соціального становлення дітей, тому що вони виховали не одне покоління українських селян, дали їм початкову освіту, сприяли формуванню їхньої культури й духовності, озброїли їх теоретичними і практичними знаннями, що були корисними у житті, відповідали суспільним потребам, виступали позитивним чинником соціалізації особистості. Сам факт їхнього розповсюдження та діяльності був дуже помітний в історії українського шкільництва [1, 51]. Згідно з «Правилами про церковноприходські школи», затвердженими у 1884 р., ці навчальні заклади могли бути однокласними і двокласними. В однокласних школах курс навчання тривав три роки, а у двокласних – чотири. Термін навчання у школах грамоти становив два роки. Відповідно до «Положення про церковні школи відомства Православного сповідання», прийнятого у 1902 р., їхньою метою визнавалося розповсюдження освіти у душі православної віри [4, 103]. До церковнопара-

фіяльних шкіл приймали дітей з 8-річного віку. Там вивчали такі предмети: Закон Божий, церковний спів, церковнослов'янська грамота, письмо, початкова арифметика, російська мова, рукоділля (для дівчаток) [1, 48]. Для хлопчиків організовувалося вивчення ремесел: столярного, слюсарного, палітурного. Свого розквіту церковні школи Російської імперії досягли на початку XX ст. У 1908 р. їх нараховувалося близько 43 тис. Кількість дітей, які в них навчалися, становила майже 2 млн. Найбільше церковних шкіл в Україні діяло у неземських губерніях: Подільській, Київській, Волинській. Із земських губерній церковні школи були особливо розповсюджені у Полтавській губернії [4, 103].

Діяльність церковнопарафіяльних шкіл як “найбільш зручних для народу і таких, що відповідають його духовним потребам” відіграла значну роль у процесі навчання і виховання дітей, тому що в них вони отримували початкову освіту, практичні знання, необхідні у щоденному селянському житті, основи ремісничої майстерності. У церковнопарафіяльних школах водночас приділялася увага релігійно-моральному та духовному вихованню учнів, формуванню вміння школярів спілкуватися один з одним та дорослими людьми. Незаперечним є факт, що навчання у школі збагачувало селянських дітей суспільним досвідом, готувало їх до майбутнього життя.

Провідним напрямком діяльності педагогів церковнопарафіяльних шкіл та притулків, що знаходилися при монастирях та церквах, було релігійно-моральне виховання. До християнського виховання у багатьох своїх працях звертався К. Ушинський: “Про народність у громадянському вихованні”, “Про моральний елемент у російському вихованні”, “Педагогічна антропологія”. “Для нас, – писав К. Ушинський, – нехристиянська педагогіка – річ немислима, починання без мотивів позаду, без результатів попереду”. Педагог підкреслював, що виховання дитини тоді досягає успіхів, коли на нього впливають церква, сім'я та школа. У статті “Про моральний елемент...” К. Ушинський звернув увагу на необхідність врахування відповідності релігійного виховання віку дитини. У дискусії, хто повинен вчити у народній школі: священник чи вчитель, педагог надавав перевагу вчителю, пояснюючи це зайнятістю священника у парафії та його слабкою педагогічною підготовкою. Але це не означає, що він був проти священника у школі. К. Ушинський був переконаний у необхідності союзу церкви та школи у вихованні дітей [2, 166-167]. Проблеми виховання дітей засобами релігії та церкви були розглянуті В. Зеньковським. На його думку, “головна криза сучасної молоді полягає у тому, що релігія з її (молоді) точки зору застаріла”. В. Зеньковський розглядав моральне виховання як важливу умову соціалізації, а отже, і як умову соціально-педагогічної підтримки дітей. Слід наголосити, що педагог вважав аксіомою педагогіки положення про те, що “ми повинні

допомогти дітям у першу чергу, у тому, у чому вони не можуть обійтися без нашої допомоги". В. Зеньківський мав на увазі саме допомогу у процесі морального виховання, духовного збагачення дітей, "створення умов внутрішньої рівноваги та самооновлення душі" [3, 63-64]. Вчений підкреслював, що школа повинна ставити за мету приходити на допомогу дітям тоді, коли вони стають безпорадними у пошуках шляхів збереження власного духовного здоров'я. Він вважав, що навчання, виховання і, загалом, становлення особистості втрачають сенс без релігійно-морального виховання [3, 75].

Поширення освіти та виховання дітей відбувалося у процесі діяльності церковноприходських шкіл та шкіл грамоти, а також завдяки участі монастирів у навчанні та вихованні дітей і наданні їм добродійної допомоги, спрямованої на подолання труднощів соціалізації.

Література

1. Бричок С. Роль церковнопарафіяльних шкіл у розвитку освіти на Волині / С. Бричок // Шлях освіти. – 2000. – № 1. – С. 48 – 51.
2. Василькова Ю.В. Социальная педагогика / Ю.В. Василькова, Т.А. Василькова. – М., 1998. – 352 с.
3. Зеньковский В.В. Проблемы воспитания в свете христианской антропологии / В.В. Зеньковский // Таинственнее, чем мир... / Сост. В.М. Кларин. – М., 1991. – С. 61 – 73.
4. Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР: вторая половина XIX в. – М., 1976. – 600 с.

ВЛИЯНИЕ ТЕЛЕВИДЕНИЯ НА ФОРМИРОВАНИЕ НРАВСТВЕННОЙ КУЛЬТУРЫ ЧЕЛОВЕКА

Яресько Е.В., г. Харьков

На современном этапе развития общества, когда на первый план выходит активизация человеческого фактора, как одного из условий общественного прогресса, придается большое значение гуманизации общества. Перед системой образования ставится задача подготовки ответственного гражданина, способного самостоятельно оценивать действительность, принимать обоснованные решения в соответствии с интересами окружающих его людей. Решение этой задачи связано с формированием устойчивых нравственных качеств личности ребенка, которые определяют его моральный облик, делают внутренне свободным и социально ценным во всех сферах общественной и личной жизни. Нравственные качества выступают одним из существенных внут-

ренных механизмов, лежащих в основе морального выбора и саморегуляции поведения, определяют уровень социальной активности и зрелости человека, его нравственную культуру.

Личность человека формируется в социально-педагогической системе под действием множества социальных факторов. Телевидение – это фактор, действие которого является разносторонним, оно создает информационную среду, в которой формируются ценностные ориентации, установки, социальные роли детей в области досуга, искусства, культуры быта, отношений, экологии и других аспектов жизнедеятельности человека. Именно под воздействием телевидения зачастую происходит усвоение ребенком этических правил, норм и принципов, формирование нравственных качеств личности.

Существует противоречие: с одной стороны, телевидение является фактором воспитания современных детей, которые большое количество информации черпают из этого источника, находясь под его влиянием подчас значительно больше времени, нежели под непосредственным влиянием родителей, с другой стороны – телевидение развивается по коммерческим законам, ориентировано на усредненные вкусы, на создание привлекательной картинки. На экране мы встречаемся с проявлениями пошлости, насилия, жестокосердия, цинизма. Из указанного противоречия вытекает проблема уменьшения негативного влияния телевидения на формирование нравственной культуры человека.

С нашей точки зрения, общество и государство не должно оставаться в стороне от решения этой проблемы, необходимо ставить вопрос о поиске способов общественного и государственного регулирования содержания телевизионных программ, прежде всего, в интересах детей. Конечно, в демократическом обществе средства массовой информации должны быть независимыми, сложно найти средства управления качеством телеканалов, живущих по рыночным законам. Считается, что таким средством является выбор зрителем тех или иных передач. Однако, на самом деле, это выбор без выбора – на каналах, за редким исключением, показывают однотипные передачи, весьма сомнительные с точки зрения нравственности. Выбор предполагает наличие различных вариантов для осуществления свободы воли человека. Можно ли говорить о свободном выборе в настоящих условиях телепространства Украины, особенно в отношении детских передач?

Воздействие телевидения на психику ребенка является особенно сильным, т.к. происходит посредством разнообразных способов передачи информации, влияя одновременно на органы зрения и слуха. Ребенок находится под воздействием телевидения значительный промежуток времени. Отвечая на вопрос анкеты, направленной на выявление телевизионных предпочтений детей, школьники Харькова и Харьков-

ской области указали, что смотрят телевизор в среднем по 3 часа. Однако, при этом они отмечают, что делают уроки, кушают, играют, общаются с друзьями, и даже ложатся спать при работающем телевизоре. Таким образом, можно сделать вывод, что такое «пассивное» воздействие происходит значительно большее время, влияние телевидения на воспитание детей нельзя переоценить.

Известно, что путем активного взаимодействия ребенка с окружающей средой происходит формирование ценностей, мировоззрения, подготовка к самостоятельной жизни, выбор профессиональной деятельности и развитие других аспектов личности. Ребенок постепенно переходит от уровня прямого управления (период раннего детства, формирования социальных норм) к соуправлению (познание мира путем совместной деятельности со взрослыми) и самоуправлению (принятие самостоятельных решений, осуществление нравственного выбора). Для организации жизнедеятельности на уровне самоуправления необходима информация, которую подростки получают из разнообразных телепередач.

Каково же качество этих передач? Под влиянием телевидения происходит:

- формирование социальной роли потребителя (реклама, сериалы и др. передачи), ориентированного, прежде всего, на материальное потребление;
- вытеснение "взрослой" субкультурой детской субкультуры (на экранах происходит снижение количества и качества передач для детей, каналам, живущим по коммерческим законам, невыгодно производить детскую продукцию);
- вытеснение отечественной культуры далеко не лучшими образцами западной массовой культуры;
- снижение общего художественного и интеллектуального уровня передач.

Сегодня для Украины особенно остро стоит вопрос о создании специальных каналов, направленных на детскую аудиторию.

В России государство активно занимается созданием детского телевидения, до недавнего времени существовало два государственных телеканала («Теленяня» и «Бибигон»), теперь они объединились в один – «Карусель». Телеканал предлагает серию передач, способствующих просвещению и становлению личности ребенка. Вниманию юных зрителей представляются программы по становлению речи, духовной и физической грамотности, а также ряд детских познавательных и развивающих программ. Таким образом, в России осуществляются проекты, которые развивают и воспитывают подрастающее поколение

средствами телевидения. В Украине на государственном уровне подобная работа не проводится.

В 2009 году в Харькове была поднята проблема негативного влияния телевидения на детей, был проведен круглый стол с привлечением представителей научной общественности и местных властей. С целью развития детского телевидения Харьковским областным советом был учрежден Детский международный телевизионный фестиваль «Дитятко», цель которого заключается в выявлении и поддержке лучших детских телевизионных коллективов и одаренных детей; повышении профессионального уровня телевидения, ориентированного на детскую целевую аудиторию; творческом развитии личности, ее эстетических ощущений в процессе эмоционального познания мира; воспитании любви к родному краю. Проведение Фестиваля направлено на демонстрацию юными дарованиями своего понимания мира, чувств, фантазий и мечтаний. Задача Фестиваля – привлечь внимание государственных, общественных и коммерческих структур к духовному становлению детей и молодежи, а также к проблемам, касающимся их воспитания, к развитию детского экранного творчества, к процессам формирования личности посредством получения информации, которая транслируется электронными СМИ, к потребностям детских творческих коллективов, к судьбе одаренных детей и их будущему. Фестиваль проводится под патронатом Председателя Харьковского областного совета С.И. Чернова в течении 2-х лет. Опыт проведения показывает, что детское телевидение в Украине находится на низком уровне, студии существуют за счет энтузиазма их участников, государственная поддержка является недостаточной. Одним из результатов проведения фестиваля является объединение различных студий, повышение уровня работы за счет обмена информацией, прохождения обучающих тренингов.

С целью поиска новых возможностей решения проблем детского телевидения в Украине создана общественная организация Харьковская Ассоциация детского экранного творчества «Дитятко», которая занимается проведением просветительской работы по вопросам развития детского телевидения в Украине, защиты прав детей на получение качественного информационного продукта, влияния электронных средств массовой информации на формирование духовно-моральных ценностей детей и молодежи, их патриотического и культурного воспитания.

Решение сложных социальных задач возможно только путем интеграции усилий различных институтов. Необходимо активное взаимодействие государства, системы образования, церкви для разработки способов снижения негативного влияния телевидения на формирование нравственной культуры современного человека:

- на государственном уровне необходимо разработать и принять целостную Концепцию развития детского телевидения в Украине и Программу поддержки детских телевизионных студий;
- усилить контроль за исполнением норм действующего законодательства об ограничении трансляций программ или их видеосюжетов, которые могут причинить вред физическому, психическому или моральному развитию детей, и программ, содержащих сцены, которые вызывают ужас, сцены убийства, насилия, сцены, обращенные к сексуальным инстинктам;
- провести социологическое исследование, которое позволит выявить реальное влияние телевидения на духовно-моральную культуру детей, их поведение;
- организовать профилактическую работу в школах, направленную на защиту ребенка от негативного влияния телевидения;
- начать работу по развитию детского образовательного телевидения: формировать банк мультимедийных уроков, аккумулировать и распространять положительный опыт проведения таких занятий в системе образования.

ФОРМУВАННЯ ПРАВОСЛАВНОГО СВІТОГЛЯДУ, ЯК ЗАПОРУКА ПІДВИЩЕННЯ ДУХОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Яценко О.М., м. Харків

Наша держава сьогодні переживає роки нестабільності, яка проявляється у вигляді економічної та політичної кризи, що охоплює всі сторони суспільного життя. На фоні ускладнення соціальних проблем небезпечною є культурна криза, яка спричинює духовну деградацію суспільства, розмивання ціннісних орієнтирів і моральний занепад. Відомо, що культура і духовність – це цивілізовані ознаки будь-якої нації, без яких вона не може існувати. Нація, в якій нівелюються духовні цінності, приречена на загибель. Тому на сьогоднішній день, в цих умовах актуальним і дуже важливим є активізація зусиль з підвищення духовності української молоді, формування в неї стійкої системи істинних глибоких морально-духовних цінностей, в основі яких лежать вікові традиції нашого народу, а саме традиції православного віросповідання.

Актуальність проблеми зумовлена пошуком можливих варіантів вирішення проблеми духовності під час підготовки майбутніх фахівців з урахуванням здобутків як світської філософії, так і релігійної (православної) думки.

Основна частина. Термін «духовність» сьогодні став дуже популярним, але наповнюється при цьому різним змістом. Багато вчених, педагогів вкладають в це слово поняття культури, творчості, моральності, інтелектуальності, тощо, а під поняттям «духовна людина» мають на увазі людину, яка розвиває свої розумові здібності: вченого, художника, поета, актора. Нажаль, мало хто з дослідників бачить в цьому щось нематеріальне, пов'язане з Богом.

Зародження і розвиток духовності як явища відбувалося разом із становленням суспільного, людського життя. Дане явище, як усвідомлена світоглядна проблема, з'являється у класовому суспільстві, де поряд з духовністю має місце індивідуалізм. В міфологічному світогляді факт наявності духовності констатується, але розкрити сутність духовного, людство ще не може. Значно пізніше, коли виникла наука про людину, також не вдалося вирішити це пізнавальне завдання. Усвідомлюють і інтуїтивно схоплюють факт наявності духовності, роль та значення духовного у суспільному житті, мислителі перших цивілізацій, але далі надприродного походження у розумінні сутності справа не йшла. Під час розвитку і трансформування духовного життя поступово складалось розуміння того, що духовність формується в кожній конкретній особистості під впливом суспільства. Об'єктивною основою уявлень про надприродне, «божественне» походження духовності, стало розуміння духовного, як привнесеного до індивідуальності особистості зовні, як дане індивіду від когось та від чогось. Релігія завжди була своєрідною духовно-моральною опорою суспільства. За допомогою релігії передавалися і зберігалися від покоління до покоління моральні норми і принципи, традиції, звичаї, національні святині. Без релігійної свідомості ніколи не утвердяться принципи і норми громадянського суспільства в Україні.

Україна багато століть розвивається під духовним впливом християнства, яке міцно увійшло в життя нашого народу. Соціологічні дослідження 2009 року свідчать, що найчисельнішою (11790 парафій) є Українська православна церква, мережа якої становить 67,4 %. православних громад країни. Впродовж тільки 2009 року кількість релігійних громад УПЦ збільшилася на 251 одиницю, та має 179 монастирів, 34 братства, 20 духовних навчальних закладів, 13 місій та 4256 недільних шкіл. В даному контексті збільшується значущість релігійної (православної) традиції як культуродоцільної для сучасної системи виховання та освіти, в основі якої будуть духовні, моральні цінності.

Необхідно зазначити, що світогляд майбутніх фахівців формується під впливом соціального середовища і навчально-виховного процесу який здійснюється всіма підрозділами, кафедрами вузів та, безпосередньо, під час вивчення соціально-гуманітарних предметів. Цьому сприяє робота по створенню комплексних планів розвитку загальнолюдських

ідеалів. Такі ідеали формують цілісне становлення світоглядної системи, яка зумовлює затвердження гуманістичних переконань, спрямованих на становлення духовності українського суспільства

На нашу думку основні принципи релігійної (православної) педагогіки, які відображають різні аспекти буття і пізнання (онтологічний, гносеологічний, антропологічний, аксіологічний, етичний, естетичний), можливо і необхідно враховувати при теоретико-методологічних розробках і пошуку адекватних методик в процесі підготовки сучасних висококваліфікованих фахівців: світ створено Богом; Істина пізнається через пізнання Бога; людина – поєднання духа, душі й тіла; Свобода є невід'ємною частиною духовно-морального самовизначення людини; Серце є зосередженням духовно-морального змісту людини; основоположний принцип життя – Любов; національне самопізнання і патріотизм як задача духовно-морального розвитку особистості.

Висновки

Підвищення духовності майбутніх фахівців в контексті православного віросповідання проблема глобальна. Це задача не для однієї людини, не на один рік і потребує цілеспрямованих і скоординованих зусиль держави і суспільства. Пр. Серафім Саровський говорив: «Стяжи дух мирен – и тысячи душ спасутся вокруг тебя». Коли будуть виховані люди, які відкидають зло, люди, здатні жити за законами добра – зміниться саме суспільство.

Джерела інформації:

1. Св. И. Кронштадский. Моя жизнь во Христе, К.: «Оранта», 2006. – 800 с.
2. Сизоненко В.Л., Беленкова М.И., Романовский А.Г. Новая философия Библии в XXI веке. – 2005, 544 с.
3. Білодід Ю.М. Духовність: сутність, структура, функції: Монографія. – Житомир: Редакційно-видавничий відділ ІПСТ, 2003. – 192с.

ДУХОВНИЙ РОЗВИТОК УЧНІВ У СИСТЕМІ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Ухань Н.І., Харківська обл.

- Відродження національної культури неможливе без системи знань про народ, його світоглядні уявлення, вірування, народну мораль.

- Формування гармонійно розвиненої людини - невід'ємний обов'язок старших поколінь.

- Послання предків у семи символічних сходінках на шляху до духовного вдосконалення.

- «Духовне не можна зрозуміти, його можна тільки досягнути».

- Використання релігійних традицій у сучасному навчально-виховному процесі (на уроках літератури, образотворчого мистецтва, музики).

- Необхідність вивчення предметів духовно-морального спрямування в закладах освіти («Основи християнської етики», «Православна культура Слобожанщини»).

- Призначення світових релігій вести людину шляхом від самоті до знання «Бог живе у серці кожного», до самореалізації «Возлюби ближнього, як самого себе».

- Необхідність навчання дітей не тих знань, які роз'єднують, а на тих, які об'єднують людство.

- Поняття почуття Віри або невіри притаманне кожній людині. Віра в існування непорушних Законів Божих, Божої милості і Божої кари. Як правильно донести їх до дитячої душі, як правильно навчити розуміти їх, в цьому і є мета виховання людини третього тисячоліття.

- З досвіду роботи по викладанню предметів «Основи християнської етики», «Православна культура Слобожанщини»:

- Бажання дітей у отриманні знань з релігійної тематики.

- Тісна співпраця із священнослужителями.

- Як знання з релігієзнавства використовуються у виховному процесі закладу освіти. («Різдвяна зірка», «Свято Миколая»).

- Необхідність обов'язкового запровадження предметів релігійного спрямування у навчально-виховному процесі закладу освіти.

- При складанні програми з «Православної культури Слобожанщини» обов'язково враховувати вікові особливості учнів, щоб була можливість використовувати міжпредметні зв'язки.

- Методично урок повинен мати триєдину мету: розвиваючу, навчальну, виховну.

- Особлива увага при викладанні даних предметів повинна все-таки звертатись на те, що релігійне віровчення породило звичаєвість і традиційність, а значить і культуру нашого народу.

- Необхідно розрізняти віру і вірування.

- Питання підбору і підготовки кадрів для викладання цих предметів.

- У своїй основі викладання предметів релігійного спрямування повинно мати більше релігійного змісту, ніж народознавчого.

РАЗВИТИЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ПРАВОСЛАВНОЙ ЦЕРКВИ И ГОСУДАРСТВЕННОЙ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ РОССИИ В ИСТОРИИ И СОВРЕМЕННОСТИ

Королькова И.В., Екатеринбург

Современные социологические исследования свидетельствуют о том, что за последние 10-15 лет религиозность россиян поднялась от почти нулевой отметки в конце 80-х годов до примерно половины населения в настоящее время [1, С.5]. Большая часть граждан России, считающих себя последователями православного христианства и других, наиболее распространенных в нашей стране религий, ныне выражают потребность в получении религиозного образования, изучении религиозной культуры как элемента национальной культуры в современной школе. Столь стремительные изменения общественного сознания, совершившиеся на протяжении короткого промежутка исторического времени, оказались во многом неожиданными для ученых, работников образования и для служителей православной церкви.

Известно, что традиционные религиозные организации накопили громадный опыт духовно-нравственного воспитания детей. На наш взгляд, современная российская школа может и должна использовать этот опыт в своей воспитательной работе. Но для этого необходимо найти современные, адекватные социокультурным условиям формы, в которых может развиваться взаимодействие государственной системы образования и Русской Православной Церкви.

Нам представляется, что естественным, органичным для России путем духовного возрождения общества и государства является обращение современной системы образования к традициям православной культуры и педагогики, восстановление многовекового взаимодействия государственной системы образования и Православной церкви. Поэтому мы сочли необходимым рассмотреть проблему развития взаимодействия. Православной церкви и государственной системы образования России в истории для дальнейшей систематизации подходов и выработки механизмов для плодотворного взаимодействия, опираясь на существующую нормативно-правовую базу.

Известно, что с момента возникновения Древнерусского государства и затем с принятием христианства в Древней Руси начался новый период бытия во всех отношениях, в том числе и новый период просвещения. Принятие новой веры и организация первых школ и библиотек протекали одновременно. Они открывались при храмах и монасты-

рях. С XI века создаются новые переводные и уникальные памятники славянской книжности, формируется так называемый церковнославянский язык, который к XVII веку становится официально русским литературным языком.

Вплоть до 1917 г. церковь играла важную роль в духовно-нравственном воспитании подрастающего поколения, которое строилось на канонах православия. В учебных заведениях преподавали религиозные дисциплины. Однако, революционные события 1917 г. способствовали созданию условий для негативного отношения к религии в нашей стране.

И все-таки Церковь подтверждала свою традиционную роль в жизни общества и выражала готовность трудиться в общественной сфере.

В настоящее время наступил новый этап взаимодействия государства и церкви, в том числе и в образовании. В общественном сознании произошла переоценка роли религии в культуре, в истории России, в духовно-нравственном развитии человека и общества. Религия, деятельность религиозных организаций стала фактором, активно воздействующим на социальные процессы и духовно-нравственный облик современного человека, российского общества в целом. Педагогической общественностью все более признается, что значимость изучения религиозного культурного наследия заключается не в узкоконфессиональных, а в общесоциальных, гражданских, этических, нравственных, художественных, семейных и других ценностях.

Представление о необходимости включения знаний о религии в содержание обучения и воспитания в светской школе в настоящее время связано как с позитивной оценкой религии существенной частью общества, так и осознанием того, что значительный пласт исторического и культурного наследия нашего народа и всего человечества не может быть освоен молодым поколением с достаточной глубиной без знания истории и культуры основных традиционных религий. Изучение религии в светской школе можно рассматривать как социальный заказ государственной системе образования, отвечающий образовательному запросу значительных слоев населения.

Церковь, стремясь к участию в устроении человеческой жизни во всех областях, готова объединить свои усилия с представителями светской власти в системе образования.

В 19 регионах РФ начат эксперимент по преподаванию основ религиозной культуры. Ученики и их родители самостоятельно выбирают конкретный предмет обучения в рамках курса «Религиозная культура и светская этика». Новые дисциплины будут преподаваться пока только учащимся четвертых и пятых классов. При этом обучать ребят будут исключительно «светские» педагоги.

По итогам эксперимента возможно введение преподавания основ религиозной культуры во всех российских школах.

Добрая воля к сотрудничеству и взаимодействию в сфере духовно-нравственного воспитания, продемонстрированная на самом высоком уровне, президентом РФ и патриархом РПЦ, должна получить качественное развитие во взаимоотношениях церкви и государственной системы образования на региональном и муниципальном уровнях. В условиях появления необходимой нормативно-правовой базы, на наш взгляд, назрела необходимость систематизации подходов и выработки механизмов этого взаимодействия.

Можно сделать вывод о том, что во взаимодействии Православной церкви и государственной системы образования России наступил качественно новый этап – созданы важные условия для объединения усилий Церкви и государства в формировании духовно-нравственной культуры подрастающего поколения.

Литература

1. Метлик И.В. Религия и образование в светской школе. – М. Планета 2000, 2004, 384с.

ВОСПИТАНИЕ ДУХОВНОЙ ЛИЧНОСТИ В ТРУДАХ ПЕДАГОГОВ 60-Х ГГ. XIX СТОЛЕТИЯ

Циган О. А., г. Харьков

Выход из современного культурного и духовного кризиса в нашем обществе требует активизации усилий, направленных на развитие духовности, воспитание уважения к историческому наследию, закрепление в общественном сознании и поведении общечеловеческих, моральных ценностей, воспитание жизненной компетенции каждой личности, её уверенности в своём будущем.

Современному человеку угрожают деградация личности как индивидуальности, несдержанное и не всегда оправданное стремление к успеху в условиях рыночной конкуренции, растворение индивидуальности в массах. В этих условиях главной для личности становится необходимость определить свою «меру жизни», научиться понимать смысл реального, относиться к нему с позиции собственных возможностей и целей, вырабатывать личностные критерии существования.

Образование является той отраслью социокультурной жизнедеятельности, в которой происходит становление духовно зрелой, свободной личности, которая способна отвечать и за себя, и за судьбу чело-

вещества и культуры, защищать общечеловеческие ценности, создавать целостный гуманный мир по «мере жизни» человеческого.

В 60-х годах XIX столетия классическая педагогическая мысль переживала невиданный ранее подъём, поэтому проблему единства образования и нравственности считала приоритетной, и в её теоретическом обосновании достигла определённых результатов, которые стали фундаментом для дальнейшего развития педагогической науки.

Представитель общественно-педагогического движения 60-х годов XIX столетия, известный украинский философ и педагог П. Юркевич в своей антропологии исходил из христианского учения о сердце, ячейке духовной жизни человека, духовно-моральный источнике деятельности. Предназначение человека заключается в реализации себя как творения Божьего.

Сердце, как духовный источник, составляет основу представлений, чувств, поступков людей, которые приобретают личностный характер и являются способом отзеркаливания не столько общечеловеческой духовной сущности, сколько отдельного, реального человека. Сердце выступает центром моральной жизни человека, оно является исходным пунктом всего доброго и злого в словах, мыслях и поведении людей.

Духовные акты разворачиваются в контексте их эмоционального окрашивания, волевого напряжения, единства сознательного и интуитивного, естественного влечения к добру.

Известный учёный и просветитель Н. И. Пирогов также завещал: всеми возможными способами, и словом, и делами воспитывать так, чтобы каждый воспитанник был человеком.

Н. И. Пирогов считал, что в живой природе только людям свойственна духовная жизнь; только человек способен творить, овладевать словом, рисовать, прогнозировать будущее; только человек сотворил науку, искусство, религию, обнаруживая творческую силу, ту искру Божью, которая составляет сердцевину человеческой природы.

Статья Н. И. Пирогова «Вопросы жизни» настолько наполнена смыслом и значением, таким глубоким, что в раздумьях известного учёного можно найти истоки идеи духовной жизни, воспитание не просто гуманного человека, а человека духовного в широком понимании слова. Хотя бы потому, что Н. И. Пирогов поднял «вечные вопросы» человечества: в чём смысл нашей жизни, в чём наше предназначение, к чему мы стремимся, что должны искать в жизни. Но, как замечал Н. И. Пирогов, в воспитательный процесс, каким бы он не был научно взвешенным, согласованным с христианской этикой и потребностями личности, властно вмешиваются общественные противоречия.

Таким образом, воспитание человека духовного – не столько педагогическая проблема, сколько социальная, общечеловеческая, государственная.

СОДЕРЖАНИЕ

<i>Бакиров В.С.</i> Высшая школа и духовное развитие молодежи.....	4
<i>Алексеевко А.П., Левчук В.Г.</i> Системный характер духовности и православная культура.....	7
<i>Алексеевко Т.Ф.</i> Соціально-педагогічні проблеми духовного виховання дітей і молоді і шляхи їх подолання.....	10
<i>Архипова С.П., Мукомел С.А.</i> Духовність, духовні цінності та ціннісні орієнтації та їх значення у професійній діяльності майбутніх рятувальників МНС України.....	13
<i>Байдюк Н.В.</i> Проблеми формування ціннісних уявлень молоді про ролі чоловіка та жінки у суспільстві.....	18
<i>Барабаш В.Н.</i> Духовность и психологическая подготовка в системе образования.....	21
<i>Бауль И.И.</i> Духовность и духовная среда в системе образования.....	24
<i>Белякова Т.В., Камлык И.В.</i> Роль библиотеки медицинского вуза в духовно-нравственном воспитании врача.....	26
<i>Беспалая М.А., Василенко О.Н.</i> Формирование православной культуры учащихся общеобразовательных школ.....	29
<i>Бєлоліпцева О.В.</i> Роль церкви в становленні мережі закладів допомоги сім'ям в історії України.....	31
<i>Бєсєдіна М.Ф.</i> Моральне виховання учнів як засіб профілактики конфліктів у шкільному середовищі.....	34
<i>Бондаренко А.А.</i> Проблемы воспитания молодежи на страницах периодических изданий Харьковской епархии второй половины XIX века.....	37
<i>Бритова Е.В.</i> Благотворительная ярмарка как возможность формирования духовно-ценностных ориентиров детей.....	39
<i>Быкова Н.Б.</i> Условия формирования духовно-ценностных ориентаций современной молодежи.....	41
<i>Велигодская Д.В.</i> Духовная поддержка людей, которые живут с ВИЧ, в рамках неспециализированного ухода.....	45
<i>Велигодський С.В.</i> Дотестове та післятестове консультування на ВІЛ, духовний аспект.....	48
<i>Веретенко Т.Г.</i> Новые подходы к организации образования студентов..	52
<i>Вовк О.І.</i> Роль матері у формуванні християнського світогляду та світосприйняття І. Ю. Рєпіна.....	54
<i>Войтова Л.В.</i> Формування морально-духовних цінностей у сучасної молоді.....	56
<i>Вольнова Л.М.</i> Сім'я як носій духовних та соціокультурних цінностей.....	58
<i>Воропаева В. В.</i> Формирование моральных качеств личности в курсе "Православная культура Слобожанщины"	61
<i>Годлевська А.І.</i> Принципи християнської моралі у процесі підготовки фахівців соціальної сфери.....	64
<i>Годлевська Д.М.</i> Проблеми соціально-економічної кризи інституту сім'ї та її впливу на формування ціннісних орієнтацій молоді.....	70
<i>Голубочка І.С.</i> Роль православної церкви у соціальному розвитку дітей-сиріт: історико-педагогічний аспект.....	77
<i>Гринько Т.В.</i> О воспитании учителя	79

Гутник О.Є. Формування духовності особистості як підвищення рівня толерантності взаємовідносин у сучасному суспільстві.....	81
Данильчук Л.О. Соціально-педагогічна діяльність з учнівською молоддю щодо профілактики торгівлі людьми.....	83
Давыдова Ж.В. Свобода выбора при формировании духовно-ценностных ориентаций студенческой молодежи.....	85
Демиденко Т.М. Духовно-моральне виховання в сучасній українській родині.....	88
Дмитренко Т.О. Духовність людини у взаємозв'язку з процесами інтеграції та диференціації в освіті.....	90
Добош А.Е. Обязанности христианских родителей.....	94
Докторович М.О. Моральні цінності молоді і соціальна трансформація...	98
Долинська Л.В. Духовність і креативність як потенціали особистісно-професійного становлення майбутнього вчителя.....	100
Донской Д.Л., Мовмыга Н.Е., Любченко И.Н. Об участии церкви в информационном пространстве современного общества.....	106
Дроздова Т.В. Проблема формирования духовно-ценностных ориентаций современной молодежи через развитие волонтерства.....	109
Дягилев В.Н. Дети и телевизор: точка невозврата.....	112
Беланова О.А. Підліткова злочинність як результат падіння духовності суспільства.....	115
Завацька Л.М. Проблеми соціалізації студентської молоді: аксіологічні орієнтири.....	117
Заверико Н.В. Духовність як основа волонтерської діяльності студентів..	120
Захарчук Т.В. Вплив засобів масової інформації на духовно-моральне виховання молоді.....	122
Золотова Г.Д. Духовне виховання у сім'ї як фактор профілактики адитивної поведінки дітей та молоді.....	125
Золотухіна С. Т. Проблема духовно-морального виховання у творчій спадщині С.І. Миропольського.....	127
Зубрицький І.Я. Вплив соціальних факторів на протиправну поведінку неповнолітніх.....	130
Зуенко М.О. Барокове проповідницьке слово М. Гоголя про сутність духовного життя.....	133
Игнатъева О.Л. Теоретические подходы к формированию морально-нравственной культуры личности.....	135
Кабусь Н.Д. Проблема формування позитивних цінностей дітей, позбавлених батьківського піклування.....	137
Кайдено Ю.С. Формування духовної культури дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, з вадами розумового розвитку з використанням потенціалу етнокультурних цінностей.....	139
Каневский А.А. Роль родительской общественности в преодолении духовного кризиса в детско-подростковой среде	142
Капська А.Й. Сім'я – джерело духовності і багатства душі.....	149
Караман О.Л. Релігія як засіб духовного відновлення особистості засудженого в пенітенціарних закладах.....	152
Карпенко О.Г. Вплив соціокультурного середовища на особистісне становлення молоді.....	155

<i>Касьянова С. П.</i> Роль учителя в ориентации современной молодежи на духовные ценности.....	163
<i>Клочко О.О.</i> Значення духовних і моральних якостей майбутніх соціальних педагогів у роботі з дітьми адитивної поведінки.....	164
<i>Кобзарь В.П.</i> Духовно-нравственное воспитание в семье.....	167
<i>Колбіна Т.В.</i> Формування ціннісних орієнтацій у процесі міжкультурної комунікації.....	169
<i>Коляда Н.М.</i> Дитячий рух як соціальний фактор духовно-морального виховання дітей та підлітків.....	170
<i>Коробова Л.О.</i> Сім'я та церква у вихованні безпритульних дітей у 20-30-тих рр. XX ст.....	173
<i>Короткова Р.І.</i> Театральне мистецтво як засіб духовно-морального виховання дітей та молоді.....	175
<i>Коршун Т.В.</i> Проблема соціальної адаптації студентської молоді у вищому навчальному закладі.....	178
<i>Костюшко Г.О.</i> Використання українських традицій духовно-моральної підготовки молоді до створення сім'ї.....	180
<i>Котенко Д.В.</i> Стратегия формирования и защиты морали украинского общества.....	183
<i>Кравченко О.О.</i> Ідеї Пантелеймона Куліша стосовно духовно-морального виховання особистості.....	186
<i>Куделко С.М.</i> Последний староста университетской Свято-Антониевской церкви г. Харькова академик А.И. Белецкий (к 180-летию храма).....	188
<i>Купенко Е.В.</i> К вопросу о полноте содержания образования.....	189
<i>Луганцева О.Г.</i> Професійна місія соціального педагога в роботі із сім'єю.....	191
<i>Любарська О.М.</i> Духовна криза: історичний екскурс.....	194
<i>Максимовська Н.О.</i> Анімаційна підготовка соціальних педагогів як механізм трансляції духовних цінностей суспільства.....	197
<i>Маринич А.К.</i> Формирование духовно-моральных ценностей через систему воспитательной работы Харьковской общеобразовательной школы II-III степеней № 137.....	199
<i>Мартовицька Н.В.</i> Вплив інтернатних закладів і сім'ї на соціально-психологічний розвиток дітей, що потребують опіки.....	203
<i>Мерінов В.В.</i> Сучасні засади морального виховання дітей і молоді.....	206
<i>Мирошніченко В.С.</i> Поиск духовности в ситуации культурной сингулярности.....	209
<i>Митцева О.С.</i> Психологічні основи викладання курсу «Православна культура Слобожанщини».....	213
<i>Міхеева О.Ю.</i> Соціально-педагогічні засади духовного виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у прийомній сім'ї.....	215
<i>Могилка А.П.</i> Духовно-нравственное и гражданско-патриотическое воспитание молодежи как составляющая формирования трудовой культуры подрастающего поколения.....	221
<i>Набока Ю.С.</i> Православная педагогика как путь до формування духовності особистості.....	222
<i>Новак Т.А.</i> Роль сільського середовища у формуванні духовно-ціннісних орієнтацій молодших підлітків.....	225

<i>Новицька М.О.</i> Проблема формування духовно-ціннісних орієнтацій майбутніх соціальних педагогів.....	227
<i>Олейников И.П.</i> Проблемы развития духовности у спортсменов.....	229
<i>Омельченко С.Н.</i> Н. Бердяев об истоках православной духовности.....	232
<i>Островська Н.О.</i> Формування усвідомленого батьківства молоді як духовна основа майбутньої сім'ї.....	235
<i>Панков Г.Д.</i> Ключевые аспекты христианской духовности.....	238
<i>Панотчик Н.В.</i> Формування духовно-ціннісних орієнтацій сучасної молоді в процесі волонтерської діяльності.....	242
<i>Парищик В.В.</i> Релігійна духовність в контексті сучасної православної культури.....	245
<i>Патинок О.П.</i> Відповідальність майбутнього соціального працівника з погляду духовності.....	246
<i>Перфільєва М.В.</i> Місце релігії в сім'ї особи з обмеженими можливостями.....	249
<i>Пивоваров А.В.</i> Взаємовплив освітянських систем як фактор розвитку освіти України і Росії: традиції та сучасність.....	252
<i>Пієйда В.М.</i> Духовно-моральне виховання дітей трудових мігрантів: проблеми та перспективи.....	259
<i>Покроєва Л. Д.</i> Про створення системи духовно-морального виховання школярів.....	261
<i>Полякова О.М.</i> Театр и духовно-нравственное воспитание молодого поколения сегодня.....	263
<i>Пономарев П.Г.</i> Государственный и духовный образ П.А. Столыпина, как стратегия преодоления социального и духовного кризиса общества.....	266
<i>Посохов С.І.</i> Громадська діяльність історика церкви А.С. Лебедева (1833–1910).....	268
<i>Посохова Л.Ю.</i> Православные коллегии XVIII в. как тип учебного заведения.....	270
<i>Приходько В.Н., Приходько Н.И.</i> Гражданское и патриотическое воспитание личности как педагогическая проблема воспитательного пространства.....	273
<i>Проскурняк О.І.</i> Оптимізація комунікативної діяльності як засіб корекції агресивності розумово відсталих підлітків.....	280
<i>Ричкова Л.В., Магда В.А.</i> Правилівідповідне виховання як засіб формування духовно-ціннісних орієнтацій учнівської молоді.....	283
<i>Роман Н.М.</i> Традиционная музыкальная культура как один из факторов преодоления духовного кризиса общества.....	285
<i>Руденко В.Н.</i> Христианское воспитание курсантов в системе воспитательной работы высшего военного учебного заведения.....	286
<i>Савченко С.В.</i> Виховання духовності дитини через формування її емоційної культури.....	289
<i>Саличева А.В.</i> Формування духовно-моральних цінностей молоді з обмеженими фізичними можливостями як соціально-педагогічна проблема.....	292
<i>Сітало О.О.</i> Молоді і проблеми духовності.....	295
<i>Слесик Е.М.</i> Моральные ценности христианства и пути их формирования в контексте воспитания моральной культуры школьников.....	298
<i>Смеречак Л.І.</i> Соціально-педагогічні аспекти формування духовно-ціннісних орієнтацій студентської молоді.....	302

<i>Снітко М.А.</i> Вплив Інтернет-мережі на формування ціннісних орієнтацій сучасних підлітків.....	304
<i>Степанов М.И.</i> Гендерная политика в системе образования – идеология, направления, цели.....	307
<i>Сьомкіна І.С.</i> Соціальний феномен неблагополучної сім'ї як наріжна проблема сучасного соціуму.....	309
<i>Татаринов М.В.</i> Створення методично-дидактичної системи для якісного викладання факультативного курсу «Православна культура Слобожанщини».....	312
<i>Титар О.В.</i> Ціннісні орієнтації у сучасному українському суспільстві: проблема етичного вибору.....	315
<i>Трофимов Д.А.</i> Ювенальная юстиция уже в наших домах. Мы против!....	316
<i>Трубавіна І.М.</i> Соціально-педагогічна робота церкви як фактор розвитку сім'ї в контексті родинноцентричного підходу.....	318
<i>Фляк М.М.</i> Віра, надія, любов – беззаперечні сутності людського буття...	321
<i>Харченко С.Я., Белецька І.В.</i> Сфера вільного часу – духовно-моральний орієнтир сучасної молоді.....	324
<i>Хвилья-Олинтер А.И.</i> Обеспечение духовной безопасности молодежи...	327
<i>Царевская Е.Ю.</i> Богословие общения как духовный ориентир современности.....	330
<i>Цуранова О.А.</i> Роль педагогической доктрины С. Смоленского в музыкальном образовании России конца XIX начала XX веков.....	332
<i>Чернишова Г.Ф.</i> Духовність виховної роботи в оздоровчих дитячих центрах.....	335
<i>Шаповал В.Н.</i> Духовный кризис цивилизации и пути его преодоления...	338
<i>Шелковая Н.В.</i> Христос как духовный учитель.....	341
<i>Штефан Л.А.</i> Книга, называемая «Домострой», о духовном воспитании детей.....	344
<i>Шуть М.М.</i> Гармонізація сімейних стосунків засобами ігрового спілкування..	347
<i>Юрків Я.І.</i> Сутність та історичне значення християнської педагогіки у формуванні духовних цінностей молоді.....	350
<i>Юрчик О.С.</i> Влияние семейного воспитания как основной фактор формирования духовно-нравственных основ ребенка.....	354
<i>Яковенко К.Ю.</i> Роль соціально-психологічної служби навчального закладу у процесі духовного виховання особистості.....	358
<i>Яковцова И.И., Давыдов В.Б., Яковцова Т.Е.</i> Духовность врача как часть культуры общества.....	361
<i>Янченко Т.В.</i> Освітньо-виховна діяльність православної церкви в історико-педагогічному контексті.....	363
<i>Яресько Е.В.</i> Влияние телевидения на формирование нравственной культуры человека.....	365
<i>Яценко О.М.</i> Формування православного світогляду як запорука підвищення духовності майбутніх фахівців.....	369
<i>Ухань Н.І.</i> Вчитель Близнюківського ліцею.....	371
<i>Королькова И.В.</i> Развитие взаимодействия православной церкви и государственной системы образования России в истории и современности..	373
<i>Циган О. А.</i> Воспитание духовной личности в трудах педагогов 60-х гг. XIX столетия.....	375

УЧАСТНИКИ КОНФЕРЕНЦИИ «ВОЗРОЖДЕНИЕ ДУХОВНОСТИ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ: ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ЦЕРКВИ И ОБРАЗОВАНИЯ», АВТОРЫ ТЕЗИСОВ

Алексеев А.П., доктор философских наук, профессор Харьковского национального медицинского университета

Алексеев Т.Ф., кандидат педагогических наук, старший научный сотрудник, заведующий лабораторией социальной педагогики Института проблем воспитания Национальной Академии педагогических наук Украины, м. Київ

Архипова С.П., кандидат педагогических наук, профессор, заведующий кафедрой социальной работы Черкасского национального университета имени Богдана Хмельницкого

Байдюк Н.В., аспирантка кафедры социальной работы Черкасского национального университета имени Богдана Хмельницкого

Барабаш В.Н., председатель правления Благотворительного Фонда Украинской Православной Церкви "Преподобного Агапита Печерского", руководитель Открытого договорного общественного объединения «СОБОР ПРАВОСЛАВНЫХ СИЛ»

Бауль И.И., студентка Харьковской государственной академии культуры

Белякова Т.В., заведующая отделом научной обработки документов и организации каталогов Научной библиотеки Харьковского национального медицинского университета

Беспалая М.А., учитель этики высшей категории ХСШ № 134, педагог воскресной школы при Храме Петра и Павла г. Харькова

Белецька І.В., кандидат педагогических наук, доцент кафедры социальной педагогики Луганского национального университета имени Тараса Шевченка

Белоліпцева О.В., аспирантка Харківського національного університету імені В.М. Каразіна

Бесєдіна М.Ф., студентка IV курсу факультету психології та соціології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, волонтер Центра соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді Київського району м. Харкова; член Харківської Асоціації дитячої екранної творчості «Дитятко»

Бондаренко А.А., магистрант исторического факультета ХНУ им. В.Н. Каразина, преподаватель Школы искусств г. Харькова

Бритова Е.В., директор Сумской частной гимназии «Prosperitas», соучредитель Благотворительного фонда содействия талантливым детям «Олимпиада»

Быкова Н.Б., преподаватель спецдисциплин художественного отделения (живопись, рисунок, композиция, декоративно-прикладное искусство, графика) ШСТСН (школа современных театрально-сценических направлений)

Василенко О.Н., кандидат педагогических наук, доцент кафедры социальной педагогики Харьковского национального педагогического университета имени Г.С. Сковороды, преподаватель православных богословско-педагогических курсов Харьковской Епархии

Велигодская Д.В., психолог Центра социальных служб для семьи, детей и молодежи Киевского района г. Харькова, психолог проекта общественной организации «Надежда есть»

Велигодський С.В., начальник відділу соціальних технологій Харківського обласного центру соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді Харківської обласної державної адміністрації, викладач кафедри соціальної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, обласний координатор проекту

Веретенко Т.Г., кандидат педагогических наук, доцент, заведующая кафедрой социальной педагогики и коррекционного образования Института психологии и социальной педагогики Киевского университета имени Бориса Гринченко, член ассоциации социальных педагогов и социальных работников

Вовк О.І., студентка 4 курсу історичного факультету ХНУ ім. В.Н. Каразіна

Войтова Л.В., кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри соціальної педагогіки та історії педагогіки Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Вольнова Л.М., доцент кафедри галузевої психології та психології управління Інституту соціальної роботи та управління Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Воропаева В.В., учитель этики Харьковской общеобразовательной школы № 95

Годлевська А.І., доцент кафедри соціальної педагогіки Інституту соціальної роботи та управління Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова (м. Київ)

Годлевська Д.М., доцент кафедри теорії та технології соціальної роботи Інституту соціальної роботи та управління Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (м. Київ)

Голубочка І.С., аспірант кафедри соціальної педагогіки психолого-педагогічного факультету Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка

Гринько Т.В., кандидат педагогических наук, старший преподаватель Горловского государственного педагогического института иностранных языков

Гутник О.Є., викладач кафедри англійської мови Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Давыдов В.Б., кандидат медицинских наук, доцент кафедры медицины катастроф и неотложных состояний Харьковской медицинской академии последипломного образования

Давыдова Ж.В., аспирант Харьковского национального педагогического университета имени Г.С. Сковороди, член оргкомитета конференции

Данильчук Л.О., кандидат педагогічних наук, доцент, докторант кафедри соціальної педагогіки Волинського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

Демиденко Т.М., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки, дошкільної і початкової освіти Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Дмитренко Т.О., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Херсонського державного університету

Добош А.Е., священнодиакон, глава Отдела в делах семьи и молодежи в Иршавском районе Мукачевской епархии

Докторович М.О., кандидат педагогічних наук, доцент, заступник завідувача кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Миколаївського національного університету ім. В.О.Сухомлинського

Долинська Л.В., кандидат психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (м. Київ)

Донской Д.Л., доцент кафедры охраны труда и окружающей среды Национального технического университета «ХПИ»

Дроздова Т.В., директор Харьковского городского центра социальных служб для семьи, детей и молодежи «Доверие», аспирантка кафедры гуманитарной и социальной политики Харьковского регионального института государственного управления Национальной академии государственного управления при Президенте Украины, член правления ХОМОО «Харьковский центр волонтеров»

Дягилев В.Н., начальник отдела по коммуникациям, связям с общественностью и СМИ Харьковского областного совета, председатель Харьковской Ассоциации детского экранного творчества «Дитятко»

Євланова О.А., аспірантка кафедри соціальної і корекційної педагогіки Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Завацька Л.М., кандидат педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри соціальної педагогіки психолого-педагогічного факультету Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка

Заверико Н.В., кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри проблем керування та соціальної педагогіки Запорізького національного університету

Захарчук Т.В., асистент кафедри педагогіки Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного інституту ім. Тараса Шевченка (м. Кременець), аспірантка Львівського науково-практичного центра професійно-технічної освіти АПН України

Золотова Г.Д., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки Інституту педагогіки і психології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

Золотухіна С.Т., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, заступник голови спеціалізованої вченої ради Д 64.053.04 ХНПУ імені Г.С. Сковороди; член Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні

Зубрицький І.Я., старший викладач кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Зуєнко М.О., доцент кафедри зарубіжної літератури Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Игнатъева О.Л., старший преподаватель кафедры иностранных языков Сумского национального аграрного университета

Кабусь Н.Д., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Кайденок Ю.С., студентка V курсу факультету психології та соціології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Камлык И.В., заведующая сектором электронной информации для научных работников Научной библиотеки Харьковского национального медицинского университета

Каневский Александр, священник, руководитель Отдела по делам семьи Харьковской епархии УПЦ

Капська А.Й., доктор педагогічних наук, професор, завідувача кафедрою соціальної педагогіки Інституту соціальної роботи та управління Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Караман О.Л., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

Карпенко О.Г., доктор педагогічних наук, завідувач кафедри теорії та технології соціальної роботи Інституту соціальної роботи та управління Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Ключко О.О., викладач кафедри соціальної педагогіки і гендерних студій Сумського державного педагогічного університету ім. А.С. Макаренка

Кобзарь В.П., учитель истории Харьковской специализированной школы I-III ступени № 109

Колбіна Т.В., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри Іноземних мов та перекладу Харківського національного економічного університету

Коляда Н.М., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та історії педагогіки, докторант Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Коробова Л.О., аспірант, викладач кафедри соціальної педагогіки та історії педагогіки Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, координатор студентської соціально-психологічної служби

Короткова Р.І., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки Інституту соціальної роботи та управління НПУ імені М.П. Драгоманова (м. Київ)

Коршун Т.В., кандидат педагогічних наук, доцент, завідувача кафедрою соціальної роботи і соціальної педагогіки Інституту психології, історії і соціології Херсонського державного університету

Костюшко Г.О., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки Інституту соціальної роботи та управління Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Котенко Д.В., представитель Национальной экспертной комиссии по защите общественной морали в Харьковской и Полтавской областях

Кравченко О.О., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та історії педагогіки Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Куделко С.М., кандидат исторических наук, профессор, директор Центра краеведения ХНУ им. В.Н. Каразина

Купенко Е.В., кандидат педагогических наук, заведующая лабораторией педагогических инноваций, Сумской государственный университет

Левчук В.Г., кандидат философских наук, доцент, доцент Харьковского национального университета им. В.Н. Каразина, советник председателя Харьковской областной государственной администрации

Луганцева О.Г., асистент кафедри соціальної педагогіки Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

Любарська О.М., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Миколаївського національного університету ім. В.О. Сухомлинського, голова Миколаївського Фонду «Жіноча перспектива»

Любченко И.Н., старший преподаватель кафедры охраны труда и окружающей среды Национального технического университета «ХПИ»

Магда В.А., практичний психолог ХЗОШ №36, м. Харків

Максимовська Н.О., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки Харківської державної академії культури

Маринич А.К., заместитель директора по УВР, учитель истории Харьковской общеобразовательной школы I-III степеней № 137.

Мартовицька Н.В., аспірант, викладач Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького

Мерінов В.В., кандидат філологічних наук, доцент, докторант кафедри української мови Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, член громадської організації «Окремий науково-освітній центр Українського козацтва імені Г.С. Сковороди», полковник Українського козацтва.

Мирошниченко В.С., кандидат культурології, преподаватель Харьковской государственной академии культуры

Митцева О.С., преподаватель Харьковского национального университета радиоэлектроники

Міхєєва О.Ю., аспірант, старший викладач кафедри соціальної педагогіки Інституту соціальної роботи та управління Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова

Мовмыга Н.Е., старший преподаватель кафедры охраны труда и окружающей среды Национального технического университета «ХПИ»

Могилка А.П., преподаватель кафедры социальной педагогики Харьковского национального педагогического университета имени Г.С. Сковороды

Мукомел С.А., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології діяльності в особливих умовах та педагогіки Академії пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля, м.Черкаси

Набока Ю.С., иерей Харьковской епархии, аспірант Харьковського національного педагогического университета имени Г.С. Сковороды

Новак Т.А., аспірантка лабораторії соціальної педагогіки Інституту проблем виховання АПН України

Новицька М.О., студентка IV курсу факультету психології та соціології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, волонтер Центра соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді Київського району м. Харкова; член Харківської Асоціації дитячої екранної творчості «Дитятко»

Олейников И.П., старший преподаватель кафедры циклических видов спорта Харьковского национального педагогического университета имени Г.С. Сковороды, общественный заместитель декана факультета физической культуры по вопросам Украинского казачества, член президиума Общественной организации спортивного единоборства имени В.М. Гузынина

Омельченко С.М., кандидат философских наук, доцент КВНЗ «Харьковская академия непрерывного образования»

Островська Н.О., аспірантка; асистент кафедри соціальної роботи Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

Панков Г.Д., доктор философских наук, профессор Харьковского национального университета им. В.Н. Каразина,

Панотчик Н.В., студентка факультету психології і соціології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, член активу Харківської обласної молодіжної громадської організації «Харківський центр волонтерів».

Парщик В.В., аспірантка кафедри теорії культури і філософії науки філософського факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Патинюк О.П., кандидат психологічних наук, доцент кафедри галузевої психології та психології управління НПУ імені М.П. Драгоманова

Перфільєва М.В., аспірантка кафедри соціальної педагогіки та історії педагогіки Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Пивоваров А.В., кандидат исторических наук, доцент кафедры профессионально-педагогического образования Филиала ФГАОУ ВПО «Российский государственный профессионально-педагогический университет» в г. Первоуральске Екатеринбургской области (Россия)

Пігіда В.М., аспірантка, асистент кафедри соціальної роботи Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

Полякова О.М., кандидат педагогических наук, доцент Сумского государственного педагогического университета им. А.С.Макаренко, член ГО «Сумской городской гендерный центр»

Покросва Л.Д., кандидат педагогічних наук, доцент, ректор КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти»

Пономарев П.Г., президент Благотворительного Фонда "Людяність", руководитель департамента социально-гуманитарного развития

Открытого договорного общественного объединения «СОБОР ПРАВОСЛАВНЫХ СИЛ»

Посохов С.І., доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історіографії, джерелознавства та археології, декан історичного факультету ХНУ ім. В.Н. Каразіна

Посохова Л.Ю., кандидат исторических наук, доцент кафедры истории Украины ХНУ им. В.Н. Каразина

Приходько В.Н., кандидат педагогических наук, доцент, заведующий кафедрой андрагогики и образовательных измерений Запорожской областной академии последипломного педагогического образования

Приходько Н.И., доктор педагогических наук, профессор, профессор кафедры управления и социальной педагогики Запорожского национального университета

Проскурняк О.І., кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки Харківської державної академії культури

Ричкова Л.В., кандидат педагогічних наук, доцент, директор ХЗОШ №36, м. Харків

Роман Н.М., кандидат педагогических наук, доцент, доцент кафедры музыкально-теоретической и художественной подготовки Харьковского национального педагогического университета имени Г.С. Сковороды

Руденко В.Н., кандидат технических наук, доцент, проректор по научно-педагогической работе Института научно-педагогической и производственной инфраструктуры, г. Славянск

Савченко С.В., вихователь I категорії дошкільного навчального закладу № 454 Московського району м. Харкова, переможець конкурсу «Педагог-новатор» Міжнародного фестивалю «Педагогіка ХХІ століття»

Сапичева А.В., студентка IV курсу факультету психології та соціології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, волонтер Центра соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді Дзержинського району м. Харкова; член Харківської Асоціації дитячої екранної творчості «Дитятко»

Сітало О.О., вчитель англійської мови Кременчуцького ліцею інформаційних технологій № 30, аспірантка Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Слесик Е.М., кандидат педагогических наук, заведующий кафедрой КВНЗ «Харьковская академия непрерывного образования»

Смеречак Л.І., кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Снітко М.А., аспірант кафедри соціальної педагогіки і корекційної освіти Інституту психології і соціальної педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка

Степанов М.И., врач-психоневролог, координатор ХОО «Православные врачи Слобожанщины»

Сьомкіна І.С., асистент кафедри соціальної педагогіки Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

Татаринов М.В., завідувач Центру аналізу і прогнозування розвитку освіти КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти»

Титар О.В., кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри теорії культури і філософії науки філософського факультету Харківського національного університету імені В.М. Каразіна

Трофимов Д.А., заместитель начальника департамента Международного Комитета защиты прав человека, руководитель аппарата Открытого договорного общественного объединения «СОБОР ПРАВОСЛАВНЫХ СИЛ»

Трубавіна І.М., доктор педагогічних наук, професор Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Ухань Н.І., вчитель Близнюківського лицею

Фляк М.М., кандидат філософських наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Харченко С.Я., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної педагогіки Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

Хвыля-Олинтер А.И., кандидат юридических наук, священник, проректор по научной работе Белгородской православной духовной семинарии, доцент Социально-теологического факультета БелГУ, член Общественной палаты Белгородской области, член Экспертного совета при Управлении Министерства юстиции Российской Федерации по Белгородской области

Царевская Е.Ю., аспірантка кафедри теорії культури і філософії науки філософського факультета Харківського національного університету імені В.М. Каразіна

Циган О.А., аспірант ХНПУ імені Г. С. Сковороди

Цуранова О.А., кандидат искусствоведения, доцент кафедри фортепіано, заведуюча кафедри фортепіано Харківського гуманітарно-педагогічного інституту, регент храму св. Тихона Задонського

Чернишова Г.Ф., кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ

Шаповал В.Н., кандидат философских наук, доцент, доцент кафедры философии Харьковского национального университета внутренних дел

Шелковая Н.В., кандидат философских наук, доцент, доцент кафедры культурологии Харьковского национального педагогического университета имени Г.С. Сковороды

Штефан Л.А., доктор педагогических наук, профессор, профессор кафедры истории педагогики и сравнительной педагогики Харьковского национального педагогического университета имени Г.С. Сковороды

Шуть М.М., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музично-теоретичної і художньої підготовки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Юрків Я.І., кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри соціальної педагогіки Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

Юрчик О.С., аспирантка кафедры социальной педагогики, психологии и педагогических инноваций Южноукраинского национального педагогического университета им. К.Д. Ушинского (г. Одесса)

Яковенко К.Ю., практичний психолог Безлюдівського юридичного ліцею ім. І.Я. Подкопая, аспірантка Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Яковцова И.И., доктор медицинских наук, профессор, заведующая кафедрой патоморфологии Харьковской медицинской академии последипломного образования

Яковцова Т.Е., заведующая отделением областной клинической больницы №3 г. Харькова

Янченко Т.В., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки психолого-педагогічного факультету Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка

Яресько Е.В., кандидат педагогических наук, доцент, профессор кафедры социальной педагогики Харьковского национального педагогического университета имени Г.С. Сковороды, член Харьковской Ассоциации детского экранного творчества «Дитятко»

Яценко О.М., асистент кафедри менеджменту Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

Наукове видання

**ВІДРОДЖЕННЯ ДУХОВНОСТІ У СУЧАСНОМУ СВІТІ:
ВЗАЄМОДІЯ ЦЕРКВИ ТА ОСВІТИ**

Тези Всеукраїнської
науково-практичної конференції

24-25 березня 2011 року

(Укр. та рос. мовами)

Матеріали подаються в авторській редакції

Відповідальний за випуск *К. В. Яресько*
Комп'ютерне верстання *О. С. Чистякова*
Макет обкладинки *І. М. Дончик*

Формат 60x84/16. Ум.-друк. арк. 14,7. Тираж 200 прим.

Видавець і виготовлювач
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
61077, Харків, пл. Свободи, 4.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3367 від 13.01.09

Видавництво ХНУ імені В. Н. Каразіна
Тел. 705-24-32